16.

№ 742

2004

742 Կ/Ս 29-ԱՀ

ԲԵԼԻՍԱՐԻՈՍ

ՑԱՐԱՅՈՑՑ ԱՆՑԻՔԱՋԱՆ ՐՈՄԹԵԱՆ։

Ցօրինեալ նախ՝ ի գաղղիական բարբառ՝ ի նեղ-
հուն մարմնատեսիլ գաղղիացւոյ և անտի թարգ-
մանեալ՝ ի լեզու լուսիտանիացւոց, յորմէ ան-
գլատեալ եղև յարամերաս բարբառ՝ ի վերա-
գաւառեալն Տ՚ն Պետրոս Վարդապետէ ուռնաց-
եան կարնեցւոյ յաշակերտէն եւրոբականաւ։

Տպագրեալ արդեամբք և ջանիւք քա-
ջատհմիկ Պայազատի Տ՚ն Սամուէլ
Մկրտչի Սուրաւեան հաղկիացւոյ՝ ի
յիշատակ ծնողաց իւրոց՝ ի Վրիխտոս
հանգուցեալց։

Ի հպատակութիւն Տ՚ն Գաւիթայ ամ Հայոց ԱՈՒ
նահապետի։

Ցամի Տ՚ն 1809։
Ի Հ՚ի Թուին Հայոց 1258 · Մայիսի 22։

Ի ՄԱՏՐԱՍ։

Ի Տպարանի Տէր Յովսէփ Ալաճ Հիմնադրի Հիմնարկեալ
Ընդ Հովանեաւ Տ՚ն Գաւրիէլ Պատրիարքի։

1001/Ա-57

241+17

զին լոյս, միշտ և յաւէտ՝ երէկ Ջանէքը
ապաշնորհափայլութիւն և լուսաւորութիւն ազ-
ուսնելոյ և իմ զեռանդ ինն քնածին առ
անդր աճելով։ Ա ստ գիմն օրինակին
Թուղթամնուածք՝ ի սեփականն ընդօրինակ
ելոյ յօրինուածս խնամոյ և գիտուե՛ց
նագան ազգս գտեալ վայելչագեղ և ըն-
նելով զարդն եղեալն. իսկ այլոց առ զա
ճելոյ, ոմանց վաստաստրել Ճոխացուցա
տիրապետ լինելով հեղինակ նրին հան-
և զայլն խնդրեցին յաւրաժամ, ոմանց
գանաք, ի սոյն գեղեցան անձանձիք՝
հետե և այսր՝ ի սոյն գիմացին փափա-
Ամին երկ բազումք յազգաց՝ ի սկզբանէ
հանդիսացուցանեն զազգս մնոցդիան։
խին այլ ամ բարիք, որք գեր՝ ի վերոյ
հանձարոյք՝ ուսոյ երկու յաղթեցին ըզդ
գիմիոս նոցա ազգի ազգի լամնատիւք և
զեամ փոյթ յանձին կալան լուսաւորել
հանան ազգին իւրեանց, ի վեր քան
զեն սայծառութիւնե՛ և ակնճռե սեպ-
Ուրք միանգամ՝ ի սկզբանէ գՀետ և

և եթէ սրբեսամբք գոն գործեցի յոտս
Ջաքիմեայ նորին յայտ մասին սատարել։
Այն այս անձուկ և բարեմտուհի իմ սակ
սիեաց զնա ճանաչմանալ բարբառոյն անգ
լիացոց, որոյ խոսն ինչ ընտելացեալ
ուշ եղի հետազօտել զգանազան նմա
տալիսը գիրս նոցին, և զի ալ եղև ի մէջ
բազմաց վերծանել զքաջնմաստ և գյոզ
նահանգաբար բանահիւսուածին բարբոսական
ի գնմանց բեկերսբիսի գերբահոչակ և
ասիեանաքաջ գրասէրին։ ի ներհուն և
ի բանիբուն Սամանտեայ գասղեացոյ
նմանատաիբել, զորոյ ճաշակեալ զքաղց
բուն հարոյ խնդոյն ի սէր գեղատպանդ,
և չքնաղ յօրինուածոցն, և այնուհե
տև մեծաւ անձկութբ խորհեի միշտ առ
մեբայնս զոյն ածանցել բարբառ. քայց
առ ի չգոյէ առատն ուրուք յոր ապաս
տան առնէի զմարգմանութեան նորին
գործ, ընդ երկար ժամանակ կացի ան
միխիթար։ Ընդ որում ոչ լքաւ սիքտ
իմ ի բաղձանաց նորոց, և ոչ ի խորհրդ
դոց ասոյ նահանջեցաւ, այլ ի գնալն
լիմ առաջ նոյ յաշխարհն սինեացոց՝ ի
1788

x788 ամին՝ Թէ ևս յայնժամ սակաւս
ձեռն էի, սակայն ինչ ոչ հոգայեալ
զնախատուց, յանձն արարի Աղայ Հեղ-
վարդ Աստիայելի Ղարամեան (որ և ըզ
կնի աներ իմ եղև) զբաղձանս իմ, խընդ
բելով՝ ի նմանէ՝ զի ևԹէ՝ ի ձանապարը
հարդուրԹէ խնամ զնպ լիներ ինձ հրա-
ժեշտ առնուլ՝ ի կենցաղոյս, հոգ տա-
րել ԹարգմանուԹէ տետրակի գրոյն պա-
տրիկ՝ ծախս խնդրել տպագրեալ՝ ի լոյս
ընծայելը՝ ի յիշատակ ծնողաց իմոց։
Ապա յաջողուԹէ ամն գարձ ագարեալ իմ
յաշխարհէն սկիսացուց, բազմամեայ
ժամանակաւ ևս մնացի՝ ի նմին ԹԹեղուԹէ
լինն վարձանաց իմոց։ Հուսկ ուս-
ումն պատահեցաւ ստա կարնեցի վերա-
պատուելի Տէր Պետրոս վարդապետան
սրուձանագ՚ան աշակերտան բրջեսկանտի.
որոմ ետուս Թարգմանել՝ ի մեր ազա
մեան բարբառ զայս գործ ցանկալի, և
տպագրուԹէ՝ ի լոյս ընծայեցի՝ ի մխիԹա-
րուԹէ իմ և՝ ի յաւերժական յիշատակ՝ ի
վերն հանդուցեալ բարեպաշտան ծնողաց
իմոյ՝ զոմի՚ցի բարեյիշատակ հոգ իմոյ

Աստուած ողորմի Աղայ Սիքայէլ Տա-
բատեանց, և մեր իմոյ Եփռոսիայիդ լա-
ցեանց Սիքայէլի զաւատը պիտիզայիլ տիկ
նոջ: Ես յայս մեծ ունիմ, էրեկ որք
միտնգամ ճաշակէնն զքաղցրութի զեղա-
պանծ բանահիւսուածքի սմա պարտնամէ
իմեստից և հանճարոց, ժողովէցեն զայք
ժանաւոր պատգոյ ի յօգուտ անճոնց
խրճանց՝ և ի վատս պարգևողին համա-
տուէ, և միանգամայն զճնոդացն իմոց
դիշատակին ապասցեն օրհնութիք, որոց
ամէն մէ բանիամ. եղէ:

Ստ-էվ Սիրուէ Պոլսեցի:

Աղաչական ընդհանուր։

Ջաղջայտ ես՝ երեխ ահ գործ և սար-
ուձեստ ատ՝ ի լինիլ յայմ կատարել
և անհերձի, կարօտի հմուտ և ճար-
ատաք արուեստաւորի։ Սոյնպէս և գործն
Թարգմանուձ։ Չանազն որ միանգամ
կամ՝ ի մէջ բարբառոյ զբան լինէ յայլ
բարբառ դարձուցանել, պիտաք են նմա
հայտս լինել զերկուցունց ևս, զի երեխ
՝ի մին կամ՝ ի միւսն նուաղն, ոչ երբեք
մարթի առնել զհարազատ լինչ Թարգ-
մանուձ։ Ապ դմին ալճասկի հանդիպե-
ցայ՝ ի մատենիս իմ՝ ի փոքրիկ մատենիս
այսորիկ Թարգմանուձ, որ Թեպետ ըստ
քանակուձեն խոսն լինչ երևի, տակայն
լաւ զերասանձ և սեմականն խնամոյ
՝ի սմա պատրաստելոյ առաւել ներհուն
և զջոյ գրչի կարօտանայր, քան նուաս
տիս անհերձեր և անպատշաձ տողիս։
Ապաքէն ձեռնամուխ լինելն՝ ի գործ ա-
ւագիկայ Թարգմանուձեան՝ էր անգր. քան
զնարն իմ, ուր զի ոչ միայն չէի ծանօթ
բարբառոյն լատինականացոյ, այլ չէր իմ

ևմ իսկ լսէ՛ք զնդեալ նոցին • այսու
ամիւ՛ հայեցեալ յերանդն Աքիսամե-
ծաց և զքաջատոհմիկ պայազատն Տ՛ն
Սամուէլ Սկևռացի. Սու բատեան եհար-
կ՛ցաւ՛ նոխանձաւորն պղծատուքեան
սրամեանս տոհմի , ոգ՛ի հարուստ ժա-
մանակաց հետ կաթոգին էր ածանցելոյ.
զոս՝ ճարպմանուքե՛ ի հոգևակատս քա-
ղաւ՛ ի լոյս ընծայե՛ աս մեքայլն ըն-
թերցուտիս , ոչ խնայելի զջան իմ և
զվաստակ՝ աս՛ ի լնուլ զտծնելի նոցին
գքաղձանս ։ Յայտ աշխատասիրութե-
գուն գործեցի՝ ողբան հնաց էր՝ սակնե-
ւէին զհետ գնալ քնազբի հեղինակին յի
մստս բանին , և յուսամ եթէ չնք լինչ
տարաձայնուե՛ յայտ մասին , և թէ գը
տանկցի ևս՝ լինիցի փոքրագոյնք , և նե
ըեղի յաչս նե ըողամիտ և բարեբարոյ ըն-
թերցողաց՝ որոց ամէն մնամ ։

Պատրաստական Ն՛ատուց ։

Պ·Ո՛·Պ·Ն·Ա·Ե·

Յովհաննէս։

Ելեալ պայծառակերպել Ճառնանէ զնա առագաստիցն Գալիլեացի գետակին դիւցազնին և առաքելոցն գերագոյնին մեծին Յովհաննէսի՝ առ այժմ բանեկերը ազգս ցոլացեալ են և ծաւալեալ, սակայն առ կարճ ատեն՝ ի մեջտեղոյ Հասեալ է տա կաւին լուսոյ նոքին Ճառագայթ՝ և այն խակ ընդ աղօտ ։ Աստի՝ զի մի ընթերցասէրք՝ ի հարցափորձս զեզ բեսցին զանուանէ և զգործոց և ժամանակէ նորին, կարևոր վարկաք՝ ի ներքս նոցա համառօտ և հակիրճ բանիւք զնա ասքարտ, և զբաժակցութիւնս նորա առնել Ճառագրել ։

Ելեալ էր սպասաւոր զօրացն Կայսերն յուստինիանոսի, հանդիսացաւ քահանայապետ զնա ի ժամանակս իւր եղեալն. մեծաւ պատուով առաքեալ զնա ընդդէմ կապադովկեցի արքային պարսից՝ զոր ամբ տն 532 ։ ի հետևեալ ամին ա դաջնորդեալ ծուլային զօրաց հանդերձ

Ա՜ճ

ՔԵ ԱՆԱՐԻ ՂԱՆԱՆԼԻՆ ԱՌ. ԿԱՅՍԵՐՆ ։

Խաղալ անուի դիպ ՚ի հուրմ, և առա-
ջիշտ ղինն ի ՚ի նեսալօխ՝ առնու զայն,
Նուիրեաւք կամ հատանուք ։
Նոքա եթող զայն ՚ի գետնի, և այլ բազում քարեր
կիլիոյ՝ տիրեն կառանայ՝ սիրահատոյ՝ ար-
ասեալ Նազահանդիպիմ ՚ի ձեր ոմն ։
անուն խոկ ղինիանուիթեն զոհոց ։
առնելի ՚ի ջնջել
գաւառին յաւիտենից , առ ՚ի ջնջել
Ո՞վ ինչ բառնալոյն բերկրարիսի զայս լծա-
ցաւ էնքնակատուին ամենազոց արիանոցց ։
նակին բերկրարիսի , և ՚ի սմա վերջա-
դև մինն ՚ի զաջդուց հանդիսի յաղթա-
դենուալիս . առաքաքաղդ իշխանա այս ե-
քայն գեղիմբ , և ածէ զնա ՚ի հուսան-
ձէ զինացորդս ամենազոց , հանիս զար
յեա բազում ժամանակաց խոպան նուէա
Մոլորհանացիք հնազանդին սմա՝ և ոչ
Նոյ պատկառելոյ այսորիկ ։
առնէ նմա՝ և սպատուելոյ ՚ի պարտատկա
ձերոց պայազատել զսփրիկն նուէսճէ
ջնալեցադին • խաղայ ընդդեմ գեղե-
մերոյ յաւիշակողին զսեծող ամենազոց ,
ՀԱՅԿԱԶՆԵԱՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Ընծաւորեց ազգային գոհութեամբ սրտախոհեալ
ի ձայնել զաւուրս լուր՝ ի լիութիւն յա-
ջորդ նորումն գայ ապաշխարել զհոգիս,
բերկրասիրեաս յաղթահարել զնա, պարտա-
ւորէ ամպանալ՝ ի հաւիտենից, կայտու-
զնա. և հրաժարեալ՝ ի թագէն՝ զոր
պարտեալ ի մատուցանելին յաղթողին զին
քեանս, աճէ զվիսակէս՝ ի կատարելին-
պօխա: Ընդ ժողովուրդք բերկրանքով
զբօնասէրն զանուն բերկարխոն, և
զքաջագործուեցք նորին գլխաւորին ուռ-
նէին ցնծութ, զի հայէին՝ ի նա իբրև
յաթլատարն տէրութ: Ոչ ազգակալն
հարկաւորի թագուլ զկոստանդնուպօլիս
ատ՝ ի խաղալ գնալ ընդդէմ խաղալոյ
արքային պարսից, զոր գինի՝ ի փախուստ
մանել, զարձ առնէ մերոյն յի-
տալիայ ընդդէմ տոտիղասայ արքային գո
թաց փախանակ ի լիակէս՝ ընտրեցեալ
խաչիանի զաւերութիւն հռոմայեցւոյ, ի մեր
տին մանէ՝ ի քաղաք անդր և ի մերանո-
րոգէ գնայն:

Դարձեալ ևս գնն առնու՝ ի ձերութ
խրոմ ընդդէմ հռնաց՝ որք գլարձակ-
մունաց

մունս ինչ՝ արարեալ էին ի տէրութեն յամին 558 · ուանէ հալածէ զնո և մնա ծանէ զարձեալ ի սահմանս իւրեանց ։ Կախանձեալ աւազանդն ընդ բարբարոսին ել ի պարսիկն , ամբռնան երկիր զնմանէ ու յուստինիանոս՝ յամին 561 , իբրու թէ կամէր յինքն ընկերել զթոռն ։ Այսպէս կասկածուա՝ ետ բնութի ե ամ ծերոց՝ ընկենու զնա յաստիճանէ պատրոց կուե , արդելու զպահապան գործ նորա , չարաչար խոստութ մարի ընդ նմա՝ մինչև ի գերեզման իջուցանել ի նոյն ամին ։ Ա յս այր արժանի լաւագոյն բաղդաւորութե , զինի հանդիսանալոյ ի ծանրագնիռ գործս տէրութեան՝ և ի գոր , և զինի մատուցանելոյ հայրենեաց իւրոց զեզակին նպաստս , հարկաւորեցաւ՝ ըստ պատմելոյ լատին հեղինակաց՝ ընդ փոքոգս կոստանդնուպոլսոյ զհայ մուքանալ ։ Հեղինակն հատուկտիր վիճաբանութե իսկ զի՝ թէ ի հետեւել ամին վերոյ տին հաստատեցաւ յաստիճան իւր , և հերքենոս հաստատի՝ թէ ետ վախճան աւուրց իւրոց խաղաղութ ի կոստանդնու

Նուսրալլա : Ալևիատես է ՚ի նոյն կարծիս՝
հակառակ կրճնիզոսի , վոլատերանի ,
պոնտանոսի , և այլոց ոմանց :
Չխորդ և եղէ՝ դեռևս տեսանի ՚ի կոս
տանդինուպոլիս արդեւնոց մի՝ զոր կո-
չեն աշտարակ բելիսարիոսի :
Աշտարակս այս է յերջ ծովուն ՚ի վէրայ
ձանասալարհին , ուր ՚ի եօթին աշտարա-
կաց այնինքն ՚ի եէտի խուլէ՝ գնայ առ
պալատն կոստանդինուպօլսոյ :
Լինակինք երկրին պատմեն՝ թէ կախէք
՚ի վէրուստ զփոքրիկ քսակ լինչ առա-
ստնաւ՝ ըստ օրինակի բանտարգելոց՝ առ
՚ի խնդրել յանցաւորաց զողոմանի , ա-
,, դաղաղել լոմ առ նոսա՝ Տուք նաքարա
,, կիտ մի աղքատին բելիսարիոսի , ո-
,, րոյ՝ նախանձըն մանուանդ՝ քան թէ
,, յանցանքն , զաչս կուրացոյց :
Ձաստատեն՝ թէ այլոց քաջ մեռաւ յա-
մին 565 : Տեսանին դեռևս զրամք յուս
տինիանոսի՝ յորս ՚ի մի երեսն տեսանի
յուստինիանոս ընկալնուլ զբելիսարիոս
յաղթանակօղ պատերազմին ընդդէմ
գոթից , իսկ ՚ի միւսն տեսանի պատ-
կերն

ևեթ ըստ էության ոմանց գրուածոցն՝ ,,
բե լիս". փոխանակ հաւատամքեցոյց։
Վերհունն մարմնատեղ ընծայէ նմա զա-
նուն զերծարհուրակ ըղձալիսն, և յօրինէ
յանուն նոցին զաւուրչիկայ խոստուածքն
քանահիւսուխս, զոր մեք ունկնդիք լինեցիք
ասելոյ։

Ցառաջ ածուն ։

Ի՞նչ գիտեմ և ոչ կարեմ ծանկել,
եթէ կարի ըմբռնել իրն յոյր միջոց
գնեմ զհին փոքրիկ գործոյս այսրիկ, ա
ռաւել իրիւ գոհ հիւանդ կարծիք, քան
որպէս միսիթարական ճշդութիւն : Ա՛յլ
սակայն կարծիքս այս այնքան զըրացաւ
՛ի միտս հասարակաց, և այնքան ընտե
լացաւ ծանօթութիւն ըմբռնողիսն կուրին
և մուրացողի, զոր չէ հնար խոշ ինչ ևս
զնմանէ խորհիլ, առանց տեսանելոյ զդ

Նա՝ ըստ որում ես ներկայացեմ :
՛ի պատմագրութիւն՝ համարձակ եթէ ամե
նեքին, և յոյժ սակաւ տարբերութիւն զըն
նայի հաւատարմութիւր զհետ շահագոյ պատ
կառիսի, իրիւ առաքինորդի իմոյ : Բայց
չեմ ընաւ միտս եդեալ չարախօս գրուածո
ոյն այնորիկ, որ նման ընծայի դաղանի
պատմութիւն անուշամբ : Ըստ իմոյ կարծ
ծութեաց՝ հաւատարեալ և առանց իրիք առա
քինութիւն՝ համարիմ՝ եթէ անհնարին
և անձև գործն այն լի ծանրագոյն եաթ
քանօք, և յայտնի սուրբ՝ ե մանաւանդ

յաչաղկոտ նենգամիտ և անիրաւի ու-
րուն քան զբռնակիսեին :
Ալ ոք ՚ի վնասատանից՝ որ առ ժամանակօք
պրոկոպիոսի , և ոչ ոք յայնցանէ՝ որք ՚ի
միջոցի հինգ հարիւր ամաց զկնի նոր ծագ
կեցան , խոստացան լինել զայնմանէ պատ-
մուհ : Զգաստիաս ժամանակակից պրո-
կոպիոսի՝ ՚ի շարակարգելն զցանգ գոր-
ծոց նորա , զանուն իսկ գրոհաճոյն այ-
նորիկ ոչ յիշատակէ : Ասեցէ ոք՝ ընդ
նմանէ ոչ յիշատակէ այնը , քանզի
գոնէ զկնի երեք հարիւր ամաց կարէք
հրատարակել : Զերհուն վկաս պարտ
է ունել զայնմանէ ծանօթութիւն լինել ,
որ անշուշտ ոչ ունեաց : Ուսիտաս վկի
պատան մեռանելոյ գաթուն՝ առաջինն
եղև , որ զանարգելի ծանակարանուին
այն պրոկոպիոսի գրեաց , և մեծագոյն
մասն զգնամիտ վնասատանից՝ առանց խո-
րին հետախուզութեան կալան զկարծիս
սուխտոյ : Ասու ամիս եղեն ոմանք ,
որք երկբայեցան՝ թէ զերն այն պրոկոպի
ոսին էր , ոմանք ևս բացատացին առե-
նևին : Ի սոցա հատարկ է երեք՝ ո-

բոյ քննեալ զնախիթղանս և զայլ պատա
զսյս գրոյն այնորիկ առնենին ուրանայ ։
Ակիզբն առնու սա ցուցանել թէ ոչ
ձշմարիտ է և ոչ իսկ ձշմարտանման , ե
թէ պրոկոպիոս ինչ հեղինակ գրոհածոյն
այնորիկ · դիպուք թէ ինչ իսկ , այսու
ամենայնիւ չէ արժանի հաւատոյ այնպէ
սի պատասխանոյ առասպելաբանութեի ։
Օ արձանամ մեծասիս և տպշիմ՝ թէ
զիարդ գերասանդ հեղինակն Ղեւոնդ պը
լուտ՝ հաւատս ընծայեալ գրոհածոյն
այնորիկ որ յայտնապէս սուտ է ։ Զայ
գիտեմ զարժանաւորութիւնն վկայութե
երևելի առնս այսորիկ , այլ նա տեղի
տայ ձշմարտութեան ։
Ապաքէն՝ զիարդ մարթի հաւատալ ելա
սանք , եթէ այրն այն երևելի ի տերու
թեան և յարգեալ ի ժամանակս իւր
կամեցեալ ինչ վատահամբաւել զայնո
սիկ , յորոց ընկալեալ էր զանհամար բա
ցիս , և հանդգնամարն դարմիլ զանձն
իւր , թողուլ յետնորդաց առիթ հա
մարելոյ զինքն իբրև զենգատուր գտահաս
ոմն , կամ իբրև ընանարդ մարդեղոյդ ։
Օ

Ո՛հ, ամէն կարելի՛ է հաւատալ, միեւնոյն ժամանակ հեգնանքին պատմիչը ոչ այնքան խելացի՛ զեա՛լ ցնորելուն, մինչեւ կասկածել հակառակ յառաջացողին զուարճանալու թէ իւրոյ ցուցանել զգեցմանիա եւ զատարկամտութիւն ծերունին պատասխանու իբրեւ. դիտեմ՛ տղայաբարոյ եւ զուարճիկ ոչ, զայն ոչ՛ է առողջ եւ յանշուք վիճակի, եւ՛ է յիմն աստիճանաց զինուորութեան վերամբարձո՛ւ է զերծանդին աստիճանս, քաջ ջոջ եւ հանճարոյ խոհոյ յանկոյզ ըզկամն ծերակուտին ժողովրդեան եւ զինուորաց յընտրութիւ կայսերութեան իւրոյ: Ո՛հ այնպէ հնար է հաւատալ թէ այնպ այն՝ որ գրեալն էր զվիպասանութիւն ժամանակին իւրոյ այնքան պատուով վայելէ՛ ջոջ եւ իմաստասէր, կասկածիցի ասել ըզյոյսն ծերունիսն թէ էր թեմբեալ եւ յամրիբերբեւ զէշ, ոչ ածի սպասելոյ. շարժելոյ զանկանիս. թէ չէր նա մարդ այլ այս ոմն, թէ նոյն իսկ միայն նորա պարծէր զոլ ննջէ՛ ընդ դիւթին նախքան զայն ոմն ոչ ոք ընդ նմա ննջեցեալ, եւ թէ արարեալ էր այնքան չարիս տէրունէ, մինչեւ զի ընտ-

Նաև երբեք չիշատակը ժամանակաց կա
ղեն ցուցանել՝ ոչ գիմանան այնց և ոչ
զայնքան բազմահամբոյս ։
Օ, ևթէ մնացեմ հաւատալ թէ չիտ
Հանդիսացուցանելոյ զբեղմնաբերիս երբեմն
գիաստուրեալ զիւրացն ոճս յաղթանակօղ
և փառաւոր , զարձեալ ձևացուգեալ
էից գնս երբեմն գլատանիլեմ ոք՝ ան
պետ յաշխարհի , և ծանակել ծով
խելագոյս . և այն իսկ ՚ի ժամանակին մե
ծամեծութեան երբեմն , մինչ յանձ
նեալ էր նմա հոգն ազատելոյ զերկրին
վանելոյ գՀոնս ՚ի Թրակիայ ։ Ոչ ոք
ոք ՚ի յումարչին այնր գրուեանցոյն հա
մարեցին ճանալել զՁեն աստե պրոկո
պիոսի , ըմբռնեցի ն արդեօք յոյնմ զե
ժամսան քանին ։ Դիցուք երե պրոկոպիոս
լեալ էից ազերբայան՝ չար և գիւսկան
ոք ընդդէմ բարերարաց իւրոց , հնար է
երե նա տղայական յաչազանաք հակա
ռակն գրեսցէ ընդդէմ գուխաբանութեց
՚ի մէ մեծագործուեց նր , յորոց վերայ
Ոչ լինելոյ էին գուխտքն այսոքիկ ։ Ո՞
պատմն պրոկոպիոս երե գեղերեալ

հաստատել ՝ի մանաւորի՝ երբէ՛ յոյս
տինքնանոս և նորին պալատականք էին
մնդրիկք , այլ գնաք՝ ոչք ՝ի կերպա-
րանս մարգկան աղաւաղեալ և տասպա-
լեալ էին զտիեզերս ամ : Հազիւ հազ
հաւատաս ընծայեցեք Թէ նա յետ երե
ղբնոսկ աշխատանացս այսոցիկ , Թէ ևս
ամ վիպասանիք ժամանակի՝ նր զոյն հաս
տատեացեն : Ապա ուրեմն մնծաւ երա-
ւամբ ոչ հաւաստացեց երկրիմի վկայեալս
նուԹեան միմիայն հեղինակի , որ հինգ
հարիւր ամաք գինի ծաղկեցաւ : Այ հա
յեցայ ՝ի պրոկոպիոս՝ բայց եԹէ ՝ի ձգեը
քիս պատմուի՝ նր· զոյն հատցպնեցի՛
և եցոյց ինձ զձերս դիւցազնի իմոյ՝ զհա
մեստուԹի՝ նորին զտարեւԹի զքաղցր-
բանուԹիւն զտարեդործուԹիւն զմե-
ծագոյն միամտուի՝ և դուք ամի՝ զամե
նամնծ քաղցրատուԹիւն նորին որ էր
հինն առաքինուեց իւրոց , որ և ածելի
առնէր զնա ժողովրդեան : ԸնծուԹի էր
ուրեմն բնաւգնացուց (են բանք պրո-
կոպիոսի) տեսանել հանապազ զբնկեր
քիս գնալ յորդուն .... անձնասէրդ՝ և

և

և կորովուն մարմնոյն շքեղացուցանէին զայս: Կա՛ և՝ խոնարհ և բարեխիղճ յուշ ցանկը զինքն՝ և հնդկապղպեղ ամենեցուն դիւրահասուկ, մինչ զի ստորին վիճակի արանց նմանիլը..... Ի զորս իւր մին նասանդ՝ մեծազործութիւն գամենեսեան գերազանցէր..... Ընդ երկրագործս և ընդ գիւղական այնքան քաղցրութիւն և հոգւոնակութիւն վարէր, մինչ զի յաճախ ընդունէին բնակարիսի զօրաց՝ յոչ իմեքէ բռնաբարուէ երկնչէին: Ուր ևս իբրև հունձք հասանէին յանդաստանս՝ մեծաւ հոգածութիւն զդոյշ լինէր, զի մի երամակք երկաթոց առաջիւր սպառեսցեն, և արդեօք գիւրն հայիլ յայլ ամբարս հակառակ կամ տեառց իւրեանց:

Գլուխ Ա :

Ի ծերութեէ կայսերն յուսահատեալ կարի նուաճեալ եւ ընկճեալ գոլով ոչխարեցեն ի բազմազիմի եւ յաճախակի հարուածոց եւ աստաւտակուեցոյ , մերձեր ոտ կոթծանութեան իւր : Ընդ զանազան մխսունք կառավարութեէ էին անհոգացեալք , պահպանուի օրինաց եր ի մոռացնոն եգեալ , հասք եւ եկամուտք յաճախեալք ի մանուածոց · զինուորական կրթութիւնք էին լքեալք եւ բարձի ծողն եղեալք : Այսբէս ծերագոյն տղոցն տալ եւ զանազանեալ յոյժ ի յաճախակի մարտից պատերազմի , յաճ ուրեք լինէր զին ոսկւոյ զներ զհաշտուէն , եւ զսակաւ մնացեալ զօրս կրկնել զանօգուտս եւ զանձուկանս ոտ տրութեն իւրոյ պահպանուի լքեալ եր պարապորդս եւ անգործս : Գնաւորքն եւ երեւելիքն զբազոց այսոցիկ գտանելոյ զին քեանս ի դատարկակեցուէ , եւ չունեն լոյ գործ ինչ ոտ ի զբաղել նոսա՝ անցուցանէին զժամանակն ի զբօսանս խաղոց

զուց , և որարդուքին՝ որ ձևացուցանէը
նոյ զպատկերը լինն պատերազմական հան-
դերձ , ամենքը զառաջակութիւն զատար-
կանձնութեան խրեանց :

Յերեկոյն միում՝ զնոյն սոյնպէսի զրօսա-
նոյ ոմանք՝ ի նոյն միջոց ընթերցին առ-
նէին՝ ի միասին յամրոցի միոջ՝ ի Թրըպա
կիայ , եկին ոմանք ասել նոյ՝ եթէ ճե-
րունի կոյր ոմն առաջնորդէ մանկան
ուրուք եկեալ անդր խնդրէը զնոյնին հիւ
ընկալուի , և քանզի հաստին երիտա
սարդական լինի առաւել զիաճ և քաղց
բասիրտ , հրամայեցին մուծանել՝ ի ներ
քըս զճերունին : Ոչ զանաչին էր աչնանոս
յինն , և յուրան նեղեալ էր յոյժ զողորմե
լի ճերն , մինչ նստուցին զնա մերձ առ
խարոյկին : Ապինչ ուտին և ըմպին ,
զուարճացան յոյժ սիրտք նոյ , և սկսան
խօսիլ զիշատուածն տերուե : Ապեծա
գոյն ուրեմն և ընդրձակ ձանապարհ բա
ցաւ նոյ՝ արշաւել՝ ի տարադէպ հետա
խուզութիւս , և երբեմն տարադիական յայտ
կոտուին ընկալաւ զհամարձակութիւնն :
Ի ւրազանչիւրոք չափազանցօրէն մեծա

ցու

ցուցանէր և բարբառուցանէր զառաջա-
պին զարարեալ գործս նը , և ինչ զա-
ռաքելոցին արարեալ էր , եմէ ըս ար
ժանւոյն վարձատրէ էին ծառայութիւնք
և հանճարեղութիւնք նրբեանց ։ Ա՛ի թշնա
ռութիւնք և արկածք հասեալք ՚ի վե՛ր տէ
րութենն՝ ծագեալ էին յոչ ձանձրելոյն
զարդնեանաւորութիւնէ նրբեանց , և յոչ գի
տելոյն զեղանակն վարելոյ ըստ քաջս ՚ու
ինքեանք էին ։ Սոյն օրինակ կառավա-
րէին զՀն , և նրբաքանչիւրք յամ նո-
րոգ բաժակն գինւոյն զոր ըմպէր , ցու-
ցանէր զարբեցիս նը առաւել նրատացիա
և անշուշտ ։

Իսկ ձերն կոյր նստեալ հուպ առ խա-
րոյկն՝ ունկնդրէիք նը , և ողբամ լոյ նը
ժպտեր մեղմաբար ։ Ցանուցեալ զոյս
մէնն ՚ի բազմելոց անտի՝ ո՛վ ձեր դու բա
րի՝ ասէ , ինձ այսպէս թուի՝ եթէ նրս
տեալ այդը ծաղը առնես զմեզ և զառա-
ցելս մեր ։ Ցառաջ առնէլ՝ քաւ լեցի՝
ասէ ձերն , սակայն ՚ի բանս ձեր գտա-
նեմ սակաւ ինչ թերևսաւնութի , ու՞ր յա
ւուկ ե հասակի ձերում , (սիտասխանեիս
այս

[illegible]

Հեաւ լինիք ։ — Ի բրինեայ անդրին՝ մի՛ թէ
խնդրեցեր ՚ի մեզ զհիւանդս ընկալուլ ։ —
զմեզ եալերելոյ ։ — Ոչ՝ եթէ լինի ուշադիր
նմ եւս նմա ձերն , բարեհամբոյր խօ-
սիմ ընդ ձեզ , և զշնչմանիան ձեզ ասելով
հիւանդեաց զվարգս հիւրընկալեալ ձեզոյ ։
Ո՛րպէս յօթասրդացս այսոցիկ էր եղիտա-
սարդն տիբերտա , որ յետոյ եղև կայսր ա-
ռաքինի ։ Սիբտա՝ որ բօրբորեցաւ ՚ի վսեմ
և յարդելի շարժմանց կայր և ալեւոր ծե-
րունացն , և ասէ նմա՝ խնամատարք խօսիս
քոյոց սակաւ մնաք խիստ են քանք քոյ , և
նուէրդ զոր դուզ խնդրես՝ առաքինուե-
ի ես այն և ոչ պարտատուրութի ։ Պարտա-
տուրուի է իսկ ի ձեռակէն ձերոյ՝ այնոսիկ
նեաց կոյրն հասանրձակ , կամ մանա-
ւանդ այդ է հիմն ձերումն պարտատու-
թուե , և ոմ գինուորական առաքինուէից
որ միանգամ զանձն խոր նուիրէ հայ-
րենեաց խորոց , հայանգամայն հասարե
լոց գնա անբաւական վարձատրելոյ զաշ
խատանս իւր ։ վ՚ոչ զոր նմա ընծայիմք
անդրին է ։ Ընդ ևս պատուհասիլ գնա-
ապերախտս , զանոնք եթէ նուիրատուին ան-
ձանց

ձանց մեջտեղ զբոսանքի նման չէ յօժարութեան և աւտոմատութեան, համարեա անըզգայ : Չքնը ինչ որ առաջնորդել ձեզ արժանապէս յայտնի հանդիսին, բայց ի սկզբան վառած և յօժարութեան առաքինութիւն : Սրբեցին եթէ այդպէս է՝ զի՞նչ պիտի է ձեզ նկատել և հետաքրքրել զանակն, որում ընկալեալ լինին զոգիք ձեր : Արձատութիւնք գործոց այնոցիկ ոչ կախին ի կարծեաց մտաց ուրուք զոր քագլեսի, կամ՝ ի խոհականութէ իշխանին : Ի թէ գործէ շրջականն մի անարգ ակընկալութեամբ աւարին, և դնէ զանձն երբ ի մահ առ ի ստանալ ինչ կեալ նոքաւ, չէն ինչ զարմանք : Ալյր գոք յառաջութեանէ՝ չէն ինչ ձեզ պէտք առաջել, բայց եթէ կեալ առ ի մարտ վարել հրաժարեալք յամ հեշտութեց՝ վասկուածեց՝ և կանացի պարապմունքեց, ի տալ զանձն աշխատանաց, և հակառակ տիլ շրջիմ բազմազգի վտանգաց, զայս ուրեմն նոքեր գերազանցիւ և վառաւուր առոչ ինչ գրկեք, և ա կնոնիք վարձատրիլ այլ տեսանիք զի այսուհիկ նուիրատանաք :

Ուրբ

Ոչք միանգամ յուսան ընկալնուլ զՔո-
շակ՝ ծառայից ՚ի հասնելի են , և մեծու-
թիւնն զնոյն ընդ ոչ զօրէ · քանզի անձն
որ նուաստանայ մէջ տապանդի միոջ՝ հա
ւասար է այնմ որ զինքն նուիրէ լռութեան
միւսմ : Օ որ ասեմ մի՞ շահուն՝ զնոյն
ասեմ մեծն մարգիանոս առ բարձրագոյն
աստիճանս · մի զի պատիւք անուանական
չուիք համբաւն և ընդհ իշխանին՝ Քո
շակ լինի է , և զօրս յանկան և խնդրեն ,
զվարձս խնդրեն : ՚Ի հարկէ՝ կամ՝ նուի՞
րել զանձն , կամ՝ վաճառել · չիք այլ
նչ միջոց երկուց ծայրիցս , մինն ՚ի տո
ցունց է զործ ազատական , իսկ միւսն ճա
ռայական · ընտրեցիք արդ՝ զոր առա
ւել յարմար ձեզ համարիք : Ա յսպիսա
բար՝ այլ դու բարի՝ ասէ ոմն ՚ի նոցն Քո
զոս զիշխանս ՚ի կամս իւրեանց ապաս
տան : Պատասխանեաց նմա կոյրն՝ ելիթ
դէպ լինիմ ինձ խօսիլ ընդ իշխանս , ասէ
ցնա՝ զի ելիթ պարտաւորութիւն ձեր է լինիլ
առատաձիրտ , նոցինն է լինիլ արդար : =
Ա սացիկ և դու խոստման եղիր՝ ելիթ
արդար է հատուցանել վարձս ընկա-

լեալ

լեալ Տառապեալ ։ ... = Ա. յո՛ր ժամու զմի
առաւ աջեմն զպատմանէ պատկանի մեզմն
ոչնմ՝ որ զայնս ընկալեալ , և ապրհասեալ
հանգ են նման հաւանութեամբ որ զանց առ
նէ զնորքդ ։ Կ՚ուզեա՝ ե՛ւ մինչ՛ւ ի կշռելն
զարդեանս իւր գիտէ պահել անշուշտ զհա
ւատարակրութիւնն ։ Ո՞ր օրինակ՝ ի ձե
րումդ վերձակի՝ ապ զի աշխարհ ամ ազատ
և ուրախ լինիցէ , անմիջապես հարկատո
ւը ամէն հրամայել , և ուժեք ոչ հնա
զանդել , այլ այս անհնարին է ։ Ապա
տայիք բանիցդ զոր ասեմն ձեզ , կառա
վարիչք կարեն երթալեաց պահապել՝ ի լու
սոյ և յարդարութիւն , այլ միշտ առաւել
արդար են , և առաւել լուսաւորեալք յո
գւոյն խրատոց , քան զոր խաւարեալք
չիւրոք՝ ի ձէնջ վարկանի և դիտէ՝ ի միտս
իւր ։ Ո՞վ ես դու որ խօսիդ առ մեզ այ
սպանակ՝ ասէ ցնա խրոխտ ձայնիւ երկի
ւղածդ՝ ահն ամրոցին ։ Ես եմ բեղիսա
րիոս՝ պատասխանեաց Ծերոնեին ։
Ի՞նչ լսեին զանուն բեղիսարիոսի՝ զանուն
դիւցազնին այնորիկ , որ բազմիցս հան
ճարեալ էր յաղթանակաւ յերիս մա

առնես ծէն, խարհեաց լծի զնորզ տապնոպ
առակացման և առնելոյ պաշարեաց զ տեսուր
զերիտասարդս զայնոսիկ ։ Ի ներքս մտացեալ
և ահ ի բերան լուռ և եւթ կալալ զակ
նոճուձին իւրեանց առ ծերն առյին զնշան,
և ծանուցեալ զհարցումն բնակիսարիոսի,
ոչ ոք ի նոցն զաչս ի վեր առնուլ և
ի նոսա հայիլ համարձակէր ։ Ուստի ու-
րեմն զան ի բերան առեալ տիբէրոսի,
ոմն այր գոռ դերասանէ՝ ասէ ցնա ։ ով
քան անիրաւ է քաղքն և անաղտալի, զի՞նչ
գոհ ես այն որ յերեքեցս երեսուն ամաց
փառատար և երջանիկ արարեր զնորուին,
և գոհ ես այն՝ զորմէ յանգնեցան ամ
բաստանել զապստամբութիւն և գնեն-
գութի , զոր և ծանրաբեռնեցին շղթա-
յիւք և զրկեցին յաչաց ։ զոռ նմինես որ
եկեալ ես աստ ուսուցանել մեզ զհպա
տակութի և զնախանձ ։=Ո՞չ զոմ կամիք
ուրեմն պատասխանեալ բերլիատիոս՝ զի
տացէ ձեզ զայսոսիկ , զերիս ընորհ՞ց։=
Ո՞վ նախատանացս՝ ասէ դժնդակ ա-
պերախտաւէն է այդ՝ կրկնեաց տիբերոս ,
յեռնոց չէ հնար հաւաճել ։ Ա յդպէս է՝
ասէ

-ասէ քէզնասրիտս , և ես իսկ խուն ինչ
զարմացայ ընդ այս , զի ոչ երբէք ակն
ունէի ընկալնուլ զայսպիսի տուժանս ։
Այլ մեռաք և խորհուրդք իմ՝ եկին մե-
ռանիլ ծառայելով տրուն , կամ մեռէլ
կամ կոյր՝ նոյն է ։ Ինչ զես նուիրեցի
Հայրենեաց իմոց , ոչ բացայայտ զաչս իմ ։
Որ ինչ միանգամ առաւել քան զաչս և
զկնոնս իմ է ինձ սիրելի , այն է պատճէն
իմ , և զլուս տալի առաքինուին իմ , որ
զերծ է՝ ի բանսարկուէն հալածչաց
իմոց ։ Զոգիդ իմ՝ ամ զոր պարտեալ
եմ , մերթ է եղծանիլ յիշատակաց սր-
քունեաց , բայց ոչ եղծցի Թէ՛ւս՝ ի մէ
տաց մարդկան ։ Ահ և այ եկն երբեք , ես
՝ի յուշ աճեմ՝ և այս ինձ շատ է ։
Ի եղէն զիմացմամբ բազմակիւք տալեն,
և՝ Թափանձիցեն զիւրացուն բազմիլ ՝ի
սեզան ։ Ա՛հաւ ասէ ցնոս . յորմնարազին և
պատկանաւոր հատակի իսմիմ չիք այլ
տեղի , բայց եԹէ մերձ առ խարոյկն ։
Ամենայն հատանեցուցանել զնա կալ
նուլ զլաւագոյն սենեակն ամրոցին առ
՝ի ինքեան ։ Այլ ՝ի սակաւ յարդեց
առն՝

ասէ՝ զայլ ինչ ոչ խնդրեմ, բաշխեցա
նուիաստատապէս քան զայս ննջեալ եմ, հո
գացէք միայն ի՛ մանկունս որ առաջնորդէ
ինձ, որ և առաւել պէտս ունի քան զիս։
Ի հետևեալ առուն կանուխ ընդ առա
ւօտն չու էաւ, անտի բերեալ՝ նախ
քան զյառնելն հինգ հակառակ խրոց, որք
կարի խանջեալ և վաստակեալ էին յոր
սորդութենէ։ Ի ուսկ յետոյ ծանուցեալ
զհետևեալն նոր անտի, կամեցան սնդել զինի
նէր, և մատուցանել նմա զկառս, և զայլ
ամ կարևոր պիտոյս նորա լրացանել։
Ի գնալ վաստակիքն՝ ասէ երիտասարդին
տիբերիոս, զի նա առաջնեալն ոչ հաճի ըզ
տուքս և ըզ ընծայս մեր։ Այսպագոյն ա
ռաքինուն՝ մեանգամայն և յետին թշուա
ռութիւն բերեալ էր ի սիրտ երիտասարդիս տիբերիոս։
Ընաւ երբեք՝ ասէ առ ոմն ի բարեկա
մայ խրոց, որ բաշխիցս զտանիսք ի ըս
պասաւ կայսերն, բնաւ ոչ եղծցի ի
մտաց իմոյ զիշատակ պատկերասիրու
թեան և քանիցդ ծերունւոյս տիբերիոսի,
ի խոր խոնարհեալ ձանձրեմ՝ թէ որ
քան

քան տակաւին կայ և. Ամայ ինձ զործել
սա՝ ի լինել այր կառավարել։ Ի հաս քա
նըս այս յականջս կայսերն յուստինիա
նոսի, որ կամեցաւ խօսիլ ընդ տիքերոսի։
Տիբերոս զինի պատուելոյ կայսերն զնա՛
անցս հաւատարմագոյս, յառել ասե
լով, եթր իմ՝ անհնարին ոք այլն այն
գերազանց լեալ ինչ պարտաւոր յանցա
նաց զորոց ամբաստանեն զնա որպա՛ ե
զաշխատաւոր լինիմ կենօք չափ, եթէ այ
ժանի լինիմ կենաց իմ չատագովել ըզ
նորին առաքինութիւն։ = Պատ՛ հինձ տե
սանել և լսել նմա՝ ասէ յուստինիանոս՝
առանց ծանեուցանելոյ զինս, և զինքն ե
զայս առնել մի վիճակին յորում գտա
նի. զինի եկանելոյն՝ ի բանտէ՝ տակա
ւին չէ կրացեալ զնալ յոյժ հեռի, այլ
գնա զհետս նր, և զանուն ածել ընդ
քեզ յամարանոց քոյ, զի ես զնացեալ
անդր գաղեմ զնս։ Ի նկատ յօժարութե
տիքերոս զհրամանն կայսերն, և՝ ի հե
ռուեալ յառէնն գնաց զինի նր ընդ ձանա
պարհ, ընդ որ գնացեալն էր բեղ՛։

Գ.ԼՀ

ԳԼՈՒԽ Ե։

Գնացեալ բերկրասիրեաց մեռանելոյ գշա-
նապարհ իւր զնալ առ զղեակ մի առե-
ղակ՝ ուրանօր տպատեին նմա ընտանիք
իւր ։ Պատուիրեալ էր առաջնորդի իւ-
րում մի երբեք յիշել զանուն իւր՝ ի գնա
նապարհին ։ սակայն պայծառուհի էին ազգ
նոքուհեք որ փայլէր յերեսս և յանձին
մթնգաստին , բաւականապէս ծանուցա-
նէր ։ Հասեալ յերեկոյին՝ ի գիւղ մի ,
առաջնորդն իւր ած զնա առ դուռս տան
միոջ , որ ճեպեալ անպաճոյճ էր՝ սա-
կայն փառապէս լեալ երևէր ։ Ցեր տանն այ
նորիկ բահ՝ ի ձեռին այն ինչ մտանէր՝ ի
տուն , հառեաց առ դուռս զձեղն կոյր , որոյ
վսեմ ձևակերպութիւնն ձգէր առ ինքն զակ
նարկուն գիւղականն ։ Ո՞վ հարց ցնա ոմն
ես դու՝ = պատասխանեաց բերկասիրեաց՝
ծեր զօրական ահն եմ ։ Ո՞ զօրական՝ կրկի
նեաց անդրէն գիւղականն , և այդ ե՞ւ փո-
խարէնն վաստակոց քոց զոր ընկալեալ
ես ։ = Արեծուցոյն տարաբաղդութիւնն ա-
ռաւն ի շնանէ այս ի պատասխանեաց բե

լեսուրեան՝ ոչ կարել վարձատրել ա-
եանց որք ըմ խոր հեղանին : Ա-յս պա-
տասխանի զաւրեցաց զնիրա զնա-
նին , որ և ընկալաւ զնա ի տուն խոր :
Ա-ծեմ առ քեզ՝ ասէ զևազականն հիւ-
ընկալ զկինն խոր՝ զայր մի քաջ որ տա
նի քաջասիս զամ դժուարութիւն և զիրս
տութիւն առաքինութեց : Ա-ն զաւրեալ
առ Ծերն ասէ , ընկիր մի երբեք զամենի
կրեացես մի ոսկեստութեդ յորում զաւա
նեա՝ առաջի մեր , որք բարեկիս զիրաճ
սեալ եմք տարբղդութեց : Ա-ւ ինչ զիր վայր
մի և ապա գնացեալ բազմեացութ յիրենի
րիս . այլ այժմ կամիմ զի առասցես՝ յո-
քում պատերազմի ծառայեցեր , ... = :
Ծառայեցի ի պատերազմին Լեսուրեայ ընդ
դեմ գոհացաց՝ ասէ բելիսարիոս , ի պա-
տերազմին առիոյ ընդեմ պարսից և ի պա
տերազմին ասիրիկէի ընդդեմ վանդալաց
և մաւրիտանացւոց : ի լսելն զիւզական-
նին զյետին բանն բելիսարիոսի յոգւոց
ելհան ի խորոց սրտի , և ասէ՝ ուրեմն
երևի թէ յայմ ճակատամարտ պատերազ
մին բելիսարիոսի լեալ եցես , . . . երբեք

չեմք

չեմք բաժանեալ՝ ի միմեանց պնդեցաք
Աիւլ գերապանծուեաւ մեծասքանչ ար-
դարութեամբ և վերհաս առնն այնորիկ ,
կրկնեաց անդրէն գիւղականն , կենդա-
նի՛ կ ապրեցը տակաւին , զի յոյժ յա-
ռաձնուեաք իմմէ՛ են արդէն ամք քսան
և հինգ՝ յորմէ հետէ ոչ եմ լուեալ
լուր ինչ : = Դեռ ևս կենդանի է : =
Օրհնեցէք զնա բարձրեալն , և բազմա-
ցուսցէ զաւուրս նր : = Ի թէ ասա լեալ
էր նր՝ ասէ քեզիս " և լուեալ զգեղա-
քանութիւն և զբարեմասնութիւն զոր առ-
նես ՝ի ձեռն նր , ըզմի՞ ձեռնհասլուիս
քեզ մատուցանէր : = Աիւլ ասա ինձ զի
արդ կեայ յաբբունիս , անտարակոյս յոյժ
հզօր և գեր ՝ի վերոյ հանդիսացեալ ... =
Աիւլ աղէտիցս .... քաջ գիտես՝ զի նա-
խանձն չար միշտ հալածէ զբարեբաստու-
թիւն : = Պայսերն կայ պատժել զիրըշ-
նամիս առնն մեծի , զի նա է պահպանո-
և վրէժխնդիրը առուբ իւրում : = Ընդհն
յոյժ ծերացեալ է : = Ձէ այդ ինչ , զի
՝ի խորհուրդս նոյն է ոտ երթ ՝ի մորթի , և
եթէ նկատեսցուք զիմաստութիւն նր , զը-

տա

ամենեքին զնա երբեմն առաւել ոգեւորական
և պիտանի յայտ մնային, քան՝ ի քաջու-
թեան։ = Ո՞ւստի ճանաչես զնա եհարց
զնա բեվիս։" կամ ոգեհատել սրտիւ։ =
Ձեռնացուք յընթերցիս՝ ասէ գիւղացիանն,
զի հետաքրքիր այդ յոյժ ըլ երկար ձգի։ =
Ընթերցայ համաբեցաւ բեվիս։" զգեղա-
կանն մի՝ ի զբաղեալքաց զբաց իւրոց բա-
րեւրեաւ յիւրեամ։ = Այո մինչդեռ ու-
ռենին, եհարց զինչ ինչ զպտեղոյմանց ի-
միջոյ, և արեւելեան կողմանց առնոց խո-
սելոյ ինչ ընաւ զպատերազմանց ափրիկեի։
Հելիսարիոս հարեւանցի պատասխանա-
տուութիւ. քաւականացոյց զնա։ = Ի վախ
ճանի ընթերեաց՝ արբցուք՝ ասէ գիւղա-
կանն ցբեվիս՝ արբցուք մեր կենաց
զբաղելին. դոյ, և խնդրեմ՝ ի տունէ զի
արագեկ նմա ջուխքան բարիս, որքան ա-
րագ նա ինձ չարիս՝ ի կեանս իւր։ = Այո
արագ քեզ չարիս՝ պատասխանեաց բե-
վիս։" = Ընդ նա՝ ասէ գիւղակացն՝ զոր
պատմեր էր առնել, և ես չունիմ ինչ
արգելանք զնմանէ։ Յանկարծ սիրելի իմ՝
ահա տեսանես զի ուսեալքիմ փորձառուիք

1017

թիմոթ կարեկից լինիլ և տարաբաղդս։
Որովհետև ներկայ լեալ է քոյ ի մաքս-
տրս սպատեալ զմին ասիրիկէի, ապաքէն
տեսեալ է քոյ զարքայն վանդատալոյ զա-
պերձանկին գեղիմեր յաղթանակ ածեալ
՚ի բելիսարիոսէ ՚ի կոստանդնուպօլիս Հան
գերձ կնաւ և որդւովք իւրովք, նոյն գե
ղիմերն է արդի հիւբրենկսէն քոյ ընդ
սրամ քաղաքեալ ես յրենթրիս։ = Դոմ
ես գեղիմէր գոչեաց բելիսարիոս, և կայս
րըն ոչ եդ զբեզ յատելիճան ինչ արժա
նաւոր անձին քոմ, զի խոստացար քեզ
յանժամ։ Ընտրև եկաց կայսրն ՚ի խոստա
մունս իւր Հաստատելիմ, և մնատոյց ինձ
զարձ քաղդն առաքինանս, այլ ես ոչ կա
մեցայ ընդունել։ Զանգէ Թագաւոր ոչ
միոչ կորուսանէ զիարգն իւր՝ ոչ այլ
ինչ վերջանայ նման վիճասրին այսմ կո
ղստեան, քաց ՚ի Հանգստուէ և յատանձ
նուէ։ = Դոմ ես ոսրեցա գեղիմէր՝
կրկնեաց դարձեալ բելիսարիոս։ = Այր
ես նոյն եմ զոր պաշարեցեալն եղէ ոանիս
յուշին քոմ՝ ՚ի վէր լերկինն պապաշոյ։
Ընդրկն կրեցի զարիս ոչ երբեք լուեալ։

Աստուածին ամբրան՝ տալն զարհուրելի
առաջանն համբերն ժողովրդեան ան-
կեալ յետին յուսահատութ , և սահել
՚ի սուտս զիշատել զորդիս և զկանայս
իւրեանց , անխնայ և անքուն արիւնու-
թիւն բարի զօրապետին՝ որ պաշարեալ
էր զնա , ոչ քնաւ դադարէր յորդորելոյ
զնա զթալ ՚ի վերայ իմ , և ՚ի վ՚ը ժո-
ղովրդեան իմոյ , հուսկ յետոյ անուստը
առանելն յորմն իմ՝ զոր եդեալ էի ՚ի քաղց
բաւարարութ ապարանքին քումմ , հար
կապարեցին զնա ՚ի բաց գնել զրկենն և
անձնասանան լինել ՚ի զարմանալեացս՝
ոմանք պատրգ և համեստ գիմօք ընկալան
զնա , ոմանք զէ բանիւք սաստիկ ետ պա
հել զնա , ոմանք պատուհասով և ակնածու
թ՚ Նոյն ինքն վարեցաւ ընդ ՚ի թշնա
ւութ խոմ ։ Որեսուն ամք են գրի թէ՝
յորմէ հետէ և պատ կեամ յաստանձնու-
թեանս յոյժմիկ , և զօր մի և եթ չէ իմ
անցուցեալ , յորում չեցեմ ապրեալ
զբազմահնարութիւն ինչ ՚ի բարօրութ և
երջանկութ նորին ։ — Յոյժմիկ ճանա
չեմ բարեպաշտ՝ ասէ քեզնս ։՚՚ զայն լսեալ
առա-

տուին քոյ, որ ի վեր առացեալ լե-
ցին յորում կրեցեր զայրանն առա-
պան։ Թեթևացուցանէր և գլխեղէ զոչ
լեան տայր հմբել զտարաբաղդութիւն քոյ,
որ ժպտեցոյց զքեզ ընկերսդանալն քոյ
առաջի բելիաարիասի, որ և յաւուրն
հանդիսի յաղթանակին ետ քեզ պահել
զուրախ և զանվրդով դէմս, ընդ որս հիա
ցեալ զարմացաւ կայսրն։ = Ո՞հ կերը իմ՝
կրկնեաց զարձեալ գեղեմիը, քանզոր ըզ
տուիքը և վերհրատուիք ծագին հատուցա
ցէքն ի տարազս ձանձրելոյ զիրեն։
Ես յայնժամ գիտացի լինել յիս քա-
ջութիւն և սրտապնդութիւն, յորժամ ի միտս
եկեալ ծանեայ զնմա պատահմունս զայ-
տակ իբրև յերազս ինչ քաղցիւ։
ի փախուիթ և ի վայելչութ գերա-
զանցեի քան զնմ թագաւորս երկրի, և
յորքունակս պատատ խմբի, յորում
ըռնարձակեալ հրճուիի ի զգուշանա
փոփոխեց, յայլակարծուց փոխարեր-
ցայ ի զմեղակ յայրս մոլիսանացուց,
ուրանօր ննջելոյ ի վեր զոյնն յորմէ
կէր, և զարուցն իմ ընուի ի գաբեդին
հնա

Նիմանակաց եմելոց ի ներքոյ մոխրոյ ։
զհուսկն առացից մինչև ցայն կէտ հորիզ
ոնական հասի անդրկին , զի միմիայն
հայեն զոր հեղնամէնն ի գումի շարժել
առաքեալ էր ինձ եղև մը իմ պարգև
մեծագին ։ Ընդկէն կալեալ և կապեալ
ձեղ շղթայիւք և աճապոյ ի յաղթանակ ։
Ընդ որոյ հետև այսպէս ի սիրտ ն էի
խոստովանի լինիցիմ եթէ կամ անմիջա
պէս մեռանիլ հարկ է որտեղ , կամ
գնամ զոչ լինի հասանելոյ յաղթահարել
զչարքանելի հնարս քաղքին ։

Ռաբական սպասաւոր միխիթարուիճ ու
նիս չիմնատուռ գումի ասէ ցնա բերել
սարիսս , բայց տակոյն զայլ լինի նորա
գոյն խոստանամ քեզ տալ , նոսա քան
զմեկնիլն իմ ի քէն . և առաբերել այ
սանակ զիստակցութիւն իւրեանց գնացին
իւրաքանչիւր ի նրնջել ։

Վաղիմիր ըզ ձագել լուսոյ առաւօտուն
նախ քան զնալն ի գործել զպարտ ի
իւր , կամեցաւ տեսանել եթէ ձերն ա
ռեալ էր բարեկեցութեան գիշերոյն , և եկիտ
ցնա ցօտ ի ձեռին պատրաստեալ յին

ժամանալ զձմեռնամարտիկ իւր։ = Զի՞նչ է այդ ասէ կինա, ոչ կարէ զատուիլ ինձ կալ առ մեզ։ = Զի հնարս պատասխանեաց ընդ քեզ։" զի ունէր վիշն և զդուստրսն իւր, ոգւոք անմխիթար լինին ի բացակայութենէ իմմէ։ Եղ ոգի և մի յոյժ զաղ հասցիս ընդ այն, որ ինձ ասել քեզ։ Այդպէս աղքատ՝ և ձերունի զօրականս, քեզ[illegible] զընդունելոյն զոր ընկալաւ ի քէն։ = Զի՞նչ առասցէ դու ես քեզ[illegible] = Կայն քեզ[illegible] ոչ զքեզ ի գերկս արկանել։ = Ո՞վ արդարութեց բարձ քեզոյն յերկինս զոչեաց գեղեցիկ հնացեալ մեծաւ և առաքինի քեզ[illegible] քեզ կայր և մեռցիկ լքեալ։ = Զարգացդն քան զայս առնկին, քայց զթուինն ժողովրդեան մինչևորդ լեալ քեզ[illegible] առակն խաւարեցուցել զայս աչաց իմոց թոռնին զես այսպէս = Ո՞հ ահ կրկնեաց գեղեցիկ ցաւագին և զարհուրելական ձայն նիւ զիարդ մնրեմ է այդմ լինել, և ոչ քեզ են հրեշտակ այդոքիկ..... Կ'ախանձաթողեն ասեն պատասխանեաց քեզ։" ոգւոք ամ

ամբաստանեցին զինեն՝ իբրու թէ կամէր
յափշտակել զգաւազան իշխանութե կայ-
սերն , մինչ ես զայլ ինչ ոչ խորհէի
բայց եթէ զօրն միհնան իմոյ ։ Հաւատցին
ամբաստանութեանն , և արկին զնա ի շղթ-
թայս , ապա յոտն կացեալ ժողովրդեան
խնդրեաց զաջակուսին իմ ։ Ոչ կարացին
ընդդէմ կալ ամբոխին , ուստի հարկա-
ւորեցան լուծանել զնա ի կապանացս և
թողուլ յազատութե բայց ի տալն ինձ
զաջակուսին իմ , զրկեցին զնա յաշաց
իմոց ։ = Ընծանաւն յաստղխանուհի
եղև այդ ։ = Ա՛յդ խակ է որ ապշեցուց-
նէ զնա ։ Քաջ դիտակ ես թէ որպէս նա
խանձու , և ոխակալ սիրով ծառայեցի
նմա , այժմ ևս սիրեմ զնա , և ցաւիմ
ի վերայ նոր մեր շնջապատեալ լինելոյ ի-
ջեւանականաց ոգւոց խաչատուակեն զնե-
ցիւն նոր ։ Ա՛յսու ամենայնիւ ամ հաւատա-
տութի սրտի իմոյ զարձաւ յինէն իբրև
լուաց եղեռ նոյն ինքն կապարն ընդանդն
իբրու Հաւատալ էր զնէնդն ։ Ընդայն-
հակառակն ոչ զօրէին առնել զդոլճն ,
և դահիճքն անկանէին առ ոտս իմ ։ Ընդ-
ամ

ամ ինչ հասեալ է առ վախճան, զո-
համամ զայ՝ զի սակաւ թոպիք վերծամը-
նան ինձ կեալ կոյր և կարօտ ։ = Ա-
ձեմք՝ ասէ զեղիմիք՝ անցուցանել ընդ
զսակաւ աւուրս տենչալի կենացս քոյ ։ =
Ողորմագին միխիթարուհի լինէր ինձ
այդ՝ պատասխանեաց բերնաբերան՝ այլ
սակայն ոչ կարեմ անձամբ՝ ի դատերդ
ամէն, և կամիմ՝ ի գործս ձեր զառնել
զաւուրս իմ ։ Ողջ լեր ։ =
Գործդ արկաներ գնա գեղիմիք՝ Թանայը
արտասուօք խնդրիլ, և ոչ կարեր բա-
ժանիլ՝ ի նմանէ ։ Ուսակ յետոյ եթող
գնա գնալ, և յառեալ զաչս գնին ներ՝
ասէ, ո՜հ բարեբաստուհի՜ ո՜հ բարե
բաստուհի՜ ոյլ կարէ հաստատ քեզ՝
գնացեալն այն արդարն հանճարեղն բե-
լիսարիոս ..... ո՜հ աւաւիկ ժամանա-
կըն յորում երջանիկ համարել զնա՝ անկ
է, մինչ գործեմ՝ ի պատիղն իմում ։
Ն՝ աւարտեալ զբանս զայսոսիկ զաղջ-
եալ արքայն ինդատացց կալաւ
զբահն ի ձեռ ։

Գ լ ո ւ խ Գ ։

Ա յն ինչ ք ե լ ե ա ր ի ա ս մերձ էր հասանել ՚ի տեղին՝ ուր ապաստին նմա ընտանեք նը , դէպ եղև պատահման խմբիք , որ եդ զնա յերկիւղ խոպան անջատելոյ ՚ի նոցանէ ։ Յորմէդրք սահմանակիցք Թրքակիոց գաւառին ոչ դադարէին առնել զԹշնամութիւնս , և գումարք մի բռնազօրացն մնեալ էին ՚ի նեղ քս գաւառին՝ իբրև հրատարակեցաւ լուրն՝ եթէ ք ե լ ե ա ր ի ա ս կուրացուցէ և զերծ ՚ի կապանաց գայր առ ընտանիս իւր ։ Գ իտաց իշխանն զուռ զաթաց զօդուան զոր գտանէլոց էր՝ ուն նելոյ ը իւր զայս այր երևելի · խորհէր ՚ի միտս իւր՝ եթէ միոխանակ այսպիսի անիրաւուե յօժարէր ք ե լ ե ա ր ի ա ս միջնորդութե յոգնախուռմբ զօրաց իւրոց քինախնդիր լինել ՚ի նմա ։ Յառաջաց զնա նապարհն ը որ գնայր ք ե լ ե ա ր ի ա ս , և զամենս իւրոց անտի առաքեաց զկնի նր , որք գրեթէ ը մտանել արեգականն ժամ մննեցին առ նա , և կալեալ զնա բռնութե ն ստուցին յերիվար մի զբեալ

դեպ
քեալ , զոր մանաւանդ աճեալ էին
ընդ իւրեանս առ այս վախճան ։ Ընկուզ
՚ի ձեռ առքանելէին քեզիսարիոսի , իսկ
միւսն ունէր ՚ի գաւազկ իւր զփոքրիկ ա
ռաջնորդ նորին ։ Ա՛ի ինչ զանգիտես
ցես ՚ի մէնջ՝ ասէն ցնա , հզօր և քաջ
իշխանն մեր որ առաքեացն զմեզ՝ պատ
ուէր և մեծարէ զառաքինութիւն քոյ , և
մի ապերջանկութեիդ ցաւակից ե ընդ
քեզ ։ = Օ՜ի՛ն՝ խնդրե յինէն՝ եհաց
բէլիս ։՛՛ = Վասն զոյացուցանել՝ պատա
նի եառն զաղքատութիւն զիս
քաւ քոյ արեամբ Թշնամեաց քոց ։ =
Ա՛ողջ զնա՝ ազատեա՛՛ կրկնեաց անդրէն
բէլիս ։՛՛ առանց մերժելոյ եառ , զի զբ
Թուի Ն՚ր անդադրմանէ ե մի՛ ։ Օ՜այլ
ինչ ոչ կամիմ՛՛ բայց եթէ մեռանիլ
խաղաղութ՚ի գերեզ ընտանեաց իմոց՝ յո
րոյ բաժանեք զիս ։ յոր վայր աճեք զիս՝
որ վաստակեալ և խոնջեալ ՚ի ճանա
պարհին գայլ ինչ ոչ խնդրեմ՛ քան ըզ
հանգստուն ։ Զանգիտես՝ փոքր միւս
ևս՝ պատասխանի եառն նմա՝ որքան
կամիս , եթէ տէրն ամրոցին որ հան

գնալ մեզ կայ, չէ զգուշացեալ և չէ ա-
ռաւել հզօր քան զմեզ:

Ամրոցս այս էր ամբարտաւանց պատրաստակա-
նի ուրումն բնաստան կոչեցեալ, որ զկնի
կառավարելոյ զհռոմի՝ ի ժամանակի
պաշարման, և գործելոյ անդրէն անվնաս
պահել ոճիրս, տասն հազար տաղանդիւն
ամբացեալքեր անդրէն (հաւասարի գու-
մարին 24.0000 մարկիացւոց): Բնակեալ
բիոս կամեցեալ էր յայնժամ տալ զնա
դատել ըստ օրինաց դատաստանի, բայց
ունելոյ նմա՝ ի կողմն իւր զամ՝ արքու-
նական, որոց ոչ կամեցեալ զերկն ընդ
քննութեամբ արկանել, եկաց մնաց
բնաստան անպատիժ, բայց հարկատուրե-
ցաւ գնալ յերկիր իւր, ուրանօր կեալը
՝ի գրգռանս վախճուածց և դատարկանա-
նութեան:

Ի երկու բանլոյսքն որք առաքեալք էին
՝ի լրտեսել զտեղին, եկին պատմել
դիմաւորին իւրեանց՝ եթէ յամրոցի անդ
չիք այլ ինչ, եթէ ոչ ցնծութիւն և ու-
րախութիւն, և թէ զայլ ինչ ոչ խոսին
բայց եթէ զտարաբաղդութիւն բնակչաց,
և

և Թէ բեստաս հրամայէը մեզ հանդէս
խրախուճ առնել, իբրու Թէ առեալէը
այլ զվնաժ ՚ի բեվլիարիոսէ ։ Ո՞վ անօրէ-
նուԹեցս՝ աղաղակեցին բուլղարք, սա-
կաւ ժամանակ ցնծացեալ ուրախացեալ

Ը ԹԻՇԱՒՈՒԹԻՒՆ ՔՈՅ ։

Ապ՚ինչեւ բազմեալ էր բեստաս յընԹրիւն՝
պատառաւեալ ՚ի մարդելուզայ իւրոյ ան-
ուի, յորոց մինն երգեալ զգովեստ նո-
րին՝ ասէր յոտանաւորս Թէ, եԹէ ա-
ռնելէը Ձ՚ի գԻՒղ արդարացուցանելոյ
գ՚նա՝ դատապարտեալ զամբաստանն Թէ
այլ ևս չտեսանել երբէք զերես ՚ի կեանս
Թէ ։ Ո՞վ մեծապայծառ սքանչելացո՝
գողէը մարգելոյին, ով յաղԹանակիս
անմեղաւէ ։ Ընդունէ՞ Թէ՝ ասէը բես-
տաս, կամ վաղվաղակի կամ անաչառ
դատէ զքառս ։ Ո՞վ Ճշմարիտն ասէը,
Թէ զի ՚ի նմին ժամանակի բուլղարք
տուեալ մեզ յամրոցն Թողեալ
զտունս ՚ի զօրականաց ՚ի պահպանուԹի
բեվլիարիոսի, զարհուրել աղաղակա-
գոհ տուեալ հայեցին անդրէն ուր էր
բեստաս ՚ի ցնծալ ։ Յանկարծօրէն դիպ

[illegible]
[illegible]
[illegible]

բազմեցան ամբոխ ի սեղան, և հաստատին
զբեղկասրիսս ի տեղւոջ բեստատայ։
Ոչ դադարէր բեղկասրիսս ի զարմանալ
յեղափոխութիւնս քաղքին, բայց
սիրհմանէրն ինքն իւրեանց ընկերանէին
Ինչերք եմ՝ ասէ բուղտարաց, կարեւէրք
խոցոտիլք զսիրտ իմ, ի հեղձուկն ձեր
շուրջ զինեւ զաթիւն հեծեծահարհակաց խմոց։
Ապարքն բեստատ ողոհ և խոստաբորոց
ոմն էր ։ տեսի զնա ի հոտիմ լինել
առաւել զժդոխութիւն, և ոսկւոյ ըզ
հայն սիաճառել, և ոչ գիշաւ յոյզը
մեկս յայնասիկ, որք ոչ զբօրին զառա-
րըն պարին գտանել։ Ասասիկ գտատեաց
զնա ասը, բայց ցաւ եղեւ ինձ սէր ար ժա-
նանալ նոր ջաթ սխալանիս այսմիկ, և
արեան ձեռագրեաց այսորիկ տոյր ի պատ
ճառս իմ գործելոյն, որատատուրեցին ըզ
մեռաւ իմ։ Սակայ զկեանս իմ ևս բար-
ձիք, կամ խոստացիք ինձ մի ևս առ-
նել սպրնալիսի անպիծութիւն ցոր քան ժա-
մանակս ըզ ձեզ ունիք գնս։ Ասատատե
զին երեկ զայն ապարեալ էին միայն
առ անձանց խրնամոց պաշտպանութեն։

Իսկ

քեզ.

Չէ՞ լաւ հարկաւոր՝ ասէ արքայն՝ դու ցանել զաշխատութիւնն անիրաւութեան եւ հնձել զանիրաւութեան պտուղ. = Ասէ առաքեալն՝ զի ամենայն արքայութիւն երկնից նման է մարդոյ տնտեսի, որ ելանէ առաւօտուն վարձել բանուորս ի խաղողս իւր։ Եւ համաձայնեցաւ ընդ նոսա դահեկանաւ մի յաւուր, եւ առաքեաց զնոսա ի խաղողս իւր։ Եւ ելեալ իբրեւ երրորդ ժամ՝ տեսանէ այլս կայսեալս ի հրապարակի պարապս, եւ ասէ ցնոսա՝ երթայք եւ դուք ի խաղողս իմ, եւ զոր ինչ արժան իցէ տացեն ձեզ։ Եւ նոքա գնացին։ Դարձեալ ելեալ իբրեւ ժամ վեցերորդ եւ իններորդ, արար նոյնպէս։ Իսկ իբրեւ ժամ մնաց միոյ, ելեալ գտանէ այլս կայսեալս, եւ ասէ ցնոսա՝ ընդէ՞ր կայք ձեռնունայն զամենայն աւուր։ Ասեն ցնա՝ զի մարդ մի ոչ վարձեաց զմեզ։ Ասէ նոցա՝ երթայք եւ դուք ի խաղողս իմ, եւ զոր ինչ արժան իցէ առնուցուք։ Իսկ իբրեւ երեկոյ եղեւ, ասէ տէր խաղողոյն ընդ գործակալս իւր՝ կոչեա զբանուորսն եւ տո՛ւր նոցա զվարձս, սկսեալ ի յետինսն մինչեւ ցառաջինսն։ Եւ եկեալ որ ժամ մի յաւուր՝ առին հատուցեալ իւրաքանչիւր դահեկանաւ մի։ Եւ առեալ զնա՝ տրտմեցան ընդ տանուտէրն, եւ ասեն՝ զի զայսոսիկ յետինսս մի ժամ արարին, եւ հաւասարեցուցեր զնոսա մեզ, որ տարաք զբեռն աւուրն եւ զերկնեղութիւնն։ Եւ նա պատասխանի ետ ասելով ցմի ի նոցանէ՝ ո՛վ բարեկամ, ոչ զբեռն քո տանիմ զքեզ, ոչ զերկնեղութիւնդ։ Ոչ օրագրեցի՞ն ընդ քեզ եւ հաստատեցի՞ր ընդ իս զդահեկանդ։ Զոր քո է՝ առ եւ գնա, եւ ես կամիմ զայսմ յետնումս տալ քեզ։ Ոչ իշխեմ ես զոր կամիմ առնել ինձ՝ ի բանս իմ։ Եթէ ես բարեբարոյ եմ՝ ի հայրենիս քում լինիս դու չարեղ աչօք։ Այլ՝ ի մեզ գըտցես քեզ բարեկամն եւ վերնժառուս։ Ո՞ւր բանիցս այսոցիկ կարեւոր գձեռս նէ նոր էած՝ ի վրան իւր, հրաւիրեալ առնուլ անդրէն զհանգիստ, եւ հրամայեաց որոյ շուրջն կային զնուագարանսն՝ գալ ակնածութիւն զբոնն։ Իսկ՝ ի գիշերին զինն զինի բազմախոտրիկ ընթրեաց, յորում՝ ամ՝ զօրավարք բարբարոս բանակին ներքոյ ընկղմելոք գրուէտեցին զանուանն եկին ներքոյ ընկղմելոք գրուէտեցին զանուանն բելշասարեսի, առեալ արքային զբելշասարեսս առանձնացաւ ընդ նմա։ =

քեզ ապարելոյ : Սարսռելի է յանցանքն , ասա նոյն օրինակ լինելոց է և պատիժ պատուհասին :

Ա՛նկ և արժան է ’ի նեղքդ փախատակիդ գահին և պալատին ծերպագին բռնաւորին քոյ , և ’ի նեղքդ հրատոյր աւերածոյ քաղաքին խորոյ առնել զնա կենդանաթաղ ընդ հրամախոհս իւր ամ : Ընդ՝ առաջնորդ իմ էս , ուստ ինձ մեծահոգի ծեր , ուստ ինձ յաղթել զնոսա և խնդրել զկրկին անիրաւաբեմ քեզ արքելոյ : խաւարեցուցին լեռնպետ զաչաց քոց զլոյս , բայց ոչ կարացին զլոյս ոգւոյդ աղօտացուցանել , և ոչ կարացին խլել ’ի բաց զաչս հանճարոյդ . ուստ ոտքեցին զօրաց իմոց յարձակիլ յեղակարծօրէն ’ի վէր նոցա , և նեղել զնա ’ի մէջ պարսպաց նոցա . հարսնեցուք զսահմանս որոնք ՆԻ անդր քան զծովէն , և լեռ յայսմ նօրոդ որոնն զոր ունիմք հաստատել , չէ քո զբաւական կալ նաև զերկրորդականն տէրն , լերկ ինձ կցորդ յայմ զբազդին յիշեանութեան և ’ի պատիւս , և բռնաւորն բնաւզանդիոյ

նախ

նախ քան զպատուհասն հնչոյ խրոյ՝ ի նեղ
քոյ հարուածոյդ մերոյ, տեսցէ խակ ըզ
քեզ յաղթական կառաւք անդրկն մերոյ
նել։ Ո՞ղոստոյեաւ քեխեսարիոսի
յրնդ երկար լուեաւ անուն իւրմէ, կա-
մի՞ս ուրեմն՝ ասէ, տալ նմա այսու զնրա
տունն զրկելոյն զնս՝ ի լուսոյ աչաց իմոց
՝ի սկզբանէ հետէ և այսր՝ ո՞ւ ասէը իմ,
բեխեսարիոս մեչտ խոտան համարեալ է
զնշաւդն • կարճատգինէ և խոտելեաւ ման-
տուցին ինձ՝ ի զուշարթ հասակի իմոմ,
յորում հասակի ձկտի զնուշ իւնն առ
ասոյնսիսկ բարձրգոյն ատաչնանա • այսու
ամենայնիւ եղէ միշտ ի շանի իմում և իմոց
հայրենեաց հաւատարիմ։ Զոյ յիս տա-
կաւուն նոյնն պատուհասիցի, որ պա
տահեցոյց զնս երբեմն, և այժմ ևս
ձգձ ինչ որ կարօղ նոյն զայն լուծանել։
Ի ընդունել իմ զհաւատարժուն յոյսդ
նիանոսի, իրաւամբ ակն ունէին՝ ի նո-
ցանէ զարդարուն զտանել, այլ չեղեւ
ի քաղ յորժամ զհակառակն նա առնէր
տէ զնրաւունս պահպանելոյ զնս և ոչ

Ա՛ի ինչ յուսայք յինէն հակառակ նման,
և ոչ անհաւատարմութի՛ն : Նա զի՞նչ
օգտիցիք առնելոյ զնս երդնուզանց ,
կամ զնա՞րդ օգտել ձեզ մարթի ձեր ոճի
կոյր առոյժ և անգործ : Աւազարկութի՛ն
ձեր այդ զեր քան զկար իմէ , և թեր և՛
անդր քան զզօրուն ձեր իսկ : Ա՛եղուկին
զինուորական կթութեաց տրութե՛ն յուս
տինն անդրէն զարթուցանել և քաջա-
լերել զնա՛ց երբեք օգտակարագոյն եցէ
նման առնել՝ զոր խորհիքդ : Վաղաքա
այս բնութեանդ որ դնւրագրաւ երևի
յաչս ձեր , լի՛ է անհամար բազմութի՛ն
մարգելոյ ՚ի մարտ պատերազմի , և քաջ
յայսցանէ , մի՛ թէ չունի՞ նա յայլոց
և քաջագին անձինս յօգնականութի՛ն իւր :
Նթէ ՚ի մեռելոց սակի՛ է համարեալ
ձերն բնակիսրիս , կենդանի է արդեօ՞
հայկազունն ներքս , ունի՞ նա զհամա-
նմանն իւր պատահանդիսս՝ զհերմէս զդ
սազմնի և զայլս բազումս , որք վայելս
զնն

գ ի ն յ ա ւ ե ւ մ ա ր դ ա պ ա տ ե ր ա զ մ ի յ ա ր ա ւ ա ր ե լ ։
Հ ա ւ ա տ ա ւ ն ի ն ա ձ՝ զ ի ո չ ի ր ե ն ք կ ո ր ծ ա ն ի ։
ա ր ո ւ ե ս ի ա յ ս , բ ա յ ց ե թ ե կ ժ ա մ ա ն ա կ ա ց
շ ը ջ ի ա ն ա ։ Ա ա ր ե ս ա ո ւ ն ե լ ՝ ի ն ա ա ւ ե ր ո ւ ի
ի ն ձ , ս ա կ ա յ ն զ ո ր ծ ե ն ա յ զ ե ր ա զ ա կ ա ց ,
և ա ր ժ ա ն ի ե ն մ տ ա ց ք ո յ ՝ ի գ ե ր ա շ ի ւ ե ա ։
յ ա ր դ ա ր ա զ ա ն խ ո ր հ ո ւ ր դ ա ս ՝ ի զ ո ւ ա ծ
ե ր ի ւ ։ Յ ո ւ ա տ ի ն ի ա ն ո ս զ ա շ ն ա կ ց ա ց և ա ս
ե կ ա ն ա ց և ե ւ ե ն ՝ ի խ ն դ ի ր , և չ ի ք ա յ ր
ս ա կ ա ւ ո ւ ո ր ա ս չ ի ն ե ն ա ր ժ ա ն ա ն ո ւ ճ ա ն ա ։
հ ո գ ւ ո ւ ե ա յ ս ո ւ մ ի կ զ ա ն ձ ն խ ո ր մ ե ծ ա ս ե ր ե ։
ա ր ի՝ ի կ ա ն ա ց ք ո յ մ ի ա յ ն կ ա խ ե ս ա ։
կ ա յ ։ ։ ։ ։ ։ = Ա ՛ չ՝ ո չ ե ր բ ե ք պ ա տ ա խ ա ն ի
ե ս ք ո ւ ղ ա յ ն , բ ա ր ե կ ա մ և գ ա շ ն ա կ ի ց
է ն ի մ ա յ ն ա խ տ ա մ , ո ր չ ա մ ի ն ե ք զ ա ր ք ա ր
տ ա ւ ա ր , և ք ա ր ձ ե ա ։ ե ն ի ք ի ն զ ա չ ա ց ե
ք ո յ զ ա ր ա ս ։ Ա ա մ ի ս ն ի զ ա տ ա զ ա տ ո ւ ե ։ է ն ի ա ն և
է ն ե ։ ո ւ զ ի խ ո ր հ ո ւ ր դ ց ք ո յ ց , և զ ո ր ա ց ի ւ ։
մ ց ս ա ւ ա շ ա ն և զ ո ր ա վ ի ք , զ ա յ ս ո ր ի ն ե ք մ ի
ա յ ն ե ն ա ր դ ի ա ւ ա ս ջ ա ր կ ո ւ ե ք ը ն դ մ ի ջ
ի մ և ք ո յ ։ = Ա ա հ ի մ և կ ե ա ն ք՝ կ ը ։
կ ի ն ա ց ը ե ւ ի ա ն ո ւ ս ի ն ՝ ի ձ ե ռ ս ք ո յ ե ն , չ ի ք
ի ն չ ա պ ա տ ճ ա ռ ո ր ք ա ւ ա կ ա ն ի ց ե ն յ ո ր ն ա ։
ւ ո ր ա ն ե ն ի մ ի ն զ ն ա ք ա ւ ա ն ե լ , և ե թ ե

յ ա յ ս

ասակ
սանձահարն: = Ա՜յլ զմեզ՝ ո՞տեր իմ՝
ազն այն՝ պատասխանեաց բերբերացին ,
որում ծառայեալ լաւն Թուի: Ո՞չ գիտես
եթէ այն է հիմն ամ ընտուերական կա-
ռավարած - ուչ գիտես եթէ ոչ զ՝ յո-
ղում և նոյ միճակի լեալ՝ գաստաւոր և
մեծժանդիր է նորում ինքեան , որ Թէ
այսպէս նցէր , այնքան լինէին ապըս-
տամբք և ընդվզեալք , որքան են զըժ-
գոհք և տրտնջողք: Ինու՝ որ հրատուե-
ցեալ գնա առնուլ զվճիռ յիշեանակ եմմէ
փոխարէն անկրաւելեաց ինձ աշխատց ,
ոչ յիշես եթէ այսանակ կրատուէա ընդ-
հէս զբրականաց քոց առնել՝ զոր միան
գամ ստիպեալ գնս: Ցա՛լ նդ կրատուեա՝
պատասխանեցի ծառայն՝ ուրախ ադիկն
առանց տալոյն իմոյ , քանզ երկիւղն գի՛ց

ասէ դարձեալ քեզնայրիսոյ , առաքինու-
անէիք նոմանձէ . և այսէ առաւելուն քրիստ
ազգի ուրտւք բարուք քաղաքավարելոյ ,
քան զայլոց որք կարծտին այսմ , խոսիմ
ըստ քեզ՝ ամ համարձակուիք երկիւղ ջայլ
ազ , որ չունի ինչ ակնակալութի , և
յոչ իմեքէ զնդրուտե : Վամ՞ս գիտել
թէ որպիսի սարկաց իշխես դու , այն-
պիսեաց՝ որք զայլ ինչ ոչ ցանկան՝ և
յայլ ինչ ոչ դիմեն , քայց եթէ ՚ի մարտ
և ՚ի սրածուբի , և զի ծնեալ և սնեալ
են յայնմիկ՝ արհամարհեն զամ զիւաղա-
ղուիթեան զբաղիմ , լքանեն զարդիւնս
ամ աշխատանաց և ջանից , զամ զբը
նուիթե զօրինս ընդ ոտիւք արկանեն և
զարդարուիթե , և արեան ճակատօք և
աւերմամբ անստոյդ ինն կերտուե լինին ՚ի
խնդիր : Ստորհեաց ասէ իմ սարբարա-
մամբ և առն , զի առ ՚ի սառնալ և գոր
ծել միանդամայն զերկիրս մեր , հարկ է
անմիջապես զբռդի Թոդուլ անդորձ և
ամայի , և առ ՚ի ապրեցուցանել մանն
ինչ ազգի մարդկան՝ հարկաւոր է ջայլ
մասունս սրոյ ձարակ առնել , և զա-

ւաք

Էաք Հարեալ զերկիրս Նոյն ժողովուրդ
քոյ Թանան արեամբ իւրեանց ։ =
Ո՞չ ՝ի ձերումդ միջն Նոյնգոհնական զինւ
պատերազմին՝ եհարց բուլղարն ։ Ո՞չ եր
էք՝ կրկնեաց բեկնաբլիսս · առարկայ զի
Նուց մերոյ Լաղազուխ՝ին ե զինի յաղ
Թուէ , և երջանկուհին Նպատակ խաղա
ղուէ ։ = Դիւրագոյն լինի ե՝ պատասխա
Ձեաց բուլղարն լինել առատասիրտ քան
քաջազօր ։ Ա՛յլ Թողցուք զկնճռ ։
Յարգեմ ՝ի քեզ ոմի Ձեր գերապանծ և
տարաբաղդ , զայդ հատատարմուհի ոչխոյ
իմիք վարձատրուհ արժանին ։
Հանգիր ընդս աստեն ՝ի վրանի իմում ,
և ՝ի վաղիւն աստղիս ուր կամիք ընդեն
քեզ գնալ , հրամայեցից ածել զքեզ
անդր ։ Ո՛չ տեղւոջ անդր , պատասխա
նեաց բեկնաբլիսս՝ ուրանօր կալան զիս ,
և Ննջեաց անդորր ։
Ո՛չ հետևեալ աճուր յառաւօտուն ընդ
ուղևորին բեկնաբլիսի , արքայն բուլ
ղարաց զընծայս մատուցանել նմա կամե
ցաւ ..... = Կոչեր քոյ ասէ բեկնա
բլիսս աճաքք են հայրենեաց իմոց , դու
կն

ինքզ անարժան և ոտքտանելի ինն հա
մարելը վրդովանակ իմ , եթէ պայտսիկ
քիս տեսանելը զգեցեալ , և ընկալեալ
մեծաց զուտելիս մէջ եւ վեր մանկանն
առաքնորդին իւրոյ տակս ճանապարհին ,
՚ի նոյն կալանաւորաց անտի ածեալ եղև
վերստին անդրէն ՚ի տեղին ուրանօր կա
լեալ եին :

Գլուխ Դ :

Ռնելիսարիոս չէր արդէն հեռի ՚ի դէ
կէ անտի՝ ուր սպասէին նմա ընտա
նիք իւր , սուելի քան երկոտասան մը
դոնաւ • տակաւին յերկարաձիգ ճանապարհ
հին և յուսուցն ճանրաւծիչ կարի կան
չեալ և վաստակեալ՝ եհարց մանկանն
իւրում առաքնորդի • եթէ տեսանէր ար
դեօք իւրն յանդիման բնակուելի ինչ ,
ուրանօր գհանգիստ առնուլ կարասցէ :
Պատասխանեաց մանուկն տեսանեմ ՚ի
հեռուստ գշէն ինն , այլ արա՛ գի ածից
գքեզ անդր : Ալ՝ ասէ ընկերսիս , մի
դուցէ դրաքո որք ընդ են ՚ի պատճառս
իմ

[illegible] յաւարն դիցեն զբնակիչս , մինչ աք-
ձակեաց գնեն ։

Իբրև եհաս ՚ի գիւղ անդր՝ զարմանք կա-
յան գնա ընդ ընթեր զձայն՝ որք ասէին՝
նա է՝ նոյն է գայ աստ ։ Ո՞վ ինչ է այս
եհարց ցմանուկն ։ Պատասխանեաց մա-
նուկն՝ է տուն մի ամբողջ որք ըստ առաջ
քեզ գան , և միանգամայն յառաջեալ
ուրումն ծերունւոյ եհաս առ բելիսա-
րիոս , և ասէ՝ տէր իմ՝ մարթէ է գէ-
տել ոմէ ես դու ։ Ընդ խակ տեսանեաւ՝
պիտիանեաց բելիսարիոս՝ զի տնանկ ոմն
եմ, և ոչ ինչ ։ Տնանկ ոմն՝ կրկնեաց գէս
զականն , աւաղ՝ խռովեցուցեր զմիրտս
մեր , զի մեք համարեաք եթէ բելիսա-
րիոս իցես ։ Այլ ասէ իմ, ասէ գնա բելի-
սարիոս , ցաճառաձայն բարբառեաց , եթէ
զքեզ շարժէ ՚ի գործ իմն թշուառու՛թ,
աղաչեմ զքեզ ընկալ զիս ։ Այնչ
գեւ բանիք ՚ի բերան էին , անկաւ շինա-
կանն և ըստ գրկեաց զծունկս նր , այլ
համանգամայն յարոյց գնա բելիսարիոս,
և յառաջնորդեալ յայնմանէ , գնաց ՚ի
նոճաստագոյն տուն նր ։

Ա՛ն

Ա֊ն ինչ մնին ՚ի տուն անդր՝ ասէ գնա֊
գնանն ցորդի իւր և ցերկուս գտերս ,
եկայք անկերծուք առ ոտս դնի֊ցաղինս այ֊
տրիկ , զանգի սա եղև որ զերծոյց զնեղ֊
յատպատակուճեց հնոյց , եթէ չէր սո֊
լեալ՝ մերս այս աղքատիկ ընակուն արդ
՚ի մահեր եր գարձեալ , տեսանիկք սրոյ
ձարակ առնել զհայրն ձեր , և գերի վա
րել զորդիս ձեր , դուք ո՞վ գտաերք իմ՝
ոչ կարիկք այնուհետև ամբառնել ընաւ
երբէք զաչս ձեր ՚ի վեր , առաւել քան
զնձ սմա պարտիք գնեանս ձեր , յարգե֊
ցէք զսա՝ և առաւել յայսմ՝ տալուճեան
յորում տեսանիք, և միանգամայն ողջա֊
ցիք զհայրենիս ձեր ։

Պաճուճնեալ բերնոտրիս ՚ի խորս սրտի
նորոյ ըստ լսելն զօրհնաբանուճիս երջան
տապետ ընտանեացս այսորիկ զիւրեաւ գա
րեզոց , կամելով իւրիք փոխարինել՝ տա֊
րածեալ զբազուկս իւր ՚ի գիրկս ընկալ֊
նոյր մի առ մի , երբեմն զհայրն և եր֊
բեմն զորդիս ։ = ՚ր՝ ասեն ցնա երկա֊
քին գտաերք տանուտեառն՝ ընկալ նմանա
պես ՚ի գիրկս զոյ զերկոսին խոկ զանմեղս
զայ

զայտակին, որոց եսդ հայր երկրորդական,
զի մեք յաղթամ յուշ արարացուք սոցա զերը
Ջանկուէս, որում՝ ի համբուրելն յոգատ
չէն խրեանց, և յընկալնուլն ի նմա
նե զգուշանան՝ զտան արժանիք։ Ո՞ղ
զանիցս ընդ այսոցիկ երկոքին մարք ևս
մատուցին զորդիս իւրեանց, զնեղոյլ ի-
ւր ծնօղաց նոր, և մանկունքն խոյտտալով
ըստ ալիս ծերոյն, և ձգելով առ նոս զգ-
տակար ձեռս իւրեանց, իբրու շնորհս մա-
տուցանել կամ[illegible]։ Որոշ եհան քե[illegible]
տսբիոս և ասէ ցայնոսիկ տակաւին աղ
զնօք համարիք զիս տարբադր, և թուի
ձեզ լինել յաշխարհի ի ժամուս յայս-
միկ երջանկագոյն քան զիս։ Այլ աղե-
ատագիք ինձ, ոմն ետ ձեզ ձանձնել
զիս։ = Պետխանեաց տանուտերն՝ յատուր
միւմ եհարց ցմեզ ապրիլ երիտրդ ոմն,
եթէ դիպ լեալ է ձեզ տեսանել զոմն ծեր
անցանել ըստ այս ճանապարհ, և նկա-
րեաց մեզ զնմ զձևակերպուԹիս նր։
Ասացաք նմա Թէ ոչ։ = Աւրեմն՝ կրկի
նեաց վերստին զգոյշ լերուք, և յոր-
ժամ տեսանէք զնա անցանել, ասացէք
նմա՝

նման՝ քարեկամ ոմն սպասէ քեզ՝ ի տես-
ութ անդը ու՛ր գնաս ըզդեղ ես։ Նա՛ ի-
քեան կարօտութեան, փոյթ յանձին
կալարուք՝ ազատեմ զձեզ ընտիր զամ
կարեւոր պիտոյս ներ. զի՛ ի դէպ ժամա-
նակի փոխադրեցից ձեզ ըստ նմա ա-
րարեալ ձերոց բարերարութեց։ Իսկ մեք
տուաք նմա պատասխանի զայս։ Ուրա-
քանչիւրք՝ ի մէնջ կայ զբաղեալ՝ ի գործ
ինչ՝ ոմն՝ ի միակուրեք անդաստանաց,
ոմն՝ ի տան կառավարութեք, և չէ մեզ
փոյթ սպառազգեստ չգնել, և զլծոյ անցա-
տոյց՝ ի խնդիր ելանել։ = Ի բաց ընա-
կեցեք զնա՛ ասէ ցմեզ, և մի՛ զանց առ-
նէք զայր ինչ պատրանք ծերունւոյն այն-
միկ. զի նա է պաշտպանն և ազատարարն
ձեր, գիտասկն աստուծոյ՝ բնկերարիւս է
այն զայր յանձն առնեմ՝ ձեզ, և միանգա-
մայն պատեցք մեզ զցաւագին ջանցս քոյ։
Ի լսելն մեր զայս անուն տենչալի, խոր
հմտից լեռ ծպտիկ տագնապ փութոյ պա-
շարեաց զմեզ։ Ոմանք յմ՝ ի սպասելն ըս-
պառազէնսն իւրոյ (զինի արժանի լինե-
լոյ նոցա զինուորիլ՝ ընդնգաւոք քոյ՝ ի
ժա

ժամանակին յորում զերծակիսայ ազատեցեր եհան զնիւթեն ի գլուխ. դատերք իմ յայտնէ մինչև ցերեկոյ ի սեմոյ դը-
րանց ոչ մեկնեցին. Աղդ ուրուք ի վախ
ձանի ստացաք զքեզ. հրամայեա մեզ
զնաղդ և կամք եղեն քեզ, մեք ամէն և
զաղդ ինչ ունիմք քոյ եմք: Ազնիւ երի-
տասարդն այն որ քեզ սպասէ զառաւե-
լադոյնս չնորհեսցէ, քանզի ոչ առաւել
կամիցիմեսալ սրտիւ քան զմեզ, ոդդք ըզ-
սակաւս ունիմք:

Այն օրինակ խօսեր հայրն, իսկ որդին յանդիման ծերոյն քեզիասրիոսի կայր յո-
տս ձեռնամած կոր ի գլուխ և խորհէին խորհրդածուքն հայեր ըզ երեսս նոր, և ի
զէմս իւր զատրատիմոն զգիծուէ և զա-
կնածուքեն ցուցանէր զնշանակ:

Ապա բան ի քերան առեալ քեզիասրի-
ոսի ասէ՝ սիրելի իմ ընդունիմ սիրով
զքարի յօժարուիս քոյ, բայց զոր դեռ
ևս ունիմ՝ շատ է ինձ մինչև հասից ի տուն իմ, այլ կամիմ դիտել՝ եթէ ինչ
արիւնք այնքան երջանիկ որքան եսզ բա
րերալ, և որդին քոյ, որ երբեմն լեալ է
ինձ

ինձ մրտակից, վոյթ մեծ ունիմ լինել, ի
ապերեջ նա խոհեմամեան վաստակաւոր
ամուսին քարի և հայր բարեմոյն: — Վա
տասխանեալ Ծերոյն զորոմալովը՝ ասէ՝
մեկնիմարուեի և ցնծուի իմ, վը վա
ուաւոր մահճան երկցադոյն եղբօր իւրոյ
անկելոյ ի պատերազմի, ի քաց եդեալ
զինս սատարել ինձ յաշխատանս իմ, և
դաւաճան ի ծերուե իմոյ: Ընմանացաւ
ըն դատեր ուքուք քարեկամի իմոյ և օրհ
նեաց ած զայս լծակցուեի, ինքն քաջ
հասկրան է, այլ կինն իւր կոյժ քաղերա
բարոյ: Ասուածն իմ որ կայ ասա, չէ
ինչ նոմազ ի բարեբաստուեե, հարս
նացուցի զնա ըն խորագէտ և բարեմոյն
երիտասարդի միում, զոր սիրէ կոյժ և
է ի նմանէ սիրեցեալ: Հիանալի է սա յամ
ի զործս, և ձգէ սա ինքն զնախանձ այ
ըոց, նա ևս յարուցանէ ինձ ըհուներս
ուքք մեկնիմարեն զնա ի ծերուե իմում:
Ընդ այսանակ նուազ հոգունակուե մեր
ձենամառ գրուեցին առուրց իմոց, ի
կոյշ աճեալ՝ ըհե ուքք սիրեցինն զնա ի
կենդանուե իմում, և զինի մահուանս օրհ
նեա

ցեն ։ Ո՞հ սիրելի իմ՝ ասէ ցնա քեղիսա-
ղիոս , որքան նախանձիմ ես քեզ , զըր-
դես ունկի երկու՝ յորս եդեալ էի գլոյս
իմ գլեձամեծս , այլ երկոքին ևս տա՛ըն-
ձեր իմ զասէցին զվեհանս խրեմնց ։
Աչդ՝ ’ի ձերոյ ձեռն իմում՝ ո՛վ սպեսիցս
զառնուլեն՝ ունիմ զգուսար մի միամիտ
’ի ցաւս և ’ի հեծութիս անհնարինս ու-
խրոյ և խոցս թշուառութե ։ Ալլ փութ
բարձրելոյն յերկինս , զի ոչդիք իմ՝ ան-
կան ’ի մարտի ու՛ր խրեմնց հայրենեաց ։
Յետին բանքս այսոքիկ քեղիսարիոսի խո-
սեալ ազէկսուր արարին զերկուսեանսն
որ լսէր նմա ։

Ռազմեցան յընթերիս ըստ սարսափ դիւզա
կանաց՝ և քեղիսարիոս եղեց զբազմականս
ուրախութե , ցուցանելով բարեբարոյ ան
ձանց այնոցիկ զնոսարհ և զանխուսիլ ու՛ր
ձակին խրեմնց գաղնուլեթե ։ Այս կ՝
ասէր սահմանն կենաց երջանկի՝ և կալն
սակս նախանձելոյ , այսքան ’ի մարդ
կանէ նոնուզ ձանաչին կատարել բարիք։
Յորքան ժամանակս կացին յընթերիս՝ որ
դին շինականին եկաց լուս և եթ ձփեալ
’ի

՚ի քաղաքացն խորհրդոց, և պաշարեալ
յապաշտօն զաչս յառեալ էր՚ի բեւեռսն
ոսկ, և որքան՚ի նա հայէր, այնքան առա-
ւել դիմէր խոր տխրելն և հայեցուածք
նոր խորհրդաւոր էին։ = Ա՛սա է ոդին իմ
ասէ ծերն քաջն, որ յիշէ զճախաւտիճ
առն քոյ, հրացեալ աչօք հայի՚ի քեզ։ =
Պատասխանեաց բեղեսացիսն՝ ցաւի ընդ
սեամանէն զգեցեալ նոր կռնացեալ։ =
Զոմն գործեցին որքան մարդի էր
նոցա՝ ասէ երիտասարդն առ եղբանեղ
ընկերն նոր, բայց զօրականք նոր առաջի
աչաց ունին զնա հանապազ, որ երբեք
ոչ ջնջեսցի՚ի մտաց նոյ։
Իբրև մեկնեցաւ բեղեսացիսն՚ի նոյ, որ
դին շինականին ասէ ցնա՝ տպատահեա
իմ՝ հրամայեաւ ինձ գալ ընդ քեզ սա-
կաւիկ մի, և՚ի գնալն կրկնեաց անդրէն՝
առաչեմ, հրամայեա առաջնորդին քում
խոսել ինչ հետ անալ՚ի մէնջ, զի ունիմ
ինչ ասել քեզ առանձին։ Օ այրազնիմ
յաւետ ոմն զօրագլուխ իմ մինչ տես-
նեմ զքեզ՚ի վիճակիդ յայդմիկ։ զար-
հուրեցին ապացոյց լինի այդ տպերախտու-

թեան և վատուքե՛ , ուստի զարշելի՛ ի հայրենեաց իմոյ · և փոխանակ առաջնո բարեյաժարուքե՛ իմոյ զոր ունէի առ նա, այժմ առաւել առնթե հանդիման զես ել՛ արեան իմոյ զոր ի՛ տակս նորա հեղի ։ Ընդհեան տեղին ուր ես ծնայ , և ցամ ի ինձ արդեն տեսանել զըզես զոր ծնայ ։ Ո՛վ սիրելի իմ ասէ բելիաարիտ ոչ դիտես եթէ ամ ուրեք անձինք բնիք զհիք են չարաչանաց ։ Ո՛ն անդր ասէ եղիտա տարքն զի այսպիսուին չիք օրինակ , քանզ գիտեմ , և ի տարաբաղդուքե՛ քում չիք ինչ ինձ անյայտ · առ ինձ՝ ոչ ի հեղինակն այդորիկ , զի ես զևին և զոր դիս իմ ամ և հօր իմում յանձնեաւ , գնացից ի քաց ի՛ բնել զսիրտ ներգաւորին , որ .... = Ո՛վ արդեակ զաքաց բելիաարիտ փարելոյ զնոյնս , զբ Թուին կուրացուցանել և մոլորեցուցանել զքեզ ։ Ո՛չ կամիմ երբեք՝ զի դուս որ ազդաւոյ եմ՝ ել՛ իմ յանձգործես փոխանցիս , որ քանզ զօրականք եմ՝ ել՛ աւազակս հանդիման իմ , որ հալոյ ես գոքանզ , որ ամուսնեալ ես հաստատեմ ,

ոք

որ որդիդ ես առաքինասզարդ՝ ի չարա-
գործից և ամբարշտաց սակի լինիցիս ։
Վանգիլ սոյն օրինակ արժանի առնես զիս
ամ չարեաց ինձ արիեալց ։ Ընդ՝ ի միսիթա
բել զհոյը քո՝ և տանիլ ընտանեաց քոց
խնամ, լքեր Թողեր զպաշտպանութիւնն
հոյբենեաց քոց, այժմ՝ ես ուրուան ձե
րոյ՝ որ գրկեցէ՝ ի յետին ընչաւուէ գը-
տանի, և որում՝ ինչ ոչ օգտէ նոսխան-
ձայուզուիդ քոյ այդ, զհոյը և զորդիսդ
լքանել կամիս ։ Ասա ինձ՝ զիարդ Թուի
քեզ՝ եթէ Թանսլով զիս արեամբ Թշնա
ձեանց իմոց՝ մարթ է ինձ վերստին ան-
դրէն զիմ ստանալ զերիսասարդուի և
զիմոց աչաց զոյս ։ Հնար է ինձ գանեայ՝
ըստ լինելն քոյ յանցաւորը՝ լքնել նուազ
Թշուառացեալ ։ = ՈՒՀ ապատախա-
նեաց երիտասարդն, բայց գոնէ զարհու
րելի և չարաչար սատակումն ուրուք ե-
ղեւնազործի՝ տանձահարեսցէ զնմանս նը-
զի ես յարուցեալ՝ ի մէջ՝ նեղեցից զնա ա-
սատրատով աՀաւոյն իւրոյ, կամ՝ առաջի
սեզանոց սրբոց, և՝ ի սիրտ նր զուսն
վարսեր գոյեցից՝ առնուամ զվրէժն բերի

ան

տալիսի ։ — Որովհետև իրաւամբ քրիստոնեայքը լինելս ինձ՝ ասէ քեզ Աբրահամ ցերկրատրէն իշխանական ձայնիւ • մի՛ երբեք իմ տուչեն է քեզ զերաւտնդ զայդ՝ զոր ես ոչ ունիմ, կամ երբեք կարի՞ս զօրինս բռնադատել ։ Պահպանուի այնոցիկ կրկնեաց երկրատրէն՝ պարտ և պատշաճ է • քայց՝ ո՛վ հետև զանոնցն և զառաքինին անզատ նեն , և զանցաւորս պաշտպանեն՝ թո՛ղուլ զնոս անպատիժ , ՚ի դէպ է զայնս ուրանալ՝ քեզիմ նոցա զքնիլ , և զառնալ անդրէն վերստին զառաջինս մեր զերաւտնս ստանալ ։ — Ա՛րդեւ իմ՝ պատասխանեաց դատաձեալ քեզ Աբրահամ՝ պատճառանք չարագործաց են այդպիսիկ • այլ արդար և պատուական սուգ առնու ընդ տեսանել զօրինացն զանարգանս , այլ առաւել ևս ողբայ և ցաւի՝ երբեմն տեսանէ զանցանել զնաքոյ յանդգնաբար ։ Օրինազանցուին չար լինի է անցաւորս , բայց առեղծանուածն նոցա խափան՝ ազէտ միշտակայ ։ Օ՜չարս ահաբեկել կամիս • և միանգամայն լինիս նոցա օրինադիր ։ Ա՛հ է՛ երիտասարդ քաջի՝ կամիս առնել առնել

գեա

զքաջասրտութիդ զոր ունիս ՚ի քեզ ,
կամիցիս ըլ պարտաւանաք ապիանել զչմս
գործով սքանչ : Ողանան առաքինութենն
զոր սիրեաց՝ ապաչեմ զքեզ՝ մի՛ անպատ-
ճառեր ջնա . մի՛ երբէք առասցին՝ եթէ
նախանձայուզութի Ներոն զինեաց և ուղ-
ղեաց զձեռն ուրուք մ՚լեգնելոյ :
Ընթէ իմ լեալ էր՝ սակ երիտասարդն ,
որում ապարեալ էին ոչնչական անզթու-
թիւնն՝ ներելու մ՚որթ էր ինձ տանել .
բայց առն մեծի , բնչպարիսի ..... .
Ո՛չ ոչ ներելոյդ նշ = ն՚ս յոժարակամ
թողում՝ նշ , երկնեաց զարձեալ բնչ-
պարիս , և զի՞նչ կամիս քան զայս առա-
ել , մինչ մ՚որթ է ինձ քաջալերել
զքեզ և գլուխ յիս վերժխնդրութի ,
և ոչ առնեմ , և եթէ յիրաւանց իմոց
հրաժարիմ ես , զի՞նչ փոյթ է քեզ առ
նել ըս իմ՝ զոր ես ոչ կամիմ : Ընդ գի-
տեա զի թէ կամեցեալ էր իմ զընկալեալ
անիրաւութիս արեամբ լուծանել . ամ ժո
ղովուրդ՝ ի վերժխնդրութի իմ զինու վա
ռէին : Ցօժարութ յանձն առեալ տա-
ճիմ զտարաբաղդութիդ իմոյ ըլնասս . լիր
դու

զու ևս նմանող լինիս, և մի՛ համարիցիս զան զբելեսարիտ դիտել առաւել զըր մի մնգամ օրինաւոր է և բարի. և եթէ զա ջուրն ինչ տեսանես ի քեզ առ ի զոչ ինն զբել զմահն, զայն պահեան մի՛ ինչ խանգին և երկրին զոյ պաշտպանութեան ի տիպաբեն հարկին։

Ընդ լսելն երիտասարդին զբանս զայսոսիկ՝ զիջաւ խոկոյն եւանգն նը լըբուս ի տառապանաց ցաւոց սրտին և ի զաթ մացմանէ հեղձամուղձ եղեալ. և ասէ ցըն լիսիրեա՝ ներեա՝ աղաչեմ՝՝ ոմ զօրագլուխ իմ՝՝ բուռն խորհրդոյ համոյ՝ յորոց զամբիթ հարկանիմ. չափազանց մեծուն թիշտառութենց զոյ զորբդքեաց զնըտ իմ, զատապարտելոյ զնախանձայուզու թիւնն իմ անկասկած ապարտիս ներողա միտ լինել առ իս։ Ընդուել ևս զանզայս արարից պատասխանեաց քեզ իսս, ըզի զեռանդն զոյ ի քաջութենէ և ի մեծասրտուէ ծագեալ համարիմ. այլ լուր զոր ասեմ քեզ. ընտանիք զոյ կարծտ են ի քէն, ուստի կամիմ զի նեց ցես մը նշ. բայց զայս և եթէ պատսխի

բեմ

քեմ՝ քեզ՝ ծանուցանել որդւոց գոյ ըզ
Թշնամիս բելիասրիոսի ։ = Ոչ ինչ
գնաց յանուանէ, և հաւատաւ առնեմ ըզ-
քեզ՝ զի որդիք իմ ընդսատին ի մանկու-
Թէ լաբեանց ատեացեն գնա ։ = Թշնամիք
իմ՝ կրկնեցի բելիասրիոս՝ են սկիւ Թացիք՝
հոնք՝ բուլղարք՝ սկլաւունք՝ պարսիկք,
ոք ամէն Թշնամիք են տրեաւ ։ Ա՛յլ դու
սքանչելի գոչեաց երիտասարդն անկան-
ելալ առ ոտս նորա ։ = Այց քարեաւ՝ ասէ
ցնա բելիասրիոս առեալ գնա՛ ի գերիս ։
և գիտեա՝ զի գան չարիք անխուսելիք,
և զոր մարթի ի առն բարւոյ առնել՝ կ՝
ոչ արդիւնաւորիլ զչարիս իւր ։ Ու եթէ
երբէք բանաղծոսուԹիւնք զանցաւորաց
օրինաց, և չարաց յանցուԹիւնք գլգուեն
զքեզ, յիշեա յոյնժամ զբելիասրիոս ։

Ոգջ լեր ։

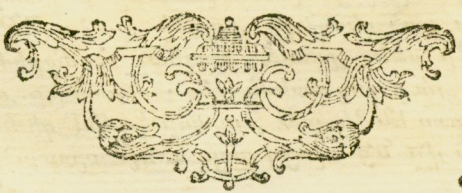

Գ և

Գլուխ Ի։

Ընդողդող և անդրդուժելի հաստատուն
ոգւոյ առնս մեծի գնայլ մնանել՝ ի
վտիճ ՅԻԺ առաւել սոսկալի և զարհուրե-
լի, և արդ՝ ՚ի դէպ է ձառել զայս
անցս՝ ոգիք ՚ի ժամանակի կալեալ լինելոյ
նէր՝ անցին ըստ նա։
՚ի գիշերին Յորում կալան և կապեցին
զնա շղթայիւք երկու զօրականս յանցա-
նաց պատահական, ըստ ամ պալատն նէ
առկին զտասանուցին և զշ վոհմուհիան։
Ընդանուն յանկողնոյ անտունենայ կնոջ
նորա, և եհղբօրէ միամօր դստեր
նորա՝ սարսռէլ աղետից և ցաւոց լինելոց
տեսլեան։
Երջացեալ հուսկ ուրեմն անտունեայ ՚ի
մեհատիճ ուշագնացուհ անտի իւրմէ
Յորում՝ անկեալն էր, և ՚ի յուշ ածեալ
զիաղուհոյն զարհեմուհի սրտի վա
րէր ըստ ըստ, զարմացեալ յանձին իւրում
զարհուրանս զոր ցուցեալ էր՝ երկու ըզ
կանացէ լինն հուլատարուհ։ Վանգի լինէ
լալ նէ միշտ ՚ի մտերմուհ հագուհոյն
հեկ

թէոդորայ , և կցորդ նմա յամ զբօսանա
նէր , չունէր ինչ երկբայութիւն և կասկած
զնորումն պաշտպանութիւն , կամ առ ի
մեկնութիւն ասել , համարիր ի միտս իւր
թէ լինելոց էր : Ապա յարեաւ համար-
զամբոյն և կանխեաց առ նա՝ ասաց առէք
մինչև ցելանելն նէր ի սենեակ իւրմէ .
և առաջի ամ պատրաստականաց անկեալ
առ ոտս նէր ասէ ցնա՝ թագուհի՛ զի ե-
թէ բեղխասիս քեզ ինչ հանդիսացաւ բա
րեբաստուածն փրկեալ զնորութին ի ձե
ռաց թշնամանաց , արդ փոխարէն ինչ
տակոց իւրոյ զայս և եթէ խնդրէ ի զբ-
թուհէ ձերմէ , զի զմանգանան՝ զորս ամ
բաստանեն զնմանէ՝ յայտնի արասցեն , և
այսպատուհասցին թշնամիք նէր ամբաս
տան լինել զնմանէ ասէն յանդգնեան յատե
նի կայսերէ : Ա՛ի միոյն զայս հնարէ հա
մարի նա արդիւնաւորել և ցանկոյ յոյժ
այս է՝ զսգաստութի՛ն յամէն առնելոյ ըզ-
թշնամին նոր : Թէոդորայ յառն կալ
հրամայեաց , և խոժոռեալ ետ նմա
պատասխանի զայս . եթէ բեղխասիս ան
մեղ է , չէք ինչ յորմէ զանդիտեցէք .

ասա

ասպա եթէ յանցաւոր է՝ քանզ գիտէ զՔ
Թուէ ՚ին լուծոյ , որպէս կարէ հաստու լի-
նել թէ գորպիսի դատաստան ունի ըն-
կալուլ ՚ի նմանէ ։ Եւ ըմբռնու տիկինն ,
զի ես ոչ թողում զքեզ անմահն յիմոց
բարերարուեց ։ Ապա յաւելիսն ստունդակ և
անախտուժ ընդունելութիւն , և գոհեհկա-
կան հրաժեշտ թադուհւոյն ՚ի խոր խո-
ցեաց ցաւոց անտանելոյ , որ գունատեալ
և երկիւղալեր մնիներցաւ գնաց անտի ա-
ռանց հայելոյ ուղուք յերեսս նոր ։ մինչև
քաղաքն՝ որպէս դէպ եղև , անցանելը
գնայր առանց լինչ խօսելոյ , եթէ չէր
անտանելոյ լեալ ՚ի խնդիր նր ։ Եւ սա
գան ձագեան կայսեր և մտերիմն թագու-
հւոյն Թէոդորայ ։ անտանելոյ Թագաւո-
ձեաց զսա՝ զի չնորհ արարեալ աստուած
եթէ մեռ որոց յանցանաց ամբաստան լի-
նէին զբեղիսարիոսէ ։ = Պատասխանի եւ
նմա բարեաձիւ և առաս ։ տիկին ես ինչ ոչ
գիտեմ, ոչ ինչ կարեմ, և քաց ՚ի գործոց
ինձ պատճառելոց չայլ գործս ոչ լինիմ
ձեռնամուխ , և եթէ ամէն ևս այն օրի
նակ առնէին՝ աշխատիմ ամ ՚ի խաղաղու-
թի

լինէր • զայս ասացեալ անհետ եղև։ Ընդ եղկելոյն ասէ անտանելոյ դառն Ճանաւթին հասեալ է՝ի կատարած , կո- թեաւ բեհեզաբիա։ Նոյն ինչ յառաջ ըն- թացեալ պատահեցաւ առն միում՝ ո- րում՝ բազմադիմի երախտիս արարեալ կէր անտանելոյ , որ և՝ի նախընթաց աւուրն զանձն իւր բողոքելին նուիրեալ էր նմա։ Ցամեջու Տիկինն խօսիլ ընդ նմա , այլ նա առանց ունկն մատուցանելոյ՝ ասէ • քանզ գիտեմ տիկինն զցաւագին դանցս քոյ , և ցաւիմ՝ի խորս սրտի իմոյ , բայց ներել ինձ ազաչեմ՝՝ զի ունիմ գործ ինչ հար- կաւոր , վասն որոյհետև մի ընդ այլոց ան- ցուցանել ոչ կարեմ։ կայց քաջեաւ տիր կին , և լե՛ր հաստատ՝ զի չէք ոք յո՞ի որ առասել քան զիս հոգասցէ վէր քոյ ։ Եւ՝ի սմանէ ևս յառաջ եղեալ անտա- նելոյ , գնաց՝ի տուն առ դուստր իւր։ և զինի միոյ ժամու եկն դուժ կան ծա- նուցանել նմա , եթէ ալարտաւրեալ էր ելանել՝ի քաղաքէն , և գնալ յառերակ ամրոցն ալն՝ նշանակեալ տեղի ազգարա- նաց իւրոց ։

Ընդ-

Ընդ տեսանելն անտանելոյ զամբոյն եւ
զանբնակ վայրն այն՝ յորում կենդանա-
թաղ լինելոց եր, խոստաւ լքաւ սիրտ նորա
եւ հատեալ անդր հոմանդամայն յան-
հնարին ազէտից ցաւոց սրտի՝ անկաւ հի-
անդիկն՝ ի մահիճս. եւ զոր սիրելիք սիրտ
եզբարբոյս դատեն յերկուս ձեղքեցաւ,
ի ամբաստանեալ եւ շղթայակապ լինել
ըլոյ հարն՝ եւ մատնելոյն՝ ի ձեռս թշնա-
մեաց իւրոց առանց ինչ քննուեւ. եւ ի
մօրն՝ որ զրկիթէ թուանաւորեալ՝ ի դատ-
նուիթէ կսկծանաց սրտի՝ մերձ եր առ ըս-
պառումն աւուրց իւրոց։ Ո՞ռնարձակել
եւ վայելչագեղ աւուրք կենաց տենչալի
օրիորդիս այսորիկ անցնէին՝ ի հոգս մըշ-
տաբնիս, որոյ՝ խնամ ածէր մեր իւրաքան-
չյանիկ թշուառութեանց։ Ո՞վ պիշերն ողջոյն
անցուցիկեր յողբս եւ յաղաղատս, եւ սա
կսա ըռսիէք զըրս քնուելն՝ ի բաց խլելոյ ա-
ղետից ցաւոց առ՝ ի տալ հանգստեան
քոյ, ի զաթհուրելի ցնորից լինելն խոր-
տալեալք։ Հանապազ գիտեաք սինդր
սրտակերակեալսք հօրն իւրոյ, զոր հա
մարէր՝ ի խորս սասկալի լինն վիրաւալի տե

սու

տանել, և՛ ի ծանրութենէ երկաթի կա-
պանացն յերկիրն կոծացեալ. Նա և տխրա-
կան գուշակութիւք ի շուտափեսայ մօրն յոյժ
առաւել յաւելուին զցաւս նորոն։
Քաջածանօթ գոլով անառնինոյ զպատա-
տականացն զնախանձոտէ, յայտ յանդէ
մանտեսէրն զմոլեկան առելութենն և
սրտմտութենէ նոյ՛ի վերայ առն խորոյ։
Ո՛րպիսի յոգեմանակ ցնծուէ եղև՝ ասէր՝
անագորոյն նախանձաւորդ այնոցիկ, զորս
քաւիչ զաղտուէ քաջի առն միոյ յրկեցաս-
սանց ընդմէ նոքա ձեռնհաս առաւապեցուցա-
նէր, կամ որպիսի հանդէս ուրախութե-
է նոյ աղտի նորինն տարաբաղդութենէն։
Յպատուին նոյ յայտնի ցուցան է զնոցին
քաջամտութէ. պատերազմակիւ են նեն-
գութէ զէմն խարեանց, կեղծեն քասել
զոր գիտեն. և կերպարանին կամել ըզ-
զոգաբաղդն պաշտպանել, մինչ զնա բռնա-
բարեն։ Ցետանէմ աղջկն և լսեմ զանաղ-
գագանի խաբէբայս, և մաղձնոտիմ մեք
դէպ լոյր զայնոսիկ երգիծանել զանհուն
և զառաջադուածն մեր։ Չեզ է թոյնի դուս
ասը իմ, զի՛ ի թշնամուսէ քում ու-
Ելիա

ցեղ

գնա Թագուհին, որում դերեակ էի զան
ձըն իմ, եւ որոյ ցնորք յօժարութիք իմ էին։
Աչքունիքս այսոքիկ որք երբեմն այն-
քան ուրախացուցին հոգիս իմ..... .
անձինք անողորմք եւ անիրաւք..... յետ
որոյ տեսին գնա կոր՝ ի գլուխ եւ արտաս
ուցանեն աչօք ելանել անտի՝ ոչ որ յայն
ցանկ զհետ իմ գալ արժան համարեց-
աւ։ Ա՛ւ նա ժանտախտ իմն է տարա-
բաղդութին, որ ահաբեկիս առնէ զնա։
Այնպիսիսկ էին նկատմունք տիկնոջն այ-
սորիկ՝ որ զկործանուսին իւր ոչ համա-
րեալ անմիջապես՝ ի Թագակալաց անտի,
ոչ բաժանիւր սիրտ որ՝ ի նոցէ, մինչև
սիրել առակուին զայն զոր միանգամայն
ատէր և անգամնէր։

Ակաց բելիսարիոս զամ մի ողջոյն՝ ի խո
րս բանտին՝ ի կապանս, և դեռևս ինչ
ոչ խոտին զգաստանալ նորա. ասոյ
յայտնի եղև դաւաճանութիւն ինչ ընդ
դեմ երրութեն, որոյ հեղինակն բելիսա
րիոս լեալ ամբաստանեցին. և ձայն ա-
զդակի Թշնամեաց նը, զոր ձայն հասա
րակի ժողովրդեան կոչէին հաստատէր

գնա

զչարախօսութիւնն զնմանէ ։ Զի խաչն որք
նենգուեն յամառեալք ՚ի լուսոյն մե-
ռան ՚ի տանջանս , առանց յայտնել զ-
հեղինակն զաւրն , զոր բերկրեալ
լեալ համարէին · այսպանակ առանց հաս-
տատութեան և լոկ կասկածանօք լքեալ
էին զնա սակաւ առ սակաւ նուաղել մին
չև ցօր վախճանի նը , որոյ հասեալ ՚ի
վէր՝ բարձեալ ընդ նմա զամ՝ եղաւնն աղ
դարուբ նը ։ Ի նոր ժամանակս ընդ այնո-
սիկ ոմանք ՚ի հինն զօրականացն բերեալ
ըմեսի , որք ՚ի բաց թողեալ զինն քա-
զաքավարէին ընդ հաստատակ ժողովրդեան՝
յոտն կացին և խնդրեցին զզօրապետն
իւրեանց ջատագովելոյ զանմեղութի նը ։
Եթե տեսին թէ ինչ ոչ օգնէ ջատա-
գովութի իւրեանց , ապա յարուցին զամ-
բոխն սպառնացեալ հանդերձամսին յեր-
կիր կործանել զաքսիլանոցն , եթէ ոչ
դնէին զնա յազատութի ։ Յարուցումն
այս ամբոխին ՚ի սրտմտութի բարկութե
բերեաց զկայսրն , և Թէոդորայ գտեալ
պարապ ՚ի գործ դնել զանիրաւ կա-
տումն իւր · բարեաւ է՝ ասէ՝ տայ նմա

զա

զաշատուէ , այլ առանց կարելոյ պիտոյ
հետեւ վարել զիշխանութիւնն իւր՝ ի վերայ
զօրականացդ : Օ զօրացաւ բազբատոս խոր
հուդ նէր , և այս եղեւ պճհան զոր ընկա
լաւ բելիսարիոս :

Լ նդ տեսանել ժղէղենն զբելիսարիոս
եղանել՝ ի բանտէ կուրացեալ աչօք , հա
մենազանդն զաղազակ լինն բարձին ցա
տագին և լէ սրամտուէ · զոր բելիսարի
ոս զիջայց՝ առելով · մրզեակք իմ պատ
րեցաւ կայսրն՝ ետ ամ ոսկիք հնար ե
՝ի պատրանս անկանիլ · ոտսակ պիտոյ ե
մեզ ցաւիլ՝ ի վ ր նէ և միամտուէ ձա
ռայել նմա · անմեղաւ իմ ե այն միայ
նակ բարին որ վերածայ լինէ , ՝ի բաց
Լծողէք զիս : Ընդունիկք և խոտորումբեք
ձեր ոչ կարեն հատուցանել լինձ անդ
բին զոր կորուսի , և բառնաք յինէն
զան՝ որ յիմումն Լշդուաուռէ զիս մինչ
Լծաւ : ՝ի բանից առաւ զիջաւ խակոյն
բոլորք ցաւանն նդ , և յօժարուէ մե
ծաւ զամ զոր ունէին մատուցանել կա
ւեզան բելիսարիոսի , որոյ ընդհակառ
եղեալ զառատաձրտուէ նդին , զայլ լինչ

այ

ոչ իմանալեմ՝ ի ձէնջ , ասէ՝ բայց միայն
զմին յորդւոց ձերոց որ առաքինութեացն
ինձ մինչև ցայդր , ուրանալ ինան ինձ
ընտանեաք իմ։

Ի մանչէն սպասաւմամբ խոստացեալ
էին բուղարաքը զճանապարհն բերելոյ
տալ , ապ՝ ի վեր անդր յիշատակեցաք ։
տիբերաս յառաջեաց գան գնա ։ Ը առա
չինն կառաց տիբերասի էր մնանելն՝ ի
Հրապարակ ամրոցին Ջոստոյց զանտո
նեայ և զեղբարսիայ դուսաց նր , որ սըր
սատրեսի և՝ ի տուգնապ միտքոյ ընկ
նացաւ տեռնել ամէ եցե , այլ էրկև զայլ
ոք ոչ էտես միօհանակ հօր ևրոյ՝ քայց
յանճանօթ յերիտրդե յուսմնեսե , զար
ձաւ խսկոյն առ մայրն ևւր , և՝ ի խորոց
սրտի յորւոց հանել՝ ասէ՝ ոչ է նա ։ Ցե
տեալ անդրէն տիբերասի զոհն ծերունի
անուեմա անուն , եհարց գնա արդեօք
բերեսարիոս եկեալ էր անդր ։ Ըստ են՝
սպասաւորաց անսելոն՝ կրնն և դուս
տրը նր միամօր , որք զջոյդ և զցերեկ
յապասեն նմա , այլ ակնակալութիք և
յոյս նց մշտ՝ ի գերև ելանեն , և երջա

նիկ համարէի զնա լքնել փոխանակ նո՛
՛ի կապանս , և նա յաջաւորեաց ։ = Ալ-
դէն երեալ է ՛ի քանտէն՝ ասէ ցնա տէրն
րա , և գայ աստ , և մերձ է ժամանել
զոր զինի սակաւուց տեսցես ։ = Բայց
ՙ՚ի ուրեմն՝ ասէ անտեղեակս ցնծալ , ե՛կ
ընդհեան ընտանեաց նո՛ զուարթասարք և
զինիթաքանչ լուծդ այդ , զի ասասիկ
փուխթացեալ՝ գնացից ծանուցանել նո՛
զգալուստն քոյ ։ Ոչ այս ասացեր՛՚ի ձայն
բարձր աղաղակելով տիկնին տիկնին՝ ըն
թացաւ առ անառնինայ , և ասէ՝ ուրախ
լերուք և ցնծացեք՝ զի ծրն իմ գայլն կէն
դանի է և ստացեալ զաջաւորութիւն գայ
աս ձեզ , երիտասարդ ոմն կայ անդրէն՝ նա
հաւաստի առնէ , որ և ինքն իսկ եկեալ է
աստ առ՛՚ի տեսանել զնա , համարելով
զնա ՛՚ի վաղուց հասեալ ։ = ՚՚ի լսոյ աս
ասէ յայսմանէ զգրացաւ սիրտ և ոգի ան
տունինայ ոչ սակաւ , ուստի ասէ՝ = ո՞ր
ուր է երիտասարդն այն անճանաչ , զիա
ծասիրտ մահկանացուն՝ որ խնամանէ մեզ
՛՚ի թշուճառութենէ մերում՝ , աստ եկես
ցի՝ աղաչեմ ։ = Ա՛ի այսու հետև լսելին
բանք

քանք զցաւոց՝ զոչեաց Աղոքսիոյ անկա-
նել զանձկօք մօրն իւրոյ , և ըստ գրկել
գնա՝ ասէ՝ հայրն իմ կենդանի է և զերծ
՚ի կապանաց , ըստ առաջ ելցուք նմա և
ընկալցուք զնա , տրկցուք ամ մայրն ՚ի-
նորս մոռացուե զվիշտս ամ զոր կրեցք
մինչև ցարդ , վասն սիրոյ զմեզ բարձրելն
և վերստին դարձեալ միաւորել զմեզ ։=
Լսեցեալ յանդիման եղև. տիբերաս՝ եհարց
զնա անտունինոյ՝ եթէ եկեալ ես ընդհել
ինձ զկեանս , ասա ինձ երիտասարդ դա-
բաբի , ճշմարիտ է արդեօք եթէ այրն իմ
յաղթահարեալ է զիշխամիս իւր ։= Պա-
շարեալ տիբերասի ՚ի վարանմանէ և ա-
զիկիզեալ ըստ ոչ զգջելն առ նմա զայլ
ինչ ըստ ուրախարար՝ եթէ ոչ պատըս-
ուհեալ , պատասխանեաց , սրդարև քե-
լիտարիոս զերծ ՚ի կապանաց և ՚ի բան-
տ գայ առ ձեզ , ես խոկ տեսեալ և խո-
սեալ եմ ըստ նմա , և հաստատեալ թէ
արդէն հասեալ է առ ընտանիս իւր , և
ևս մնասուցանել նմա զծառայութիւն իմ ։
Աղոքսիոյ՝ որ զայր յառեալ էր յերկ-
տասաքն տիբերաս , եմուտ ՚ի կասկա-
ծանս

ծանա մի՛ տխրուեր դիմաց նոյ՝ որ չանայր
թագաւորեալ, և առ ցնա՝ ուրախուի մեծ
ընդ հեթեր դու մեզ՝ ի թախծուե մե-
ղացս աքսորանաց, և փոխանակ խրն-
դակելոյ քոյ ըզ մեզ մի այլ ալարկիդ
բարերարութեան մեզ տարեալոյ, թուի
թէ տրտմագին խորհրդածութիւն լիցի
ունիս ի սրտի քումմ, թերևս ցաւիս
ընդ թշնամանութիւնս մեր: Ոչ զանա-
զանութեաս խորհուրդ, եկեսցէ հայցն
քեմ, և առցէ ի քէն բարին կենդան-
ցիս խրոյ այսորիկ յայնժամ տեսցես
եթէ ունիմք ինչ պատ վարձատրել քեզ
առ ի լինել երջանիկ:

Որում հետև՝ ի տղոցխն յանցս ընդուն
լսեալ խրատ ընդեանն տրտացուցանէ, մեկ
եւդոքսիոյ՝ զայ ի քաղցրութ անտի սրտ
ածին խրոյ, չունէր ինչ պատ՝ որում վա
ռեր և զմայլեցուցանէր ի սէր խր զան-
քերս: Ո՞վ ի սա ոչ պշնայր եղ երե-
սաց հեդոքսիոյ, այլ տեսանէր յանձին նը
գուստրմի առաքինազարդ և բժշկագործուի
որոյ քաջասրտութին զուրծն և սէրն առ
հայցն խր առնէին զնա զերաշինց՝ ի վե-
րայ

ամ գիւ բազդուն է ։ — Ար՛ի երկնչիր տէրու
հէն ալեւոնանեաց տիբերաս ՚ի տրտմուն
դիմաց խնդ , զոր ոչ կամիմ ծանչել առ
ւմանդաւոր զԹուրքն երկիւ ։ Ցարտմ
և ինչ ւրիշակի զտանի արդէն քեզնաբեր
ու և ընտանիքը իւր , նոյն տարաբաղդու
Թիւնն նէր արժանի է նախանձելոյ ։ —
Օ՛ի նչ տարաբաղդուն է այն զոր ա
սեաւ՝ կրկնեաց մայրն , զի երեք տուեալ
են առն իմում զազատուն՝ ուրեմն հա
տու լեալ է նոյ զնորսն անմեղուն , և
դարձուցեալ են վերատին առ նա զնա
զատիւն և զնչս նէր ։ Ըստ ցնա տիբերաս՝
տիկինն՝ Ը սպասուհակաւ դնել զարդենի
զդրախտն նորին , և արկանել զքեզ ՚ի
ւմանդի անկատ սպասարելոյ ՚ի զառնդոյն
ցաւոց սրտի · պատճառ տգիտուն են քեզնաբեր
ուի այլ ինչ ոչ երես բաց ՚ի սէրոյ ժղիդնեն ։
Ոչ անգն միայն և երես առ երկիւղին տալը
կի խոտորեցե նոյ , լուծին զնա ՚ի կա
պանաց անտի , քայց յայն տահման Թշ
նամուն եդին զնա , որքան հնար է
խորհիլ ։ — Ձ՛ր ինչ միտք՝ կրկնեց անդ
ջին օրիորդն գորովալեր , շատ է մեզ
կեն

կենդանութիւն նորին , զորհետեւութիւք աստ յա-
ւանձնութեան ի միասին զերկիր երկ վիպք
քաղցն , ոչ ապաքէն լեցուք առաւել
ապերջանկիք քան զերկրագիանս զայսո-
սիկ , զորս ըստ անդաստանաս սխալեալ տե-
սանեմ ։ = Ո՞վ անտանելեացս՝ գոչեաց
երիտասարդն՝ զի՞արդ հնար է՝ ի նուաս
տագդն գործն այն զբերկիրագործն տես-
սանել զդաստարն ։ = Կ՚ուշադրեցարդ՝
ընդէր , ասէ Ադոքսիայ՝ չէր երբեք ա-
նարգ և խոտան առ դիւցազնիս առաքե-
նազարդ և ազատ քաղաքին Հռոմայ, և
քերկիրագործս ոչ ամաչէին հաւատալ հռե
կուլոսի լինել ։ Այլ ես իմ և ես զկնի
վառորեմ մերոյ պարապեցուք ի դուշ-
նաքեայ հոգս կառավարուն տան մերոջ,
և հայրն իմ զերծանիծ զդեցցի զհան-
գերձ նիւթեալ ի ձեռաց անտի էնոց ։
Ես կարէր տիրերոս զսպել զարտասուս,
ըստ տեսանելն զառաքինի և զմանքուր ցըն
ծուխ ուրախուն՝ յորում ծիւերը սերտ
տեղեալը օրիորդիս այսորիկ ։ = Ո՞վ աղէ
տից՝ ասէր ընդ միտս իւր , զորպիսի
հարուածս զարհուրելիս ընկալցուս ու-
նի

Ընի ՚ի քաղցը յոտատրուէ խըմէ ։ Ու ՚ի խոնարհ նայելոլ եկաց առաջի նը ՚ի խառն լուսնեան և մոահարհուհեան ։

Գլուխ Ջ ։

Այնչ այսոքիկ կատարէին՝ բեղիսարիո ժամանն ասրեաւ մտանէ ՚ի հրթռաւրակ ամրոցին, զոր հաստատմին անսեմոկ տեսեալ վազս առեալ փութայ ելանէ ընդ առաջ նը ուրախութեամբ մեծաւ, բայց իբրև յայլակարծուց տեսանէ զայն նորին նսեմացեալ, զարհուրական ձայնիւ ասղաղակ բառնայ ասելով՝ ո՛հ ո՛հ ես իմ՝ ես միայն ողբամելի ան սելմոսս գտայ առաջին տեսող սոսկալի պատահեաւ քոյ ։ ՚ի ձայնէ ասղաղակի գոչմանն, և ՚ի հեկեկահառն բանիցս յայտցանէ ծանուցեալ բեղիսարիոսի զանսելմոս, որ անկեալ յերկիր փարեր զնոսա, յարուցանէ զնա, և զաջալերէ մեղկել զցաւս սրտի իւրոյ, և միանգամայն հրամայէ նմա ածել զինքն առ կէնն և առ դուստրն իւր ։

Ի նեղ առնանելն առաքեալ ցՀայկն [illegible]
Համանգամայն սոսկալն և ցաւագին ձիւ-
բատձեալ անկաւ յերկիր երբեմն զմեռեալ
Իսկ անտանելիսոյ՝ զոր ախտ ինչ մեզմ
հիւծեր և անշէջ՝ ըստ մերոյատացելոցն
յանկարծուստ պատշարեցաւ յանհնարին
աղետից զարհուրելի սրտաբեկութեանց :
Զգեր զինքն յանկողնոյ ուժգնութե կա-
տաղի սրտմտութե, և [illegible]
ի զրկից տիրերտուն և ազախնոյն [illegible]
գահակալէ լինել կամեր : Ո՛չ գաստատել
առաքսիոյ ի գոյանալ ազգակից մերմն
[illegible] աշխատարկ առ նա, յորդորել զնա,
և տեսեալ ի զերիս [illegible] ասէ ցնա կողո-
կոդաչին մայրը իմ՝ ո՛մերը եմ զՀայկ յիս
Թոդել առաջ [illegible] մեռանիլ զոհեր անտա-
նելիսոյ ցնորեալ. ո՛չ կեցից ապստհետև՝
եթէ ոչ առ ի խնդրել զհօրէ, առ ի
գնալ խլել ի քաց զնիբտս նշ. ոմ հր-
ձէշ, այն է փոխարէն հատուցանի ոմ
տակոց որ : Ինձէ չէր որ լեալ հալածիչ
ցերս արդէն [illegible] մերոյոմ ապա
լատին իւրեանց : Պատճառն ի նաստատ
տուեալ որ է [illegible] ձգելն զատելին
հան

Ո՞վ
ի կենցաղդս :
քնութեն , զինի սահաւուց սակաւեցաւ
նումաշեալ խոպան յանդնարին բանուէց
ի մահադրաւէր յուշագնացութեի , և-
ի սահմանել աղէտից այսոցիկ անկաւ
ընբռաստութեան :
ներին զքաղաւորութի ..... արդ ընկալ-
լաւ զպատիժ իւր . հաւ զի՞ւժ իւր
ժողիդն ..... ոմի դաժանութի , մրբան
զարհուրելի խաժութի ..... յենարանն
իւր , աղաւորդն իւր ..... սիրտք անո-
զարմք , խնդ գաղանաց ..... Ա՞վ քնա-
կեալը ի բարձունս , սոյնպիսի ե ար-
ւորութի քոյ . ա՞ս զի թողուս զրկել
զարդին , ա՞ս զի յայդոլել ես ամբարշաւ
Ընտանինայ զոր առնդն ոչ գիտէր՝ եր-
բեմն վիեաեր զհիեղս գլխոյ իւրոյ , երբեմն
ծուխատէր զդեմս իւր , և մերթ զդողդո
ջուն զքաղաքակ իւր տաքաճեալ վախճար
ատ այրն իւր , գիրկս արկաներ զնա ,
թանայր աքաղաւորէր իւրոյ , և՛ ի բաց
վանելոյ ցաւմամբ գղուաւորն իւր , մե-
ոիբ՝ ասէր նմա , զի մինիայն չարաց ե՛ի
կեանս երջանկութի , և անդադարից ե բա-

Աստուածն և զարհուրելի տեսարան
նախ , ծերը մի կոյր , կին մի մեռեալ և
միամօր դստեր մի յուսահատական , աղ-
տասուք , աղաղակք , հեծեծանք , և
պղծութիւն ամ չարեաց լքեալն միանգամուն
և կարօտեալ ։ Այս է տահման երկին , յո-
րում բաղձն ցանկանէ տիրեցուոյն զտուն
մի զամն երեսուն բարեբաստութեամբ և փա-
ռօք բարգաւաճել ։ Ի նզարմացեալ տի-
եզերոյն ՝ի տունկն տեսլեանն ասէ , և յի-
շեալ զգամն խնամատարն՝ ասէ՝ մատ ի հան
գեան , յորում ուրախ լինիմ ես երկիր
տեսանել զայն ազդար գոհանալոյ քա
ջասէր եւ ձախորդութեանց , և նոմանաձել
զայնոսիկ խրատ զօրութեամբ ։
Ծնողացոյց բերկասիրտն զանձ ցաւոց
գտանէն խրոյ , և խորհն միանգամայն ,
այլ տակայն զինի հաստատանելոյ քնութ
զպարտիս վերստին սրտի . սերափե-
ցաւ վերստին ՝ի թիմրութենէ թախծութեանց
դիւցազնական քաջութեամբ ։
Օ տպեր անդրանիկ զհեծեծանս խրոյ զի
մի՝ տառապեալցուցէ զկնի սրտի հօրն
խրոյ · տակայն ծերն յընկալեալ զնա
՝ի

ի դերկս եւ զդայր զԹաթեւսն եւ զ
նորին արտաստօք ։ = Կոչեաց զու և
աշակերտիս զուստր իմ՝ ասէ ցնա , լսէն
մանէ որում պարտ է մեզ զայցելել և
ամբառնալ ի կատար տաղտկութեց ։
Այդր զի զնէի զաւետիս զայսի կենաց
զյանցանս իւր վայելէ զյաւիտենականն
զհանգիստ , և ցաւի ի վէր մեր խակ մե
ծասցի մերոյ ի կեանս յոյս զնէի իւր ։
Անշարժ և անշշունչ մնալին այս զոր
նա լեհոզ , ապէն յանդիմանն ցուցանէ մեզ
զանդորրութիւնն յորում զուսարձացեալ
ցնծայ սուրբ հոգի նորուն ։ Ցե՞ս զնարդ
վաստնոցուկ են երկրաւորք չարիք՝ որք
ի մեզ ընչանան ի միտս մոլորելոյն ցոր
ան՝ ին և չքանան ։ Աղբանիք և կայսրն
մեռանզամանդն ոչ ինչ հասանելին յայս մեր
քոյ , և ի փառաց անտի արտաքսին իւրոյ
նշմարել զնա իբրև զնէտ մի յանչափու
թեան , և այս է որում ի շնշուհատեա
ափսոփի և քաջալերի խնամատուն ։ =
Ասէ տատապելոյն՝ տուր և ինձ ասէ
ևտրաքնոյ զզօրութիւդ զայդ տոկալ այս
քան ազէտից , զոր ինձ զանոյ ընուին ։

Հ ամբերի արդեօք [illegible] , բայց տեսանել զմեզ մի ածելն կոխծանհ լի նել ՚ի գերիս իմ, տեսանել զքեզ հայր իմ ՚ի զարհուրելի ոգիսուրե ե , յորում մարդկայն անգիծուն ալկ դքեզ ... = Ո՛ւստար իմ՝՝ ասէ ցնա դիւցազն , խաւարեցուցանելոյ զաչս իմ՝՝ առաւել ինչ ոչ ապրիմն՝ քան զոր ծերութիւն և մահն գին ինձ առնելոց , և որքան առ ինձս իմ՝ զուցէ չարաչար վարեիր զայն , եւ [illegible] ոգի առանց նշ կալ ոչ կարես : = Ո՞հ հայր իմ՝՝ ապատասխանեաց Լդզքսիոյ՝ վկայ՝ վկայ են երկինք՝ որ ոչ մէն կորըս տեանդ այդպիսի վշտագնիմ : = Այս մի ցաւիւր զուստր իմ հրկնեաց բեհեսարիոս ՚ի ձի այլոյ երկիք . և ձեռամբ էբուխ զաղաստատս նը ջնջեաց :

՚ի սմին ատհու ազդ արարին բեհեսարիոսի երթ երիտասրդ ոմն անծանօթ խրնդ ըեր բանս ինչ խօսիլ ընդ նմա, հրամայեաց մուծանել զնա ՚ի նեերքս , և երբ եկն՝ հարց զնա բեհեսարիոս զպատճառ գալըն տեառն նը անդրկէն : = Պատասխանի եւ երիտասարդն՝ և ասէ՝ այժմյս ոչ մէն [illegible]

այլ ինչ սլատճառի եկեալ եմ ասաւ բաց
ի մխիթարելոյ զքեզ։ Զերատեանճ և տես
քաջադ ծերունի յարգեմ զցաւս քոյ
լինելով քեզ կցորդ ի թախծուեդ, և
հայեմ ի նոսին զի տացե ինձ զօրութիւն
քաղցրացուցանելոյ զայնոցիկ զդառնութիւն,
բայց արդի ցանկութիւն և քաղճանք իմ են
խառնել զարտասուս իմ ընդ որս դուդ
հեղուս։

Ընդ տալոյ ժամն զթաղմանն անտու-
նելոյ զկարգն կատարելոյ, բերկնատրիսն
յեցեալ ի դուստրն իւր, յուզարկաւո-
րեաց զմնացեալն կնոջ իւրոյ մինչև ցգամ
բարանն։ Ցաւն և կսկիծ սրտին բեկե-
սարիոյ քաջին առնն էր սաստիկ յոյժ,
քայց ելեմտազին ժուժկալուբ կրեր զա-
ռանց ցուցանելոյ արտաքուստ։ Ցերեսս
նր երևեր դառնակսկիծ թախծուի սրբո-
տին, այլ անմռունչ և ճանր, դէմբ
նր ուղղաբերձ և անտրտունջ։ ուստի
Թուէր առաւել հարուածոց զանձն
պատրաստել։

Տէրերս ներկայ եղև ամսի տեբրուարի և
յուսադին հանդիսի, և գտաւ մինչ ադե
կը

Կըտուր Հառաչանացին՝ զորս ՚ի խորոց սրտի ըղձից ելից ի վեր մղեն իւրոց։ Ցետ այսոցիկ՝ մերձեցեալ բեղեսարիոսի առ տիբերոս՝ ասէ ցնա՝ երիտասարդ դու քաջ, ինձ այսպէս թուի ԹԷ դու այն ես որ հոգացեր յանձն առնել զիս ՚ի ձա՜ նապարհին։ ասա՛ ինձ ո՞վ ես դու, և զպատճառն առնելոյ քոյ զայս գործ գե՜ րազանց։ = Տիբերոս կոչէ անուն իմ, պա տասխանեաց երիտասարդն, զինուորե՜ ցայ պատրկին Ներսխի յիտալիայ, և ԹԱղի զնա յետ պատերազմին կոզբիտայ։ և եմ ես մին յորսորդաց այնոցիկ, առ որս եղեր դու ՚ի գիշերի միում, և այդքան իմաստնասքաջ յանդիմանեցեր զանիւոհե՜ մուի նոցին։ Ես գոհ այնուհետև զհան՜ գիստ սրտի, արդ՝ եկեալ եմ իննդրել ՚ի քէն զներումն, և միանգամայն զշը՜ նորհ ինչ մեծադոյն։ Ո՞ինչա քեզմէ ունիմ, որք ԹԷպէտ երբեմն տարաբաղդութիք էն, բայց եԹէ դու յօժարեսցիս, հնար է ԹԷ բարի ելիս լինիցին։ Գոյ ինձ աստ մերձ ամրանոց մի, զոր ըզձիմ մեծաս ցանկամ նուիրել քեզ, և պարծանք մեծ

մեծ ես լինած առնել զքոյն ուրումն դիւ-
ցազնոյ ընակարան ։
Անձուկն և ակնածութիւնն զոր ունիմ առ քեզ ։ ես այնքան մեծ , զոր բանիւք բացատրել ոչ զօրեմ · շատ ։ սիրել միայն գիայրենիս , առ ՚ի լինիլ կցորդ առաքեալոցդ բեղեսարիոսի , և գունդ գործել ամենքեան զանտիկ · բայց արժանաւոր հոգն շարժելոյ զքեզ ՚ի ։ , կամ երիտասարդի մեռչ՝ որ փոփոխ մեծ առնի մտանել ՚ի մտերմութիւն բարեկամութեան ուրումն դիւցազնի , և ընդել յաղբերս ոգւոյ նորին զամենաքաղցր ւյուսկն հանճարոյ և առաքինութեան ։
Յոյժ ւլերապատուես զայս իմ՝ ասէ բեղեսարիոս , և ՚ի գորովոյդ զոր ունիս առ իմն դժբաղդութի , ճանաչեմ զքեզ բարեբարոյ անձն որ լինել , բայց յոյսդ պահու ցանկամ միայնակ կալ , զի ոչ իմ ընկճեալ և տկարացեալ , պէտս ունի զբանալոյ ՚ի լուռ , զինի ընդունելոյդ ըստ մտին զքոյդ առաջարկութի , այս ես՝ գյօժարութին քաղաքավարելոյ քեզ լերև , դրացիք սիրելիք ։ Սիրեմ ես

զհա

ջհաւանն Երիտասարդական , զի հոգին
դեռ ևս զուարճ յայսմ երջանիկ հաս-
կն , շիւրեաւ ընդունի զպատգամն տպաւո-
րութ , զորդւոյն եռանդիւք , և՝ ի մէջ-
ամբառնայ զինքն առ մեծամեծս , և տա-
կաւին չ՝ պատասխանդեալ յիմեքէ . Ես
ասացեալն՝ ի տես իմ , զի ախորժեմ
յայժ կենցաղավարիլ ըստ քեզ :

Ընդէ՞ զի արժանի համարիս ապրիլ ըս-
ծոբհի կրկնեց տիբերոս՝ ընդէ՞ ոչ կա-
րեմ ես քաղաքավարիլ ունել զքեզ առ իսց
պարծանք մեծ համարին հարք իմ ըզ-
ժառանգութիս էրբեանց քեզ նուիրել ,
և զընակութիս էրբեանց օթևան քոյ առ
նել : Ընդրկն պատուհաս և մեծարեալ
ընկերիցս գերագոյն յորգուէ յիւոց անտի
յամենեցուն , և օրինակաւ իմով զուն
գործեացեն ամենք զպարտաւորութի ի-
րեանց առ քեզ կատարել :

Սիրելի իմ՝ ասէ ցնա բեղիասրիոս , յայժ
քաղաք և քաղքի ես դու և հաճելի քանզ
քոյ , այլ մի՞ արատաւոր ինչ առանց խոհ
հեմութեան : Ընացեր ինձ եթէ տասն
ամաց ես յայնմ հետէ հրաժարեալես ի-
ն

հոգւոց աշխարհի, զի՞նչ է ելիցէ հօր քոյ, կամ զի՞նչ խորհի առնել ընդ քոյ։ Պատասխանեաց տիրերու՝ ասէ՝ եմ ի մէջ ի տարմից յոյնցանէ, զորս մեծն կոստանդիանոս հան ի հռոմայ, և մեծարեաց զնոսա բազմ շքով ազգի ազգի գերազանն առնլձանաց։ Այլն իմ ի թագաւորութենէ յոստինոսի վարձեայ ըզպատճառն առնլձանի իւրոյ մեծաւ պատուական, և եգեալ ընդհուպ առաջի ոտն իւրոյ։ Ո՞վ ինի յոստինոսի ի նորոգ թագաւորեան ցաճուցին զբազբութիւն աստիճանին պատուոյ նորին, ոչ անթրութիւնք լինն համարեալ զայս, հրաժարեալ ի բաց եկայ ի պաշտօնէ իւրմէ, այլ յետոյ տրքայաւ։ և արդ ունի մէն իմ զվիշտ և զնոյն մեծադոյն քան զոր մէն իւր ունէր երբեմն։ = Ո՞ւստ ասէ տէր թէ՝ տուր, և ես ոչ կամիմ իւիք խորհրդոյն լինել յաւուրս ոգւոյ դոյ իւրոյ։ Ո՞ւստ լռեմ և ոչ ասեմ զոր մի զայլ ինչ նպաստակ քեզ առաքեսցես, քան զլինելն մեծահոդի, որ արդարև յոյժ զերծանիցէ լինիմ։ Այլ

տեսանեմ՝ զի. դնեա զանձն քոյ յորո-
ջայթ վտանգի հանդիպելոյ տարաբաղ-
դութե աքսորելոյս ։ Միթէ լիմ՝ իշխանաք
կամ ունին երաստուձս ՚ի գործս իւրեանց
կամ ոչ ունին , երբեք ոչ կասին յեռա
՚ի խորհրդոց իւրեանց ։ Մոռանան վտա
ձոյ գլանցաւորն պատուհասել , քայց
ատեան յարաժամ զիշատակ աղտուրցն
անմեղի , զոր գոհեցին կամաց իւրեանց
քանզի յիշատակին և եթ անմեղին զրկե-
լոյ յանդգնանուի լինն է ։ և նեբկայուրի
նէ գառն է և տառապեցուցանէ զնիղձն

մեռոց հալածչաց իւրոց ։

Պատահանի ետ երիտասարդն՝ գուն զոր-
ծեցից արդարացուցանել զիս ։ կայսերն
մարթ է ՚ի պատրանս անկանիլ , քայց
շատ է ցուցանել նմա զճշմարիտն ։
Խրհնէն իսկ զհնարճարծոյս չէ բարի ասէ
բեհիսարիոս ։ կատարեալ է արդէն վը-
նասն , և կայսրն մի հանգստուիցե ճե-
ղուե իւրոյ կարէ լսելոյ ՚ի խորս մոռա-
ցուե արկանել ։ Ասէ-ուբ է՝ սահմանաց
տիբերոս՝ զի ունկնդիմ զպատճառս լինել լոյ
առաւել մեծահոգի ։ Տառապեալ տագ-
նա

հապճեպն նա ՚ի յաջակայ նախատանոցէ
մե զբեզ լքանելոյ հիւծել և մաշել ՚ի
թշուառութիւնե ։ Ընդկնքի մեծանէն քոյ
յորում առեանեմ զբեզ ե հանդէս նա-
խատանոց ազգի մարդկան , եպերանք
ամենուքն , և զբդռնիչ ցասման բարե-
մին անձանց , և լքուցիչ սրտից զբեզ
նմանեաց ։ Որք միանգամ լքանին և վա
տանան՝ չեն լինձ նման . ես իսկ հաւա-
տամ եթե ազգենի նախատի իմ՝ առ զբ-
թուե կարի զայրագնել զնե . այլ կոյր
ոմն անմոկ և կարծր՝ ոչ զբրե զբդռնել
զցասումն , այլ միայն ՚ի ցասակցութի
շարժե ։ Ոմն այսպիսիկ միտք և խոհ
իմ այս են՝ ընտրեցին զիս . և եթե յոյս
նեցից զիս ընկերակցաց քոց , յոխորտ
երիասարդաց այնոցիկ առեթ անհամ
բերութե և անխոհեմութե եղից ։ Ոչ
ձան կենաց նոցա այս է և ընտրանի
իմ ՚ի տապանի ։ Ընդեր ՚ի խաղաղութե ։
Հնար է եթե ոչ գիտէ կայրն զլինելն
բուլորից ՚ի ընթակայ , մի՛ մոռասցիս
ազգ առնել նման ։
Դարձաւ երիտասարդն տեսաւ զի ՚ն-
դե

զնա՛ւ ելանելոյ ջանից իւրոց , և գնաց
ծանուցանել կայսերն զազգաբարուքն ե՛ն
բնչաւրիսի զբուլղարաց : Յուսահատեա՛ց
նոա առաքեաց զամենս գունդս զօրաց , և
ոչ յետ քշե՛ա՛ւ զնոսա եղև եթէ բուռ
զարթ դաշնեալ էին անտի յետս ի տե՛
ղիս իւրեանց : Ա՛յժմ՝ ասէ կայսերն ցան
քեբաս՝ կարեմք անվեհեր և առանց երկե
ւմտանգի գնալ և տեսանել զձեր այս
ատրաքաղդ : Պէղծեա՛ զեա՛ հայդ քոյ , և
զքոյդ լեր զի մի՛ ինչ առասցես՝ ուստի
կարիցէ ձանձալ զեա : Ա՛մարանոց մի՛ ոք
հայդ ի՛ մէ՛ կիսոյ ձանձաւարհիլն՝ ոչ
յոյժ հեռի ի տեղւոջէ աքսորանացն ըն
լեաբիսի , անդրէն զօրեալ կայսերն
յանդիման յարձականաց իւրոց ապեր
հեռևեալ առնէ :

Գ.ԼԷ.

ԳԼՈՒԽ Ը.

Ի վաղիւնն՝ ըստ մտանելն յոտնաթիախա-
նամն ըստ դուռն ինչ հինոտի և խաթ-
խաթելով՝ ասէ՝ ասա ուրեմն ընակի, որ
ընշիցես յաղթող հանդիսացողն զիս։
Ի բերեարիոս երբեմն զիտասն կայս-
սերն առ ինքն, յորոն եկաց առ՝ի ըն-
կալուլ զնոս՝ առանց ձանձրանալոյ։ Ցե-
սեալ կայսերն զարգելն ծերունին այս
յայնմ տոնկալի որպիսութեբ, յորում
նոյն ինքն արկեալ էր, պաշարեալ տաղ-
նապաս ամբոխ, և՝ի տուռապանացն
ինձի, դուջեաց ցաւագին, և մերձե-
ցեալ առ ախբերոս երկոքումբն ձեռօք
կալուլդ զաջս իւր, աննարժան հնամարեշ
տեսանել զլոյն, զոր բարձեալ էր՝ի
քերիսարիոսէ։ = Օ, ի՞նչ գոլիցն ե այս
զոր լսեմ՝ եհարց քերիսարիոս։ = Զայն
աղաչակն ցաւոյ հօր իմոյ ե՝ զոր աճե-
յայցելուիցի, զոյ՝ մի տեսանելոյ գլխոյ
յայդ սահմանն ինշոշափութեբ եղեալ։ =
Ա՞րբ ե նա՝ կրկնեաց քերիսարիոս ձգելաբ
զձեռս, իւր մերձենալ առ ինձ՝ի զիրկս

ընդ-

[illegible] արժանաւորն հայր առա-
քինասէրդ որդւոյ : Ա՛ր կնաւորեցաւ յոյս
տխնկանոս գնալ ՚ի գիւղս ելլեսպիոսի,
և տեսեալ զինքն սեղմեալ ՚ի վշտ լան-
ջաց նը , ՚ի սաստկութէ մարմնոյն սրտին
իւրոյ , ոչ կարէր զսպել զարտասուս և
գհեծեծանս իւր : = Պեղիսցո՛ ասէ ցնա
ղեւացաղն զուժգնութի կարեկցութեե քոյ ,
զի ես երբեմն չեմ այքան տարաբաղդ որքան
կարծես : Այսօրուք ես քեզ զերծուցա-
նել զայսմանէ , որ ՚ի յաչս ծերուե-
քոյ մխիթարեսցէ զքեզ : = Ա՛յո՛ , ասէ
ցնա կայսրն՝ զանա ես միջելով հեծե-
ծանօք . . . . . այո՛ . . . . եթէ արժանի հա-
մարիս զնա զալ առ քեզ , և ժողովել
զպատուղ բազի խրատուց քոյ : = Ո՛չինչ
կարեմ ես ուսուցանել նմա , մինչ հայ-
րդդ խնամասիրեր և բարեբարոյ չես քա-
ւականն զառեալ ուսուցանել նմա յառաջ
քան զիս : = Ո՛ր միանգամ ես ստկա-
ձանացեմ և գիտեմ՝ ասէ կայսրն՝ ես
հանդամանաց արքունեաց , կամ՝ ընտ-
քուի երկրին ուր մնակ է նմա կեալ · զի
՚ի բազմից հետէ և այր հաղիւ հայ-
տե

տեսնեմ զոք. մինչ զի ես լքեալ զնորա
գոյն լինի թուխ մեզ։ Ալյ դու՝ որ քաջ
հասու և գիտակ ես բազմագիմի և ազ-
գի ազգի իրացն հանգամանաց, ուրքան
օգտեցուսցես զնա, եթէ կամք լցեն քեզ
յանձին կալեալ զհոգն լուսաւորելոյ զնա
յայսմ մասնաւորի։ = Ընթեռնու կամի՝ ի
ինդիրը փառաց ելանել՝ կրկնեաց բեղե-
ասրիոս, ըստ առաջ ելեալ տարաբաղդու-
թեանց ըստ լսոյս օրինակի. կամ եթէ
գայլ ինչ առաւել ոչ ինդրէ քան ըղ-
ջաղրուխ՝ յանձն առեալ զամ գիտգնու-
թիւնս և գվտանգ, մինչեւ ի լուծ խուն
ինչ օգտել նմա՝ զի բարի ի ծնունդ
ներին։ = Ձիք ինչ հակառակ՝ ասէ յոան
առնիանոս՝ զհնարեմ ազնուասահմանե-
նը։ = Ձկ այդ զոր ասեմն, այլ թէ
նոյն քաջասահմանքն տայ նմա բարեաց
քաղաքավարել։ Գիտեա արդեօք՝ ասէ
բեղեասրիոս առ տիբերիոս, թէ զի՞նչ
լցեն ազնուասահմանքն։ Ընդ նախընթաց
պատգամն, զոր հայրենիք՝ ընդհանուր քեզ
ի մէջ խոստմանց նախադրոց. զոր, ան-
նաւելով եթէ դու ես հասցես յայն
սահ

ասհմանն , յորում կարացեալ ապահովի առնել զանձինս քոյ : — Պարգեւդ այդ եղիցի քեզին բերդ եւ իւր զվասնդա : — Ձկ ինչ վայել՝ ասէ Ծերն , և ոչ մեզ կարգաղըծ լսուիցիս այս կարծառ ի բարուէ : Թողուն ինձ տեսանել՝ յորժամ ազնուացալ մանուկ ոք ծնանի մերկ՝ անզօր՝ կարօտ՝ և տկար իբրև զմանուկ ուրուն գեղջկի , զի հայրենիքը ընկալնուն զնա ի գիրկս՝ և ասեն . ողջանալիք քեզ մանկիկ մեր՝ որ պահեսցէ զքեզ , որ երբեմն մեզ նոքիրելոց ես զքեզ , որ լինիցին հզօր առատասիրտ և մեծահոգի ըստ օրինակի հարց քոց : Ողբա Թագին քեզ զորինակ իւրեանց , և մեք յաւէտ յոյս գտանիցուք և զսրտիւ ընաիր աստուածոյն Նոյ , կրկնակի պատճառաւ . Զանա առանալ զառաքինութիւն Նոյ : Հաւատամ՝ զի ի գոք ծրս հանդիսաւորդիս չիք ինչ քան զայս առաւել մեծագործ : Ընդարձակ մեծ է այդ ասէ յոյսաբինանս : — Յորժամ ազ կամի զերբ ի վերոյ հանդիսանալ՝ կրկնակ անդրէն ընկիսարիս , հարկ է նմա զմեծամեծս շարժել : Ըս ևս՝ հա-

մա

ճարիմ դու թեւերս՝ եթէ՛ ի սեճաղոլը
ծուէս յայսմիկ ոչ ըզոյ չափաւորութիւ։
Ընդհատք թէ հայրենիք յիս ըմպանչիս ըզ
նուագս խաբանց՝ ի լոյս ածէին զերկուս
և եթէ կամ զերկուս արս հզօրս, այսու
ամենայնիւ շատանայր նորքօք տրուիլն, և չու-
նէր ինչ տրտնջելոյ ։ Սիրելի իմ՝ ասէ
դարձեալ առ երիտասարդն, ՚ի հարկէ՝
լինիլ քեզ անկէ՛ ի սակի այնոցիկ, որք
բաւականասէր զերախտեաց զիտակարինն
հայտուցին հայրենեաց ։ Դարձեալ՝ մե-
քատիոն ասէ կայսեր ։ ասէ՝ տուր ինձ հը-
րամանն խօսելոյ ընդ նմին խրթին զիպուած ։
Ընդ որս խակ աշխանեմ մեկ պատասխա-
նեաց կայսեր ։ Ընդ ուրեմն որդեակ իմ՝
ասէ ընդհատիւս՝ դիր հաւատեաւ ՚ի
միտս քոյ զի զի քաջատհմուին ի խրթին
զբոյ հրոյ որ արծարծանի, քայց ընդ
պակասիլ ճարակին՝ նուազի զերջանիկ ։
Օ՜ ինի մեռանելոյ քոյ՛ ի հանդէս պատ-
տաւորուն գոլոյդ զմեծատեսս, յիշեա
զազգատոհմիկն քոյ՝ յիշեայ զնախնեաց քոյ ,
և՛ ի միտ առ՝ ի վերջոյ զի և դու օրի-
նակ լինիցես ։ Բայց զբոյշ լեր ՚ի հա-

ասասլոյ՝ եթէ ընուէն ընորհս քեզ
զվասս իւր երբեւ ժառանգութիւն ինն ,
զոր ոչ կարես ստանալ առանց անձին աշ
խատանաց , զոյդ լեր յաղագ ժլժ և ՚ի
նամանձաւոր յամբարհաւաճութէ ասե
ան , որ կերպարանեալ անուամբ քա
րուէ , չանայ ամ ինչ նուաճել ըստ ա
իւր իւրոյ , և անհանգիստ լինի առ նա
խաղասութեց , որք լինին ըստ չափու
ապրեանց իւրեանց : Ուանզի ոտ
վատախնդրութիւն ունի զպատիր կերպա
րանս ազնուութե , դիւրեաւ մտանէ ընդ
սիրտ քոյ ասելով , բայց կերբա
այս երբեմն զանցանէ զնոպարան իւրոյ լե
նի մոլեկան երբեմն զայլս : Ոամարէ զին
քո՛ գեր ՚ի վերոյ քան զամենեսեան ,
առաքեալ արկեալ զամ պարտաւորութիւս
սուն բարեստութե . և թէ կամիցես պն
տել զոր առնէն , առ քեզ օրինակ ըզ
գիշակերը և զյափշտակող Թուչունս ,
որք ըստ այգն Թռուցեալ յօդս՝ ձախրեն
՚ի վերոյ դաշտաց , և ապահ ակամբ կան
պղտցեալ ՚ի նմանութ , առ ՚ի յարձակիլ
՚ի վ ըզմեբամ՝ որոշ կենդանեաց՝ և

զի

գիշատել զգնասիկ զոքա առաւել ա-
խորժեն քանզ նոցա։ Ըստ դմին օրինակի
առնեն վաճառականք, միշտ անդրեն ակամբ
մնացք խաբեանց գումն գործեն տեսանել
և գիտել թէ զնարդ, կամ որում զօրութիւն
յափշտակել մարթին զոքան խաբեանց։
Այրեվի համ՝ քանական ըղձակերտութեան
թէպետ ըստ ինքեան բարի է, բայց յոր-
ժամ կիրք խառնին ընդ նմա՝ լինի չար
և խառնելի։ Ցեսի ես զանձինս, որք վճ-
յտաբաշխեմք խաբեանց ի վաստ, ոչ
զանգիտեին յորոգայթ կատարեան ար-
կանելոյ զշքոր ամ՝ և միանգամայն շահ-
բուին։ Նախանձեին ընդ յաջողմունս,
որք առ ինքեանս ոչ վերաբերէին։
քրթմնջէին միշտ՝ եթէ ի բաց խլել ի
մէնջ և յափշտակի սատիճն նրբիք պայ
ծառագործութեանէ, մինչև դժկամակիլ
երբեմն ի քաջագործութիւս նոցա։ յորոց չուռ
նէին զանհնարելոն վաճառս։ Նաբին հա-
ստատակաց՝ յորժամ ինքեանց ոչ համա-
բի, վնաս մեծ կ յաչս նոց։ Ընտրիկ
տեսակք անձանց վաստակաւորացն ի
եթէ ի նմին և եթէ ի գործս։ Իսկ այլն

քարի առնէ զոր ինչ պատճան է, առանց
զայլ ինն նկատելոյ. զայծ և զսիրտ իւր
սիրայս կացուցանէ, որով հաւանութիւն ն
և եթէ խնդրէ արդիւնաւորել: Կամքն
քարի և ազատ՝ սիրոյն յօժար նախանձն
պատրաստական զարիս զոյծելոյ ցուցա-
նէ զմիածահոգութիւն: Իսկ հեռին անապա-
տութիւնն զառաջինն ուս ամ յոտութիւն է
և անարդութիւն. Նա ևս չէ ինչ սէծ ոչ
խնդրել զոր մեանգամ ոչ արդիւնաւոր
ըլլա, այլ գործ է նախ քան զարդիւնա-
ւորելն գիտել անոի հրաժարիլ: Ընդ
և պատճան է քեզ գիշխանն քոյ ենթար
կեալ պատրանաց համարել՝ մի զի մարդ
է, զմեռաւ ածել՝ ոտ յոյժ հնազանդոր
է՝ եթէ հայրենիք քոյ և ներկայ ժամա-
գանդ քո օրինակի իշխանիդ խոտեսցեն և
ատհամարհեսցեն զքեզ, և եթէ ապայ ժա
մանակն խոչ չէ լինելոյ առաւել արդա-
րասէր: Ցետ այսր ամի պատրաստ է քեզ
ի խնդիր մեանալ՝ քեզ ինքեան, և
հարցանել զքեզ. եթէ գիտ լինկեր ինձ
տնանալ գիս անկեալ ի շիշտատուեն
գեհենագիտի, մխիթարիմ՝ գիս արդեօք
ան

ամենեցուն ի թիկունս կոխել եւ յետեւել ճշմարտին ուղղութեան
եւ առնել զամարն : Ով ի ճիշդ ոչ դատանես
ի քեզ զայս յօժարութեան բարեաց կարո-
ղութեան եւ հաստատուն , կամ անձա-
նօթ յաշխատիցն · զի չտանիս որոյ սը-
նուցանես զպատուիրն քոյ : = Ամարն ծա-
նուանէ սրտիցն ի մարդկանէ ասէ յոա-
նէսէ յոգւոց հանելոյ , եւ օրինակն
քոյ ե յոյժ սոսկալի : = Ընդունել կարի
սոսկալի երեւի ըստ հասանդամանն տեսա-
նել պատասխանեաց բնութիւնս քոյոց
ճշմարիտ բարեպէս նկատեսցուք՝ այլ ազգ
խորհիլ մեզ ի դնոյ դայ : Ինանգին դի-
ցուք ճիշդ մարդն պատերազմին հիւան-
դութիւն կամ ծերութիւն զաչաց խնդ ըզ-
լայ ի քաղ բարձին յինէն , լքեալ այս
քանակն ինն դիպատնաճ , ըստ որ ոչ զար-
մանալի երբեք : Ընդիք յորոց զարհու-
րիլ և սոսկալ մեզ արժանն է՝ են մարդ
կայքն անսատան և ապերասանն մոլուցեալ
ոչ ապրելն ի կարգս կրոց հաւատոյին
ոչ ապրելն ի կարգս հաւատոյին
նք ժանտասիրտ ոչ ապականեալ ճանչ
և ապաւէն ընդունին : Ով ի նոյ պէտք են
ճշմարտ՝ զդոյս սա ի յերկրէ ընդել զմեզ

վարէ ընտէին: Յաստուծն կայսերն, սլուքք
թշնամեաց, հասան աւազայ՝ մի և նոյն
է: Յորժամ մնանեմք՝ ի հանդէս ծխոյ
հարկ է մեզ սպասել մրրկայոյզ խռովու-
ւթեց նը: Դու ինքնդ՝ ի պատրաստեն
ղորեն զոյ՝ ի մարզ զինուց, թերևս ոչ
չինիս յառաջատես զբշխնդիմէ զխոստա-
ծոյ վտանգաւորաց: Եւս՝ յաւել՝ ի-
ւէ այսոցիկ զյաղթանսնս նախանձոտի,
զդաւաճանուխս ներգամոց, զզրպարտ-
ւուխս զչարախօսուխս. և յետ այսր
ամի՝ եթէ որդին զոյ առանց տուժելոյ
յաթոռակալեցս յոյցանէ հաւոյ՝ ի հաստակ
իմ՝, գոցես զնա յերջանկուխ: Ալ-
ինչ՝ ծի ասա ունի զանդրադարձն լուն
փոխանակն. այժմ տեսանես զնս կոյր
անակ՝ և տարագիր յաւերակս յայսոսիկ
բայց յիշեա գյաղթանակացն իմոց զկան
գնոս՝ և զարեբաստուխս իմ յընթացս
ամաց երեսնից, և միանգամայն մի որ-
զոյ զոյ ցանկացիր զաքսորանս բելի-
սարիոսի: Այց ապէ՝ զրկի իմ՝ քաջալերեցի
և անկասկած լեր. դու ապ հայր հոգաս
մի որդոյ զոյ, այլ ես յուսամ եթէ որ
զին

զին քոյ խակ ի պատիւ լմ և ի մեծա-
բանս նախանձեսցի ընդ նմ : = Ընտրա-
կոյս զոչեաց տիրեբոս · բայց նուաս-
գոյ լինն է ընդ բարեբաղդութիւն քոյ նա-
խանձիլ , քան ընդ արիասրտութիւդ որոյ
համբերես ձախորդութեանց : Վասն քա-
ջութե՝ կրկնեաց բնչիսարիոս , չի՛ք երկ-
բայութի զնորին հարկաւորութե , այլ սա
կայն չէ բաւական զանձն անվհհելոյ յան-
դիմանն կացուցանել մահու , զի քաջու-
թի է այն սոսկ զօրականի : Վաջութի
զօրագլխի ուրուք կայանայ ի յաղթա-
հարելն ներ զամ դիպուածս : Զխոհեմն
արդեօք ո՞ւր ընդ ելարկանելոյ խոհ՝ հը-
զօրագոյն քան զամն : Որ միանգամ
յարատևէ ի պատասխանութե իւրոյ կա-
տարման՝ ոչ զանգիտեալ ի վատանգ
անտի իւրմէ , և ի կորստենէ վատաց
և պատուհասն իւրոյ , նա է իմաստունն
և անյողդողդն Պաբիոս , որ թոյլ տայ
յաչալել ի վէր յամրաշարժութե իւրոյ ,
և ոչ խոտորել զկարգ ճանապարհի կա-
ռավարութե իւրոյ · չէ նա անզօր և փա-
ցեալն Պոմպէոս՝ որ՝ զի մի՛ ծանակեսցի՝

եղ

եղ ՚ի վտանգի կործանման զհատմամ, և զտիեզերս ընդ նմա: Յառաջին ձախատամարտս իմ՝ ընդդէմ պատերից, անհատանձայն առաջարկութիւք ունելոց յիմարացս և անմտաց ՚ի զբաց անտի իմոյ, սադրեցին զիս ՚ի մնալ պատերազմի վտանգել, զոր չէր լինձ անկ առնել, և զոր ես իսկ ոչ կամէի. յաղթեցայ. և զայս սխալանս ոչ նէթէլի երբէք անձին իմում: Որ միանգամ զեղանակն իւրոց գործառութեց կախակայ ՚ի կարծեաց, չէ նա վստահ յանձն իւր: Ընդ զի՞նչ միակ թատրուն մեզ, լեթէ ոտ ՚ի լինել այր քաջեքաջոյ, կարևոր լինէր մեզ ակնուհել և սպասել անդադար, դարու, և անպատեր իշխանի: Գնաց ուրեմն հաստատամիտ զճանապարհ քոյ: Յարախօսուիք և ստեպուխտուիք ունան քեզ երբեմն ՚ի վախճանի քաջագործութեց քոյ, այլ միտքն գայ զինի, որ թէև ոչ հետևեցի, շատ է առաքինութիւն, որ ամենևին ՚ի քէն ոչ պակասեցի, այնքան ցի միշտ զհետ քոյ. Նաև ՚ի թշուառութե և ՚ի նուաստութե: Ո՞հ սիրելի իմ

Բ. Ի. Ա. Ն. Ա. Ն. Ա. Ն

ընդդէմ պղծասէրութեանդ ։ Ասա նմա՝ Թագ կամիս զի հրահանգեալ լցէ մտերմին ուրուք ընդնակալի ։ Պարծեալ են արդէն աւուրք յուստինիանոսի , եւ յայնմ նորոն երջանկագոյն քան զնա՝ Թեւեա զնովն բարեկամ զաշակերան բեղեսարիոսի արասցէ ։ = Ո՛վ տարապաղուեսս և հնար ե Թէ միւսանգամ ևս նախ քան զժամանելն օրհասին իմոյ՝ օգտակէր լցեմ իմոց հայրենեաց ։ Ըստ իմոյ վիրաւորութեանդ և նկատմանն ցուցանելոյ , աղաչատանք զառաջելոյ քանք իմ համարեցոյն ։ Ապաքէն ’ի տեսականութեանդ ամօք զնովքն համարի լաւագոյնն յօի , սակայն զրկանք ժողովրդոց հարթինն առնա , պարագայք իրողութեց կամաց համաձայնք ’ի վեր հասանին ’ի դէպ ժամանակի , առնէ զնարդ և կամի՝ վարեալ ըստ հաճոյից զմարդիկ և զամ՝ ինչ . մինք խոկ Թագաւորս և օտարացեալս յոխտէ կրից և ’ի վաստատութեանդ զանձինս մեր հաստատութեամբ՝ յաւէտ լուսաւորեալս , յարաժամ իմաստնացեալս , և այգքան հաստատամիտս՝ որքան ժուժկալս ։ Ախորժ

ժեալ և պատիր յոսոպրուի , որ՝ ընդ պահանջելն զհամսը կառավարուե տե- լութե լրիւք՝ յոսոպնուս անդրէն ՚ի թեթևապոյն փորձառուութե համանգա- մայն չքանայ և անհետ լինի ։ = Սոյն այս յոսոպրուութի՝ ասէ երիատասրդն՝ ունի զիւրն օգտակարուութի ։ զանգի ուրուա- հանն լառազանելն հնարաւորի՝ լինի զա զաւակս իրական բարեյոյս ։ = Ես իսկ ցանկամ զայդ՝ ասէ բեզլեսատիոս , բայց ոչ վստահեմ յոսոպ , զի վատթարագոյն հանգամանիք իրաց զտանեն յաճի զջա- տագովս փոյթեռանգս ՚ի պաշտպանու- թի եւ ըստանց ։ = Վկայեմ քեզ՝ ասէ կայս- րըն՝ զի ոչ գնան՝ ՚ի կորուստ իմաս- տուե զոյ արգելանք , եթէ նախանձու- որդոյ իմոյ հաւատացեա զայնոսիկ ։ = Աղաչեմ արժանի ես՝ կրկնեցի ղնուգաճն, ընդ որում՝ խոստացայց սերտուելեամբ սրտի ։ այլ զայս և եթէ կամիցեմ՝ ի գնն ՚ի քաղաքավարուութեց աստի մերոց մի՛ ինչ հրաժարիցել ըստ պարուութես այնց ։ = Ընդեր եհարց յոսոպն խնամոց ։ = Պա- տահանեաց բեզլեսատիոս ասէ զի ոչ ա- յոս

ցուցանել ոտքամանի յիշատակաւ. ևմանի զնոսին ծեր, որ արդեն բաւականապէս զգայ զցաւս ընդունելոյ զոր ՚ի մեջտեղ բառնալ ոչ կարէ: Ապա եղև առաջին խօսակցու-

թիւն կայսերն ընդ բելլեռոփոնի:

Ո՛վ նահատանոյց մեծիդ առ կայսրն ընդ ելանել գնաս ան՞տի, որ ոչ ծանեայ զայդպա՞ս այր: Պատերիմ եմ ասիքեւոս, տես աւազիկ գինւոյդ պատրեն գմեզ, և գնաս զանիրաւս տան գործել մեզ ընդհակ կամայ մերոյ: Ընդ գիշերն ոչխրն, և՛ ի հետևեալ առաւօտն այլ ինչ ոչ երևէր յայնկայսերն, քան ՚ի պատակերակերպ պատճէնն բելլեռոփոնի, և յերեկոյին ՚ի նմին ժամու դարձաւ վերստին անդրէն առ բելլեռոփոն ՚ի նորոգել զցաւս նորա:

Գլուխ Ը.

Յետեալ քեզ[1] Տիմոթէոս յառաջնորդն
Ասիոյ զգնացեալ աղաչեցից զքեզ, որ
իբրև եհաս անդրէն կապեցեր ընդ առա-
նել զնա հանգիպեալն ի քէն ի կատար
անառակ, և ընդ առաջ եղեալ նմա՝ ասէ.
Ի խորհրդածութեանց արկեալ զքեզ. զնուազ
առեալ զանիրա-
ւունն դժնդակ՝ զոր ետուն առնել ո-
ղորմելոյ ծերունւոյն այնմիկ, խորհեալ
ընդ որդւոյ իմոյ զորոգայթից վտանգաց
մեհաւորին եղեամուածեր, և ասէի ցնա՝
յոժ տագնապեալ թուէի ինձ՝ թէ զնաց
հնար է որ ըստմոեր ինչ անձանձ ազա-
տուց միաբան հաւանութեամբ հաւատացեալն
զկեանս իւրեանց առնել միոյ ի եղբ, որ
կաք և անզօր առն հանդիսացեալ ինքեանց,
զիւրատաճ և ելիճախոյ պատգամաց, ո-
րոյ վերիպուածն վայրկենական մարթի լի-
նել ապրեցուցանել: Պատասխանի ետ
նմա քեզ Տիմոթէոս և ասէ. Թուէի քեզ
արդեօք եղեալ ծերակոյտն կամ միաբան
ժողովն առաքելոց և աւետարանչաց
Քրիստոսի

թե ըհա ի թաղաւորութեանդ միում ապստ-
բեցան դամիլոսք , թեմիսդոկղէսք և
արիսդիտոսք : Հաղմացուցանել զհատա
ւաբելս ոչ ինչ , բայց եթէ
բազմացուցանել զմոլուխս . վասն զի ըստ-
քանչիւրքն մտանէ ընդ այն իւրայնոյնք
հանպերձ . ուստի ոչ առանց բանաւոր
պատճառի լաւագոյն համարեցաւ սահա-
ւաթիէն : Քանզի եթէ որուիք կամ
պայազատեալք կամ նորոգ հլմնեալք գնան
գոյս իւրեանց կամ ի յարդարութեան
օրինաց , կամ ի բանուն զինուց , բընա-
կանաբար հետևի զի առաւել խոհա-
կանն՝ առաւել հզօրն և առաւել ար-
ժանաւորն ստանայ զհատատարմութիւն և
զհամակամութիւն բազմագունից : Զեն ինչ
զարմանք , եթէ հիմ՝ աղեաք բազմութ
ինչ մինաբանեալ ի միմեանն անձն ըզ-
հոգն կատարեալ բուիք ամէն ընկենու ,
այլ եթէ զի արդ ընդունի անձն այն զայս
հոգ ծանրակշիռ և տաժանաւոր : =
Ատաւսիկ իր ինչ ասէ տիբերոս , զոր
չէ հնար ինձ ըմբռնել : = Արիստոտել ըս-
կսաբիոս . առ ի կամանալ զայս , հա-
մա

մարեան զքեզ ՚ի տեղւոջ ժղիղեան , և ՚ի տեղւոջ իշխանի՛ յայսմիկ առաջին ընտրութեան ։

Օ՜ի՛ն ասենմք մեզ՝ առասցէ բռազմութի՛ն ինչ ժղիղեան ըստ միտս իւր ՚ի կացուցա՛նել զոր ըստ ծաղաւոր ՚ի վե՛ր իւր . զամ զբարութի՛ս մեր նմա ընծայեցուցանեմք զօրութի՛ն հաստարակաց ՚ի նա գբաւեմք . զիւտս նը ՚ի մեզ յարեմք ՚ի բարեբաստուե , նա՛ ոչ իշխան՝ ոչ լինիցի յայլուս եթէ ոչ ըստ մեզ , և մե՛ր . զայլ ինչ ոչ խորհեսցի առնել բայց եթէ սիրել զժղիղս իւր . և լինել ուղիղ և բարեբար առ նս , գիտել և ճանաչել զբարութի՛ս նոցին ։ Այնպիսի՛ եղև բարեմտուե և սերտուե սրտի նց ։ Ա՛յ արկմն ՚ի հաշի՛ն ասէ յուսաբենանոս զնիւս և զիւսլանս՝ որք սպատալ պաշարեն զոզն ուրուք իշխանի ։ Ա՛յ զայլ ինչ նը կատեցին առաւել՝ պատասխանեաց քե՛ լնսարիոս , քան զանքակուտ լի մուրն ըստ մէջ ինքնակալին և ժղիղեան , անհրաժաչար և մտաղիւր լինն ըստ ուրուք կամաց և ծառայեցուցանել նմա ։

Յոտնեցաւ նոյ քանուրութիւն առասպել
լեան անձնատպանութիւն ի խեղաթիւրե
կամ ի մոլորութիւն պատճառեալ. և ե
թէ պատահեալը իշխան որ յայս սահ
մանս ժանտութիւն հաստատեր, զնեղեն
զնեզբեանս արդարամիտս և խոհական օրի
նադրաց օրինաւոր առ ի զրկմ անելոյ կոյր
և մոլեկան կամաց առն թշնամանօք ե
րեան ընդքեան ։ Յոյժ բարեպէս քննջա
ծանօթ և յատաջատես եղեն եթէ կատ
կածել անկեալ ի խմբէ անձանց հատ
տատելոց ի հնոտան չարին, բայց ոչ երկ
բայեցան երբէք եթէ ձեռաքանութիւս այս
քաղկացեալ ի տակաւուց դիւթաբար նա
հանջեր ի բազմութէն անտի ի պարտապա
նութէ քարանձն զեղերելոյ. զկնի օրոց
իշխանն լինել անկեր միշտ Ղափքին նախ
քան զմեռանելն ի վտակ ոմ կարճ եր
կեր գտանիլ թէ կրճեն իշխանք յայն
տահմանն խեղաթիւրեր հաստատէր, որք
կամեցան բաժանիլ ի ժղիղենէ ե
ռանց, և յարիլ ի կողմն թշնամեաց
նոցա։ Ընդհանն անընդունելի անկաց
գտանի և այս քնութէ և քանին, զոր

աս

Թուանց տեսանելոց չէ մարթի հաւատալ ։
Ըստ իմոյս վարկման՝ կարի բնական լինի
Համարիմ զոչ ակնկալելն այսպիսի դիպ-
ուածոյ ։

Այլ ոմն կասկածի յընտրութեն միոյն
երկուց՝ ասէին՝ եթէ ոչ նոյն ընտրեսցին ։
Ջի եթէ հայր ոք բազմորդի՝ ասա՛ի ան-
ապատել՝ հաւատալ և երջանկացուցանել
զորդիս իւր յիւրում՝ վճռակի, ոչ կարծ
հանգիստ և անդորրմիտ՝ ի քոյն մտանել,
զի՞նչ լինիցի ապա ցլուսաւորին այնմիկ,
որ ըստ իւրում ոմանի զանխաբաւոր և զանհա-
մարը բազմութիւն ժողովեսցան ։

Պարտաւորեցից զիս՝ ասասցէ ընդ միում
իւր կեալ և եթէ վա՞ժողովրդեան իմոյ,
և զհանդիսաւորութիւն իմ զոհելոյ անդորը-
րութիւնն նոյ, ուստ եդից տալ նոյ զօրինս
օտարակաս և արդարս, զի՞նչ ոչ կամիլ
որ չհաճէ օրինացս հաստնձայն ։ Ընդքան
հզօր զիս արասցէ, այնքան նուաճեցուս
ցե զաշտարութիւն իմ, որքան՝ ի մէնջ վըս-
տահասցէ, այնքան պարտաւանդեսցէ զիս
ըստ իւրում ընթացից ։ Պարտ է ինձ տալ
նմա գիտել զակարութիւն՝ զկիրս՝ և զ-
ամ

սխալանս իմ, և առնել նմա իրաւունք
յանդի. զհուսկն ասացից՝ հրաժարեցայց
յանձնէ իմմէ ըստ մտանելն իմ՝ ի հան-
դէս կառավարելոյ զնո. և նորա առ հա
սարակ՝ ի բաց եղեալ զամ, փոյթ յան
ձին ունելոյն օժանդակելոյ Թագաւորին
Իւբեանց ըստ ամի: Այլ է քեզ սիրելի
իմ գտանել զան զայս յօժարագոյն և
ամբողջագոյն պատարագ: Այն օրինակ
խորհեին եղբարքն Ջատնենոս, և Պա-
կոս օրհնեաց: Ձիք ինչ լինիմ սեփականա-
սէր միոնն. նոյն պատճառ՝ յօրում զնա-
կիմ՝ չէ իմ, այլ միւսոց. և նմանիք
սոցին սոյնգունակ խորհէին:

Ընդոյնսիրութիւն ամբոխին զայլ ինչ
ոչ նկատէ՝ ի վերհուիլն լշխանին քան
զնորին շուքն պատաքին, որով ուրա-
խացեալ պարծի, և միանգամայն վտա-
նգաւորին, նկատէ զվայելչագեղ և ըղձ
հոյակապ կերպարանս ապարանից, զար
քունականս փառազարդութիւնս, զգե-
պանծութիւնս և զշքեղութիւնն զարդուց,
զոր ամենայնիւ կարելոր վարկանի վե-
հագոյն իշխանութիւնն առ ի ճոխութիւն
պա

ւաց և պատուհոյ ներ։ Այլ սակայն ՚ի գրքանս փափկութեցս այսոցիկ խակ՝ բազմիցս նեղի ոգւ և հիւծեալ մաշի ՚ի բազմապիսի հոգւոց և անհանգստուեց, լե նի զոհ իւրոց պարտաւորութեց՝ եթէ հաւատարմութեամբ զոյնս կատարեսցե, զանազանս ընկալնուս՝ եթէ անհոգաստացի զայնցանէ, և զատելութ՝ եթէ զանգստանութեան զնոքօք։ միշտ ստիպեալ և հակառակեալ թէ ՚ի բարէն և թէ ՚ի չարէն։ ունելով ՚ի մեզ կողմանէ զհոգեւնականութեցն զտառապանս, և զտանջանս անդադար և անքուն հսկմանց, ՚ի մեւոյ կողմանէ զտաղտկութի անձին իւրոյ և զիղձութի յամ բարեաց։ տաս սիկ ասս է պայման մի ճակի ներ։ Ջանան՝ որքան հնար է՝ հաւատարել զվա յելչութի իւրեանց տառապանաց իւրեանց, բայց միշտ անչափ են, և հեշտութիք եղեալ ըստ սահմանաւ, և պարփակեալ յանձուկ շրջանակի հարկաւորութեց։ Աւ հնարագիտութիք հեշտ լեր փափկութեց չեն բաւական տալ նմա կամ վերանորոգել զկարողութի, և

և այն ինչ մայելյութիւնը հրապուրէն զգ
նա յաճ կոչմանց, ուշանայ քնուքին և աղ
կարուէ նէ խորշի յայնցանէ ։ Այնգուա
նակ ամ աւելորդ՝ որոց ’ի ճնդիլը լե
նի մէն նէ ոչինչ են ։ քնե ապձակ և
մեծակառոյց ապաքանք յաչս նէ այլ ինչ
ոչ երևին , բայց եթէ թափուր և ու
նայն վայր ինձ , յորում կաչնու նա զ
միմեայն կէտ ։ ’ի ներքոյ ծիրանափայլ
դգեստուց և ոսկեզօծ յարկաց չ վայր
ջանայ զտանել զամենաքաղցը քնէն գեղ
ջուկ մշակին, որ ննջէ ’ի խղի խորտ ։ և
’ի բազմախորհուկ սեղանի խորտ այն

ինչ քնու զքաղց խը՝ տաղտկանայ ։
Վաչ գիտեմ՝ առ տիրեցոյ՝ զի որ մի
անգամ լինի յառատաչե չէ քաւական
վայելելոյ հաճանգամանի զմա. բայց չ
բաւական օգուտ թերևս գիտել զայն
ընտրել ։ Ն ըհատաւորդ երբեմն զո
չեաց բերէ սարիս , աւաղ զի դեռևս ոչ
ճանաչես զսխան յղփուեցի ։ Այո է ա
ուաւել զաւաչի և ժանտագոյն սխան յղ
ցում մնրթ է ումեք անկանիլ ։ Գ խոես
արդիօք զայսոցանն եթէ զինչ ես ։ Գայ
սինաչն

փոյթն մեզ եղելոյ զի՝ քառնոյ զսխորժա
կըն տու. իւրաքանչիւրն ։ զի կամ իղձն
չունի ժամանակ զարթնելոյ , կամ ընդ
զարթնուլն հեղձամուղձ լինի յառա-
տութեե անդր , որ առաւել քան զայն։
Ընարաքտութին հիւծի և տկարանայ
յարուեստակեցն զնացանոր վարիկութիա
զբղանաց առ՝ի զարթուցանել զթմրիլ
սիրոյժակս , քայց խամրացեալ և խո-
սանացեալ գտանի զզգացողութիե սրտի ,
և չունելով միանգամայն զհարկատրու-
թիեն գրգիռ , ոչ տեսանի քնաւ՝ ոչ ըզ-
գեղեկութիեն , և ոչ զարժանատրու-
թիեն վայելչական հեշտութիե ։ Այլ տա
րաբաղդութիե մարդոյն այնորիկ՝ որ ու-
նի զայն ամ՝ զոր ցանկայ ։ Ընականաբար
կարօտութիեն բարեաց ցաւագին է յոյժ
« քայց ըստացումն այնոց նեղիչէ առնէ ըզ-
քաղցրութի նըցին ։

Ընտու ամիճ՝ պարտ է քեզ խոստովա-
նիլ եթէ իշխան ոք ունի զումնոս հե-
տութիա քաղցրաճաշակ և վարիկագոնս ,
որոց երբէք ոչ գան զհնար տաղակութիք ։
Այդ են այդոքիկ եհարց ընտ ծերն ,
փառք

փառք են՝ պատասխանեաց Երիտասարդն ։ Ո՞րպիսի փառք՝ եհարց զարձեալ ձերն ։ Ըստ ազգիք փառաց՝ կրկնեաց անդրէն Երիտասարդն, և նախ փառքն զիւնուց ։ Յոյժ բարի՝ ասէ զարձեալ քեզ լիասրտիւս · բայց Թոմ՛ քէզ պիտէք լինել յաղթութեն հեշտութի՛ լին յոյժ քաղցը, և վայելուչ ։ Ո՞վ ողորմելի՛ յոր ժամ տեսանէն զիւրեարս անձինք ի ժողովեն անտի՛ ի սուր սուսերի մահ հետը և դիահաւաք կերկիք կոչնեալք, զինքն մարթի է ումիք աիտոր ժել և ուրախանալ ըստ այն սոսկալի տեսարան ։ Ընդարձակ ցնծութի՛ է այնոցիկ որք առնեն ի վտանգաց մարտին պատերազմի · իսկ հեզաբարոյ և գորովալիր իշխանին ընտ երբեք ոչ լինի օր ցնծութե՛ յորում աւուր գոթձեալ է այնքան ճնապաղիս արեան · այլ մանաւանդ՝ օր սրտյոյ՝ օր աղաստուձաց՝ և օր դառնութե ։ Ընդ անցանելն իմ երբեմն ըստ քանակ լինն ճնակատամարտի, կամէի տեսանել անդրէն փոխանակ իմ զայլ ոմն ներսն · զի նոյն ինքն ներսն փղձկել լինէր յարտա-

տուս ։ Քաջ գիտեմ՝ զի գոն ևս իշխանք որոց զուարճալի զբօսանք մարտք պատերազմի են, որովք հրճուին լերդու ըստ որսորդութեան, դնեն ՚ի մահու վտանգի զհպատակեալս ըստ օրինակի շանց եւ եանց · այլ սակայն մոլեկան անձուկն տիրասպետութեան տեսակ ինն է ագահութեան՝ որ տանջէ և տառապեցուցանէ ըզնո՛ն , և ամենևին ոչ շատանայ ։ Ո՞վ կնիք տիրելոյ նահանգի միւսոյ , առ երկն նորա տեսանին միւսոյն սահմանք , որ չէ նուճ աճեալ տակաւին · սակաւ առ սակաւ գրգռին ձկտմունք առ անդրագոյնս· կանուխ կամ՝ անաչան վերաժամանէ աղետալի ինն դիպուածք , որ առաւել վնասուցանէ , քան ջնմ ուրախութիւնս ընկալեալս ՚ի բարեդիպ յաջողութեց , և դեռևս ակնունելով բարեբաստութեց , արշաւեմք ըստ օրինակի ազեքսանդրին մեծի ՚ի ծագս հոն , և նման նմա տատակացեալ խրատքանչիւրք յոհ և յանձնէ խրմէ , յետս ընդ կրունկն դառնամք անդրէն՝ առանց գիտելոյ թէ զինչ առնելոց եմք զանչափ և զլայնատարած

զերկիւղն զայնսոսիկ ուր հաւատոյ սաստ-
ման ինչ երկնչի՞ ես զմեզ կեցուցանելոյ
շատ է, և կանգուն մի հողոյ՝ ես ան-
դէնն հանդուցանելոյ զտունկերս մեր։ Յե-
րիտասարդութեանդ լսեմ դեպ եղև լնդ
երբեմն առնուլ զդամբարանն կիւրոսի,
ուրանօր գրեալ կէին բանքս այսոքիկ։
Ես եմ կիւրոս տիրապետող աշխարհիս
պարսից։ ո՛վ այր դու՝ ո՞ւր և իցես, և
ուստի եկեալ իցես, սպասեմ զքեզ՝ մի
նախանձիլ ընդ սակաւ հողս այս՝ որ ծած-
կէ զհողացեալ զտունկերս իմ։ Ընդ՝ աստ
ցի՛ չայլ կոյս գարձուցեալ զաչս իմ,
ես այսքանոյ ուրեմն ճիգն աշխատանաց
դուն գործի լինել տիրապետող։

Ընդ է թէ բերխարիոս նոցա՝ որում
ունկնդրեմ՝ ասէ երիտասարդն զարմաց-
մամբ։ Պատասխանեաց դիւցազն՝ քերխ-
արիոս, դուն ընդ ամեն գաջ գիտէ՝ զի սէրն
փառաց վայրագ և կատաղի հրէշ լինի է
ի մերոյս ծնեալ յամբարհաւաճումէն։
Զոյ ևս այլ փառաց ինչ կրկնեաց տիրե-
ցու՝ առաւել հաճոյական, զոր ինքնա-
կալն ումեք մնչէ ի վայելել, ուրա-

ՀԱՅՑ ԵՐԿՐՈՐԴ ՔԱՀԱՆԱՅԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՀԱՅՑ ԵՐԿՐՈՐԴ ՔԱՀԱՆԱՅԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Ի ՍԿԶԲԱՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՔԱՀԱՆԱՅ

երևելի ինչ պատահումն զոնէ ոչ դէպ-
պէսցի, որ վայելչացուսցէ զսէրն ժողովեցոյ
առ իշխանն իւրեանց, և հանդիսացուա-
ցէ զայս նուէրս սրտի, ո՛վ Թագակա-
յից անտի համարձակեսցի պարծիլ յանո-
ձըն իւր, զբարի սերտութիւն և զհաւա-
տարմամ միաբանութիւն ունել ընդ ժողո-
վրդեան: Պալատականք իւր զայս հաս-
տատեն, բայց մի՞ պալատականաց ոմն
հաւատացուսցէ: Ցնապարանի անդ իւ-
րում արձագանգք երգոց ցնծութիւն և ու-
րախութիւն անդրադարձուսցեն հանապազ. իսկ
ոմն հաւաստի ասասցէ զնա. եթէ ՚ի
միջ նահանգաց իւրոց առ դրունս ու-
րուք գաւառապետի կամ՚ի խոշ ուրուք
շինականի լսցեն աղաղակք ողբոց և հե-
ծութեց: Ո՛անդէս ցնծութիւն հաստատակաց
են իննջողք նոյ, դրուճատքն ներքողենէօք
դուխստք նոյ, ակն յանդիման իւր տես-
անել զնաւարգապետն քան զթումն վսեմա-
գեալս պատուով և փառօք. և մինչ անա-
գորոյն ոք բանսարք ՚ի դուռնանս վարի-
կուածեց ընկղմեալ, զուրճանայ իւր ու-
նայն և կեղծաւորեալ դուխաբանութիւնս
իւ-

ելբոց մարդահաճոյից, այլն բարի ևառա-
քինազարդ՝ որոյ վարեալ զկեանս յար-
քունական գահն անդ առ՝ի առնել զի
զսակաւս բարիս՝ զոր պարտն էր, ի տա-
ռապանս վճարել զառաքս, ոչ գիտեալ
ճշմա երբէք՝ եթէ գուցէ՞ որ իւր բարե
կամ հաւատարիմ։ Այրտ իմ գալարի՝ ի
յուշ ածեն. եթէ յուսահատանամ՝ ի գե
լեզման ամիսոփիկ հաւատամն լեալ՝ի միտս
իւր լիցուս լթէ գաւեալ է իմ նմա, և չէ իմ
գնա սիրեալ։ Ո՞չ գտեայ ուժգին կայս-
րըն, և միանգամայն զճայնն ցածուցեալ
ոչ՝ ասէ հեզաբար. Չի՛ք թաղակալ որ
այնքան տարաբաղդ, որ ոչ կարասցէ զի
տել ամենևին եթէ սիրի՞ արդեօք՝ի ժողո
վրդենէ իւրմէ կամ ոչ։ Կարօղ է՝ ասէ
քեզհաւրիտ գիտելն զայս. այլ սոյն այս
ախորժելի բարուն խաւնի երբեմն դառ-
նութիւն։ Ոչանգի թէեւս քաջ ճանաչէ
և գիտէ իշխանն զսէրն ժողովրդեան իւրոյ
առ ինքն, որոյ բարեմասնութիւնքն իսկ ցն
ծուցի՛ն նմա. այսու ամենայնիւ առնէն նոքա
զբարիս և ասլրեցուցանեն՝ի չարեաց՝
այնքան գուշակաբեայ լինի թշուճի յայնչ
ի

ի հատարանի բազմութեե բարեաց և չա-
րեաց , մինչ զի զինի բազմամեայ կենաց
հասեալ օրհասին իւրոյ հարցանի ցան-
ձըն իւր , զի՞նչ է իմ արարեալ : Ար-
կեալ հանապազ զօտեմարտիլ ընդ յո-
զնախուռն ազէտից և ձախորդութեց ,
վշտանի ընդ տեսանել զի երբեք ոչ կրէ
պարտել զայնոսիկ, ևմիրճանիլ՝ի ճգմանց
անարգել արկածից : Որք առաւել քան
զմարկոս առքելիս ալժանացաւ ընդ օրի-
նօք իւրովք զնա յերջանկութե տեսա-
նել . այսու ամենայնիւ ազգի ազգի հար
ուածք և պատիժք պատուհասից միա-
համուտ ընթանային՝ի տէրութե նր :
Մարթի է ասել՝ եթէ քնութին գլխովքեա
յարուցեալ էր առ՝ի ընդունայն և ա-
պարտ առնել զնա՝ զի զրուկիս և զլինս
հանճարոյ՝ և բարեյաւուե նրին . և ա-
ռաջինն յինքնակալ՝ որ զտաճարն՝ի
պատիւ բարեբարութե եռ կատուցանել
՝ի միջ ամ՝ի թագաւորաց գոգի առաւել
զաղէտս նա կրեաց : Պատճ առանց խրնդ
ելոյ զօրինակ՝ի հեռագունից . զի
երբեք թագաւորութի առաւել յոգնա-

Էան.

ջանն, և առաւել բարեմանեալ ըստ արժանաւորին երևելոյ Նր. քան զյուսաւենիա-
նոսին: Պատերազմունք և յաղթութիւնք
յերիս մուտս Նր. յընթացս երեսուն
ամաց՝ սառցան երջանկաբար անդրկն
վերատին զՀայր զկորուստս, զբռ ՚ի
թին ՚ի շրջանկ դարուս միջնէ արարեալ:
Յղփեցեալ արևելից և արևմտից հալածե-
ցան ամենեցուն և տարաժամեցան անդր
քան զդանոր և զերկինս ալպիսյս. տուաւ
միանգամ խաղաղութիւն զաւառացն
ասիոյ. Թագաւորք յաղթահարեալք և
աճեալք ՚ի յաղթանակ. աղաւաղութիւնք
ժանտախտից՝ յարձակմանց թշնամեաց՝
և երկրաշարժուեց ՚ի բազում բարեբար-
բարձան՝ զերծան՝ անհետ եղեն. աշտա-
րակք և տաճարք անհաճարք՝ կերտ նո-
րոգ կառուցեալք, այլք սքանչելիք պայ-
ծառագոյն քան զառաջինսն դարձեալ
վերանորոգեալք. զի՞նչ առաւել ասեմ,
կամ զի՞նչ առաւել քան զայս մեծա-
գործ: Ո՛չ կարեմ այսր ամի տեսանել
՚ի ծերութեան խրատ նուաճեալ
զանձնէն և հպատակ առ կորո-

ծանն,

Ճանապարհ իւր, առանց զբօսելոյ ընաւ հոգ զբօսանաց և յաղթօղ բազմաց իւրոց ընդհարել ազգին: Այս է ահաւանիկ ելանելն քրտնջան ելաստակոց՝ և արդիւնք ճգնուելոցն և հսկմանց իւրոց: Ասէր ուրեմն՝ մտերիմ իմ տիքերոս կարեկից լինել ինձ վիճակ թագաւորացդ՝ և անքաւիրս առնել զնա, և՝ ի վեր քան զամ միանգամայն զօդաստաւիւռ ծերունին գիտասցէ՝ զի ոչ արարեալ չարին՝ կամ ոչ չդոլծեալ բարւոյն:

Քաւցանես դու զիս՝ ասէ տիքերոս, և առաջին խնդիրն զոր դպ լեգի ինձ տալ բարեկամի իմում, որում կամք էին թագաւորել, է՝ի բաց կացուցանել զնա յամենայնի:՝ի բաց կացուցանել՝ օն անդր սիրելի իմ, զի չեն արժանի քաջասրտութեամբ մեծի այդպիսի անսքի և հնատ խնդիր. Թերևս յաշխատանաց և՝ի վտանգաց երկուցեալ՝ի բաց ընկեցեր զգենու: Ձիք խոտիք ընդ մեջ սրոյն և արքայական գաւազանին. անկ և պատշաճ է իւրաքանչիւրումեք յիւրում կարգի անյուղդուղ հաստատութեամբ յամբոխ կա

կատարման պաշտօնի և պարտաւորութեց
լուծց ժամանել։ Ա՛ի Թագաւորս ասել
սիրելոյ քոմ եթէ զոհ լինելոց ես քո-
յոյնոց ։ և ասա նմա միանգամայն՝ եթէ
նուիրը քոյ այս գլխոյ լինի մեծ ունի,
և դի եթէ կամիցես զայս ստանալ զու-
րախութի՝ մատղիւք լիս վասն յանձին
ունիջիր՝ ըստ Թագաւորին քոյ , բար
ւոյն հասարակաց ՚ի խնդիր ելանել ։
ընծայեցի զանձն քոյ ողջոյն գերապանծ
բաղձանաց այսոցիկ , և ակնկալեմ գՀա
տուցումն վարձուց և պարգևաց՝ վասն
բերն յոգնալոստակ ջանից քոց յառա-
քինուե քումմէ ընկալեալ ։ Ո՛ր գը-
տանի հատուցումն այս՝ եՀոյոց երկնա-
սարդն ։ Պատասխանեաց բնակարան՝ գը-
տանի ՚ի սերտ և ՚ի կատարեալ բարե-
լաւութե սրտի , ՚ի հաճութե տեսանելոյ
գինքն հեզաբարոյ՝ գորովալիր՝ առատա-
սիրտ , և մերձակաց արժանի սիրոյ ժո-
ղովեան , և սիրելի յայս բարձրելոյն ։
Թուի՞ քեզ արդեօք՝ թէ Թագաւոր ոք
բարի հաշուէն ընդ առաւօտն զաւուրն
հաս երբ ։ Ո՛չ արքայ՝ ասէ
նա

Ես
ամենից՝ և առ Քրիստոս առաւելագոյն
զայնս, որք հեղանին առ նոսա՝ առ
լինել արտաքոյ ընդ դառն իբրև
զայն, որ ի հեղանին առ նոսա՝ առ
քեռոս, և զգաստ՝ ի ձեռին հնձոյ զդո-
ղումն ձեռին քոյ։ Եթէ դու ապահով
զի առաքինութեան՝ ի մէջ վշտաց ևս զեր
կնայիս ունել զգաղթութիւն, ոչ խոտանիցես
զդրախտութիւն լեռն առանց տրտմութեան։
և զոտանի՝ աթթիօք սմին նման չոխի։
Լոկ Քէ անարդ անզօր և վաստակեր
առն ումեք է այս ուրախութիւն։ Հարեմայր
և քաջ եղիսաբեան միոյ ողբայ՝ զի մի չա-
քինոց զերթ ոչ կարացէ արթնանալ, և վկայ
նոան ընդեն խաչիանել, Քեռնի քեզ լե-
լիս լինել արտաքոյ ընդ դառն իբրև
զայն, որք հեղանին առ նոսա՝ առ
քեռոս, և զգաստ՝ ի ձեռին հնձոյ զդո-
ղումն ձեռին քոյ։ Եթէ դու ապահով
զի առաքինութեան՝ ի մէջ վշտաց ևս զեր
կնայիս ունել զգաղթութիւն, ոչ խոտանիցես
զդրախտութիւն լեռն առանց տրտմութեան։
և զոտանի՝ աթթիօք սմին նման չոխի։
Լոկ Քէ անարդ անզօր և վաստակեր
առն ումեք է այս ուրախութիւն։ Հարեմայր
և քաջ եղիսաբեան միոյ ողբայ՝ զի մի չա-
քինոց զերթ ոչ կարացէ արթնանալ, և վկայ
նոան ընդեն խաչիանել, Քեռնի քեզ լե-

Զեն արտասուք սիտոսի մէն միոյ աչուը
կոտտեան հեղեալք · այլ մանքուը ար-
ատաուք անդատին ի մանքուը յաղթբէրն
իւրմէ բղխեալք ։ Պատմեա ասա քարթ-
կամին քամ եթքև ԱՀձակոյ կողմանէ
անտի , զի թէ կամեցի լինել տաւքինի
և քաջնհամբեր ամ դժուարութեց ,
զորս սպասան ի ձակի իւրոյ առաջի կա-
ցուցանէ , մի ամենևին նահանձեսցի ընդ
յաջողութիս չարաց · այլ այս սերտուի որ
յենարանն է առաքինուե , ոչ հատատուի
ընթերամբ · ուստի հարկ է յոյսմ մանուա-
ւոյն տրամադրել զսիրտ երիտասարդ հն-
խանի ուրուք · և ի վաղքէն զարձեալ
ի երատին աստէն խորհեսցուք ի միա-
սին զհնարից տրամադրուես այսորիկ ։
Տիեբոս ընդ հրաժեշտ առնուն անտի ,
առ ցյուսահնխանոս այրս այս կառա-
վարի զսիրտ իմ ծալ և կամի , ամբաս-
նայ և կորձանե , և համանգամայն
դառնայ կանգնել անդրին ըստ հյա-
ձոյից խրտոց ։ Ընդ դիմին առէ կայսրն ,
դնեսիլն բեկանէ ։ Օ՛նինի բանիցս այսորիկ
ոգբ հարաչանօք ելնին ընդ բեռան կայ-
սեր

սերն, հետևեցաւ լուռթիւն մեծագոյն։ Ո՛չ անացան պատասխանք նոր տմրքել զնորան տխրութիւն այլ ընդ վայր. զի ծփիր սիրտ նոր՝ ի քաղմադիմի խարհրդոց անտի՝ որք գոյ ոչ տային նման։ Ու՛ր՝ ի հետևեալ յաւուրն պատճառելոյ զառանձնութիւն, խոյս ետ զանխլաթար յարքունեաց անտի յանտառն մերձ, ուր բանոր սպասէր նմա տիքերոս, և էլեալ անդուստ գնացին՝ ի միասին առ քեղեսարեոս։ Ոչ մոռացաւ եղիտասարդն յիշեցուցանել նմա՝ զոր խոստացեալն էր՝ ի նախընթաց առաւրն. ուստի քեղիսարեոս սկսաւ այսպէս։

Գլուխ Ի։

Ողբալի արդեօք հնար է զառաքինութիւն սիրել առանպակաս՝ ըստ որում առաքինութիւն։ Գոհանին մերթ զերազանց անձինք ոմանք՝ որք զառաքինութիւնն սիրեն՝ մի՛ զի է բարի. այլ՝ հատարակօրէն առեալ՝ սիրն առաքինութեանն միշտ ըստ իւր շահ լինի։ Ա՛ի համարեցայս երէկ վերա

կայուքիս այս կարճ քառնապ լինչ՝ի քնու-
լիքենկ անտի առաքինուե • տեսցես զու-
հետևապրը՝ զի օգուտն առաքինուե մնաք
քի և աջնոհանայ ըլ օրինակի բարեկա-
մուլքեն, մինն միւսոյն կալցուք օրինակ
՝ի սկզբան անդր՝ բարեկամուլքին յայլ
իմիքե ոչ ծագի, քայց եղիկ յառարկա-
յից անտի նմանուե՝ հաճուե՝ և շահու ։
Մակաւ առ մակաւ պատճառք սպառինն
և անհետ լինին, իսկ սէքն մնայ • և՝ի
սէքն գտանի ախտժակ իմն անըմբռնե-
լի, ըզ որում ունակապար շաղկապի քե-
կրուլքի սեւիական լինելուլքեան նը ։
Ու որքան արշաւակի խունին գնովաս
վշտացն կածառք կալնուլ զուրախուե՝ց
անտի սպառելոց զտեղին • այնքան պնդա-
գոյն սէրտի և հաստատ բարեկամուլին
որոյ սէրն յղացեալ՝ի գնծուե, մնանկ
և ածի՝ի մէջ նեղուլքեց ։ Պոյնդունակ է
առաքինուլին • որ առ՝ի լինքն յանկու-
ցանել զսիրտս մեր՝ հարկ է զի յանդի-
մեն արտաքո մեզ զառարկայս հաճուլքե
կամ շահու • ըմե զի նախ քան զսիրելս
զառաքինուլի՝ն, իւրաքանչիւրդ գան ձե
լուք

խըր սկըզ՝, և նախ քան զվայելչըն ծայն, այլ լինն բարուք խնդրի յոյժ։ Յորժամ հանկարծ յերիտասարդութենէ անդ խրատ եառնու յառաջնոյն՝ նուիրագի զաղաքինութենէն զարձանն յապշտանակ՝ ի ձեռին և սրակ՝ ի գլուխ փառազարդ պճնեալ, հարցու խակդն՝ ի սէր նը. և քանչ գիտակդ ես՝ որ վճիռ կրելոյ մեր նը զչարաչար և զխիստ ատենիսն շղթայիցն կապանաց՝ կոշկոճանաց և հրոյ՝ ոչ մեկ

Նեցաւ երբեք՝ ի սիրոյ անտի նը։

Ի կղերատուրեան ուրենն ուսանիլ զոր միանգամ առաւել յորդորէ զմիտս երիտասարդ եշխանին ուրուք, և որ ճշմարիխն է տեսանել զինքն ազատ՝ քանչ բազում հղօր՝ մեծապանձ՝ ի յիւրն հնազանդութեան զժդիդս նուճագեալ, ակնածեալ՝ ի ժամանակի յիւրում և վերապատուեալ յապագայս։ Ի թէ այսպէս լինել ցանկացդ, ծանո նմա՝ զի այս ամ բարուքդ յառաքինութենէ անդ գտանին, և իրաւ ոչ առես նմա։

Ի ածիկեալ խնդն յամբարտաւան և փքացեալ միապետաց՝ զոր եշխանն բա-

քե

զի հաճելոյդ արժանանայ գիտել՝ և անկա-
խումն օրինացն զօրուցե , և որ միանգամ
կամի կատարելապէս կամս իւր , ի հա-
մարի գերեաց է նա : Օի օրէնք են կա-
պակցութիք կամաց ամէն միացելոց ի
միմեանս յանձն , ամէն իրի զօրութիւն ու-
է զումարք ամ զօրութիւն տրութիւն . և հա-
մանգամայն եթէ կամքն միոյն և եթէ ա-
նիրաւի , յարուցանէ ի մէն իւր զնոյն
զօրութիս . ուստի ի հարկէ կամ բա-
ժանել պարտ զնո կամ հաւանձանիլ ,
կամ առեղծանել , կամ զինիլ ընդ դէմ
նոյ : Զայսմ ելոյն բռնաւորքն մերթ ի
խորամանկութիւն գիմեն , սատանեն ժո-
ղովեան՝ չիոխեն և ահացուցանեն և
տեղի տալ հրամայեն . մերթ յորս շնեն
ի մէջ նոյ զժանտաժուռս սրբանեակս իւ-
րեանց՝ որք ելանեն զարիւն հայրե-
նեաց , և որք սուսեր ի ձեռին զպարա-
նոցս լցընկենգս ի սուր մաշել արշա-
ւեն , որք զբնութիւն զիրաւունս ատանալ
ջանան մերժուին : Ընտուստ յատաջ զան
համազգային պատերազմունք , յորս եզ
բայրն ցեղասպան իւր առ՝ մեռիլ՝ կամ

տուր առիթ բռնաւորին կամաց՝ յորմէ
վարձս ընկալնուս ընդ հեղուն իմ զա
րիւն քոյ։ Ամբաստանեալ մեր Թա
գաւորելոյ իւրոյ զօրութենէ զինուց, կա՛մ
գարհուրելի կախարդանօք սնապաշտուե,
ծածուկ հարեալ ցնծալոյ բռնաւորն. բայց
սաբսեալ դողոյ միանգամայն՝ եթէ
խուն ինչ անհոգմանալ յորդորել զիւրն
ամբարհաւածուելոյ կամ հաճիլ ընդ
ապերասանուելոյ յանդուգնն համախոհից
իւրոց, որք ըստ արբանեկեն նմա՝ սպառ
նան և զկործանումն, և զիւրեանց
չհպատակուե զիւռխարկնն խնդրեն գան
պատժուելոյ։ Ա՛յսմանակ՝ առ՝ի խոշտան
գեալ զմի մանն աշքին իւրոյ, լինի գերե
միւսոյն. անսրդեալ միշտ և նոճասատա
ցեալ ըստ համախոհից իւրոց առաջի ըս
տրկոց՝ առ ամբարտաւանուելոյ և խըս
տուելոյ իւրոյ։

Ո՞զ գուշանայ յոյժ՝ ի նեղելոյ՝ կամ սը
տելոյ գլոյն կրնոց որք օժանդակեն նմա
զի քաջ գիտէ Թէ ուրքան գժնդակք են
նոքա, և Թէ զինուդ՝ ի վերջոյ խոզեն՝ ի
վնաս իւր զամ զկապանս մարդկայինս ըր
նուե

նուէ։ Յոլովազք առ՚ի պէտս որսոյ սը-
նուցեալք՝ զնոսն իւրեանց գիշատեն, ե-
թէ հանել նոցա մսոն և բաժին յորսոյ
անտի մուսացի։ Պոյնգուն ակ է գաշնա-
դրութեի բռնաւորաց։

Ուրեմն ըստ չափու հակելոյ իշխանութե-
՚ի բռնաւորութեի, տկարանայ և նուա-
ճի իւրայնոցն հանդերձ։ Պարտ է նմա
ճանաչել զայս՚ի զգուշանալ՝ յակնածու-
թենէ՝ ՚ի ծառայական համբերութենէ ղորս
՚ի պատճառս այնոցիկ հարկաւորի առ-
նել. և ևս յակնոտութենէ անտի իւրոց օ-
րինաց, ՚ի փափկութենէ քաղաքավարե-
լոյն իւրոյ, և յանպատկան արուեստնու-
թենէ, զորս իւրոց ընդհէ արբանեկաց,
ևս առաւել՚ի հարկաւորելոյ զնոսն ընդ
զհաճոյս առնել՝ ներել և համբերել զն
միմեանց զինքն։

Բայց մինչ իշխանութենն օրինաք վարի
և է ըստ օրինաք, հնազան՚ի վերայ կամաց
և զօրութենէ ժողովեան ամենն, քանզ՚ի
չարաց թշնամեաց հատարակաց՝ չունի
զայլ թշնամիս։ Որ միանգամ հոգայ մի-
պահպանութենէ կարգի և անդորրութենէ
հա

հատարակին, է ծնեալ՝ ի զօրուէ ան-
տի՝ որ պաշտպանէ զնա, իւրքանչիւր
քաղաքակից զիմնամին իշխանին անձանց
իւրեանց համարին Թշնամի։ Կա զի չու-
նի յինքեան զանազան հոգս հակառակ
իւրերաց, քանզի միացեալ իշխանին ընդ
ժողովեան իւրոյ՝ ճոխ է և հզօր մի առ
նա գումարելոյ ամ զանձուց և զօրուեց
ուրուեք։ Ազատ իսկ է և կարէ առնել
զարդարութի՝ չունելոյ զոք նախան-
ձաւոր ինքեան յորմէ կասկածեսցի, և
ոչ համախոհս յորոց զգուշացի։ Ի մի-
նեալ կատուցեալ զօրուեք իւրոյ հաս-
տատուն՝ ի ներքս ինքեան, առաւել
յարգոյ և առաւել ակնածելի առ տրտա
քինս հանդիսանայ, և որոյ հետև փա-
ռասիրութին՝ ամբարհաւաճուին կամ ին
քնակամութի ոչ թեւլսդրին զնա երբեք
սպառազինել. սմին իրի զամ զօրուէ իւր
յայնժամ՝ ի գործ զնի՝ յորժամ հար-
կաւորի պաշտպանել զժղիդ իւր՝ իներ-
քին բռնաւորաց, կամ՝ ի դիմի հարկա-
նել արտաքին Թշնամեաց։ Ո՛ սիրելի
իմ՝ եթէ արդարութին ես հինն վերագոյն

զօրութիւն, ճանաչումն ընդ է հոգի նո-
րուն, և շարժառիթ զայն առնելոյ։
Զերկին ակամայ և բռնաւ ստիպեալ ի
հանդէս մնանել, վըռդն է գերի և ի տո
ռունս պարաւանդեալ. խակ ժղիդն ազա
տական և զուարթամիտ՝ որ սիրէ զեղջ
իսանն իւր և է սիրեցեալ անտի, պաշտ
պանէ զարքայականն զգաւազան իբրև
զնըրն յենարան, և զաթոռն իբրև տե
ղի ապաւինի իւրոյ. և ըստ եմանել խա
ղալն առ ի պաշտպանութիւն հայրենեաց
իւրոյ ի վէր թշնամեաց, յիմ տեղիս
զկայսեռս իւր տեսանէ։

Ո՛հ զի բանք քոյ ասէ ցնա տիքերոս
դրոշմին ի սրտի իմում իբրև զկրացեալ
տառս. երանի ինձ եթէ ես խակ արժա
նի լինէի սոյնգոհանակ ճանաչել զիքերոս
թագաւորդ։ Տեսեր ուրեմն ասէ դար-
ձեալ բեզիսարիոս՝ զի մեծութիւնք և զո-
րութիւնք իշխանաց հիմնեալ են ի վէր
արդարութե, զի բարուին ևս յոյժ պերճ
ճոգուցեալ զայնս ազգեցուցանէ, և զի
ինքնակալն առաւել անձնագոհ, առա-
ւել սիրեցեալ է յամենեցունն։ Քաջ տե
սա

սանեմ՝ ասէ երիտասարդն · զի քաղի և ընտիր կառավարուին չէ այլ ինչ , քայց եթէ ուղղուի քանին , և զի արուեստան թագաւորելոյ կայանայ ի գնալն զհետ շարժմանց ոգւոյն արդարոյ , և քաղի սրբ տին : Ձիք ինչ քան զայս՝ կրկնեաց քեզ լիսաբեոս, առաւել պարզառաւել դիւրին, և առաւել անշուշտ : Յուստինոս քաղեքա րոյ լիւրիկեցին՝ սիրելի արար ամէն գիւրն թագաւորուի : Ոչ սա թերևս հանձա րեղ կառավարէր ոմն , քան · սակայն քարձրեաւն քաղերար զարդարեալ էր ըզ նա՝ ըստ ներքին մարդոյն՝ ուղղուած քա նին և քարուքն ոգւոյն · և եթէ իմ լեալ էր թագաւոր , բերկի՛ի չիս գնորին նմա նուաճի : Յոհեմուին թիւր և խոտոր նակի ունի ըստ իւր քարուքն լմն , այլ կայ միշտ ՛ի վատնգի անկանելոյ ՛ի քարա ժայռս , և լինելոյ գահակիժ : Նա դմին օրինակի՝ այն ինչ լշնան ոք ուրանայ զանձն իւր՝ առ ՛ի խնդրել և եմի զեր Ջանկուածի ՝ ոչ թէպետ յոչ խանգի զան գիտէ և կասկածէ՝ ոչ զանհանգիստ ա մենաւարան և յանդուգն ըստնաւոր · սա

կայն

կայն երկուցանեն և զարհուրեցուցանեն զնա այնքան, մինչև հարկաւորիլ կասկածել՝ ի ժղիդեանն իւրմէ երբեմն ի թըշնամոյ. և երկիւղս այս հաստատէ առնել զնմանգն, յորմէ յառաջագոյն զգուշացուցանեն զնա, մինչև ծագին անտի իսպառ դադարելիք՝ որոց զինւոյ հետևին թշնամութիւնք:

Ցեսեր արդեօք թէ որքան սակաւք են՝ որք հարկաւորք են իշխանին՝ առն միոյ միայնոյ. թէ կարէ նա դիւրաւ զամ ըզկենցաղոյս զնշմարիտ բարիս վայելել. թէ սահման եղեալ է նմա՝ զորով զանցանելն չէ այլ ինչ բայց թէ ունայնութիւն. և պատրանք: Այլ սակայն մինչ ընուին օրինադրէ նմա լինել չափաւոր. այն ամ զոր խնդրէն ըստ սահման բնուին՝ առնէ զնա ազահ և զօշաքաղ: Ըստ պայմանին հաստատելոյ ընդ ժղիդեան՝ չէ օրէն նմա ունել զայլ ինն շահ, և ոչ խնդրել զայլ կամակից իւր բայ ի տրութենէն, այլ սերմանին չարչ ի սիրտ նր զևասկածանս և զերկիւղ. հա անհեցուցանեն զգուշանալ ի ստահակ՝

ի

ՙի խոտվայրդ՝ և յանհրահանգ բազ-
մութեդ յիմեքդ , և սնդեան՝ թէ անկ և
պատկան է ահաւոր և հզօր հանդիսանալ
առ ՙի նուաճել զնա : Ասեմ՝ սպառա-
զինի շրջիմ ժողովրդեան իւրոյ , և առա-
ջի կողմանն նը խաղան գնան ամբարտա-
ւանութիւնն և ընչաքաղցութիւնն , և առ ՙի
յոգեցուցանել զհիերայս զայս անյա-
գուրդ՝ կարևոր վարկանի ունիլ առ իւր
զամանս՝ ոչք պատշաճեցեն զնա : Այս է-
ղև պատճառ երկպառակութեանց զոր տե-
սաք ՙի ծրութեանե՝ ՙի զատառս հատարա-
կապետութեանե , ՙի նահանգս կեսարու ,
ՙի բաբելն հայոտրակաց , և ՙի բաբելն ին-
քակալաց : Արդ՝ որ միանգամ յիշեցանք՝
զիւրն միայն խորհի՝ և զատպահոլութի-
թագելն և կենաց իւրոց , բնականաբար
լինի ազատ . որ խնդրե բարգաւաճիլ
ընչիւք ժողովրդեան իւրոյ , շահեալ հա-
մարի զոր յափշտակե . որ ջանայ տկա-
րացուցանել զնա առ ՙի նուաճել ըզ իւ-
րև . և աստուստ յառաջ գան չարա-
հնար բռնագործութիւնք առ ՙի կեղեքել
զնա , աստուստ տրտունջք և գրգիռ-

ջինք

ջինք իւր , առտուստ նեղքին և գաղ-
տագողի կռիւք և պատիկք՝ որք իբրև
զհուր ՚ի սիրտ երեսաց գաղեալք ըմբռն-
ռպառնալեօք , և յայլակարծուց մերթ
աստ և մերթ անդ ցայտեալ ծախեն և
սպառեն զնա ։ Յայնժամ իշխանն հար-
կաւորի դիմել յօգնութիւն՝ զոր ոչ
ունի ՚ի պատրաստի և վաթսանի նման
տուեալ սրտաբեալ զայս ։ այլ ոչ խել-
մուտ լինի՝ որ մեծ լեալ էր սրտապատիա
և ուղիղ , ապահով լինէր յաղէտից
կասկածանաց և չվոխմանցս այսոցիկ , և
ծառայական և գիմնեայ կիրքս այսոքիկ
զրոյս մնուցանէ և ՚ի գործ գնէ՝ ընտանեաց
և անպիտան լինէին՝ եթէ լեալ էր առա-
քինի ։ Ընդ յոյսիքիկ են՝ ոմն տիրեցոյս՝ զրոյս
երիտասարդ իշխանի ուսեցին պարտ է լը-
սել ՚ի բերանոյ քումմէ ։ Որ միանգամ
հաստատի լինի ընդ միտս իւր՝ եթէ լինի
և տրտմին մի են , մեծ յոյսի մնուցեալ
կայանայ ոյժն և զօրութիւն իւր , մեծ սա է
հինին հաստատուն մեծութիւն հանգստութիւն
և վարաց իւրոց , սեփականութիւն երկիր
յաչս նը անուանականացն լինի անարժան

թա

թաղին, և չունելով նէ զայլ օրինաւոր
բարիս ՚ի պետս իւր՝ բաց յայնց՝ զորս
վայելչական և ճահճաւոր համարի նմա
ժղիշդն իւր, յամէ արդար և չափաւոր
հանդիսանայ՝ եթէ ՚ի շահն իւր՝ եթէ
՚ի բաղձանս՝ եթէ ՚ի տիրական սէրն ան
ձին իւրոյ: Ա՛հաւանիկ ծանեայք սիրե-
լեք իմ թէ յինչ միտս ճշմարտուին մայր
առաքինութեանն ասի: Ա՛պաքէն պէտք են
քաջութեաց՝ առ ՚ի նուաճ հաւել վա-
րիլ ընդ իշխանս, բայց իբրև անարգ մար
դահաճոյք հաւանեցուցանեն նոցա՝ թէ
իւրովին թաղաւորեն, թէ ազատակա-
նութ նոցա կայանայ ՚ի խնդրելն զոր ինչ
ախորժեն, և թէ կամք իւրեանց օրէնք
են՝ որոց ամ ինչ զիջանիլ ունի. յայն-
ժամ եալերի և զամբոխի հարկանի սերտ
և հարաշատ բարեկամն այն, որ կամի
զնոտի կարծեցս տապալել զայս ամ
բարտակ ՚ի բեխարն: Իսկ եթէ գամ մի
և եթ լսեն, ոչ ևս ունկն մատուցանեն
ուխտք, ընկալեալ զառաջինն ճշմարտու
թիւն, չունին պետս ճգնութեամբ զայլս շա-
հելոյ, զի բացեալ ունին զճանապարհն,
և

և իշխանն փոխանակ խուսելոյ յայնցա-
նէ, անձնակամ՝ ի խոշ և՝ ի ինդիր

Նոցին աշխատասիրն։

Ճշմարտութիւն տայ նմա սիրել զառա-
քինութիւն, սյնդգունակ և առաքինութիւ
ճշմարտութիւն։ Եզի հակումն առ բարին
որ ոչ ճանաչի՝ և ձկտումն լինչ չիտ-
թեալ և տարաշրջիկ, և ցանկալն լի-
նել ալիտանի և օգտակար ՀՀ և լինել
լուսաւորեալ։ Ընդ՝ ճշմարտութիւն զոր
պարտ է իշխանին գիտել, և ճանաչումն
այնց՝ որք առ օգուտն սղղի մարդկան
համանգամայն վերաբերին։ Ուսոի ար-
դարն և շահաւորն ճշմարտութիւք են
յաչս նր։ ոք են հասարակութիւք կա
բևորութեցն շրջանակք՝ պատուաւորու-
թեցն կապանք՝ պատկանաւորութիւք շա-
հուց, օժանդակութեց առ միմեանս փո-
խարինական դարձուածք և բարեյոյս
հասարակաց հաւասարակշիռ և անխար-
դախ բաժանումն ի մէջ այնոցիկ՝ որք
զայն առնեն։ Ընդ հաւատիկ՝ յորս պարտ է
իշխանին դեգերիլ՝ և դեգերիլ զամ ա-
ւուրս կենաց իւրոց, ուսուցանել զանձն

իւր

խոր, և ուսուցանել զայլս, զուն գործել զբնաւորութեանն նոցին ձանաչել զնշանակութիւնն, զունակութեն նոցին գնելոց գործութիւս, գլուսակութեանն զորակութի, գկարծեաց զազգութիւնի, զսրտից և զոգւոց զարին և գվատոյժն. ուսանիլ ոչ ունայն և հարևանցի հետախուզութիւք, այլ հաստատուն և անդրդուելի կամաւ՝ առ՝ի գիտել և ճանաչել զմարդ զահաճոյս՝ զբարս՝ զինչս և գկնոք ժողովեան իւրոյ և զընացս այնոցիկ ոտք են՝ի նոցին կատարութի կացուցելոք. և առ՝ի ժամանել՝ի կատարել ճանաչմանն՝ հարկ է յայմ կողմանց ընդհել լուսոյն գիտութե գնեւտ ընդարձակ, խորհիլ և զգուշանալ յաւպայան և՝ի պատրանաւկեալ ազգաւորութեց, քաջալերել և պաշտպանել զայնոսիկ որք պակասն գնկուցանեն զանկարգութեց յանուն իւր գործեցելոց։ Ալ է անհնանելն յինէն սկսն ձգնարտութե, զոր յայնժամ իշխան ոք կատարեսցէ սիրելոցն, յորժամ հատատեալ ճանաչէ՝ թէ ոչ միայ թէ հասանիլ մեծութե, բայց եթէ ըստ

չա

ջափու լինելոյ իւրոյ արդար ։ Ցերեկս ուսուցես զու նմա՝ մտերիմ իմ տիրե- րոջ՝ անկախ յումեքէ և ազատ լինել յոր քունեխ իւր · բայց յաւաջադոյն պարտ է նմա գիտել զոչ վստահիլն ի նոյն , և յայսմ ևս առաւել պէտ ունի քաջուե նախանձն քոյ ։ Լինիցի՝ ասէ երիտասար- դին՝ ըստ ասացելոցդ , միայն՝ թէ լսա- ւորեսցես զիս · և զինի բանիցս այսոցիկ մեկնեցան ի միմեանց ։

Ո՞ արմանք մեծ են ասէ յուստինիանոս՝ որ յայմ ուրեք և յայմ ժամանակի քա- րեկամք ժղէդեան ստեցեալ են յայն- ցանէ՝ որք ըստ պայմանի վէճակին իւ- րեանց հարք են ժղէդեան ։ Ի միոյն և մեծադոյն վնաս դիւցազնին այսորիկ է՝ եթէ ըստ յոյժ մտերիմ ըստ ամին , ու- մեք եթող սա զմտան չարախօսութեանց արքունեացդ իմոց , և մերձ նախանձու իմոյ ։ Ո՛վ ողորմելոյս՝ ամբն ահագու- ցանէին զիս և լաւադոյն արարեալ էր իմ եթէ նման նմա տանէի ։

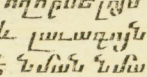

ԳԼՈՒԽ Ի։

Ի միտում առնուլ՝ ի նմին պահու բե-
լիարիոս սպասել նշ առ ստորոտով
հնագոյն ծառոյ միոջ, ուրանօր նստել
էին ի նախընթաց առուն, և խոսել
ընդ իւր այսպէս։ Կարի երջանիկ եմ ես
յիմումն իսկ Թշուառութեան՝ գտանել
զանձինս առաքինիս, որք հաճին
գալ միխիթարել զիս, և սպասիլ ընդ
ի քննութիւն ծանրակշիռ առաքինեաց
մարդկային քաղաքավարութեանց։ Ո՛րքան
զօրեն առաքինքս այսոքիկ յոգի ուրուք
ընկճեն բառնան յինեն զիշխատակն ոչնչա
սուց. միմիայն խորհիլն կարօղ լինել
օգտել ազգաց և ժղէրդոյ բերկրեցուցա-
նել զիս, և ընդ զսիբտ իմ ուրախութիւն։
Ընդ յԺամ ծանեայ Թէ զի արդ բաբերարուե-
Թիք ժղէրդեան ումեք արարեալք նը-
մանեցուցանեն ոմ զմարդն։
Ծուատենիանոս և տիբերոս ընդ հաստա-
նին անդրին՝ լուան զբեաին բանս զայ-
ստիկ։ Կուլաբանես գու զբաբերարու-
Թին՝ ասէ կայսրն, և իբաւ չի՛ք յառա-

քի

քինումիս քան զայն տանելն և հաճո-
յական ։ երանի այնմ՝ որ կարէ ամ հա-
մարձակութիւն. գնալ ցետ քաղցրագոյն
յոժարութեան այսորիկ ։ Սոյն այս խոկ՝
ասէ դիւցազն հարկ է կարգաւորել , զի
թէ չէ լուսաւորեալ և կանոնաւորեալ
արդարութիւն , սակաւ առ սակաւ փո-
խարկի ՚ի մոլուի ամենևին հակառակ ։
Ընդ՝ ոնկն դիր ինձ առատասիրտ երիս-
տասարդ ։

Քաղցրագոյն զբօսանք վէհագոյն իշխա-
նաց է բաշխեն զպատիւս և զքնորհս ըս
հաճոյից խրեանց ։ Հակումն՝ որ առ
այս շարժէ զոք այնքան հաճութիս ու-
նի , որքան զբարերարութիւն բերէ ընդ
քեան զհանգիստութիւն , և լաւագոյնն յիշ
խանս անկցի ՚ի պատրանս յայս՝ եթէ ոչ
զդուշասցի ՚ի մոլորելոյ ։ Ձունի նա ա-
ռաջ աչաց իւրոց զոք՝ առաւել քան զո-
րս կան ՚ի տպաստս իւրում՝ , և ամենի՝
որք շուրջ կան զնուիրս կարդան առ նա
հանապազ՝ եթէ մեծուի իւր յարքունիս
իւր հանդիսանայ , եթէ վեհափառու-
թիւն իւր զտիրականն զպայծառութիւն

զնս

ընկալնու՝ ի չքոյ անտի արքունական-
նաց շուրջ զնա՛ւեաւ պատառելոց, թէ ոչ
մարթի վայելել զերաստանս և զվայել-
չական արտունութիւնս իւր այլազգ կեր
սլիճ, քան թէ միջնորդուբ լիաձեռն՝
շնորհաբաշխութեց զօրս՝ բարերարութիք
նո՛ւ վերածայնեն.... բարերարութիք նո՛ւ
....աձ արդար.... զոյք ժողովրդեան,
հատուտ կողոպտուտ կարօտելոց.....
Ա՛հաւասիկ պատրանք յօրս անկանի իշ-
խան ոք. մարդահաճոյք՝ հեշտութիք փառ
կուբեց և ունայն յուսադրութիք շուրջ
կան զնովաւ, յաճախուբին և ունակու
թիւն յաղթեն նմա. յանպատրաստից. ոչ
հոյի յարտասուս՝ ոչ լսէ ձայնի աղա-
ղակի ծողովրդեան, տեսանէ և ելթ ըզ-
ցնծալիս, և լսէ միաձայն գոհաբանութ
պատրաստականաց. հաւատոյ միշտ՝ եթէ
զօր առնէն առաքինութի իմն է, առանց
նկատելոյ յաղթիւն ճոխութեց և փառ-
թամութեց յօրս շուայլի և ցրուէ իբրև
զիւրն բարիս: Ա՛հ եթէ գիտէր նա զիւրն
մնաս յոյսմիկ, և թէ զորքանո թշնա
ուացուցանէ սակս ուրախ առնելոյ զո-
մանս

մանս ապերախտաս։ Ո՛վ հատասցէ՝ մոռնալիմ իմ տիրեցոյս՝ եթէ դէպ լեզի ընդ ինձ երբեք գտանել զոր ճշմարիտ և սերտ բարեկամ, ճանաչեսցէ յայնժամ թէ բազում բերասուքինն ոչ այնքան կայանայ ի վատնելն, որքան ի սահմանելն. թէ զամ զոր շնորհէ հաճոյիցէ՝ կողոպտել յարդելոց, և թէ անտի յառաջ գայցեն չարիք՝ որք տառապեցուցանեն զանձն բուռնին։

Խուն ինչ խելքիւ հայեա ի բարերարուհիս՝ ասէ երիտասարդն։ Ոչ այնպէս նա էն՝ զոր տասնամեայ ծերն՝ երբեմն ի սեր ինձ յանձնառոր, որ ի քաղաքավարուհ և ի գործս մարդկան առեղծանէ, և վայր ի վերոյ առնէ զարդարուհ զբնուհ, և զբարեմասուհին զկարգ։ Ապաքէն արդարուհին առաքինուհ ընդ ծայեցուցանէ զպատիւս, և վարձատրէ ծառայուհ. քնուհին հանդերձէ կորովմտաց զմեծագործուհս, և բարեկարգուհին խնդրէ՝ զի որքան հնար է բարւոք վարեսցեն զմարդիկ։ Իսկ շնորհն ընդ հանապազն ընձեռէ մխոհեմ զոր միանգամ

պատ

պատկանի առաքինութեանց, նախապատ-
հաճութեան իւրական նախանձուն քա-
րոզ, սուտակատապատեալն ճշմարտութեանց
նուաստութիւնն զեպամբարձութեանց ոգ-
ւոյն. և իբրու թէ արուեստական հաճեցու-
ցանելոյն հաւատարեսցի կամ էիցէ ամ
պարգեւաց առ հաւատչեայն, զոր թէ ոք
ունի՝ կարէ ստանալ զնա: Այնգունակ
շնորհաբաշխութիւնն ի միշտ զուշակ
անարգ լինելոյ է. և իշխանն՝ որ
զփառաց իւրոց և զիշխակի ժողովեան իւ-
րոյ զհոգս՝ ի սիրելիս իւր առնէ ապաս-
տան, տայ տեղի զերկուս եթէ վարկա-
նելոյ, կամ զոչ լինն հաճարի զոր յանձ
նէ նոյ, կամ հանճարոյ իւրում առա-
գեր զշրջութիւնն փոխարկելոյ զգիս, և
առնելոյ յանարգ զերդոյ միջնէ կամ՝ ի
հինատ և վաստակեալ երիտասարդե զոր
խնամոտն կամ գիւրացն:

Լսելեղ լինն վարկումն լինելոյ այդ՝ ասէ
առքերաս, սակայն գոն՝ ի տէրութենն
գործոյ բազումք՝ որք բաւական լինին
քարոզ ծն: Նա մինն յայնցանէ չէ այն՝
ասէ բեղեսալիս, որ ոչ պահանջեսցէ
զայլ

զայր ձեռնհաս և զգօնասիտ, կամ գէթ պատուհասող, և ընորհն ոչ կարէ ըզմինն ի միւսոյն, նա ևս ոչ շատանայ լքանելոյ զնե՝ և խոտելոյ, այլ արժանաբէ խլէ զշուտ ի կորուստ և ի թշնամանս: Հաբէ նահանձն տայ Նդ զկեանս, իսկ ընորհն զմահ: Երուսի ինչ յորում թագաւորեն ընորհք. նմանի անզգած գաշտավայրայ ուրանօր բոյսք ինչ օգտաւէտք բնականաբար ընձիւղեալք, հեղձամուղձ լինին ի փշոց. և չէ տակաւին գոր առեմն բաւական, զի զոն աստէն փուշք որք լինին միակեալք, և տունկք որք ի բաց խլին, և առաքուր ապրականին:

Թուի՞ քեզ արդեօք՝ տիրեաց տիբեռ՝ թէ ընորհն ամենևին չէ լուսաւորել և երբեք զբնչրի ընտրելի ինչ առնել ոչ զօրէ Ցայժ նուազ՝ ասէ բեռն՝ քան զիս եթէ միշտակ արկցեն ի վէր անձանց որք ընդ ինն, կէսն տակաւ խաբին: Ընորհն տունէ լինի և եթէ որոց խնդրեն զայն, իսկ արդիւնաւորուին անաչժան հայհոյի խրնդրեն: Հաւատաի է ուրեմն՝ թէ լքանի և

և՝ ի մուացմանն զնի այրն օգտակար և պէ
տանի որ զայն ոչ խնդրէ, և պատուա-
սէրն հանապատ ամբարիշտացն որ
զուրջ կայ զնովաւք: Եւ զինքնէ մերձեսցի
առ այն հանճարեղն կամ դիւցազն. մի
թէ մնթիլ զգօնաբիւռն և մեծահոգին
առնել զանձկայելուչ գործս, զորս ակն
կալէ նա՝ի գերեսաց իւրոց. թէ՞ երևս հա
տատուն և անդրդուելի ոգւոյ նորին
մնրթ ե նուաստանալ՝ի զանազան ձև
ակերպութեիս քաղուածեց պալատակա
նաց: Եթէ քաջատոհմին լաւ գնե
ատ իշխանն, և՝ի մէջ պարու սիրե
լեաց ընէ, զընչախն տեսանուն հանդիսա
ցուսցէ անդրէն վստահութենն ուղղու
թեն և բարուն իւր. գուցէ զերբան
գամն պատրէ և հաճոյուիս առնէ ին
խանելն, կամ գուն գործէ առաւել հո
գունահութե. հաստս լինել տկարուեց
և ախտաժահաց ոն իւրոյ, կամ կեղծէ
և զանցառնէ առաւել խորամանկութե,
կամ լուծ և թեթևացանէ զոր զայրացու
ցանէն, և խօսի միայն զոր ախորժին:
Թէևս կարասցէ կացուցանել զհաշարս

ընդմէ մեղն, սիրելին իշխանին չէ արա-
ժան գնել։

Աստուածութեամբ արդար և զգօնամիտ իշ-
խանի ուրուք սիրելին ասէ կայսրն, է
միշտ այր բարեհամբոյր։ Իշխանն լսե-
ա՛ստուածութեամբ արդար և հանճարեղ՝ պա-
տասխանեաց ընդհատիտս, սիրելիս ոչ
ունի, այլ ինչ և պատշաճ է նմա ու-
նել զբարեկամս, և ունի խոկ, և չը-
նարհն նա ի՛ր ոչ զօրէ ի նմա, նա զե
յանձն համարին ընդունել ինչ անտու։
Ցրայտաս ունէք բարեկամ ի՛ր զգեբաց-
ժանն զընկինոս, որոյ հանեմատ ոչ
եգիտ երբեք։ Ա՛ր այր կալեալ եղև՝ ի
զանկացուզ, որոց պատակատրն առաքեց
պատրամատուրս առ կայսրն տրայանոս՝
առել ճար՝ եթէ ոչ հաւանեսցի գալ՝ ի
հաշտութի՛ն զոր նմա առաջի գնէր, ի
մահ մատներ զնոսին իւր։ Վասն որ-
դեաք գնոչ պատատխանի արար տրայա-
նոս, զորոշանն ի՛ն ընդունիմ ա-
րար սպառնան, ոսկ երբեմն հաւկուտս
արարեալ էր յանձն իւր։ Ի՛նչ արք
զգոս խնդրեմ, և աւանիկ ընկեան՝ որում
աք

արժան է պանծալ բարեկամ՝ նոր լինել։
Ա յտանակ քաջն զանկին զեղ մահու
արբեալ՝ փուճացոյց զօրհան իւր , զի
մի՛ զարձուսցէ զկայսրն Յիւրն զՀռուի ։
Տառապեցուցանես զիս՝ ասէ ցնա տիքե-
րոս ։ արդարև քաջ գիտեմ՝ զի յորժ-
բարին հասարակաց կոյ՛ի վտանգի , ինչ
ոչ ներէ զՀռուէն կամ՛սիրոյ իշխանին,
քայց կաբէ սա ոճնիլ երբեմն սէր ինն
անձնատուր , առաւել օգտաւետ խորամ
ինքեան՝ քան այլոց։ Չի՛ք գնաւ այնպիսին՝
կրկնեաց բերխաքիոս , որ չեցե սիրտա-
նատուր առուէնն՝ չի՛ք ևս ինչ՛ի կողմա
նէ իշխանին առանց հետևանաց , և-
պէսք են նմա գիտել քաժանել նաև
զհաճուէնի ընդունելուէնէ իւրոյ ։ Ա-
մարի՛ի միտս իւր՝ երէկ փոքրագոյն չար
ինն է ընտրէն միայն՛ի փոքրագոյնս ։
քայց ազատականուէնին է այնքան խա-
ռուսիկ , և ուռնակուէին այնքան քաղցրա-
ճաշակ՛ի բաժանման ընտրհաց , զոր զկը
նի ստանալոյն՝ անհնարին է ստանձնա-
րել ։ Ընդարձակի շրջանակն ընտրհաչէշ
խոռէն՝ յոյսն մնանել լոյ անդրէն , տեղի

տայ

տայ Ձաքարկուածէ , և միանգամայն խորհուրդ տալէն զգուշանալ որոշ եղանակաւ ըզդէմ ունելով մարմնի սիրտ իշխանին բարբառանց կրկին և շահուց աւքսունակաց նոցա խնդրոց : Ապա այսպէս մտերիմ խմոի բերան , ըստ որ չէ օրէն լծակիանալ խոտոմանկուածէ , և կամիլն զգաստին : Իշխանն՝ որ միանգամայ՝ի զանազանելն զանձինս ոչ կարէ զգալ ինն եղանակ բաց՝ի յաջողութէ , արժանաւորաւէ միայն զկոյսն Թոզոլ : Ի խմիայն առաքինութիւնք հանճարեղութիւք և քաջագործութիւք ընդունելի անուանակոչութիւք են , և որ միանգամ զպատիւն խնդրէ, պէտք են նմա զկոյսս արդիանաւորիլ : Ապա ինչ պարտաւորի հնարագիտութէն , տեղի տայ նա խանձայուզութէ . և զարհուրելի տեսիլ անճողոպրելի երկիւղ Թշուառութէ զևտրամանկութէն և զպղմուկս փառաց մոլոց խափանէ : Ապա՝ մինչ իշխան ոք դիմագրաւ լինի անձնասուր ըղձակատարութէդ , խրատքան վերջ ունի զերաւանս գործ ինչ խնդրելոյ , և որ քաջ գիտէ մտերմանալ՝ է սէր նէ , շահի զգերիս

գե

գնբնաց նրի , և տակաւ առ տակաւ ի կա
տար հասանի : Ընդհետ բաղդին և մը
տահաճն յատուկ ժամէմ լինի , քանչն և
արին առաքինութիւն յետս կոխ և ծոց
լքեալ : Ու եթէ ճանապհին ինն գործ
հանդիպացուցանէ զնա՝ ի բաժնէ անդը,
եթէ կարևոր պիտանութիւն նի յարժա
նաւոր գործ լինչ դնե զնա , հակառակ
կողմանէք ամեն միաբանին կործանել
զայն և աւերձանել . ուստի բանաղատի
կամ անարգաբար հիշել և մեքատել
շնո , կամ ձեռն ի գործ արկանել
առանց դեղերելոյ լիւրն ջատագովութի
ի կատարելն նախանձաւոր հակառա
կորդաց իւրոց : Ընդունականք մինչ ըղ
բազին յատկութիւն , աղմկին հանդգա
նին և կիրք նց . և ոչ հաւատամ՝ ե
թէ հանճարեղագիրն բառակառուցի ո
րոշել անդրին զճշմարիտն : Օրուան
հատարակաց չէ անգ ի հանարի , ան
ձնասիրութիւն ևս ի զանազանել շէ մէջ
պատուանաց և գովութեանց , և խճճանն
որ պատեալ պաշարեալ ի պատրանաց
և խաբէութեանց տատապարի , տաղտկացեալ
ի

՚ի ձիմնաց տատամսուիցն և կասկա-
ծանաց , բազմիցս ընդ որոշելն ՚ի սը-
խալանս գիտէ ։

Եւ ըստ վէմ կրկնեաց տիրեալ՝ ոչ հայել
՚ի գործս . զի ՚ի գործոյ անտի յոյսն ի
և ձանձրանէ ։ Զոյն խակ գործք պատա-
խանեաց ծնանին այլակերպելին և փոփոխեն
զդէմս իւրեանց՝ ըստ փոփոխելոյն միայնոյ ։
Պատահումն գործակատարութեանն հասանէր ։
բայց ոչ քանիցս դիպաճանճն սպակեալ է
զանխոհեմութեանն , և յանօթի արարեալ
զհմտութեանն ։ Երբեմն եմք առաւել եղ-
ջանիկք քան իմաստունք , և մերթ ա-
ռաւել զգօնամիտք քան բարեբաստք ,
և կամ ՚ի մեռանիլ , կամ ՚ի միջատել զին
պղտուեր դժուարին է յոյժ ձանձրանալ
և գիտել զանձանցն զարմանալիս ,
մանաւանդ իշխանին ՚ի կարծիս իւրում
արքունականաց անձնասանան եղելոյ ։
Յուսահատիանայ ասէ կոյսին արդէն ՚ի
ծերութեանն իւրում ստանալ գիտարձ , և պատ-
րեալ գառանն ջարդիչաց ։ Ոչ երբէք
ասէ քեզնարիս առաւել քան զես հա-
սաւ ի հիւ տուա բարեկամիք նոր ոգեկան

անօրինաբար վարեցին զնորան ընդ
և ձանաչէ զնոսին չարաչինար նենգուքին
առ՝ ի խոյտառակել զնա ։ Ետ սադրե-
լոյ նոցա առաքեցաւ ներքոս յիսուսիոյ՝ առ
՝ի արքելուլ զընկերացս իմոց բարեբաս-
տութեց ։ Եկին կամբ կայսերն ընդէմ
ինձ կացուցանել զոր օրէնիմ՝ ի հազա-
րապետութե հասել եւրոց ։ բայց ներքոս
ուներ կուսակիցս յարքունիս , և զոյլ
ևս յինքն յանկոյց՝ ի զօրաց անտի խոց,
անկաս՝ ի սուտ տարաձայնութի մեծ ,
և կորուսին զմիտս քաղաք զախոյեանն
իսայիոյ ։ Ազաքեցաւ ներքոս թափել
զայն , բայց անազան , զի մնանեալ էր
արքին քաղաքն և բնակիչք մարդիկ՝ ի
տուրտուսերե , և լիզուրիայ բարձեալ
իսլեալ և յափշտակեալ՝ ի զօրութեց
անտի զինուց մերոց ։ Խնդամ ընդ ներո-
զամտութի կայսերն առ նա ։ մեղկութի
պատերազմականն կատաղարութե եղև
պատճառ վրկութե կենաց առնս մեծի։
Ոչգ ընդ ժամանակս հասարակապետութե
անհնայ՝ ի մահ մնանիւր ներքոս՝ աղա-
չեաւ առնուցանել լոյն յինէն զմանն զօրի

խմոց

խոց , և ժխտելոյն խնդրս պատուիրանիւ
Աստի յետս կոչեցայ ես անտի յամուրն
իմ , և առ՝ի յաջորդել զտեղի իմ ,
Նորագոյն ինն շփոթուի եղև առիթ կա-
ցուցանելոյ մեռաւսան գլխաւորս նախան
ձառորս իրերաց , որոց անհամանձոյն ե-
լոյ մեմեանց՝ ՚ի պարտութիւն մատնե-
ցան , որոյ և խոստիայ ողջոյն ՚ի կոր-
ուստ անկաւ ։ Դարձեալ վերստին ա-
ռաքեցին զնս անդրէն՝ այլ առանց զօրու-
՚ի տաշնապ փուռծոյ աշխարհին ՚ի-
Թթակիայ և ՚ի լիւրիկէ զօրաժողով
լինել , ուրանօր հազիւ հազ ըզօրս չորս
հազար գումարել մնրթացայ , որք զհան
դերձս իսկ ոչ ունէին ։ Ընաջնորդեալ
ողորմելեացս այսոցիկ ՚ի հեռաւակուց՝ ա
ռանց զինուց և առանց ուտեստից՝ հասի
յիտալիայ ։ Զի նչ մնրթի էր լինաւ առնել
յայնմ ընախուրթե . ծանրագոյն և դիժ-
ուարին գործ էր փրկել զհռոմ ։
Ընդ նոսին ժամանակաւ հրձուէին թշ-
նամիք իմ յաջքանիս , և ասէին ցմիմեանս
ամ ինչ՝ի բարին մշարի , զամեն նա
արդեն լքեալ խոպան՝ ՚ի յուսոյ , և
հուպ

հուպ եւ հուպ տեսցուք զնա յաղթեա-
հարեալ։ Բայց յինէն ի վտանգի հա-
տարեալ զայլ ոք ոչ նշմարելին, և շատ-
եր ընդ կործանմամբ իւրեանց զլինն տե-
սանել պատրաստեալ։ Ուրեք զբոլո յօշ-
նեալ իմոզելն, յետոյ եւ կրասնդն դատ-
նալ հիւանդելոյ, և փոխանակ եւ իմ
զբոլո ծանուն ներսէս առաքեցէ։ Ընդ կոյս
զանձին իւրոյ զբոլորելն այդպէս սպասել
ներսէս, և ծերութեան քան եղև կա-
ցուցանելն զնա փոխանակ իմ, բայց առ
ի կործանել զնա կարեւոր էր վարկեալ
զանձուց իմոյ խոպանել զայդոցելն ի-
զկորուստ իմ գնելոյ։ Ուստի ոչ երբեք
ծերն։ Ի հաստատեալ տեսեր ծերն զբոլոնի
աղեաց ծանուն շիտակութեանն, որ առ-
քաջ ընդունել կամ կործանել զնա,
եւ այսպէս ընդունելոյ հարկին զհին զբոլոր զբ-
լոյ և հանճարեալոյն զորութեն սենեկայ։
Ես զդիտաց յուսահատեալոյս, զնոյնպէս լու-
սաւորս զիս յամէն զոր սպասին ի-
չ նոսեմացուցանել զմտացն զոր զնա-
ձեքսան նախատինք են կայսերն հաւատա-

Դրացի իմ սիրելի պատասխանեաց ընկե-
ակրիս, ոչ գիտեմ որքան քաջահնար և
ընբռնի ինչ արուեստիս վերայ, այլ ես
որքան յաճախ խաբուախուճիկ` որքան
ազդուք որքան անգիտուք` և որքան գող
Ձեռնեայք: Զդոյշ լինի յոմէ ի հակա-
ռակել կարծեաց կամ կիսմայ ինչիանին,
շարժէ զայնս սակաւ առ սակաւ, և իբրև
զիւրք քաղեալ ըստ ասղել իւր անեղե-
ուածարար քանդեալ զայն խոպառ կոր-
ծանի: Դուս առաւել յաջողի սիրտ, ո-
րում հանդիպեալ առն պատուականի,
անեղծական և անզգայ զանկ առ զու-
նագան խաբեպատուիրեն զործող, և առ-
հասարակ որոյ ճոխին անհետ լինի յո-
րմանէնս պատահին: Ախմանձն և եղե
զարբառ անգրկն, և եղեւկ բազակայքն
անտի զի նիւթելն նման չարիս, որում
չէ հնար զի յընդհատս յաջողեսցի
խորհուրդ մի երեսակ զառարտիլ ինչ ու-
միտիւք որ չհանդուրժի նման ի մեզ:
Եւ եթէ յաւագին ևս արարեալ ինչ, ա-
դուս խակ մեղադիր լինին և սաղտանին
զնա մի առաւել մեծամեծս ոչ զործե-

լոյն

[illegible] · զի [illegible] [illegible] [illegible]

Ընդուշտ ողորմելի վկայեալ է այդ յիչխան ոք՝ ասէ կայսրն, սակայն յոմն ծերունի մերթ է անբաւարելի, որ առաջակացեալ՝ ի պայքարելոյ յընթացս ամաց երեսնից ընդդեմ հնարից բազդին ընդունայն, և զինի անխոնջ վաստակոց և չանից իւրոց աեսանէ արդէն զի նուաճ տերութեանն ձգիւալ յաչեաց՝ ի բազմադիմի հարուածոց անտի յուզելոց՝ գոանի՝ ի վտանգի նահաբեկութեան։ Ընդ զի մի՛ զանձինս մեր խաբեսցուք, նոյն խակ մեծութիւնն և տեղութիւնն արուեստ այսորիկ են առիթ կործանման իւրոյ։ Ընդ օրինաք է սոյն այս արուեստի, զի և՝ ի հնուճից լայնատարածն բերայ և կիւրոսի արուեստ, և զի ծաղկեցան նոքա և անցին, սոյն օրինակ ևատս ունի վերջոտիլ։

Ո՞չ երբեք հաւատս ընծայեցից՝ ասէ քեզ Լիսարիոս՝ ձակատագրութեանց այսց փոփոխեաց, զի այս է՝ զվհատութիւնն յորում անկեալս տեսանեմ զքեզ և ողբամ ընդ սահմանաւ իւիք գրաւել։ Կաջ զվտեմ՝ զի ամ լինչ զերծին կատարածի ունի զվախճան, և զի նոյն արուեստիք են

զրաւ

զրուանելոց , բայց սակայն ոչ հաւատամ՝
եթէ ընուրին գնացին կայսեռնուհին պար-
գեւել ինչ զբաջանակ : Ոչ հասակ ինչ
յորում հարկաւորեալ է մարդն հրա-
ժեշտ առնուլ ի կենաց աստի , և հան
զերծիլ յատեանցս չարեաց · բայց չէ ինչ
ժամանակ՝ որ զհոգին փրկուելն տրուե
ալիշ ի բաց ընկենուլ նեղեսցէ : Պար-
սին ինչ քաղաքական՝ ապաքէն ենթա-
կայ է ցաւոց խստուե՝ որք զողոցուցա-
նեն զայն , տկարուեց՝ որք հիւծեն և
մաշեն , յանկարծ պատահարք՝ որք
յուրախուե ի թախծուելի ածկանեն ,
վատուկն զանիւնս նը մաշէ , հանգստու-
ելին լեռցանէ , յառաջիսն խոզ և
կարատ , բայց և միեն ի հարուածոց
ատաւ չէ մահահարուեր : Ցեսանէն ազգք
ոմանք ի զարհուրելի զլորմանց անտի
յոռնել վէրսուին , յատուել յուսա-
բեկեալ ընձեռանէ վերանորոգիլ անդրէն ,
և զինի սատկի և չարաչար հարուածոց
ի խոշտանգանաց՝ առաւելագոյն զբուե-
լեր , և առաւելագոյն առողջութիւն քան
զատաղնջեան ատելութիւն և բուժիլ : Ո՛ւ-

զեզ սահմանեալ ունի ես կործանումն
ոչ միայն մեր զամենից մերոց հոլովմանն.
ուրեմն ծերուն մտացածին լմն, և
յոյն ոչ զայն անուցանէ այնքան մաք-
րմանայ ընդ երկար ձգել, ուրքան կամք
նորին մեզ: Ցերուխիս այս տկարացեալ
է կամ մանուանդ Թուլացեալ, այլ
սպեղանիք և դեղք են ի միտսին ըմ ախ-
տից ի բնականս, և մնայ մեզ միայն
խնդրել զայնս: Ուրուք ասացեր՝ ասե
կայցէ, այլ հաճեմք առնել զայս ախտ
ժելի և վայելուչ հետախոզութեի, և
նախ քան զերանելն մեր ի խոյզ և ի
խնդիր սպիզանեաց, արունեսցուք զա-
կունս ախտին: Ոչոյն խոկ և ես խնդրեմ
կրկնեալ բեխտարիոս, և բազմիցս էղէց
սա քնաբան մերոց հոսակ ցուխեանց:

ԳԼՈՒԽ ՅԱՆ։

Հշտասպ տագնապի անկեալ յուստինէ անուսի առ ի դառնալ գնալ անդրէն ունկնդնել իմաստիցն քանիցն ընդ ի հչհեսեալ առուրն առանց դանդաղելոյ եկն փութանակի ընթանալ զի պատուասցէ զպատրուանակն, ի ներքոյ որոյ մինչև ցայնժամ ծածկեալ դնդեալ և անփութեալ էին չարիքն որ ուրուեն։ Հեթէոսարիոս ի սկզբան անդր քանիցն՝ յիշեաց միայն զժամանակն կոստանդինոսին մեծի։ Ո՞վ դառնուեա ցաւոյ՝ ասէ, զի արդ այնքան հաստատուեալ՝ այնքան զուեալ՝ և այնքան ջանիւ պրպտեալ՝ և սիրալի ի կարծիս եւթ վճարեցիւ, և ի կործանուածն ուրուե առաւել զոյժ և զշրուեալի ի դործ եղ, քան զոր կարեւոր էր առ ի վերանորոգել զառաջինն պայծառուեալի այնուիկ։ Որոգ կարծաւորուեն նը և դործ երևեալի՝ արժանի յիշատակի. զի բարձաւ լուծաւ պրեստրականն զինուորուեալի, և յորդեղծուեալի ուրուեն մնին որդիք կարօ-

տեղոյ · քաժանեցաւ նոյնաձեցաւ գա-
ւառապետին իշխանուն · սահմանք տե-
ղուն հին զօրավարաց յանձնեցան
պահպանութեան · այս ամ տրամագրուն
իմաստնաբար և վայելչապէս կատարե-
աւ · ով կը ապայ ուրեմն ոչ յստակագոյ
տահմանագրութիւն պատճիկ գեղեցիկ կը-
պատրեալ : Ոչգի ոչ եսես՝ կամ՝ ոչ կա-
մեցաւ տեսանել՝ եթէ տեղափոխելոյ
զսահման երուն՝ զհաստատուն հիմունս
նէ՝ թէ՝ի քաղաքական , և թէ՝ի բա-
րոյական կառավարութենէ սարսեցուցանէ ը
Պատիւրագոյն և մեծաւ անձկութեամբ
նկրտեցաւ երկրորդ հռոմէ հանդիսա-
ցուցանել զիւրն քաղաք , սմին իբր կե-
ղեւ նմա՝ի գեղեցկագոյն և յաղնիւ զար-
դուց անոի իւրոյ զհինն մերկել զհռոմէ
աւ՝ի մնոյն նօթոք ազգնել և պայծա-
ռացուցանել · այլ սակայն այս ամ խա-
ղալիք ինչ թատերոց հին , և հանդէս
նին վաղանցուկ և մնոտի :
Ցապուշ կրթեաս զիս՝ ասէ տիբերիոս , զի
ինձ թուի առաւել արժանապէս՝ և ա-
ռաւել վայելչաբար հիմնեալ մայրն քա-
զա

զաքեզ աշխատիմ ի վեր վոսկիոցանի
ըստ մեջ երկուց ծովուց, և ըստ մեջ աւիշ
և և բռպայի, քան ի ծագս խաւխեայ առ
ալին գետոյ միոջ, որ հազիւ մնրեթե
գնաւակ մի ի վեր ունել։

Ըստ քեզ խորհեցաւ և կատանդիանոս
այլ ի խաբս անկաւ։ Ռանդի մինչ տե
բուեթեան լեմն հարկաւորի սիրել տա
բանել առ աբտաքս զզուրեթիս իւր,
ակտք են նմա քաջասլինդ հատատիմն
և դիւբագրին լինել ի յիւրն ներքինն
կատակաբուե ապուհսանուեթե և ապահո
վուե։ Ընդ որ իսկ և բարուեթին խաւխոյ
զի երեմն երեք քնուեթին զայն կազմեալ
և հատատեալ և տիբապես ահեռ տե
բանց ածի։ Ռարձբաբերձ լերինք և
ծովք ընդնաճապարք, յորոց և շրջապա
կեալ հեշտեաւ և առանց ձգնուեթե մե
ծի երեւարկեն և ապատապարեն յարձակ
մանց մերձակայից խորոց։ և հուսկ մնոց
չիք այլ ելատհարան ամրուեթե բաց ի
յալպեայց։ Ընդ որ ընդնամն ոք հզօր զար
ձել զայսոսիկ խորտակէր, տեղի տալա
նինն հուսկ մնացեալոց, և պատապարան ամ

քուե

քաւեր կիսոյ մասին խտալիոյ էին ապե-
նինք. անդրէն երբեմն կամելոս ի պա-
տուէր մասնեաց զղաղիացիս, և ի ներ-
սին սեզոնէ իսկ վայելչացոյն և մեծա-
պայծառ յարձանակս ընդեմ առաիղոյ
ներուս հանդիսացաւ: Ա տանօր զհետ մի
և եթէ չընկիմք հաստատուն և անսասան
մարմինն որուհետե ոչկեալ կայ առաջի
քաշմանդ հարուածոց ամ ձախորդու-
թեաց: Ա՛ոյց ցակլուծեալն և ցասլանա-
տակիս և ցակլաւծոն՝ ելիկ հերբոս՝ գա-
նոք և տծուսիս է՛ն արդեօք արդելք
ոչք նահանջեն զնո: Ա՛ իմիոյն մերս ա-
պաւէն ընդեմ նոյ ե բնութեանդ, և առ
նորին պարապաց դիւրակործան կենելոյ
ոչ գոլիմ յոյժ: Ա՛ յնք՝ որք թագա-
ւորեին ի հռոմ՝ զորհնուածն և զգ-
գօրուն իւրեանց տարածանել և ճանապարհել
կարին հեռաւորութեանց հեռաւորութիւն,
և՝ իմիոյն կետ մինչև ցծագս տիրուե՛ն-
եր իտալիայ առաջի աչաց իւրոց, և՝ ի կա-
ռավարել ձեռս իւր: Ա՛ բահանդեալ
յօրինեցին նորա անդրէն ընդհատակացն
քաթս, իսկ քաղք մասուցանէին նոյ զր-

հա

հատատարիմ ծնեռեսս : Ա՛ստ և մեք իսկ
զնոյնս ունիմք զօրէնս . այլ զի տեղա-
վոխեալ է ամ՝ չիք ինչ համաձայն և
միաբան : Զերին ազգային չունի ինչ յատ
կութիւն , և նոյն հայրենիք ցանուն իսկ
ոչ ունին : Յատկոյ զանձինս արտասրեր՝
որք ընծանիլն զհայրենեացն չնչատէին
զսէր , և առհին զօրացեալք՝ ի բանակ
մարտին : Որն է աստէն օրոցն որն է
մազաբանն և ճահանոց զինաւոր մարտ-
կաց : Դաշմատացիք՝ լիւրիկեցիք՝ և
Թրակիացիք ոչնչաւն օտարոտիք են մեզ,
որքան նումիդացիք , և մաւրետանացիք:
Չիք շահաւորութիւն ի մեզ հասարակաց,
որ պարտաւանդեացէ զնա , և ոչ ևս ոգի
քաջութիւն յընտանուր ազգէ կամ՝ ի
մանաւանդ՝ որ զօրացուցէ , և զինն գոր
ծել իրաւախտացէ զնա : Յուշ լեցի ձեզ՝
զգինուորս իւր ասէր նմա՝ ի զօրապետաց
հնոյն հռոմայ՝ զի էք հռոմայեցիք ,
և այս յիշատակ՝ անձանձիրս ի վաստա-
կիս առնէր զնա , և անվեհերս ի մրց-
մունս : Ո՞ր ինչ արդեօք ասասցուք
ցգօրս մեք ի նոցին քաջութիւն . յիշե-

ցե՛ք

ցեղք զի էք հայք՝ նուիրեցարիք՝ զաղամատայիք : Ընդէն տրուեցին ոչ ևս է միմարմին, և այս իսկ է սկզբնապատճառն ընդդուրեճ խրոյ, և ոչ տեսին երեկ պետք էին հոլովման գաւուց առ՝ի հատատել՝ի նա զայս միութիւն, որ կոչէ հայրենիք, որ և է գործ անբեւեայի և մեղմ բարուց և կարծեաց : Զիսաւազգէ շքեղացոյց զնըն քաղաք կոստանդնիանոս անդրեօք դիւցազանց հռոմայեցւոց : բայց ոմն ընդունայնուեք հնարագիտուեցաւ, զի փառասէր պատկերքս այսոքիկ՝ի կապետոլիոնն էին կենդանիք, և ոգին՝ զորս կենդանացուցանէր, ոչ էր ընդ նոս՝ի նաս մեր, մեզի զայր ինչ ոչ աճին անտի այսրէն՝ բաց՝ի միամտիկից : Պոզան եմիլիոս, շիպիոնն, կատոնն պապանձեցին մեր . մայր պանդիտուեք և նոցք բիւզանդիոյ . անդրէն՝ի հռոմ ընծ ժղէգեան խօսէին՝ և լռեցեալ էին՝ի նոցէ . ատտն առ մեզ կարկեցին :

Ո՛չ տեսանեմ՝՝ ասէ յոստինիանոս . թէ՝ի հռոմ տերութիւն առաւել անգորով և առաւել բարեմասնութիւ՝ էր՝ զի՝ի հե-

քուն հեռոյ վասաքեալ էր ժղիդն, եւ առաւել ձերակոյտն։

Տիար և անգօր եւ տարաքաղդ է մարդկին յամէ մասին՝ պատասխանեաց քեխոսրիտոս. յորժամ յանդիմանես ձեռս գառանի։ Այլ ոչ իմիք կարօտանայք հռոմի՝ բաց՝ի բարի իմն կառավարութէ, առ՝ի զիրացն զշեմն փոխարկել։ Օմնտաւծ և տէր՝ թէ յորպիսի գլորմանէ դաց ձեալ անդրէն կանդնեցաւ վեր քարտն ահ քուլճին առ ժամայնակօր ապրիանոսի, և յոր տահման վառաց և վսեմութէ եհաս յաւուրս մարկոսի օրեղբոսի։ Հռոմ մշականն նսեմանայ զօրութէ, բայց ոչ չիջանէ, և ըստ կամի իշխանին արփեհալայ զաղջաւգանել գայն, ի սիրտս գառանէ գնորեն շառաւիղ։ Կառավիղս այս զօտեղեալ և երկիւղածեալ է անտ՝ի բնութեանդնդիկայ, ուստի հարկ է՝ի նոյն անկել զայն և մշակել, և պարտ է այսմ լինել մեծապէն և արժանաւոր գործն աղաչարանաւք և բարեկարգեալ խնդաւքուե երկիր, զի առանց տուրս ամ ինչ՝ի կորուստ արշաւէ։ Ընդ նոյն մերոց

զինուց յաջողութիւնք՝ տէրութիւնն լինին
կործանինք : Ոչ ի գիտութիւնս ուսոյ
տէրութիւն ընդէմ իւր ելանիցէ , որք
քաց ՚ի մեզ զայլ ոք ոչ. ուսին : Զոմն
գործել ընկերել զնա խաւսո՝ ծնանիլն ել-
քոյին յաջորդեալ մեզի զմիւսն , և
արագընթաց փոփոխութիւն միւսն միւսոյն
փոխանակեալքար տայ ժամանակ առ ՚ի
յոտնել վերսանին : Ոչինչ այս՝ մինչ
այն հաստատակ ընդնուաղին իւրեանց յան-
ձին իւր բաժանեալ պակասի և տկարա-
նայ ՚ի զօրութենէ իւրմէ . արշաւանք և
յարձակմանք իւր ազատագին գինքն , և
անդուլ աշխատանք իւր հիմնեն միան-
գամայն և մաշեն . նոյն յաղթահարու-
նք և ելք և ինքեան և հարուածք, զոր
և պատերազմ անգամ չունի ժամանակ . և
զինի ամ բառն և քաջագօր ջանիկ անձ-
կարուեցաւ առ ՚ի վերականգնել և հաս-
տատել զոյժ և զօրութիւն իւր , մի միայն օր
զամն քան զերկնանիկ վաստակող տա-
նեցուցանէ և տապալէ : Քանիցս անգամ
՚ի տենչերոտ յեփրատ՝ և յեփրատայ ՚ի
գանող ոչ. սլացան խայտացան նշանք մեր

յայս

յայսմիկ թշուառութե՛ն։ Ա՛խ ուժգնու-
թի՛ւնք և զօրութի՛ւնք զինուց մերոց ընդ ինչ
խանգուե՛ա մանդատն գերմանուն սոդո-
մանի՛ նեղեսին և իմ ինչ (եթէ նեղի՛ք
զմիշատակ իմ առնել) հայրենասրեցան
՚ի վերջոյ օրինաց հաշտուե՛ դիմանիլ ։
Ապաքէն՝ ասէ կայսրն՝ մինչ պատերազ-
մունք նեղէին զմեզ և տառապեցուցանէին,

Հարկ է խնդրել զհաշտուի՛ն ։
Ընդանուն ՚ի բաց առնելոյ զպատերազ-
մունս՝ կրկնեաց անդրէն բերելոսրիոս,
ոչ է գնոց առնուլ զհաշտուի՛ն ։ Հար-
բարոսք հիւսիսայինք զայլ ինչ ոչ խնդ-
րեն՝ քան ՚ի յափշտակութի՛ւն, և տերութի՛ւն
այս որքան կենսատալատոյժ ցուցանէ զան-
ձին իւր, առաւել խրոխտացեալ վերա-
տահանան նոքայ յատպատակութի՛ւն ։
Պարսիկք զայլ ինչ ոչ հոգան և յայլ
ինն ոչ դեգերին՝ քան սուսեր ՚ի ձեռին
եղանել գալ ընդ մեր գաւառս ասիոյ ա-
պատակ սփռիլ ։ Պատուհանեն նոքա զոս-
կի՛ զի գործցին յեռս ։ Որպիսի օտար-
ազի եղանակ լինի է սա յեռս ընդ կրունկն
զիշ

զքէշնամին նահանջելոյ. ասէ՝ կարկա-
ռել զայն, որ զբզուհ և յուզէ զնոցին
զաղտահուշէն։ Ոչ ունի իսկ զինք և սատուկ
հաշտուէ՝ լինելն Ճարակ պատերազմի, և
մեռս կայսերք՝ ի կապտել կեղեքելն ըզ-
ժղիշդս իւրեանց՝ զայլ ինչ ոչ առնէին,
մանաւանդ թէ զօրացուցանել զիւրեանց
զքէշնամին և ժամանել զնոս յաղահուէ։
Իսկոյն են բանք զոյ՝ ասէ կայսեն, որ-
պէսի արգել կամ խնդս ընդդէմ նոյ աք
կանել կամիս։

Զարգելքն բարի և զբաջ զօրաց՝ պա-
տասխանեաց բելիսարիոս, և զեր զան
զնա՝ զերջանկութենէն ժղիղեան։ Ապրիլ
ըստ գաւառս մեր ասպատակ սփռին բար-
բարոսք՝ զաւար և եղէ խնդրեն յայրուիկ,
և սակաւ ինչ փոյթ է նոցա զամայրութեն և
զատելութեն ի հոզոյ իւրեանց զնոսին, շատ է
նոցա սպհատել զմեզ և ահաբեկել։ Ոչ
առնէ այսոսիկ տէրութեն որ զպատերազ-
տեսն կամի սահմանել, զի եթէ ոչ
առնէ փարելի զի ըն իշխանութի, լաւա-
գոյն է նմա ի բաց հրաժարիլ անտի։
Իշխանութեն հնձեսել ի ըզ երկիղ և

ասանու[illegible]ե՝ ՚ի հեռաւոր սահմանս իջ
լուծանի և կորնչի. զի անհնարին լինի
[illegible]թագաւորել խաւսուլ[illegible]ե՝ ՚ի ատրուսկ մին
չև ցայլեայս, և ՚ի կոխիատու մինչև ցե
տրուտս ազանդ լերինն մոլի խաւնիոյ։
Ընդ այս՝ զինչ փոյթ է թշնամա
ցելոյ քրտանջան վաստակիլ առ ՚ի ըս
տանալ բանաւորս՝ զհոռմայեցիս կամ
զպարսիկս։ Այսուհետև սլաշտպանէ զանձն
իւր իշխանաւ[illegible]ին՝ որ մեզք զմեզ տա
ռապեցուցանէ, և [illegible]ե ոչ ինստահանան
և հաւանթձանիլն ՚ի հարստահարու[illegible]ենց
անտի զինքեանս [illegible]ադիլ, տեղի տան
գոնեայ այլոց՝ զի ՚ի ձեռն նոցա զերծանիլ
մարթիցեն։ Պարտաւորու[illegible]ին՝ բարե
բարու[illegible]ին, ուղղու[illegible]ին՝ արդարամտու
[illegible]ին անքամն զգաստու[illegible]ին առ ժղիտս
հպատակիլ լոյ է ըմանկաւ[illegible]ին, այս ամ՝
միաւորե և շարժեալ զմեզ [illegible]ընդ։ Ցայն
ժամ սիրտ տրուեն յիմ ուրիք եղիցի,
և իւրաքանչիւր նահանգ գործատու[illegible]ե՝
զօրու[illegible]ե՝ և հաստատու[illegible]ե իւրոյ միջակա
[illegible]ենից։

Ընդհատարդ գու[illegible]ե յաւելասել զե
[illegible]

քաղաքին, խօսելոյդ զինեն ընդ քեզ
յաճախակի, և դու ինքնին հետախու-
զելով զիմն միտքդ առնուլ, առ այս զնա
յորդորեսցես յաւետ։ Իբրև յարեայ խոս-
ցայն տալ մնար պատերազմի ափրիկէի,
գլուխ գործոց իմոց եղև պատապարել
պաշտպանել զբնջակայս՝ ոմն զինն հայրն
նիս։ Գնեալ ՚ի կարգի զամ ՚ի զօրս իմ
արկն ՚ի նա զառաւուրն, և զինի սա-
կաւուց ՚ի ցնծութեն իմ՝ տեսանէի ըզ-
ժողովուրդս բնջակայս՝ տեղի ապաւինի
իւրեանց գտանակ իմ խնդրել, և ընդ-
հանուր խմիլ ՚ի գինուորութեն գրիլ։
Ցաւուրն յորում առաջնորդեալ քա-
ջայաղթ զօրաց իմոց մտի ՚ի կարթագէ-
նէ, տեսանելն ոչ լսելն եղև անդրէն
խոն ինչ տրտունջ. զի գործառութիւք
և անդորրութիւք բնակչացն ոչ վրդովե-
ցան. և ընդ տեսանելն զառաւութիւն
և զարհուրեալսն ընդ սովորութե անխափան,
թուէր նոցա լինել ՚ի խաղաղութե մեծի,
ուստի ոչ վերացայր ուսեալ թագաւո-
րել ՚ի սէր ժողովրդեան այնորիկ՝ առա-
ւել քան զնձ, որք զիս հայր իւրեանց

կո

կոչէին։ Ըստ գմին օրինակի դէպ եղէ
ինձ տեսանել յիտալիայ՝ քնուստ քնա-
կչաց երկրին գալ և յարել ՚ի մեզ, և
՚ի հռաւէնայ գոլեաց աղեայ արկանել
առաջի յաղթողին և բնանց, զի հաճեա
ցի թագաւոր լինել ինքեանց։ Ես հաւա-
սիկ տէրս Թէոդոսէ։ Ի համա-
րեցայս եթէ անձին իմոյ պարծանս մա-
ռայանեմ. քանզի զայլ ինչ ոչ առնէի
քայց եթէ զՀետ գնալ խրատուց, զոր
տային ինձ բարեբարոյք։ Ես՝ բարեբա-
րոյք ևս ըստ մեր սովորութեան օրինակի ունէին ըզ-
տիտոս՝ զմարդոյս աբեղիոս իւրեանց։
Թէոդորիկոս և տատիղաս պատկառուք
նմ արժանի գտան սիրոյ ՚ի։ Ի՞մ քա-
ղաքդ իտալիոյ՝ զոլալիսի բազաւորաւ
ըստ մեզ մեր ասացիք և բարեբարոյս
պատուիկ։ Ես ոչ իմոմէ տեսի ՚ի նեռապոլիս
պրոխոպիոս առնել զկանայս՝ զՀերս և
զերեցիկ մանկունս յօթոթոցի վաղս առեալ
փութային Թագաւել ՚ի ձեռաց զօրաց լանց
անտի զնացեալ զՀս զաչխոհիկ։ այլ ես
միայն էի, զաղաչակս իմ ոչ լսէին, և
որոց պէտք էին ՚ի Թիկունս հասանել

դեզերէին յաւուրսառն Ք։ Այն այս քա-
ղաք առեալ եղև ՚ի վերհանձնէն տոտիս
գաւազ ։ Որ երջանկութեց իշխանէս ,
պարծանք մեծ եղև նմա ապրեցուցանել
զայն ՚ի գաստանէ իւրմանց անտի , և ա-
րար անդրէն՝ զոր հայրն գորովախնամ
առանձին ընտանեաց իւրոց ։ Զէք մար-
գասիրուհեն շարժառիթ մեծագոյն՝ քան
զհրոյն զոր նա կալաւ երբ ժողովեանս այ-
սոցիկ , որ անձնասիրան և դիմագրաւ
լինէր նմա ։ Այնպէս վարեցաւ և ՚ի հա-
ւիմ ։ ՚ի հուսմ անդր՝ ուրանօր զօրա-
վարք մեր ՚ի մէջ զարհուրանաց տա-
վու զնախձիրս տոսկալիս գործէին ։ Տէս
աւասիկ՝ թէ զկարդ ծանեան և գխոսցին
թշնամիք մեր շահել զսիրաս ժողովեան
Աղգարուի և ժուժկալուի նոյ առաւել
տուժեցին զմեզ , քան զնոսին քաջուի ։
Այլ վերանորոգութե թշնամեաց մե-
րոց օգտեաց յաւէտ և ձեռնտու եղև ա-
զահուին՝ և բռնագբօսուին մերոց գրչ-
խաւորաց ։ Ազն լինէ հրաժեշտ առի ես
յիտալիայ , նոյն կամ գութք, (՚ի թա-
գէ որոց խառն լինէ յարաջ հրաժարել
էի

ֆի) ՚ի սրտմտութի քարկոծ ըլլիլ ՚ի
ապաշնուս հայուտհարուէց տեղակալաց
իմոց, հաստատելոյն մտադանջել ՚ի մէնջ
և լինել ջնդակից, ուստի հաւատոյ թա-
պաւորութիւն տուտիքաստոյ, և աղէտք
մեր յիտալիա: Ո՞վ կրնի նուաճել իմոյ
զլանդատս յափրիկէ, իերմուտ արար-
եալ զմիմիտանացիս ՚ի խազադութե
կալ ըլ մեզ· բայց՝ ըլ չուել գնալն իմ
անտի գերապանց եղեզակը մեր՝ և ազ-
գըն մեր հեշտասէր և յափշտակիչ վո-
խանակ վարելոյ ըլ նոտ սէրոյ, յարեան
յարձակեցան ասլերաւան և տանձարձակ
՚ի մէր քաղաքաց և գաշտավայրաց նոյ,
և գործեցին զանհնարին գունաբարու-
և ոճիրս սարսափելիս: Յառաջեկ եղէշ
մոլիսանացուց յերեսաց ազէտիցս այ-
սոցիկ հալածատարուեցաք, հետեցեալն ՚ի
մէնջ՝ և արեան ճապաղիք հեղեղեցին
գաւառս մեր: Պոյն գունակ բնաւորու-
թիւն ասոյ զապատամբուիլ, որ ելամ
գհաշտուիլն խոչ գկապան:

Յարևնման գեպ լինի և ՚ի ներքս տէ-
րութիւն, գաւառաւորք անտրտունք, ազա-
ող

ոստիկանք , բռնաւորք սպէ րտոմանք քա
ղաքաց և նուհանգաց · ահաւասիկ զըս
տեսի յայմ ահիւք : Ի պատճառս նոյ
այնքան ծանր և ժուժաբակիրք եղեն
հասարակունն պաշտօնք , մինչ զի ստ
ի իշ խրեամբք նոսա ձեալ զկնեալս ի
քազաքացոց , հարկ եղև նոյ արգելուլ
և խափան առնել զգինուհարուքն և ըզ
քահանայութի · և որ անհաւասարչն է
ջնջատիկն խակ ի գերութէ : Օ հարդ
կամիս դու՝ զի ժղիդն այնքան չարաչար
և վայրագաբար խաշտանգեալ սիլիցէ
զուգն յորմէ տապատա յերկիր կոթծանի
գիարդ մնրթէ պաշտաւնդ ալ շա
հուն կամ իշ պաշտաւորուե զանձն իւր
վարկանել ի ներքոյ դաժան և խոտո
բռնաւորաց : Ադաջին արտունջն տրժ
գոհութէ որ ելանէ ի բերանոյ նոյ ի
ստիպել իշխանաւորն և յուսահատու
թեան , հանդարի խակն դժ րուն և ա
պատմագրի , և առաքին զըրք ասա
տակ սիրիլ իշ դաւառս ի կապուտ կո
ղպուտ տառապելոց այնոցիկ : Ո՞վ ան
գթութէ խժութէ և բարբարոսութէ

եղանակիս նուաճելոյ զժղիդս կերպիմամբ։ Եւ առ ի՝ նչ օգտէ ժղիդն ընկճեալ և նուաղեալ։ Ասէրկ է զի լցեր հլու և հզօր. եղիցի՝ անշուշտ, եթէ ոչ տառապեսցի՝ ի առղակալ բռնաւորքոյս այսոցիկ, որք զիմաստուրսն արդարամիտ և խաղաղասէրս իշխանի ուրոյք, յամախ անրմբերելի և անտանելի առնեն։

Այսոցիկ առանդամպատհիւ իշխանութեանն կամի՝ սիրելի կամ առեալ առնել զայն։ Ի՝ տառապանս պետք են իշխանին յառել զանձրուն և զահարկու զաչս իւր. որոմ չիք առաւել դաժան՝ և առաւել վատնագաւոր քան զայսոսիկ. զի սոքա են՝ որք մատնեն զնոս յառելոյն հատարակաց, որ մեզ ներ վատթարագոյն է քան զամ չարիս։ Օգնք միանգամ թեթևացուսցէ նոցա ամբարտաւանութեանն ագահութեն և կամակորութեն՝ կամք նոր կոչեն։ Ընդ լսելն զայս ժղիդեան՝ ասց՝ ի հրնազանդելոյ՝ զայլ ինչ ոչ առնէ. տանելոյ միանգամ բռնազբօսութեց նոցա, և այսանակ յանդգնաս իւրմէ՝ ի պաճառս նոցա

Նշ պատճէ պատուհասի լինի իշխանն ժո
ղովրդեան, զոր սիրէին։ Այո՛ երկիւղ եմ տի
բերաս՝ ասէ զարձեալ դիւցազն, եթէ
իշխան ոք գտցէ զերջանկութիւս զայս՝ ու
նիլ զքեզ իբրն բարեկամ, յուշ արաս
ջիր նմա բարեպէս՝ զիշխանութեն չհո
գացուցանել զերասանակ, և զորս մի
անգամ վարեն զայն ընդ իւրեւ ճնշել
սանձիւ արդարութեա։ Այնպէս մնասք
և աներասուիք յանուն իւր սարաբեալք
գիւրն պահարակեն զթագն և զսուսգան
և միանգամայն գչքաղեղաց տառապելոց
զարտասուս և գհեծեծանս՝ ի վեր իւր
ածեն։ Ր Նդ հակառակն՝ եթէ քաջ
գիտէ ժողովդն և խելամուտ լինի զի իշ
խանն պաշտպան և վրէժխնդիր է ինքեան,
առ նա բողբոք՝ վտանգակ գնմանէ տըր
անջելոյ, և զատելութի իւր ընդդէմ
դարձուցեալ հեղինակաց թշուառութեց
հասարակին թողու զիշխանն արդարամիտ
՝ի սէր հպատակելոյ իւրոց։

Զի՛նչ՝ ի տեսականութ վայէ լսդոյն՝ ասէ
յուստինոս՝ քան զինեալ իշխանի ուրուք
աչալրջի զուարճամիտ և վերահասու
յամէ

քամի, որ միանգամ մշարի՛ւ ծրուէ իւ
րամ. բայց պարագայք և հանգամանք
իրակուէեց այնքան յոլով են և բազ
մադիմք, մինչ զի՝ եթէ հարկն ստի
պեսցէ լսել զտրտունջ և զդժգոհանս
ժողովեան իւրոյ, և համանգամայն՛ ի
ջննին արկանել զայնս և դատել, բնա
երբեմն յանկ ելանել ոչ զօրէ ։

Ա յսոքիւք ցնորական դժուարութիք
ասէ բելիսարիոս՝ սակաւորութի լինի պա
կուցանել զնա, բայց անհետ լինիցին
իսկոյն և չքասցին՝ մինչ խորին քնն
նութի հետազօտեսցին, և՛ի վաղիւն
ծանիցես՝ զի չէ այնքան խրթին և գրժ
ուարին կառավարութէն արուեստ որ
քան թուի ։ Ողջ լերուք սիրելիք իմ ։
Տեսանէք արդէն զի առաւել անդր ար
շաւեցի՛ ի ձամարտակեն զինէն քան ըղ
ահմանն կշռութէ կամաց իմոց ։ Թա
զաւորեն՝ յիմարութի և մեծի մասին
մարդկան, և սակաւք են՝ որք ըմբռ
օրինակի՛ ի մտաս իւրեանց զվիճակն տե
րութէ կանոնաւորել մի՝ դէգերեսցին ։
Ապաքէն՝ ասէ յուստինիանոս՝ խել
յե

քեղուքեէ լինի այդ ասացեալ տխմարացս
այլ խոհականաց և հանճարեղաց խոր-
հուրդ գերազանի ։

Դարձաւ կայսրն ՚ի խոր խոհեակ ՚ի բա
նից անտի բելիսարիոսի , և մինչ ուսեալ
զընթերիս ՚ի նմին երեկոյին , լուսաւ ա-
սել ՚ի պալատականաց եւրոյ՝ թէ չէը
տէրութիւնն լինելոյ երբեք այնքան պայ-
ծառ և երջանիկ՝ ոպ էրն արդեն ։ Պա-
տասխանի ետ նոյն կայսրն՝ արդարև ծաղ-
կեալ վայելչացեալ է տէրութիւնն , վա-
զիւ լուսիք յառաջուէ , երջանիկ է տէ-
րութիւնն՝ որոյ կեպլը ՚ի գգուանս հեշ-
տասիրտ փափկութեաց և պարապորդուէ ։
Ընտիր ժողովուրդք չեն բնաւ ՚ի համարն, և
արքունիք տէրութեան երևին յայս ձեր ։
Օսմանեան հարեալ ՚ի բանից աստի՝ կոր
՚ի գլուխս եղեն . և ՚ի միտս եւրեանց
խորհեցան հաստատապէս՝ եթէ թախ-
ծութիւնն՝ յորում ծփէր սիրտն կայսեր ,
՚ի յաճախ քաղաքավարութեան տիբե-
րոսի ըստ նմա էր պատճառեալ ։ Տիբե-
րոս՝ ասէին նոքա ծանծաղամիտ երիտա-
սարդ ոմն է , որ ուրուքանչիւր միայն ունի
մարդ

մարդկութիւն : Ձիք ինչ մեզ առատանօր
խոչընդակն մեծագոյն քան զայն . բա-
զում հնարից պէտք են մեզ և ջանից
առ՝ի տարաւերժել զնա աստի :

ԳԼԽԻ ՅԱՌ :

Իւղեհ անդր՝ մինչ տաղտապեալ
ծփէին պալատականք՝ի տատամսու-
թիւն նախընթաց երեկոյին , կոյրն բարի
՝ի միասին ընդ բարեկամաց իւրոց զտո-
ղորականն առնէր զքաղաքավարութիւն :
Ի չհան ոք՝ ասէր նոցա , որ կամի ինքեան
Թագաւորել , պարտ և պատշաճ Նմա
պարզել զամ : Նախկին հոգւնակութիւն
իւր լինելոց է՝ քաջահմուտ լինել և-
դարակել զոր միանգամ՝ օգտակար է ժո-
ղովրդեան իւրում , և զոր նոքա ինդ-
րեն՝ի նմանէ :

Ընդ և եթէ՝ ասէ տիբերոս՝ է ուսումն
ինչ անեզը և անսահման : Ոչ զի յոյժ
պարզագոյն՝ պատասխանեաց դիւցազն ,
քանզի հարկաւորութիւք մեմիայն մարդոյ,
են հարկաւորութիւք ամէն , և իւրա-

քանի

քանչիւրդ՝ ի մէնջ յանձն իւր ձանձրա-
զար ինչ շահեկան է և պիտանի սեռի
մարդկային։ Զհար օրինակ՝ եհաց ցերե-
կատարին, եթէ երկրագործ լեալ էր ոմն
զի՞նչ ակնհայելիք դու՝ ի բարեկեցուէ
իշխանին։ Պատասխանի ետ երիտասար-
դըն՝ անաչառեալ և ապահով առնել զիս
յարդելիսն ելեստակոց խմոց, թողուլ
զինձ գայթս վայելել որդուովք և ընտա-
նեօք իմովք հանդերձ, և հանեալ յի-
նէն զպատանատուրն իւր զհարկն, ոչա-
պանել և պատսպարել՝ ի զրկանաց և
՝ի յափշտակուածոց զինն ժառանգուի, և
զիս միանգամայն՝ ի քունազբաւեաց յա-
նկերաւորեաց և՝ ի խոշտանգանաց։ Հա-
րուած է զոր ասացեր՝ կրկնեաց բեղիաս-
րիոս, և յայդմ վճարն ամ, և իւրա-
քանչիւր քազաքական կիւրուքն վիճակի
քան զայդ առաւել ինչ ոչ պահանջէ։
Ւ՚ւ իշխանն՝ եհարց անդրէն զարձեալ
ձերն, զի՞նչ խնդրե՝ ի տարկաց իւրոց։
Պատասխանեաց տիքերոս, զհպատակու-
թիւն՝ զհարկն և զայժ առ՝ ի պահպա-
նութիւն իշխանութեանն և օրինաց իւրոց։

Ա՚յժ

Ա՛յլ եւս բարի է եւ արդար՝ ասէ քեզ տարիս. եւ դիք են պարտաւորութիւք սորա առ միմեանս: Պետ՝ ի խաղաղութեան ասէ երիտասարդն՝ մի՛ եւ մի իւիք լինաս՝ եթէ ոչ ընդդէմ՝ իրաւամբ չիւրում զնորն թողուլ, և ի տուրսևառս իւրեանց միաբարդիդ լինել և անխարդախ: Հնազանդիլ՝ սիրելի կա՛՝ ասէ Ծերն, բովանդակութեամբ երջանկութեանն ես. և սոքա կարի քաջ տեսանես, զի չեն սիտք մեծամեծ մտաներից օրինաց: Երկրատասան տարուց տակաւ արձանագրեալ կին երբեմն օրէնք հռոմայեցւոց. պատկանաւոր և վայելուչ տարազ մերոյ ժամանակիս այսմիկ: Ընդարձակն չէ այլ ինչ՝ բայց եթէ կշռարդ օգտի և շահու, և չափ անձեռքի՝ ի բաժանման բարութեան հասարակաց՝ ի միջի իւրաքանչիւրոց: Ի մեզ ոչ արդարութիւն է այսր տեսանել երիտասարդն, և մտանեան նոր ոչ լինիցի ճոխաբան: Որ մինչդեռ խրճիթնացուցանէ և մեծացուցանէ զօրինացն զպարուրիչ են մանրապանջ և խառնախոյթ ցնորք ինքնահաճ կամաց, որ օրինաց փոխարէն զաղճատանս

իւր վաթէ , և ըստ հաճոյից զայնս յերեսս
ելից ։ են կատարածքն և երկիւղն՝ մի՛
գուցէ զօրացեալ ազատութիւնն կալչան-
դեալ նուաճեցուի յայնմինչ ։ են մա-
խանք և ամբարհաւաճումքն իշխանութե ։
ոչ ցանգ վարանեալ կայ՛ի միտս իւր՝
թէ ոչ երբեք զերծն երթալունս մարթի
լուծին ծանուցանել ։ զհուսկն առացից՝
անմտութիւն՝ նկրտիլ կանուխառնել
զանհամար ընչին մանրամասնութիւս ոչք
յոյժ բարեկիս լուծուիլ կարգաւորին ։
՛ի թագաւորութե առ յայսմիկ անհա-
մար հրամայարակք և սահմանադրութիք
՛ի լոյս ընծային , այլ այդ զգրոց ե ե-
րաւագիտաց՝ և ոչ ժողովրդեան ։ Ուրա-
քանչիւրոք նախ զառաջինն լինել ունի
իւրն գատաւոր , և հետևաբար գիտել
պարտ ե նմա զոր միանգամ հարկադրել
արգելեալ՝ և հրամայեալ ե յօրինից անտի ։
Ո՛ւ այս պէտք են լինել օրինաց պարզք՝
մեկնիչք՝ բարեգուշակք՝ սակաւաթիւք՝ և
առ պահպանուի դիւրինք ։ ՛Ի վեր քան
զայս՝ այս ե՝ որ հանուռօտ զգազմանք-
ղուն մնոտի և ունայն մանրամասնութիւս
կա

կատարեալ ըլլան։ Ուստի՝ մինչ ժողովրդեան քաջահմուտ լինի պատուիրուածը իւրոյ, և համեմատական այնր՝ որ առ ինքն պատկանի, վստահանայ յաւելումն թեթև անգրը և ուրախութիւնը զկեանս իւր վարել ի հպատակութիւնէ իշխանին։ Տեսանէ զվայելչութիւն արդեանց վաստակոց և ծառայութենց իւրոց, և ճանաչեալ զնա՝ ի բարին հատուցակաց, յարգէ և մեծարէ զնշխանականն զօրութիւն, որ համաձայն և համախոհ առնէ զինն ընդ միւսոյն։

Օ՜ի՛ ո՛վ զի բազմիցս տեսանեմք զնա չընդհանդուրժել զօրինացն տանիլ զուծ, եթէ ոչ ըլլ խստուն լինելոյ ի նոյն իսկ յօրինս, որ ճնշէ զնա և տառապեցուցանէ, և միանգամայն մի չափազանց մեղուլթենէ ևանհոգուն նոցին, որք մանաւանդ հսկել և խնամել պարտին։ Ընդ՝ պարզուն և քաջերևուլթենն սուվականն իւրիք մատնի՝ ուղղութեամբ զայս անկարգութենս վրիպակուն։ Ըստ՝ մինչ տեսանէ դատաւորք ժողովրդեան քաջ խելամուտ եղեալ, մինչև զնոյն դատաւորս անգամ դատել, և նոցին հակառակ պարզ

ալարդ և հաստատուն օրէնս սահմանել, ոչ բնաւ համարձակին գլանոնն թիւրել և զկարգ, և ոչ իսկ զնորոն կամաց ըզկշեռն խարդախել։

Գլխաւորք անկարգութիւնք յօրէնս՝ են՝ տան զիշխանութի՛ւն ի վէր ընչից և ստացուածոց, մեզի չի՛ք անտի վտանգ լինչ կենաց և ազատութեան ժողովրդեան. և մինչ կապեն կաշկանդեն զձեռս նոցա զայլ լինչ ոչ կարեն՝ բաց ի մերկելոյ և կեղեքելոյ զնո՛ն։ Սմին իրի բազմագիմի և անհնարին նախճիրք գործեն ի չարախոսութիւն իշխանաւորաց անտի, յորս հազիւ հազ գտանի միմիայն մինո՝ որ չէ ալարեալ ի յուզելոյ ընչաքաղց մոլեռն ագահութեանց։ Յայսմ ուրեմն պարտի իշխանին դնել զզգուշութի՛ւն և զարթնուի՛ւն լաւ ամ. և սկսանիլ բերել ի յայտ զհատ հարկաց։

Ընդ լինչ հարկք արքունիք լինին յաճախք՝ անկոպարք և անկանունք՝ ոպ են՝ իսկ. տնտեսութի՛ւն գնարդ և իցէ, լինիցի միշտ շփոթեալ և չարահնար. ասպէ հարկ ի վէր կայ զայնս չափաւորել։

Օրինք կանոնաւորիչք այնոցիկ համա-
ռօթք մեկինք և անփոփոխք իցեն : Ըստ
ինքեան՝ հարկն կաբեւոր է տէրութեանն ,
այլ հաւասար՝ թեթեւաբեռն՝ և ընա-
կան լինելոց է , մի անգամ միայն՝ և այն
ևս՝ ի մէջ խակական և հասատատուն ըս-
տացուածոց կարգեալ՝ և կանոնաւորեալ
ըստ չափու արժելոյ նոցա , և տղնգուռնակ
յամ ուրեք : Որպէսզի մեզ եղիցի հարկն,
զոր երջանկին սիկիլեցոյ տայը կնճռուքեք
հռոմէացոց . զայն սիկիլեցոյ ասեմ՝ ո-
րոյ քաղցրութիւն էղև առիթ տօնելի լի
նելոյ կեսարու՝ ի գաւառս ասիոյ : Գէն-
գամիտ խոքեռուէն չէք այնու հեռև տե-
ղի ապաւինի՝ ի խաւարամած և՝ ի միգա-
պատ լաքնութիւն հոսի աշխատութիք և ցո-
փաբան հռոմարտակաց . զի նոյն ինքն
իրաւանց անկերևութիւն պարզ՝ հաբեք
զսահման , և կարճեալ կատարիլ ըստ
քանց , գաղարի և լինել ատելի :
Վրաջ գիտես՝ ասէ յուստինիանոս՝ զոր
սովորաբար առարկեն սկզբանց քոց :
Ի՝ մի բռնանգակելեն գհարկն՝ և նուա-
զեցուցանել զայնս : Այո իսկ է ճան և
այն

ակնկալութիւն իմ՝ ասէ ղեւոնդիոս ։ Արկ-
նեաց անդրէն կայսրն՝ ասելով՝ եթէ յԼը-
փանայ ի սրթամտութենէ ժողովուրդն՝ ա-
սեն՝ լինի պղերգ յանդուգն՝ ստամբակ
և անսաստ ։ Որ արդարութեամբ բարձ-
րեալդն զոչեաց բնութիւնս ։ Եւ զիարդ
հնար է՝ զի ժողովուրդն հեղգացեալ ի
բաց խորշեսցի յերկասիրութենէ անտի՝ ըմ-
զի ասպահով են արդիւնք վաստակոց իւ-
րոց , զիարդ մարթ է այնմ՝ ստահակել և
ընկալել՝ որոյ վարձ վարձս զաւրս յերջան-
կութենէ և ի բարօրութենէ ։ երկնչին և
կասկածին՝ դուցէ յանդգնեսցին արհա-
մարհել զիշխանականն պատիւս ։ Որ ոչ
քաջ ընդդէմ և իրաւեկ եմ՝ ես ։ կամին զի
սրբեսցեն դողոցք ժողովրդոյն իբրև ըզ
գերբի ընդ գաւազանաւ խստուբ ։ Այլ
ոչ առաջի դողոցից է՝ մինչ անմեղ է , և
չիք ի նա անուն չարութենէ , ընդ իշխա-
նութիւնդ ։ որոյ լինել ուրախ , եթէ ոչ օրի-
նաց՝ և օրինաւոր իշխանին լիցի ։ Որ
տեսցին հաճութեամբ երգիկ առաւել ա-
պահով և հաւատով գոպատակելոց իւ-
րոց հրամանաց և ակնածութեամբ , եթէ ոչ
որ

որ քառերաթուիք երախտագիտութիք և
սիրոյ խոտոյ զամ զհայթական խրհա-
նուն զերաւանս յինքն ի յանկուցեալ ։
Պատասխ ինձ՝ զի առեալ եմ ես զչափն
ժողովրդեան , չէ այն զոր նկատագրեն ։
Ընշուհատուածք և վիշտք ընկճեն զայն և
առաջնակարգ յանձնեն , յաւարեկուին՝ շա-
հելոյ միշտ , և առ ստացումն երբէք ոչ
ժամանելոյ՝ ապաժոժ առնէ և յուզէ զնա։
Ընդ ձշմարտութիւն և զոր ամբն զայ
խմանան , քայլ զանց առնեն զնոցա ,
առ՝ի մտադիւր լինն զհետ գնալ կար-
ծեաց խեղաթիւր մտաց խրեանց ։ Ընդ
կարծիք մեծամեծաց ցուցանէ՝ թէ ազգ
մարդկան կեայ միայն և եթ ի սակա-
ւաթիւ անձանց ոմանց . և թէ ծնհայ-
նուր ոչ նչ է արարեալ ։ Ընդ ըմբռնելի
ամենայնհատաճառն է այդ ասէ՝ կայցէն ,
բայց հաւատարիմ լսէ՝ թէ՝ի բաղ-
ձման գտանի ։ Ոչ՝ պատասխանեաց քե
լիսաբիոս , ստուեր և ուրուականն լինն է
այնը , ոչ երբէք ըստ իրին կատարեալ ։
Ձիք հանճարեղ և ոչ մի՝ որքան մե-
ծագոյն աստիճանօք փառաց ձոխ և բար

պա

գաւազան ինչ , որ բաղդատելով զինքն ’ի
մանաւանդ ընդ ժողովրդեան՝ յորմէ կո-
չակրի՝ Թեւարկի՝ և պատուաբեր ոչ խո-
նարհեցոյց ’ի միտս իւր , զնա ձանա-
չեալ զանզգրուճի՝ զնիաղուճի՝ և զաղքա-
տութիւն ։ Եհուդիէն իւր չէ այլ ինչ
քայց եթէ՝ կերպարան լինն խաբեպակ ,
այլ տակաւն չարն է ’ի պատրանս սրկա-
նել և հաւանեցուցանել նմա զայն՝ ի-
բրև զինն իսկական ։ Ցեր տացէ՝ մնո՛ւրիմ
ինչ տիբերոս՝ զէ մի՛ յանհնարինն խաբ-
եութիւս այս քոյդ անկցի բարեկամ ։ Փոյթ
յանձին ունիցի՛ր յորդորել զնա յառա-
ջինն և նախահաւատականն զայս իւր յառել
յընկերակցութիւն · զոր տեսցէ յերկիս տը
րոհեալ դասակարգութիւս և երէքեան ևս
’ի նպաստաւորութիւն իրերաց պարապեալ
առաջինն կարգեալ զվենացն յերկրէ ըն
ծայել զնարևոր պէտոյս · երկրորդն՝ ըս-
տեղծուլ և ձևացուցանել զարդիւնս զայ-
նսիկ առ վարուցն և պիտառուն ։ Երրորդն ’ի անտեսուն և ’ի պահպանու-
թիւն բարւոյն հասարակի ։ Յայսմիկ պայ-
մանի տրամադրութիւն չիք պարապորդ և

աչալրդիւն ոք · ընդանակին փոխադրինա-
կան զօրավիգութեանն ընանի , եւ բազան-
չիւրոք ըլ կարի խրուտ այնմ սատարել
հանապազ · ոմն զօրութիւ՝ ոմն արուես-
տիւ , ոմն խոհականութիւ՝ ոմն լուսա-
ւորութիւ , ոմն հանճարով՝ ոմն առա-
քինութիւ , ամէն հասնիսրդք՝ ամէն
հասնկանք , և ամէն միահետ օժանդա-
կեն և հատուցանեն գիւրեանցն զհարկ ։
Ա՛յս պարզագոյն՝ բնական և կանոնա-
ւորեալ կարգ բուսնդակի ՚ի տեսութե-
թեան արգար լեն կառավարութեան ։
Ապաքէն մեծագոյն տգիտութի է , որ
միտն ՚ի գաստուց աստի զայլսն արհամա-
րել յանդգնեցայ , որք հաւատարապէս
պիտանիք են , և հաւատարապէս միմեանց
կարօտք · և թէ նախանձաբուխ թի ինչ
՚ի նոս հասնութեսցի լինել , երկբագուիչն
գրի մանաւանդ , քանզի՝ եթէ նախկնա-
կան հարկաւորութիւն մարդկային կենաց
է փերակուրն , արհեստն կերակրելոյ
բազմապատկութիւ պարծի քան զամեն ։ Այլ
որովհետև դիւրագոյնք է՝ և չէք ինչ ՚ի
նա հասկաց վտանգի , և ոչ խոկ բաց ՚ի
կա

ի արևորագունից զայլ ինչն պահանջէ կա
րողութիւն · քաջութիւք է՝ թէ այլ ար-
ուեստք շահականք՝ որոց պէտք են հան
ճարոյ՝ առաքինութեաց, և չքնաղագոյն որա
կութեաց, առաւել յարգեալ և յորդո-
րեալ լեզուաւ: Գոմին իրի արուեստք նախ-
հնական հարկաւորութեաց չեն՝ ի մեծի հա
մարման, և ոչ իսկ պահանջեն լինել:
Ա՛յլ քանզի վարկապարագլի ինն լինէք
ընծայել նմա ունայն նախատաւթիւն,
նմանապէս անարդարութիւն և անգթութիւն
է խոտութիւք և արհամարհանօք վարել
ընդ նմա:

Օգուշացո՛ սիրելի իմ տիգեքրոս՝ ի խոր
ամական արհամարհանաց աստի զքոյդ
քաջեկամ, յորդորեա՛ զնա պաշտպանել և
պատսպարել իբրև զինքն և առ երկրորդին
անուցիչ զայս մանն մարդկային ազգի այս
չափ օգտակար՝ և այնչափ անհրաժեշտ:
Իրաւունք են՝ զի ժողովրդոյն վաստակեցող
վճռ դասուց յորոց օժանդակի, և մեծա-
գոյնն ձեռնտուն լինիցի ըստ նմ պահ-
պանութեան իշխանական գործոցն՝
յորմէ կախեալ ապահովութիւն իւրեանց
[illegible]

իսկ երկրին ձնայ և անկանել հերակրել
զմարդիկ ։ Այլ առաջինք՝ զորս կերա-
կրելոց է, են այնք որք արդաւանդ և
բեղմնաւոր առնեն զայն, և չեն իրաւ-
ունք այլոց պահանջելոյ յայնցանէ ա-
ռաւել քան զոր իւրեանցն խնդրէ հար-
կաւորութիւն ։ Ո՛չ եթէ նոքա անխոնջ
և ճիգն երկամբ և աշխատանօք իւրեանց
զայլ ինչ ոչ շահին եթէ ոչ ամենա-
թշուառ լինն ւվիճակ, չեն արդէն համա-
րեալ՝ ի տակն ընկերակցաւե այլ՝ ի հա-
մարի գերեաց, ուստի անտանելի և կարի
առեալ լինէր պայմանն կենաց նոցա յորմէ
կամ հրաժարէին յայլ ինչ ւվիճակ կե-
նաց մտեալ, կամ զաղատքէին՝ ի վերա
նորոգմանէ իւրեանց, կամ՝ ի մշանջե-
նաւորելոյ գնե ։

Ընդարձ՝ ասէ յուստինիանոս, յոյժ և
յոյժ սրհամարհեալ են, բայց բաղդ-
են յայսմ մասին՝ զի յոյժ սակաւուք բա
նականանայ այս տեսակ մարդկան կրթել
յաշխատանս ։ Հաղճանք նոցա ոչ զանցա-
նեն անդր քան զնախահպետական հարկա
տուրեսն կենցի, ունին զհաց՝ և շնաց է նոցա։

Իբրա

Իրաւամբ՝ սիրելի դրացի իմ՝ ասէ քե-
լէսարիոս , մանրիթ է ասել զգէն՝ թէ վա-
ըեալ է քոյ զաւուրս յարքունիս , որում-
հետեւ այդքան հաստու ես գնացից նոցա ։
Ո՛րանեաք ահաւասիկ զոր միանգամ ան-
դրէն հանապազ բարբառի առ՝ի ստի-
պել զեղեանն կապտել կողոպտել դժո-
ղսմուրդս իւր՝ եւ նենգել զնո առանց խրղ
ձելոյ ։ Լա՛յ՝ համաձայնիմ ընդ քէ՛ զի թէ
չունին նոքա ընտանի կարեւորութիւն շքոյ
եւ վաւելակեցութեան · քայց՝ ուրքան հա-
մեստ եւ սակաւապէտ են կեանք նոց , եւ
ուրքան ժուժկալս եւ քաջհամբերս գոլ
ճանաչեմք զնո , այնքան հաւատս ընդ-
ծայելոց եմք՝ եթէ յորժամ տրտնջենն
իրաւամբ տրտնջին ։ Ի բերանս աւա-
գանեան՝ պակասուքն կարեւոր ալիտոյից՝
ցուցանէ զոչ ունելն բաւական՝ որում
զերծիլ աթ քան անօգտակար դարմանել
կարացեն , և կերակրել զպակասաւորն և
զդատարկանաց զպատասխուրսն զթաղմու-
թիւ · իսկ ՚ի բերանս միակաց երկրագոր
ծոց յայտ առնէ զոչ ունելն՝ որում կե-
րակրեսցեն զնոսա իւրեանց զտառա-
պեալսն

ալեաց յայնց անտի ծերութիւն, և զմա
առաստուանկ զորդիս իւրեանց, որոց քա-
զուկք անզօրք ոչ տակաւին զօրեն սա-
տարել, և զիանայս իւրեանց յղել կամ
ատնտուս նորաճիլն սպրկի տէրուն. և՝
զոչ ինչ ունիլն յիրիկր արկանելոյ, կամ
որոյ հոգալ զամն կարկտահար և սո-
վաքեր, որոյ հոգալ մի իւր՝ կամ մի
իւրանոց՝ ի ծերութիւն կամ՝ ի հիւան-
դութիւն զեղ և զբաբանն որոց ոչ տես ու
նի քնութիւն: Աղոչ՝ խնդրեմ՝ ի ձէնջ
աիրելիք իմ, զի ասասջիկ ինձ եթէ նախ
կնոկան այս տրամադրուի զարդեամիք
երկրագործուն՝ չի արդեօք առաւել
տոնել և առաւել անկասկած քան զայն
ձէն յանոսի:

Ո՛վ ո՛վ պատասխանեաց կույսն՝ զի՝ ի
մի հասանեն երբեմն ժամանակ աղետա-
լիք՝ յորս անհնարին է յարկածից տու
ժանաց զերծ կացուցանել զնո:
Ու այս՝ պատասխանեաց բեհեսարիտ,
հարկ է սպառեալ գոլ՝ ամ աւելորդաց,
և ամենևին ոչ ունիլ զայլ քան եղանակ
փրկելոյ զժողովուրդն, բայց եթէ ջնջ-
ել

ջել զնոս խափան · սակայն ոչ է իմ տե-
սեալ զնաւ զժամանակս զայսոսիկ ։
Ա՛յլ արդ՝ զուղիղն ճառեսցուք · զիարխ-
ցես արդեւոք զոր ձնշէ և տառապեցու-
ցանէ զբռնաւորսն զհեղաբարոյ և զքաջա
համբերս դասն տերունեմէ , է բեռն զոր
՚ի վե՛ր նոքա բառնալ դասն ապագործ՝ դա-
տաբիւծից , և բուծեալ ՚ի գիրկս գըե-
գումանաց հեշտասէրք ։ Որք միանգամ
ձոխասէրք և վարձամասնիք իւրեանք
առասել հաղորդեն շահուց ընկերակ-
ցասէրք , են այնք՝ որք նոճազ կամ
գրքերէ ինչ ոչ հատուցանեն վե՛ ծա-
խուց կատարմարսէրք և պահպանուե նը ։
Թիւոնի՝ թէ անօգտակարսէրն արտու
նսէի լինն է վե՛ նը ։ Ասելամեցո դու ըզ-
նա՝ երիտասարդ քաջ՝ բառնալ առեղ-
ծանել ՚ի մէջոյ զայս անկարգսէրն ,
բաժանել ըզ կարի և ըզ իւրքանչիւրոց
գոյից զբեռն ծանրուց հասարակաց , և
բեռնս այս դիւրաբառնալի լեցի ամեն ։
Ո՛չ ինչ ոչ արարաւ՝ ասէ կայսրն , առ
՚ի հաստատել զայս բազձալի հաւատա-
րսէրն , ոչ ապաքէն դատապարտեցան

ՙի հոգի հարկահանք ուխատագործք, որք չէ բաժանելն զհարկ քաղաքին իբրեանց՝ ծանրաբեռնելին զմինն առ ՙի թեթևացուցանել զմիւսն։

Ո՛վ անտանելեացս՝ պատասխանի ետ բե լիսարիոս, քաջ և կարի քաջ իրազէկ եմ զի ոչ վճռ այսարիկ ողորմելիքս այսոքիկ թողուլեն ոչ գտանիցն արժանիք։ Վա՞ ոչ խոշտանգելոց զիշխէդն առաւել խստութիւն, մանաւանդ ՙի կապանս երկաթիս, լինին զանակոծք, և յայն սահմանն ժամանեն թշուառութեանն՝ մինչև ընդվիճակ դերեաց նախանձիլ։ Ասացէ վճռ տէրն ողորմութեան՝ հնազանդեսցուք ձերոց դոն երբեք քանտք՝ կապանք՝ հարուածք և տանջանք։ Թէ և այնչափ՝ զի՞նչ օգուտ անտի ժողովրդեան՝ մինչ բմբերանեն զինք, և հեղձամուղձ առնեն զհեծութիւնս նոցին։ Ցուք նշ զօրինս մեղմագոյնս հանդերձ լիակիր ազատութիւն զստունգանօղս հալածել։

Ցամաք ժամանակի՝ ասէ յուստինիանոս տուեալ է ժողովրդեան ազատութիւն գանգատելոյ։ Այո՛ կրկնեաց բելիսարիոս՝

ոմն՝ եթէ բանաւորք նոյ հաւանեսցին [illegible]
ղալ առնել զայն: Եւ ոչ առաքին սահ-
մանեցաւ՝ [illegible] ամենևին սկսաք կրկին միա-
բան հաւանութեամբ և կամաց զործակա-
ցաց և կուսակալաց՝ ետուն զի քաղաքք և
գաւառք ծանուցանել կարասցեն արքու-
նեաց զհարստահարութիւնս, որոց նոքին
ինքեանք կամ են հեղինակք՝ կամ կա-
մակիցք և հաճախոհք: Զոր արդեօք
այլ ինն եղանակ զործունեայ ապահով
առնելոյ զանպատժութիւնն: Որպէս պա-
տուիրեն գաւառացոց զբռնագբօսութիւնս
արդելուլ, իսկ նոքին ինքեանք կուլեն
և կեղեքեն: Որպէս յուշ առնեն նոցա
զպարտաւորութիւնն՝ որ՝ պաշտպանելոյ զան-
ոյին յանիրաւութենէ հզօրաց, այլ նո-
քին իսկ զրկեն և չարչարեն: Որպէս սահ
մանեն զպայման հարկին, բայց քաղա-
քապետք՝ կուսակալք և նախարարք զայն
բաժանեն, որոց ոչ պակասէն երբէք
պատճառանք ծանրացուցանելոյ: Որպէս
առեղի տան՝ ի գատ ժողովել [illegible] սպասա-
ւորս բռնշխին յաւելուն նոյն բռնշխին,
քայց նոքա արդելանեն բռղոքել յատե-
նէ

նէ անտի յատեան իշխանին, ասէլով
Թէ իշխանն ոչ վերածէ զբաջ յայս ասելիս
Ձան գերամարտ, քանզի եթէ զարդա-
բեալս առաքինութիւնք ուղղութիւն և հան-
Ճարով։ Ուրեմն՝ նա ոչ երբէք միտիւ
Յընտրութիւն իւր մեղանչել։ Որ ան-
միտութեանս մեծի՝ հաւատալով միմիայն
անձին՝ դնել՝ի վտանգի զքաջդ ժողո-
վրդեան ամեն։ Ցուսալինքան և առ զգ-
չափ անկարգութեան այսորիկ, և ամին
իբրև հաստատեալ կարգեաց պերճորս լե-
ալիք իշխանութիւն ընդեմ կալոյ հարստա-
հարելոյ իշխանութեանց՝ արդի նեղեաց
ժողովրդեան։ Ընդ սեղի կալնուն նմա՝ի
գաւառս յայնմանիկ՝ հարան խոկոյն՝ի
ժանտ ախտէ անտի, և ոչք միանգամ
զէտքն էին կացուցեալք ժողովրդեան,
յարեցան միտեցան՝ի կողմն Թշնամեաց,
ուստի նուճարեցուցանելոյ փոխանակ՝ ըզ-
բռնաւորացն ընտրեցուցին զԹէ։
Օ՜ի նչ արդեօք առնէիր դու յայնժամ
Եհոյեց կայսրն։ Անկն մեստուցանէի՝ պա-
տասխանեաց բերկասրեալ՝ հնձուէ ադա-
ղակի անզգոյ չքմեղաց, և պակուցեալ
սաղ

սարսեցուցանէի զՀզօրն և զանիրաւն ե
Ի սահմանադրութիւնս կայսերաց մե-
ծաց՝ մի միայն է յարգոյ և ակնածու-
արժանի, զոր և ցանկամ յաւէտ հաս-
տատեալ տեսանել ամ՝ զօրութիւ-
Յորժամ ՚ի խմբի անդ կարգելոց ՚ի
պահպանութիւն վէհագոյն իշխանութիւ-
դէպ եղև լնել տեսանել ըստ նոսին և ըզ-
դէտս՝ որոց աւանդեալ էր տիրապետ փոյ
թըն և հոգածուին՝ ընդելոյ ըստ գաւառս
և ըստ ըստ ժողովրդեան՝ ասե
՚ի զեկուցանել կայսերն, ցնծացեալ բեր
կրեցաւ սիրտ իմ, և մարդասիրութիւնն
որ ՚ի յիս հաւ զըզի: Ըզձակատութիւն և
տարփանք սրտի իմոյ են՝ զի բարեմոյն
իշխան ոք այսմ կալեսոր պաշտօն ընդ-
հեռջ զամ արժանաւորն պայծառուի,
զի ՚ի վէր այնը զառաքինագարդ զհաւա-
տարիմ և զսերտ բարեկամն իւր կարգես
ցէ, զի առաւել գեղապանձ և առաւել
շքեղ հանդիսիւ առաջի սքղ սեղանոյ
ընկալցի զուխտս նոյ, զորս դնել ունին
նոյ՝ ժողովրդեան՝ և իշխանին, մի խոր-
դախել երբէք, կամ նենգել զիոյթ-

էրա

իրաւանց տկարին՝ ի չնորհուկս հզօրին.
զի առաքեսցէ զնա ամի ամի առ ժողո-
վուրդս իւր վառաւոր և տօնելի անուանի
նազրաւէթեան պաշտպանի, և վաղվաղա-
կի զինի կատարելոյ նմա անդրէն գնա-
ցեալն զպաշտօն, յետս կոչեսցէ վե-
րստին, զի մի՝ ի կաշառաբեկուէն անկ-
ցին յորոգայթ։ Ո՛վ Թէ ոգւոյն օգտես
ցէ ներկայութիւնն՝ և միանգամայն լուր-
նդ։ Ընդ ժամանելն առն արդարոյ՝ ի
գաւառս՝ տեսանէ զազատուին ամբոխ-
նալ զուարթագէմ զգլուխ իւր, և զա-
պաստանութիւնն ըզնաւորութեամբ սա-
սել պակնալ և ակն՝ ի բերան յերկիւղ
կորանալ, տեսանէ զգաւառապետս՝ արդ
վերակացուս ձեր ստորակայիւք իւրովք
հանդերձ՝ գունատիլ և զողալ առաջի
անուշառ գատաւորին, և զժողովուրդս
պարառեալ զիւրեւ՝ ոտն շուրջ զհաբգ
և վրէժխնդրութեամբ։ Ցրտանջին մի-
ապետք՝ Թէ ոչ մարթին հաստս լինել
Ճշմարտութեան։ Ո՛վ ապշութեամբ նոցին
մեծի, Ճշմարտութին՝ սիրելիք իմ՝ ի
մէջ նետաձգուեցաք և զինուց ևս խնդրէ
զնա

զնա, զիարդ երջանկալար գտանիցէ զնա եթէ քաջեաւ կենդանի մնայցէ ի փան։ Այլ ոչ լսիցէ յայնժամ աղաղակն խաւիարոյ ամբոխեալ խուժանին, այլ ձայն հեզահամբոյր սրտի խնամոյն և առաքինւոյ՝ որ առ ոտս աթոռոյն հանգչէ զկեճռաւորին տնանկաց և տառապելոց։ Ո՞վ քեզ զիարդ պակասեալ չքանայիցէ անկարգութիւք և ոճիրք յանդգն ընդհանրին զործեալք, եթէ այսոքանակ ամ ըստ ամէն անգրեն և ահաւոր աչք արդարութեանն հսկիցեն, և տուր նըշ ի վերուստ ապաթեթառոյն ի սէր եղեւնազգածոց ի պատիճ պատուհասի նոցն շողշողիցէ։

Ապաքէն ի մէջ ազգի ազգի վիճակաց մի միայն զենումորութիւն գտանեմք, զորում անառակութիւն և անկարգութիւն թագաւորէ առաւել սանձարձակ և անպատիժ։ Այլ եթէ ընծայեսցի սենեկանն իւր զենումորական օրինացն, ճշդութիւն և ոյժ, և ոչ սպրդեսցի ի մէջ շնորհն մեղկելոյ զնոցին խստութիւն, և ցուցցեն ևս ապացոյց լինել պատժոց, ըստ այնմ զոր եառ ձեռ յուսահետս, յանդգնագոյնք եառ

ևս ՚ի սուղ ժամանակի ուղղեցին։ Օրըպիսի օրինակ ետ յուստինէանոս՝ ե- հարց կոյսըն։ Պատմեցից քեզ՝ ասէ բե- լիսարիոս, որ ըզ իմոյս հաւանութեն՝ կ պեր ՚ի վերոյ քան զամ վայելչագոյն յե- շատակս թագաւորութեն յուստինիանոսի։ Յաւետաւետել զօրագլխաց իւրոց զձեռա իւրեանց ՚ի կողքիսն՝ յորեան աբքային լազիենոսի դաշնակցին իւրոյ, առաքեաց անդրէն զամն արդարամիտ՝ հանդերձ լե- ալիր և բացարձակ իշխանութեբ դատել և պատժել՝ զինի լսելոյ զամբաստանու- թիս ժողովուրդեանն լազիենոսի, և զամ բաստանելոց զերաւունս։ Ընդ նմա՝ ա- հաւոր՝ և բացարձակ դատաւորս այս՝ կազմեաց՝ հաստատեաց՝ կարգեաց զամ այսմ գատաստանիս մեծի զարժանաւորս հանդերձանս։ Տեղի ատենին իւրոյ ընտ- րեաց զմինն ՚ի բերոյ կաւկասու, ևան- դրէն ամն յանդիման զօրացն լազիենոսի ետ կատարմանաել զարիւնաւալաս աբ- քային նոյ։ Ընդ այսմ ամի պէտք են ան- կաշառ և իրաւադատ անձանց, որք և ՚ի գժբաղդութե հազիւ հազ գտանին,

մա

մանաւանդ զՀնէ սնկման և նուաճման
Ծերակուտին։

Ո՞վ Հ՚նէ՛ ասէ սիբերաս՝ ողբամ Թերևս
զբանաւորացն այնոցիկ զկործանումն, զո-
ճառս՝ ասեմ՝ բանաւորութե։
Ապաքեմ զծերակոյտն՝ պատասխանի եառ
դիւցազն՝ ոչ վէ այնը ոք էրն, այլ ոք
մարթ էր լինել։ Ըմբ իշխանութե՛ հակի
՚ի բանաւորութե՛, վասն անդատին ՚ի
բնութե՛ կամին մարդկի զի կամք նե-
րեանց զօրինացն ունիցին զօրութե՛ն։
՚ի պատճառս խաստութե և անսուճաճելի
բարձրացն ամբարհաւաճութե Ծերա-
կուտին վարելոյ ըստ ժողովրդեան. Նա-
խահասեցաւ հաստատակաւետութե սիա-
պետութե՛ն, ՚ի մի միայն այլ գրաւեալ
զամ իշխանութի տերութե՛ն, զոր տեսանել
ակնուհիկն առաւել արդար, առաւել
հեզահոգի՝ և առաւել ցածուն։ Վառե՛լ
միապետիս պարծիկ՝ նախանձու միա՛հե-
ծան վարելոյ զիւրն զիշխանութի՛, ըզ-
բարձրացեալն Ծերակուտին զպարանոց հե-
արկ ըստ լծոյ, որոյ զարհուրել առ ե՛ր
կիւղին, նուաստացաւ և խոնարհ հեցաւ

առել քան զոր կամիը լծադիրն իւր։ Զայսմանէ նոյն ինքն տրտնջիլը կայսրն տիքեբրոս։ Սակայն դիւրին է ըմբռնել եթէ դադարեալ ծերակուտին ՚ի վնասակար լինելոյ, օգտակար լինելը, եթէ նա առաւել սկսեա՛ առաւել սկնաճելի՝ և առաւել հզօր զիշխանութեանն հանդիսացուցանէր, և եթէ կարգեալ կացուցեալ միջնորդ ըմ մէջ իշխանին և ժողովրդեան՝ լինէր յենարան՝ և պատսպարան ամ զօրութեց երկուցն։ Այլ ոչ սկսեա տղբամ զծերակոյն. բայց եթէ սկսեա լինելոյ ներ շահմարն ինչ յոգնաթիւ մարտկաց քաջալերժից ՚ի տուաւր և ՚ի կառավարութեի, մնուցելոց ՚ի խորհուրդս և ՚ի մարտս պատերազմի, ուսելոց զարուեստն կառավարելոյ օրինաւք և զինուք յորոց տասի զրկեցաք Նորին պակասու։ Զայսմանէ արժանապատիւ գասու յորդոր սհմանս սլրտնկելոյ ընտրել ունէր լինչնակալ ոք զզօրս պետս՝ զգրէնսվարս՝ զգատաւորս՝ և զիշխանաւորս իւր։ Նա զարդիս եթէ հարկն առիքեսցէ հմուտ առաքինի՝ և հանճարեղ զոք հանդի-

սաս

սայուցանել, ուստի ճանապհացուք զնաւ
՝ի դէպ ե արդեօք առ ՝ի զմոթգ առնուլ
յանձնել ուժք զորոշումն բաղդի ժո-
ղովրդեան: Թէ՛ երևս արքունիք են՝ ուս-
տի եւանեն ծաղին հաւհաւուք՝ պաբի-
ոսք՝ և չհպինք: Եւ պակասուե վար-
ժարանի՝ ուր կաթին ոգիք՝ ուր մտա-
խոհութիք զիւրեանց զօրուեցին առնուն
զէպ, ուր հանդիսանան յատկութիք,
ուր հանճարեղութիք բարգաւաճին ուս-
ճանան, ուստի լուսաւորուեց և առա-
քինուեց պայծառապէս Հառագայթք ցո
լացեալ՝ ընդ սիրտ ժողովրդին Թափանցեն,
ամ ինչ գրքերք քոյնջատհմութիք և կա
մաց շնորհին ընծայի: Ամին իրի կուտին
մերերին կոհակք չարեաց՝ յորս հեղձա-
մուղ լինի տրուերին:

Ո՞ ինչ կամիս դու՝ ասէ կայսրն, իբրև
արտասաք լինին մարդիկք ՝ի նախա-
պատուէր՝ և քնուին գտանի ապակա-
նեալ, և իբրև գինի բազում հնարաւոր
ջանից և ճգնութեց գնտրուելի ինչ
բարի ոչ լինի, ՝ի հարկէ ւքանին ևտաղտ
կանան յընտրուէ անտի:

Օ՛ն

Օ՛ն անդը՝ ասէ բեկիսարիոս՝ չէ պատ-
ւեզ երբեք ինձ հատնիլ, զի չէ քնաւ ապա-
կանութենն իւ հանուր, յոմ՝ ուրեք զը-
տանին անձինք բարեհամբոյրք, և երբէք
ոչ զտանին ծնուցանելի են, շատ է՝ զի
իշխանն սիրեսցէ զայնպիսին, և գիտաս-
ցէ ճանաչել զնո. ապրէ երուք տիրելիք
իմ, և միասցէ այս լինել առարկայ վաղ
ուշան մերոյս մինչեւ ամենայն զուարա-
քանութենէ: Ախորժելի ինն է՝ տեսանել
զեթէ առ՛ի վերանորոգել՛ի լաւ անդը
զչար որակութիս կրտրութենց, բաւա-
կան է կամիլ առնել զայն:

Ռեկիսարիոս ամ ինչ հնինէ և յեցուցա-
նէ՛ի մէջ տիար կամաց մերոց՝ ասէ յուս
տինիանոս զտիքերոս, այլ զիարդ հը-
նար է յընտրութենէ անդ հաստս լինել
ճշմարտութենէ. նա ոչ գիտէ՝ թէ ոլպի-
ան խորամանկութենէ կերպարանին առա-
ջի մեր: Ահաւասիկ զարմանալին է՝ պա-
տահանի ետ տիքերոս, կամիլն նը զի
ծնցին մարդիկք՝ ապ դուդ ցանկաս, ի-
բրու թէ քնութենին իւ քոյ իշխանութե-
նէ: Այսու ամենայնիւ բեկիսարիոս է ըզ-
գ

գծնամիտ ոը , ալիք ծերութե և տա-
բաշաղութի՛ն ուսուցեալ են նմա զամ,
զինն իրի արժան է լսել։

ԳԼԽ Ի.Գ։

Յաւուրն հետևելոյ՝ դարձեալ եկեալ
առ բեղիսարիոս՝ զտին զնա ըստ պատ-
ղինոսի պարտիզպանի իւրում՝ ի հոգա-
գործութե զբաղեալ։ Եթե վայրկ մի
ևս աստ դիպեալ էր ձեր՝ ասէ ցնո , ըն-
կալնուիք և դուք ըստ իս զնրատ լինն բա-
րի զարհեստին կատարելոյ ։ Ոչզնչ
չիք ինչ հանգիտագոյն կատարուրե
մարդկան՝ քան զտունկս , և պարտիզ-
պանն իմ որ կայ անդէն՝ խօսի և ասէ
զայսմանէ իբրև զայլ ոմն սօզն ։
Ո՛րչ կայսրն և տիքերոս զնայրն ընդ
դիւցազնոյն , առարկեաց նմա երկուա-
սարդն զոր միանգամ խոլհեալն էր , և
համանգամայն զփաստս՝ յորոց նենգիլ
կասկածէր ։
Ապաքէն՝ ասէ ցնո բեղիսարիոս , որ մի-
անգամ՝ ի ներքս պալատին իւրոյ պար-
ատ,

առեալ է ՚ի յոգնախտամբ տպատաւորեաց
մարդահաճոյից , կարի ՚ն ուժգ ճանաչէ
զանձինս : Այլց ոմ՛ր արգելու զնա յան-
ձկութեն բանաւ իւրմէ անտի արտաքս
ելանել , և քաղաքավարել ընդ այլոց :
Վիշապաբանքն յիշեցան ոք սէրոյն
ձկնարտուեցե և նշանակ : Դատաւորք իւր
ըստ պատրուակաւ դնեն զայն , բայց ժո-
ղովուրդն երկիւղած զօրականն ակնոց
վշտացնեալ և հաւատարիմ ոչ ծած-
կեն ՚ի նմանէ անտարակոյս : Լուծիցէ
նա զնոյն ժողովրդեան , որք են ընշա-
նացն հարցուածք , և դատաւորք առաւել
արդարք՝ առաւել արժանաւորք , և ա-
ռաւել առաքինիք . և որքանիցս յայն-
ցանէ առաջորդի , միշտ առնէ զընտրուեի
քաջի : Ընդ միտսեառաց ընտրուիք շըր-
ջին և եթէ ՚ի մէջ երկուց առարկուից , ՚ի
մէջ խորհրդակցաց , և ՚ի մէջ գործա-
վարաց իւրոց , և եթէ նա բարեհաճ
զառաջինն ընտրեաց , ուսուցից նմա և
զայլոցն զընտրուիլն : Ուղղիչ գործոյն և
զարժանաւորս ունել առ իւր զբաբե-
ղեան : Թեոդորիկոս մի միայն ունէր զա-

ռա

առաքինազարդն կատարողութիւն, և գիտէ
արդէն եւ ամ՝ թէ որով իմաստութիւնք
և փառաք Թագաւորեաց։ Արդ՝ գոն նը-
շանակք հաւաստիք, որովք՝ ի նոյն իսկ
յարքունիս մարթի է ընտրել խորհրդա-
կիցս և առաջնորդս։ Ամբծութիւնն ըս-
կուց՝ անընչահրութիւնն՝ ուղղութիւնն՝
սէրն ճշմարտութեանն՝ նախանձայուզու-
պաշտպանել զանգօրն և զանմեղն, ան-
դրդմնելի սերտութիւնն ի բարեկամսն
մտել զի փորձ տաքաքնդրութեանն՝ հա-
կամիտութիւն ի բարին՝ որում ինչ ոչ լի-
նի խոչընդակն, հաստատուն և անխոնջ
գեգերումն յօրինս արդարութեանն. ասա-
սիկ նշանակք՝ որով մարթի է իշխանին
զանձինս բարիս ճանաչել և զհաւարազատ
բարեկամն ընտրել։ Հակառակ պատ-
ճառք իսկ՝ թոռչին ինձ առաւել զգալիք
քանզի առաքինութեանն հնար է կեղծել.
բայց մոլութիւն որչափ ստուգեալ Թաքչի, և
մինչ հանդիսական եղանակաւ իւիք՝ մարթի
է հաւատս հնծայել այնմ։ Օրը օրինակ՝
եթէ իմ լեալ էր Թագաւոր՝ ամ՝ որ մի
անգամ զհմայս ժողովրդենէ խօսեր արհա-
մա

մարհանգը՝ ըսպարտաւորութեց իմոց կեղ-
ծաւորաբար, կամ զըսպաչալը վարելոյ
իմոյ զիշխանութեն իմ ծառայական ի՞նչ
և անարգ մտահաճութեա՞ն, բառնայի՞
մերժէի՞ և խոպառ ընջեի՞ ի թուռոյ բա-
րեկամոց իմոց։ Ընդ՞ չէք լինչ դիւրա-
գոյն՝ նկատել յանձինս՝ քան զհատու
լինելն յատկութենանց ոչ՞ ողջ յանգետս
՝ի նոցն մնասանեն զնո՞ և ՝ի յայտ աճեն զա-
ռաւել խորամանկս։ Ոչ՞ ընտել է իմ խօսել
յաւէտ զաղջեսաբարոյ կեղծաւորութեն
արքունականաց, յորս չէք և ո՞չ մի՞ որ ոչ
կերպարանեսցի նոյն ինքն արդարամտու-
թեն լինել. իսկ երէ՞ ի պատրանս անկ
ցի իշխանն, ձայն ժողովրդեան զգաս-
տացուցե՞ զնա։ Օ՞, այն ուրեմն սկիզբ են
նմա ունել՝ ի հիմարի՞ և արժանապէս
յոյնմ վատահանալ, և որ զամ մի և
երէ տեղի ետ արդարութեն և առաքինու-
թե՞ ՝ի խորհուրդս իւր, կարէ յոյնմ
հանդիպել՝ ի հոգոց լուսաւորելոյ յոյլ
յաւ յընտրութենն իւր։

Ոյց խորհիմ զու արդեօք՝ ասէ կայսրն՝
զբազմութե՞ առաքինազարդ և զգօնամիս

ասացից՝ որոց պէտս ոչնչի առ՝ ի տրամա-
դրել զօրէնս՝ և զիշխանութիւն վարել,
ոչ զառանձինս։
՝ի բնութենէ անդր՝ պատասխանի ետ բե-
լիսարիոս, որ յարուցանէ մեզ՝ որոց
գիտեմն բազում կատակարել զնա։ Ի-
ցաց յարդար և ճիշդ օրինաց՝ երկնեաց
կայսրն՝ զոմ այլ լինն եղանակ զսոյն կա-
տակարելոյ։ Կարծէր է՝ դարձեալ բե-
լիսարիոս, այլ ոչ ըմբռնման, զի բարբ
մարդկան օրինաց ոչ հասանձայնին։
Օ՞ր՝նչ ապաքէն առնելի է՝ եհարց դաք
ձեալ յուստինիանոս՝ առ՝ ի զապակա-
նեալս՝ի վադուց վերամարդել զբարս։
Պատասխանեաց բելիսարիոս՝ պարտիզ-
պանն իմ ասասցէ քեզ, և կոչեալ զնա
առ ինքն՝ ասէ, ասա ինձ պապլենոս՝ թէ
զի՞նչ առնես դու՝ յորժամ՝ ի մէջ
անկոցս այսոցիկ ելանեմ քոյս ինչ խոտան
և ժանտ։ զայն՝ ասէ՝ ի քաց խլեմ ար-
մատաքի։ վա՞ երկր՝ դարձեալ բելիսարի-
ոս՝ վոխանակ՝ի քաց հանելոյ յարմա-
տոց՝ ոչ հատանես, վազգ՝ ասէ՝ յաւե-
լուն վերատին անդրէն բուսանիլ անդա-
դաք

պար և երբէք ոչ վճարին։ Նա պատճառ
ասելին է արմատն՝ որ զերկրին զղալա-
կանն ծծէ զհիւթն, յորմէ շառաւիղն
վերստին սմին երթ արմատն է՝ ի բաց
խլելեք։ Արդ՝ լուար՝ ասէ քեզհատորիոս՝
այս իսկ է հետամտութեի օրինաց քոց։
Հատանեն այնք զամ զհասարակութեե
գյանցանս՝ որքան մարթին, բայց՝ ի-
ներքոյ թողուն կենդանի զմոլութիս,
որք յաթմատոց անտի բառնալի են, և
չէ այդ ինն անհնարին։ Բանզի գրեեթ
ամ մոլութիք գոնեայ արքունական այ մի
միայն ունին արմատ հասարակ։ Որ ն
այդ՝ եհաւոց տիբերոս։ Պատասխանեաց
ծերն՝ ընչաքաղցութեին, այո՝ զի ըս ա-
նուանեալ ընդ այսմիսիկ՝ լոցեեթ լմասցէ
ցանկութեին բազմացուցանելոյ, կամ ե-
ռանդն վայելելոյ՝ չիք ինչ անարգագոյն
և յոռեգոյն՝ որ ոչ ճնանիցէ յընչաքա-
ղութեէ անտի։ Ստութեին՝ ապերախ-
տութեին՝ չարամտութեին՝ անիրաւութեին՝
նախանձն՝ և դժնեղութեին իսկ՝ են ըս-
տեղունք անյագ՝ անողորմ՝ և վատթար
կրիցս այսոցիկ։ Ընչաքաղցութեե կիրեւս
այս

այս սաստրաս իւրով մնուցանէ նաև ըղ-
վախկութիւնն՝ զհետևութիւնն, զզեղ-
խութիւնն՝ զսրիկորաժխտութիւնն՝ և զթու-
լամորթ ապագոյծութիւնն զորս տածէ՛ ի
սրտի իւրում։ Ա. Յանակ ամ բարք յան
կարգ բաղձանաց ընչից զտանին ապակա-
նեալք։ Ի՛ թէ յագահութիւնէ անտի վա-
ռախնդրութիւնն յորդորի՝ նենգաւոր և-
վատահամբաւ լինի, և թէ յարբի՛ ի քա-
ջութիւնէ՝ դժնդակագոյն եղեռնագործու-
պատահարակէ և անպատուիւ առնէ զայն։
Տպաւորէ՛ ի գերբարժան միտս զբիծն վա-
ճառաշահութե, և ոգին՝ որ միանգամ
գերի վարեալ է անտի՝ կայ հանապազ
արկեալ յաճուրդ՝ առ՛ի ընծայիլ որում
առնել կարկառէ։

Ա. Ստուստ ամ եղեռնութիւնք հասարակաց
յառաջ գան, որք մի մերերելոյ զինչ
գործին. և այս քառնաւորութիւնք՝ որով
ընդհանուր ողբայ և հեծէ, ի շուայ-
լութիւնէ ծագի։ Ո՛ղջ աստի ճնանին հարբ
կաւորութիւնք, հարկաւորութիւնք զագահու-
թիւն, և ագահութիւնն՝ առ՛ի յագեցու-
ցանել զքաղց իւր՝ ղիմէ՛ ի կեղեքմանս։

Ուրեմն՝ ի շռայլութէ անտի են չարիք
զորս տեսանեմք. ապա ուրեմն պէտք են
մեզ զայնմանէ բուռն հարկանել՝ առ՝ ի
փոխարկել զբաժս՝ ի լաւ անդր։
Յառնել՝ ի մէջ շռայլուն՝ ասէ կայսրն՝
և յարձակիլ՝ ի մէջ բազմալեզուեան հիւ-
զըայէ, որոյ հատեալ զմի գլուխն՝ ե-
լանեն հազարք միոյն փոխանակ, կամ
՝ի մէջ պրոզևսի՝ որ՝ ի ներքոյ բազմաշան
ձևակերպութեց փախուցեալ զերծանի
՝ի ձեռաց որսողաց՝ որք կամին զնա՝ ի
շրթայս կաշխանդել։ Կազէ պատճառք
շռայլուն՝ և նորին ներդործութիւնք՝
շաթամանուիք՝ և համակերպութիք կազ-
մեն՝ ի միաս ընդ զանկոճած լինն բարեաց
և չարեաց այնքան խրճնացելոց, մինչ
զի դիցուք նոցա թէ հնարաւոր է արգե-
լուլ կամ խափան բառնալ՝ ի միջոյ,
յերկրայս լինել ուրեմն օրէն է մինն առ
նել՝ կամ թէ միւսն օգտակար է թերևս։
Ընդ այ՝ ես ևս հմձայնիմ քեզ յայսմ, ասէ
բնիլ։ եթէ շռայլութիւն՝ ի տուրս կամք
մանն եղեռնաւորաց այնոցիկ՝ որք շահին
զբազմ գանձեսից, ամբն սպասեն նոյ զգու-

շու

զուբե , բայց ’ի վախճանի կանուն զնա ։
Ա՛յլ զի՞ կայ իմ և նմանութեց . Նկատեսցուք զերծն զորս ես ինքնս տեսեալ եմ
Ասեն՝ Թէ շքեղութիք և պերճութիք բարի են ’ի քաղաքս՝ որոց Թէպէտ դժուարաւ հաւատաս ընծայեմ , սակայն ստուգութեբ գիտեմ Եթէ ’ի զօրս են ախտ դժնդակ ։ Պօմպէոսի տեսեալ երբեմն զզօրականս կեսարու կերակրել արմատովք վայրենի բուսոց , ասէ՝ վայրի կեն զանիք են զօրք կեսարու , փոխանակ ասելոյ Թէ մարդիկք են ։ Վասն որոյ քաջ զուբէն զօրականի ուրուք կայանայ ’ի գնել զանձն անվնասեբ ’ի վտանգի . և երկրորդն կարևոր պիտոյիք և եթէ բնութեբ շատանալ , և դժուարին է այնմ որ միանգամ վարեալ է զսուրբս խաբ ’ի փափկութեբ ։ Յողովրդեն այն՝ որ կամ ’ի բանակ մարտին զնատարուբեն վայելել գհեշտուիս , ոչ յաջողութեց մարթի տոկալ և ոչ ձախորդութեց ։ Եւ ոչ ինչ գեբ գյաղթանակն ’ի թշնամեաց հարկաւոր է նմա առաստութեն աւարաց , և մինչ նուաճքն այն՝ կամ զուշակի պատ-

կատարելին ներ ըստ կայր հրապարակ զնա յաղթութենն : Օրն՝ որ սակաւութ բա-
ականանայ՝ թէև ունի ճախրելոյ . տե-
ջն գտեալ՝ ի նա ճոխութենէ և փարթա-
մութենէ՝ տկարացուցանէ , և ծանրաբեռ-
նէ զնա : Հաբեխառնութենն բարեկարգէ
նեգքոյ և արտաքոյ զամ , շոյլութենն
սպառէ զամ , և ինչ ոչ թողու հարկա-
տրուէ , և սաստ ընդ նմա ՚ի վախճանի
զտնէն , զահաբեկութենն , և զվախտանա-
մանձելի ։ Ո՞վ ինչ տաժանատար է միայն
կակեցից՝ ունին զքաջասրտութի՝ այլ կա-
րօտ են ՚ի յուժոյ . և թշնամին որ գի-
տէ նահանջել պնա՝ չունի հարկաւորութ
ինչ յաղթելոյ և դանդաղանք մարտին՝
բաւական մնցմունք են նմ ։

Ծոխութիք և պերճութիք՝ բաց ՚ի տկա-
րացուցանելոյ զմարմինն , մեղկացու-
նեն նաև զոգիս և ապականեն ։ փար-
թամն որ ՚ի մէջ բանակի շքով զկեանս
վարէ , նախանձու վառէ զաղքատն ,
որոյ չհանդուրժեալ տեսանել զինքն
նուաստացեալ առաջի ընկերի իւրոյ, գուն
գործէ հնարս սրիկայ՝ զուն հարել
զնա

զանապատեհ եղանակաց։ Պատիւն հե-
ռուի հարստուեց, ւսակնաձայնին մեծագոր
ծուեր, աբհամարհուին կարօտուեր, և
ծանակն անբնչասէր և հաւեստ առաքի-
նուեր. և յայնմ՝ ամ ինչ՝ ի կորուստ աբ
շաւէր։ Ւսածիկ փորձն զոր ես առի զհա
րստուեցեր։

Պիտեմ՝ ասէ տիբերոս, զի տարագրեցեր
դու մեծժեցեր զայդ՝ի զօրաց քոց, այլ ասա
ինձ՝ զինչ կաջողեցաւ քեզ առնել։
Ւսեծաւ հեշտուքն պատասխանի ետ ծե
ր՝ն. զի յանձն առեալ զարհամարհանս
՝ի բաց հերքեցի՝ի վրանէ անտի իմմէ,
զի նուաստուքին է դեղջաւի ինչ հզօր
ընդէմ թիւնոյ ամբարհաւաճուեան։
Ւսանեայ զինն՝ եթէ երիտասարդ ոմն ա-
հացի աճեալ էր ընդ քեզ՝ի բանակ իմ
զիափիկուին թուոց հայրենաց, եթէ՝ի
ներքոյ ծիրանափայլ վրանի ննջէր, ե-
թէ ըմպէր ակեղէն բաժակաւ և յին-
թում սեղանոյ մատուռնակէին զինիք և
այլ ըմպելիք համադամք և գժուարա-
գիւտք։ Յաւուր միում հրապիրեցի զնա
՝ի ճաշ, և առաջի ընդ բակ ցոյց իւրոց

ասացի նմա. Երիտասարդ դու՝ բազում
տեսանես զի աստէն Հաշուառեալք վա-
ղեմք զաւուրս մեր, մերթ նուաճագոյն
քան զոր տեսանեսդ ունիմք, և այսպէս
ակնկալել պէտք են մեզ. քանզի ոչք մի
անգամ սնդեն զհետ փառաց, երբեմն
հացն ևս պակասի նոցա. հաւատա՛ լինձ՝ զի
փափկակեցուցիչ քոյ բազում ունի կրել
զնեղուն՝ ի կեանս այս՝ որ առաջի կայ
մեզ վարել. խորհուրդ տամ քեզ՝ զի
հրաժեշտ առցես՝ ի մէնջ։ Ընդժեամ
երիտասարդին յանդիմանուցեալ աստի
ինդրեաց զներումն և ընկալաւ. բայց
յետս դարձոյց զհայհ և զվարսի իւր։
Ու խրատ քոյ այս եղիցի բաւական՝ ե-
հարց տիբերիոս։ Ընդուշտ պատասխա-
նեաց բելիսարիոս. մշտի օրինակն իմ
զխրատ իմ հաստատուիչ, և ամէն քաջա-
ծանօթ և խելամուտ կին զհաստատուիչ
կամաց իմոց։ Հաւանեալ պատճառս դըժ
դոհանաց՝ առ տիբերիոս՝ տալոց կին զօ-
գաց քոյ դուքին եղանակաւ։ Յորժամ օ-
րինք հաւատարակս պարտաւորին՝ ասէ
բելիսարիոս, ոչ կարէ ոք տրտնջել եր-
քիք։

քեզ: Ընդարձակ պղպակս է՝ ասէ դարձեալ տիքերոս, բայց խիստ է ճոխացելոյն և փարթամին զինքն հաւասար կարծեցելոյն տեսանել: Ընդ հակառակն՝ ասէ բեկեսարիոս զուարճալի լինի է տեսանկին հաւասարոյդ ինքեան զինչեզն նշմարել, և յայմ ուրեք ըլ մեծի մասին կարօտք են և տնտանկք: Ալլ պերճք և հարուստք՝ ասէ դարձեալ տիքերոս՝ են առաւել հրջոյք և առաւել հեշտալուր քանք նոցա յարքունիս: Ալյն՝ ասէ բեկեսարիոս՝ սըմին իրի ոչ տակաւրացան՝ ի տուժելն զիս: Բայց զոր արարեալ եմ, արարից ևս, մինչև զօրուքն հոգւոյն ինձ և մարմնոյն պտուղ է բարեխառնուքե, առանց որոյ չէք անշահախնդրուքի, և առանց անշահախնդրութեան չէք առաքինութիւն: Ի արցի երբեմն ցհուիւ ոմն ասէ էր շունք քոյ այդքան հաւատարիմ են, պատասխանեաց՝ ինձի զհայ և եթե տամ նոցա ուտել, եթէ անուցանել էր իմ զնա մնալ, ի զայս միտս արկեն: Ի հոցոյ ըլ այս պատասխանի: Ընդհանրապէս խօսելով սիրելիք իմ՝ ապահովագոյն և անշուշտ

եղանակն քառնալոյ զմորթին՝ ի կաշ
ւևորդքն շաւանալ ։

Ա՛յժմ ասի՝ ասէ կայսրն՝ հնար է լինել
՚ի զօրս , քայց անմարթ է ՚ի պատճ գնել
՚ի տէրութիւն իմիք ։ Ոչ այնպէսնակ ոչ կա
ջողի ՚ի քաղաքական օրէնս՝ թագ ՚ի գլխ
ոշորակաս , որք առաւել անճոռնակ սահ
մանագ են պատրաստել զազատութիւն ։ Ա
լիս օրէնք արգելուլ կամ խափանել
մարթին զսերմանալն քաղաքացւոց օրի
նաւոր եղանակաւ , և ոչ ևս զտրամադր
րութիւն ընչից իւրեանց ըստ հաճոյից , և
զվայելումն ՚ի խաղաղութիւն ։ Ընդէն նո
քա ՚ի ջատագովութիւն իւրեանց զբա
րեմտութիւնն սոցելոյ զայնս երկասիրուիք
և արուեստիւ , հանճարով և արդիւ
նաւորութիւք իւրեանց , կամ լինելոյ այնց
ժառանգուն հարց իւրեանց , և զբաց
արձակ ունին զիշխանութիւն վաստակել կա՛մ
ընդ հոգով գնելոյ զայնս եալ և կամք ի
ցեն նոքա ։ Ընդաւրէնս ասէ բեղեսարիոս ։
Ես ևս կրկնեցից կայսրն , եթէ հարըս
տութիւք տէրունն տուընթեր մեծ դաստ
ճարդկան գտանին մեծերեալք , բարձք

ի զի ցրուեսցին՝ և աշխատանք և սաք-
հեստք՝ ի ձեռաց զաւրականացուէ զայնս
կորզեսցեն։ Ցինա՝ զի փարիսեցիք՝ հեշ-
տասէրք՝ ցոյլք՝ մեծազդրծուէք՝ ցնորք
ախորժակաց՝ արուեստանկուածիք սը-
նոտի պատճուճանաց՝ և մանրամասն ձև-
ակերպուէք խենէշ մնափառուեց՝ ի սա-
կի այնց զուգնաքէից են, որք լայնէին
զտառաւել խիստ կատարելագործեն անտի,
և զրոյս օրինաց առանց իրիք տեսակի բըռ-
նաւորուէ ոչ զօրեն խափանել։ Քրիս-
ղեցի՝ պատասխանեաց Ծերն, զի ես կա-
միմ՝ զի օրինաց զեգերեսցին՝ ի սուտ։ Ա-
զիկ՝ տեսեր ուրեմն՝ ասէ զարձեալ կայ-
սերն, պաշտպանեալ զշնայլուէին յայնմ
ամէ որ զտանի՝ ի մարդն առաւել անեղ-
ծանելի՝ յազատուէն ասեմ և՝ ի սեփա-
կանուէին, և մերթ ևս յօգտին հա-
սարակաց։ Օ՜այն շնորհեմ՝ ասէ բեղի-
սարիոս, քաց՝ ի մանկէս յայսմանէ։ Հայց
՝ի վախճանի՝ կրկնեաց անդրէն կայսրն՝
խոստումն եղիցիս եթէ ձոխուէին զօրա-
ցուցանէ և ծաղկեցուցանէ զարուեստս,
եթէ հնարիմացս՝ քաջ ջանաս՝ և նախան-
ձաս

ձաւոտա առնէ զժողովուրդս, և [illegible]
հոգւոյ [illegible] և հեզգութեան նոյ զնուագ
հարկաւորութեան ընծայէ զնիւթեան, և ըզ-
վայելչին զգրկու։

Հասանիմ՝ ասէ բեհիսարիոս եթէ ձո-
խութիւն քաղցը է որոց վայելչին զայն, և
օգտակար այնմ որ խնդրէն, և թէ օրի-
նաց հնդիկ է զայս սրտից յօժարութիւնն
թողուլ ազատ և անգործ։ Ընդայս ըզդ
կասիստ։

Ինձ առաւել՝ պատասխանեաց յոտոն-
նիանոս՝ կամիմ՝ զի մերթ ընդ մերթ
ներգործուին խիզ առաքինեացն՝ և ոչ ամ
դատաց տիրուհին, մինչև՝ ի վեր երկրա-
գործաց ևս՝ առ՝ ի նոցին վաստակոց դիւ-
րութիւն և արդեանց առատութիւնն։

Այդմ խոկ է՝ կրկնեաց բեհիսարիոս՝ ոզ
խաբէ զքեզ երևելին. զի օգուտն՝ որ՝ ի
շուայտութեց անտի վարձեամուբ ընծայի
դատաստն երկրագործաց՝ արդէն բարձեալ
է անտի. զի ամքն՝ զոյս հարստութիւնն
գրաճեալ ունի՝ են այնքան օտարոտիք
անուղեալք՝ ի յաշխատասէրս միակաց ան-
տի վայրապար։ Ո՞չ մեռաւ այծ զոյզ մեան-
գամ

զամ ձևացուցաք՝ զնախկին ընկերակա-
ցուհին։ Ո՛վ նէ և վախճան այնորիկ,
ոչ ապաքէն ձեռնտուհուին իրիցս, և
յայսմ պայմանի իրաւունք մեզն՝ի վը-
աշխատանաց մերոցն՝ ոչ ապաքէն վա-
խճանեալ են իրաւունք։ Ապա թէ մինն
առ բազմագիտի հարկաւորութենէ խրոց
զհազարս ընկալնու, առանց սատարելոյ
հարկաւորութենէ մերոյն և եթէ, ոչ ապա-
քէն և իրրև զծառ լինի անպտղաբեր և
հնիմաստասէր՝ի մէջ պտղաճին և բեղ-
մնաւոր տնկոց։ Յարմնման և մեծատունն
որ յուլացեալ և հեղգացեալ՝ի զբօսիկս
հեշտասիրս վախճուեցաւ՝ գործէ և ոչ ինչ,
և է հանապազորդեան առարկայ հոգոց
և քրտանջանաց աշխատանաց ընկերակցու-
թեան, ընկալեալ զհարկն իրրև սուկ լինի
նուէրս։ Ընդուին զբաղեալքն մեզն զնո-
րուն յամրաքեալ զախորժակս՝ և՛ի զնորին
յուցանել զբաղձանս. ընծայեցուցանեն
եղանակք զբաթեհամ պտուղս, և բղխեն
տարերք զբաղցրաճշակ և անչիւր ըմպելիս
արուեստք ճգնին ելս նոր զառաւել զե-
րազանց և զչքնաղ գործս արուեստաւորելոյ

ալ ալել ըլամ , գործէ և ոչ լինչ ։ գոլա-
նայ լընկերակ ցուլեէ զբազմուի արանց
օգտակարացը , ուամբ ոչ օգնէ , ամեռանի
զալ լինչ ոչ թողեալ իւրն ղինի՝ բայց
եթէ զտառարին ընչից իւրոց զորս ըս-
պառեաց ։

Այսու ամիճ՝ առ տիբերոս՝ թուի լինել
թէ նուազագ ծանրաբեռնութիւն՝ և նուա-
ազ անօգուտ է այն քան զոր կարծեսդ ։
Ընանալ՝ եթէ ի զանգուանձն բարեաց
հաստարակաց զարդիւնս հանձարոց՝ գոր-
ծոց՝ և ջանից իւրոց ոչ դնէ , արկանէ
յայն զարծաթ իւր , որ մի և նոյն է ։
Ա՛հ սիրելի իմ , պատասխանեաց ձեր՝
դրամն չէ այլ լինչ՝ եթէ ոչ նշանակ լիցի
ընկալելոյ բարեաց՝ և ստհուատչելոյ
զարձին պտղոցիկ ։ Ի վաճառս բարեացս
աստղիկ արծաթն յայտ առնէ միայն զար
ժողութիւն նոցին ։ բայց՝ որ միանգամ
յայտ տուրևատուէ ոչ մատուցանէ ա-
ռատել քան զնշանակն , և ոչ երբեք
զինկականն , յայտնապէս չարաչար վարի
զեղծնակն ւիոխարինուէ , առ ի ընկալ
նուազ զայն միշտ՝ զոր երբեք ոչ զար-
ձաս

ճուցանէ, զի արձակեն զոր գրեաւ
յամի տնօրինի փոխանակ պարտաւորե-
լոյ գնա։ Հակեն կառավարիչք մարդանց
զօրականաց արուեստաւորն և երկրագոր-
ծն տքնին և վաստակաբեկ լինին հանա-
պազ վասն, որոյ ստացեալ իշխանութիւնք
՚ի վերայ ճգնուածոց նոցա՝ ամի ամի նո-
րոգին, և արտունուիքք զորս ունի կելոյ
ապարդիւն և անօգտակար՝ ՚ի տախ-
տակս յոսկեղէնս են արձանացուցեալք։
Ուրեմն՝ ասէ տիրերիոս՝ ըստ ասացելոցդ
յինքն գրաւեալ ունի ճոխութին զօս ամէ-
նեցունց՝ սիրելի իմ՝՝ ասէ ծերն, զի չիք
մեծատանն այլ ինն վաստակ կամ հո-
գունակութի, քաց ՚ի հատուցանելոյ ան-
դրադարձ վիճակաբերին ընկերակցութե զա-
նուն գերութե՝ զոր ուխտեաց ընդ նմա։
Վո՞ր է այս գերութի եհարց տիբերիոս,
կամ վո՞ր լինելոց են փարթամքն և մե-
ծատունք յիմիք տերութե։ Վոզն՝ պատաս-
խանի ետ բելիսարիոս՝ օրինիք Թողուն
իւրաքանչիւրում զոր միանգամ ստացել
են, զի չիք լինչ ըստ օրինի շահեալ՝ ա-
ռաւել քան զարդիւնս վաստակոց՝ արուե-

ետից և հանճարեղութեից , զի աքա-
ռութեն ստանալոյ՝ զկեռ գոյ և մ թե-
ըե լոյն համարձակութե , և զե սեպհա-
կանութեն՝ նոյնին ելանեակաւ ոտ ազա-
տութեն՝ օրէն է լինել իրաւունք ինչ
անկապտելի ։ Ապաքէն չար է լինել ան-
ձանց , որք ՚ի զէշ ընկերակցութե ամ ըզ-
քեռն ձախուց կեցուածք իւրեանց քառ-
նալ կաքաոցեն , և համանգամայն քազ-
մութե անձանց այնոցիկ՝ որք միայն և եթ
զնոցայն խորհին , քայց վատթարագոյն
է հատանել բառնալն ՚ի քարի նախան-
ձուէ՝ յերկասիրութեց՝ և ՚ի ջանից զգոյշն
ստանալոյ , և զսպահալութե՝ն վայե-
լելոյ ։ Ա՛ր ուրեմն ուշտասցիս՝ ո տիքե-
րոս ւէ անճողոպրելի չարեաց ։ Ա՛ւք ու-
քեք գտանին անձինք առաբել գործոն-
եայք՝ առաւել քաջերութեամբ՝ առաւել
առատաձիրք՝ և առաւել ալտուէականք
քան զայլս , ՚ի տնտեսութե քարեաց
միշտ լինին անհաւասարութիք ։ Ո՚ղջն
այս անհաւասարութիք չափազանց առնին
՚ի ծաղկեալ տէրութիս , ոչ ունելոյ
ուրուք հակառակելոյ զերաւանս ։ Ես-

տուլանքն ուրեմն՝ ասէ կայսրն՝ եթէ պէտ
ճանաչին վարձամուեցս ըստ իմոյ քաջ
է, վասն մնձամեծ խրոխտ նաւաքե-
ցուցանել և քաղցեալ խստասրտ զայս անհա-
ւատարուի։ Վասն որոյ ասել՝ թէ շուայլութիւն
քաջի է վասն ցամաքեցուցանելոյ զաղբիւրն
շուայլուէ։ Յոստոստանիմ ես ասէ թեպէ-
տարիոս՝ և խելամուտ եմ՝ եթէ թագաւոր
է հարստութեց որում և իցէ եղանակաւ
աբտազեղուլ և ծաւալել, և ոչ կամիմ
մեղապարտ վճռել զայն որում կամք են
զորս առնել և երկրաւ արկանել, և ոչ
իսկ զեզանակն վարելոյ զայնս սահմանել։
Յառաջագոյն ասացեալ է իմ՝ եթէ չէ
պարտ օրինաց զօրել յայսմ մասին առա-
ւել՝ քան՝ ի բաժանելն զբեռն հարկա-
տորութեց հասարակաց՝ ի վերայ սեփականա-
տացուածոց ժողովրդեան, թագեալ ան
հուպ և ամբողջ զբաժինն կեցուել, և մի՛
միսել զձեռս անդր՝ քան՝ ի չափազանցու-
թիւն գիւրութեն իւրաքանչիւր վիճակի։
Յաւգեալն՝ ի կարճեաց կամն առնել ա-
պատան։ Կարճիքն՝ ասէ կայսրն։ Ընդ-
դէմ՝ պատասխանեաց բեղիսարիոս կաց-

ձիքն է որ առանց սահմանի՝ և առանց
քառնուէ զիւրաքանչիւր իրն դնէ ՚ի կար-
պն իւրում, և անտի ևս ակնկալելի է

յեղաշրջումն բարուց։

Ընդ յեղափոխուէ դժուարին լինի թռուչ
քեզ. այլ կամի ՚ի կամաց և յօրինակի
իշխանին։ Օրի եթէ ՚ի հաւատարուէ
արժանեաց զառաւել հաւէտան և զա-
ռաւել անսոդիւան ՚ի բարս նախամե-
ծարբ իշխանն, և ըստ ակամբ հայի ՚ի մե-
ծածախուէս, և ՚ի կանացի փափկուէս,
և ատեայ զգեղմ հեշտուէ, սիրելով
և առ պատուականս ունելով զձեռն-
տուս բարուցն հատարակուէ. ՚ի սուղ
ժամանակի՝ սխորժակն ազնիւ պարզ և
անպաճոյճ կենցաղավարուէ և խոհա-
կան տնտեսուէ բարեաց՝ թագաւորեսցէ
յարքունիս իւր։ Փոխանակ պատուա-
սիրելոյ անդրքն մեծատանն, լինելն նո
ւնակ տարադէպ համարեսցի։ Հաքք անա-
ռակք և ցոփք տեղի տացեն հաւէտ և
ժուժկալ բարուց, ամ յարգանք և խըն-
կաւարուէիք առ արդիւնաւորուէն ան-
ճնական վերադարձցին, և թոյլ տացեն

վնաս

փափկակեցուբ և սնապարծուբ զմայլիլ և հեշտանալ իւրովքն: Ա՛հ Թէ որով արա գուբ՝ սիրելեք իմ՝ յերկիր տապալելոբ տե րուբ նոր. զուբ ձեզէն քաջ գիտէբ՝ Թէ որքան աչալուրջ դևապատիժ՝ և պատ րաստական է քաղաքն ողջոյն զհետ գնալ օրինակին արքունեաց: Որ հինչ միանգամ յարբեի անդրէն՝ և է՛ի համարման, նոյն է և առ ժողովուրդս: Վերականգնեալ անդրէն նախնի պարկեշտութեբ՝ ծագես ցէ անտի անընդհատիբեն, և աստի բարբ գևացանկանք: Իսւ որ զանձն իւր ընծայեցուցանէ օգտի և շահուն հա ւատակաց՝ ամենևին Թափուր՛ի յանարդ կրից ընչաքաղցուբ, և զերծ՛ի գերուբ սնոտի հարկաւորուբց փափկակեցուբ, զգաստջ յանձին իւրում ծնանիլ սերման գերագնիբ խորհրդոց: Վերն հայբենաց՝ ցանկուբին փառաց պայազատեսցեն զոգին անհարկադիբ և յոխորտ յազատութեան իւրում, ամ չարժատիբք բարբ լինն նա խանձու՛ի նմին ժամանակի յայտնեսցին: Ա՞ւ եթէ իշխան ոք գիտէբ ըզ պերազանցուբեն զոր ունի՛ի մէջ ոգւոց, և

և ԹԷ զնմանէ առանց ստիպման և բռնութ
մանըն ընդժել զպղնոսիկ : Այս և յայտ
զօրութիս իւր առաւել անընդդիմամբ
և միակն զոր նա ոչ ճանաչէ :
Ի՛նչ զի՞նչ զօրութիւն ասէ յուստինիա
նոս, ի կշռոյ արկանել կարէ զախտաժուկն
հեշտութեանց՝ գյանկուցումն վայելչութեանց՝
զցանկութիւնն սառանալոյ զհամահաւասարն
ամ՝ բարեաց : Ո՞վ ինչ փոյթ՝ զգոյութ
նօքս համակ՝ ի հեշտութեանս յորձանս ըն
կղմելոյն՝ եթէ արքունիք գոլիեն կամ
ապրանաւէն զնա : Կարի՛ արդեօք խաւիան
լինիլ իշխանն՝ զի այրս այս ազատական
մի՛ տրամադրեսցէ ըստ հաճոյից իւրոց
զժողովուրդն աշխատասեր՝ և եռանդոտն
ծառայելոյ ինքեան , զի մի՛ պարտասցի
՝ի զգուշանալոյ փափկութեանց , զի մի՛ են
թարկեսցին նմա արուեստք : Այո՛ պա
տասխանեաց բելիսարիոս, բայց եթէ կա՛ք
իցեն նմա՝ կարէ մատնել ինքնատանջ
զհեշտուքին՝ և արհամարհանաց զդա
տարկանձնութիւն , կարէ բառնալ ՝ի հա
քատուէ զերաւունս ջատագովելոյն զան
հաղուքին՝ զմեղուքին՝ և զանընդունակու
թիւն

լթին զերազոյն գործոց տերունեն, կարե
լ յաջողել զի վարելչութիք առաւել զաս
լիք և հաճոյք կենաց առաւել քաղ
ցունք յարեսցին՝ ի համարումն հաստա
րակաց, և անարի առաւցին զարդիանա
ւորութիք, կարե գոնեայ խանարհեցուցա
նել և նուաճել զբռայլուն բարքերայրը
գութի՝ և այս շատ է նման։ Նուաստաց
ցեալ շայլուն՝ ոչ արկանէ առաքուր
զվարթուութին՝ և ոչ ևս աղօտացուցանէ
զառաքինութին։ Զատ նաև քարին՝ ո
րոց ոչ հաւատարին վերհամուիք գո
հունակուին և համարումն հաստատակին
պատիւք և նախագահութիք աշխատանք
պահեցին, ոսկին այլ ևս ոչ պատրուա
կեսցէ զատգատանաց զարատս և զվատա
համբաւութե, և ոչ ղշէսցի խոկ ոգոյն
նուաստութե՝ ըստ ձառագայթիք բարքերա
յն և վիքացեալ շքեղութե։ Ձատա
տացիք սիրելիք իմ՝՝ զի շայլուին կա
րի սակաւս ոանի վարելչութիս անկախս յա
ւանդուե։ Ախորժակք նը առաւել փո
փոխք են կերպարանակք, և որ առաւ
ել մոլորեցուցանէ՝ ե վարկ ունի յարել

ի մտաւ և ցտրական հեշտութիւն նորին։
Որ ծանեալ զամբարտաւանն վարկանիցես այ-
սօրիկ, և հաստատեսցես զձախսուին յա-
ռաջին և օրինաւոր արժողութիւնն իւրում
և որք միանգամ ձախքն են՝ և ցանկան
զպատիւ և զպճնութիւնն ստանալ, ըմ
արժանւոյն զայնս վարեսցեն։ Ընդայ-
լութիւնն տկար առնէ զմեծատունն լինել
առատասիրտ, զի հարկաւորութիւնք նորա
առնեն գնա ագահ, և ագահութիւնն նո-
ցանգուշակ իմն է ամ կրից, որք ոսկւով
շատանան։ Յոկ եթէ առաւել բորբո-
քեալք ի կրից յայսցանէ՝ ամբարհաւա-
ճութիւնն՝ ձգտումն առ մեծութիւն՝ և նոյն
իսկ սէրն փառաց՝ ըմ առարկայից շահա-
լութիւնք ոչ համաձայնեսցին, տեսցես թէ
որքան նուազեսցէ ի համեմատել իւրմէ
ձախսուին, և ագահութիւնն ի զօրութիւնէ
իւրմէ։

Իրական բարութիւնք հարստութեաց՝ դիւ-
րութիւնն՝ անդորրամտութիւնն՝ զուարճա-
լութիւնք առատութիւն՝ ազատականութիւնն և
հանգստութիւն, ազգութիւն ամէն իշխանութիւն
զոր վարէ մեծատունն ի վէր բազմութիւնէ
մարդ

մարդկան՝ ի հոգս իւր պարապելոյ, այլ
ամ ասեմ՝ եւս քան զեւս բաւական է
շարժել զփորձողս. և յոյժ հեռի եմ
ես յակնկալութենէ կամ՝ ի կասկածանաց
բարձման և առեղծման արուեստից, ձա-
նին որոց հարստուիք են։ Այլ եթէ
նախատատուիք և մեծարանք ոչ
յարակ ցեսցին՝ ի նմ, ոգիք անդրէն՝ ի
քնուէ վսեմութէ և գերապանծուէ զար-
գարեալք և բարգաւաճեալք գերագնիւ
բաղձանօք և ամենամեծ առաքինութէք՝
արհամարհեցեն խստեցեն զառարկայս ընդ
չինս անպիտանութէն, և խնդրեսցեն այ-
լութ զգոլութէն և զփառս։

Ո՛չ լինիցի այդ երբէք՝ ասէ տիքերոս, ի
ձոխ և՝ ի փարթամ տէրութիս, զի ան-
պատուղ ճառագայթք պատուոց ջլայ-
ճառափայլեն հարստուեցս զոյս խա-
փանեսցեն։ Ո՛ քեղուքիւն և եթէ փար-
թամութեգ է՝ որ կուրացուցանէ զժողո-
վուրդս. նոյնպէս պատիւք և նոյն ինքն վե-
հագոյն իշխանութիւն պէտս ունի այնց առ
՝ի փառաւոր և ակնածելի հանդիսանալ։
Օ՛, քանզի Թոռչի քեզ եհարց ծեզն, ո՛

քեզ

յերկոցունց աստի առաւել չքնաղագոյ-
դեայց զլեհաստան զիշխանութիւնն ծերա-
կուտին հռոմայեցւոյ՝ ձոխին լուկուլլոս ար-
դեօք, եթէ աղքատ կատան ւ Հարս-
ցումնս այս յապուշ կրթեաց զտիքերոս ւ
Այսքա՞ն քեզ՝ ասէ անգրէն ծերն՝ ըզ-
պերճ ժանիանակին զայնմանէ, յորում
կատարելագոյն մանն ուրուքն՝ զժողո-
վուրդն ասեմ՝ սրոյ յաղթութե՛ւ յու-
ածէր զվիտաւուր աւուրս ազատին հռոմ-
այեցւոյ՝ առաքինւոյն, և կարօտին, և զժա-
մանակին յորում փոքրիկ տէրուէն Նորա
մշակեալ լինէր՝ ի յաղէ անակօզ բաշխաց
և յորում մանճն արօրին դալնեաւ սը-
սակիւք։ Ընդառաջ արշաւելոյ՝ և երա-
ւունս արա՛ ժողովրդեան՝ և հաւատա՛ զի
զգօնամիտ ինքնակալն պատրաստեալ՝ ի քա
ջամարտիկ ճակատուցդ՝ և՝ ի կարօտ գոր
ծարքացդ՝ այլ ալեօք և պատուհմամբ ձո-
խասցելոյ, հարիւրապատիկ առաւել վը-
սեմ և ոչնչահաւոր հանդիսացդ՝ քան զիշ
խանն հեշտասէր շրջապատեալ՝ ի սեր-
ձնապատճոյճ արքունականացդ։ Ընձինք իշ
խանաւորք՝ լծաւորը յարդևանց պա-
տա-

տուէր ցանկացողը՝ ոչ դադարէին ի քա-
րոզելոյ եթէ առ ի յարգելի առնել զե-
րանգն պատուոյ, հաճիկ է պճնել զայն
շքով և մեծափառութեամբ. և յիրաւի զի
շքեղազարդութիւնն է ձորձ ինձ լայնա-
քղանց՝ որ ծանչէ զարանաւորութիւնս մար-
մնոյն։ Ոչայց գոյ այլ ինչ եղանակ բաւա-
նալոյ ի մէջս շքեղութեանց, որ կեր-
պարանէ և շփոթէ զմարդիկ։ Արդեաւ ա-
ռաքինութեան գեր ի վերոյ հանդիսանայ
քան ըմբռնամարտիկն ի կրկիսի, յոյժ ա-
ռաւել պայծառանայ զօրութեամբ և գեղով
իւրով. և եթէ մինչեւ ինն նուաստուին
և անխնայեալ յայտնեսցին՝ կարի մե-
ծագոյն պտճառս ունիցին յամօթ լինելոյ։
Ալյլ ինձ բարուք համեստ բարուց գոյ
ի վարձամբ թեան, թեթեւացուցա-
նել զտերութեանն ի ծանրութենէ աւերմանէ
ծախուց վատաձարգուե, և նուաճեցու-
ցանել զբեռն վարձուց հատուցմանց։
Պատիւք ըստ արժանւոյն բաժանեալք
այնքան արժէն, որքան պարգեւք մե-
ծագինք, և իշխանն որոց կարգի տրն-
տես, անօրինէ զնուրոյ ժողովրդեան ըն-
դա-

քարին։ Ալ այս է առաքյալն Եսայի։ Ոչ
խնդրի արդել լինել հարստութեց՝ ի
դիմագրաւ լինելոյ շահայլութե՝, զի այս
հուք լինի ած իւրոյն ծախէ և սպառէ
զնա՝ն ձարակ՝ի սուղ ժամանակի։ Այն
դրի մանաւանդ նախապահել՝ի քաղ-
ցուն հեշտութեց՝ և՝ի ծարաւոյ հարս-
տութե՝ զանոսիկ, ոյք զայլ ինչ ոչ ու-
նելով բաց՝ի հանճարոյ՝ի լուսոյ՝ և
յաւաքինութե՝, մի՛ գուցէ անկանիցին
՝ի փորձութե՝ դնելոյ զոմն՝ի վաճառ։
Սմին երի՝ ած այսպիսեաց հարկ է պա-
հել զպատիւս, ոյք ինչ ոչ նուաճե-
ցուցանեն և ոչ երբեք խոյտառակեն։
Պատասխանեցի ես իշխանի եմոմ նախան-
ձայուզութե՝ մեծաւ և ոչ նուազ եր-
կնչանկութե՝, և գիտեմ փորձութ եմոմ՝ թէ
որքան անարգ է ոսկին քաղդատութե՝
կաղնւոյն և դաշնւոյն, ած լինելոյ ոչ
առհասարակ շնորհակալութե և համար-
ման իշխանին։ Ընդ այս համարութեա
այսքան հաճելի յորժամ գոլաքանչ՝ի
ձայնէ հատաքակութե, ունի իշխանն ի-
քատանս պահելոյ ած այնորիկ որ օգտա-
կար

կար է և զուլէլի, զլանալով միշտ հաս-
տատապէս այնմ՝ որ մնափառ անպիտան
է և վնասակար։ Ա. յս է աւասիկ մեծա-
գոյն և կատարեալ անտեսուի իւր։ Ա. յլ
այս ամ հաստատուն լինի և անյողդողդ
որոշման կամաց կարօտի, և խնդրէ ըզ-
լոջմտուի գնալ անդադար զհետ արդա-
րութեանն, առ՝ի զգէմ ուխել անկարծ յա-
րուցմանն պատրաստից և մոլորութեանն, և
զգաջապինդ և հաստահիմն կամն՝ որ էր
բնիկ ոչ յեղափոխեցի, և զակնկալուին
անգամ բարձցէ տեսանելոյ զայն մեղա-
ցեալ կամ պղծեալ։ Որպէս գուշակ եղիջ՝ եթէ պայծառացեալ կազդուրեսցի՝ի
քարեացն սիրոյ, ուստի է զի կարծիքն
իշխանին լինի կարծիք հասարակին, և
յօրինակէ անտի ներ ձևանալեսցի յատ-
կութեանն ազգային։

Ունիմ խոստովանիլ քեզ՝ ասէ տիքե-
րոս՝ զայլ ինն տատամսութեանդ որ վերա-
պնայ ինձ։ Ա. րդեւնիս այժ՝ յորմէ կամիս
բառնալ խոպառ զշնորհն զհրճուանս և
զշռայլութիւնն, խիստ ինն լինիցի թերևս,
և երկիւղալի իշխան ազ... ի՝ամենամ՝
մասն

ասէ քեզ Լիսարիոս, կամիս ասել Թէ գուցե տաղտկասցի. այլ սիրելի իմ՝ ես ոչ ասացի քեզ՝ եթէ Թագաւորելն էր զբօսանք ինձ: Ա յսու ամիս հնար է նմա՝ի տաղտկանալ իւր գտանել պահս զուարճալիս: Օ՛ր օրինակ՝ վերակացու ոմն ազգ առ ոսկի զյառաջադիմեցեալ երկրագործսն՝ի գաւառս, որ յառաջագոյն նուաղեալ գտանիւր, ուրախասցի նա՝ի մտի իւր ասելով՝ բազէ՛ զի միմիայն ներդործուի կամաց իմոց երջանկացուցանէ զբնակիչս: Կառավարիչք ծանուցեն նմա եթէ մինն յօրինաց անտի իւրոց ապրեցուցեալ է զժառանգուԹի որբոյն՝ի ձեռաց ագահ բռնաւորին. և նա ասասցէ՝ օրհնեա՛լ է բարձրեալն՝ զի անզօրն գտանէ՝ի յիս զպաշտպանուԹի: Ա՛ստ ոչ ասացեն նմա այսքան պարզ ուրախութիւն, այլ իբրև պատմեն՝ Թէ հրպնի նախ անձո՛ն հոթպիսի եւան դիւք հաւատարիմ ծառայք իւր հեղեալ են զարիւնս իւրեանց վ՛ն իշխանին և վ՛ն հայրենեաց իւրեանց, ցաւակցուԹիւն և կսկիծն կոծանեալոյն զնո՛ն խառնեա

ՀԱՅՔ ՈՒՐԱԽՈՒԹԻՒՆ

Նեսցին ըզ գորովոյ սիրոյն և ջորհակալութիւնն և յարատեւութիւն լուծցեն գնա։ Ո՛վ հուպն ածացից՝ հեծեծայն գութիւնն քաղեբաստ ժամանակին զոր ստացաւ, ցնծութիւնն կանխեալ օրհնաբանութիւնք ապագային. սոյնպիսիք են հրճուանք և ուրախութիւնք ուրուք ինքեանք։ Եթէ այսքանիք չին բաւականք անդորրացուցանելոյ զնա՝ ի տաղտկութենէ անտի, զըՆասցի՛ ըստ օրինակի հինն պատկառորացպարտից՝ զգաստասա իւր անձամբ անձինն՝ ի զննին արկանել, ուսումնասիրելով ոգոյ միանգամ առաւելապէս ճաշակեցուցեալն են զերկրպագութիւնն զարուեստն, զառատութիւնն և զբազմամարդութիւնն, և համանգամայն կոճռպելով զչնչանութիւնն այնոցիկ, յորոց յանհոգութենէ ամբարտաւանութեամբ կամ խստութենէ ծագեալ լցեն հակառակ չարիք՝ ի բնութեանդնայ՝ ապ՝ ի հուպմ՝ կալան կայսերք յանձինս զվոյթ այց առնելոյ զըշտեմարանս հասարակաց. այլ եր գոյ եկ անարժանագոյն լինն այնոցիկ գնալ ընծել զգիւղբերիք, առ՝ ի տեսանել

արդեօք ՚ի հիւղի անդ հոգագործին ա-
նի՞ն զհայց որդիքն նը։ Ո՛հ ցաւացս՝ զե-
ա՛րդ իշխանն յոյժ սակաւ ճանաչէ զօ-
գուտն և զպարտաւորութիս իւր, եթէ
տեղի տայ տազտկուե ՚ի վե՛ր հասանելոյ։
Նա՛ւ ևս մի՛ համարեսցիս՝ եթէ ՚ի սակաւ
քուէից հանգամանե, զոր ընդհէն նմա
պաշտօնն իւր, վերհուլիչն յուրաստ
կացցէ ՚ի քաղաք ընտանեկ կեանէ մտերմա-
լիե և բարեկամե։ Ընդհակն նա բարե-
կամն ոչք զմայլեցուցեն զնա՝ ամ ազգ
ամպետական գործանօք։ Ամենստ ան-
ձինք սակաւք շատացեալք յառաջինէ
առաքս իւրեանց զուարթարար լինն պար-
զունի ունին, որ ծագի ՚ի ներքինն խա-
դաղուհ հոգւոյն, զոր ճոխին պաշարեալ
՚ի հարկաւորութեց, և մոլին առաւպեալ
՚ի խղճէ ոչ գտրեն ճանաչել։ Ապաքէն
պարտաւորութիք առն պատուականի պա
րտպետլոյ ՚ի գործ ինչ վայելուչ սակաւ
հանգիստ նմա ընդհէն։ Հայց րոպէք
այնոքիկ զուարճալիք են։ Ո՛չ երկիւղ
և ոչ սնոտի քաշմակերտութիք նեղեն զնա,
և աշքանիք իշխանին այնոքիկ յորում-
ան

անմեղութիւն՝ ուղղութիւն՝ ճշմարտութիւն՝ և հաստատուն նախանձն քարեաց գոյ-նին որոգայթ ինչ խորշելոյ, վասն զի ինն կասկածելոյ, աղմուկ ինն խռովու-թիւն զանգիտելոյ, ոչ լինիցի աւգտակ առաւել չքեղ և փառաւորգեալ, քայց առաւել երջանկին տիեզերաց: Վասն-ւաձեռն լինիցի՝ ասէ կայսրն: Ո՞ր ևս կրկնեաց բնչաարիս: Ամենք անսփոփ դատարկակեացք, ամենք յեռնեալ հնչ-տասերք մերժին անտի, քայց փոխանակ նշ օգտակար և քարեհամբոյր անձանցն կաճառք խմբոյին անդրէն կախման ըզ-տեղւոյ: Խմբոյին ասեմ՝ մոերիմ իմ տիբերոս՝ և ասեմ՝ ի պատիւ մեծարկուե: Պատուասիրեալ առաքինութեն քաղքենի՝ ի սիրոս ամին: Վարկանին հասարակին եր-արեգակն ինչ՝ որ ծաղկեցուցանէ զայն և աճեցուցանէ մինչեւ զօրութիւն: Ի դա-տեսգես դու զպայման թմրութեն և մեղ-կութեն յորում դատանին ոգիք յքեալք և լուծեալք: Ո՞վ ար դեօք կամիս՝ զի որդին՝ որ զայլ ինչ առաւել չէ լուեալ՝ ի հօրէ ելեալ քան զպարծանս արձա-

թեայ, որ չէ լսեալ երբեք զրուանտել
և նախանձիլ ընդ այլ ինչ բաց ի ձո-
խութենէն, որ ելեւ ի քաղաքի և ելեւ ի
բանակի անդամին ի մանկութեէ իւրմէ
չէ տեսեալ զայլ ինչ այնքան արհա-
մարհեալ և խոտան վարկեալ՝ պէս զար-
ուեստեան և զերկասիրութենէն, որ խե-
լամուտ և մտահաս՝ երեք առ ոտս փայլ
թամուեալ՝ ի գուռն խանարհին մեծուխք,
օրինացն մեղկանան խստութիւք չպատուէին
ձանձասարհի հարթին առատաձիք, և ինչ
հագ զրունքն բանին, որ գիտեն իսկ՝ երեք
մինչ որդեալեք և երեք հարստուեն ճոպա-
րի բանաւորն ի պատժոց անտի զա-
տաստանի, և անպատժաբար զործեն զիւրն
եղեռնութիւն, երեք պերճութիւք զմոլութիւն
անգամ չքնաղ զարդարեն, զպարտութիւնն
աջնուցագուցանեն, զհանճարոց զլուսա-
ւորութեզ և զառաքինութեց կանուն ըզ-
տեղիս: Ո՞հ որդ կամիս՝ զի ի սոյնգործնակ
տարացոյցս հրահանգեալ ուրուք զհա-
մեստ ըզ շահուն մի՛ շփոթեսցէ: Փո-
խեսցին կարծիք, և ինքնակալքն դա-
տաւորն բարուց տացէ օրինակ, կրթու-
թենէն

թէ՞ն և ունակութ՞ն առադրնսցեն մարդկան իւրով ջնախկին հարկաւորութ՞ն զնրա սեփական համարումն , և զնրոյն նըմանեաց , սովորութ՞ն արասցէ ոգի իւր ելանել անճամբ ընկալնուլ զհատնուած դարձն իւրոյ և ապագային , զինչ առաքինութ՞ն հաճնայն և յիշատակ իւր եղեն նմա առաւել կարևոր և բազարձակ քան զայժ քարչս · հոգն բարձրական հոլթեա այսորիկ տացէ նմա պատիճ առաւել սիրելի , քան զոր տայ կեանքն , և ամենեն առաւել ահռելի և զարհուրելի քան զոր տայ մահն , տեսցէ իսկ՝ զի նուաստ հակմունք սակաւ զօրեսցեն ՚ի վէր իւր : Ո՛վ սիրելիք իմ ոչ էին դեկտեհնելոս և կատաղ եթէ ոչ մարդիկք , որոց դերագոյն ոգիք անանց՞ն փառօք և առաքինութ՞ք , քայց այս սահմանադրութ՞ն պահանջէ իրական տախմունս ՚ի ձէ՞ ինչ միտք պատուիրել ճնոզաց միտեցուցանել զորդիս իւրեանց յառաքինութ՞ն , եթէ առաքինութ՞ն հիւծեալ է ՚ի մէջ մռացուած , և եթէ մոլութ՞ն ոք գոլով միայն պատուեալ՝ անիցէ իրաւունս

ունս ճանաչելոյ զայն, ապաքէն հաւրիկ ես՝ ի հաստատել զերգ՝ բարին բարւոյն ընծայել՝ քան չարն չարին, օգուտն արդարոյն և հաճեստին: Հաստատեալ կաց գնա այսարիկ անուշիատ նախանձաւորեցեր թէ զերգդ քարք յարին յօրհնա, և զնորդ կարճիք սփոփեն զզօրութիւնն: Ոյրք և երկիւղք, վարձատրուիք և պատիժք, վայելչութիւնք և զրկանք, այսոքիկ են կըշռորք զոր կատարելապուրթին պարտ է գիտել՝ ի կիր արկանել ըստ պատեհին՝ ի կշիռն ազատուե. տալ ապահովաբար կատարելոյն ըստ կամոյ նորոց ջնջն: Ա յլ ես տամ զքուս որ զձեզ դթասիրեցուցանէ: Ընդ երազարդ քարք մեծամեծաց առնեն զնե ազահս և անիրաւս. նակ պարզագոյն քարք փոխարկեն զնե՝ ի հաստատ՝ ի զիմաստս և յառաջատեսիլս, և մեծագոյն շահն մնլուե լինելով՝ ի տակի առաքինութեե, նոյն հակառակ որ զերդե զնե առ այս, յայն առաջնորդեցե նոցա յառաքինութիւն: Հատասիկ երազ ինն զեղիկ ասէ յոստինեանոս: — Ոչ ի նէ երազ պատասխանեաց բեղիսարիոս. զի

երազ արդարև կամիլ աճել զմարդիկ ի
քննասիրութիւն և շահախնդրութիւն։ Այլ
զկռանային որով ի սկզբան անդր հասա-
րակաստուեր կարգեցեալ ծերակոյտս այս,
յորում այնքան առաքինութիւնք և այնքան
դիւցազնութիւնք սպայծառափայլէին։ Ոչ զի
յայսմ ժամանակի ոչ գոյր ի հռովմ
ինչ որ գերազանցեր զայնքան մեծագոյն
ոգին. է զի հասարակ համարումն յարի-
եր ի բարս պատուականս, ահիւածութիւն
յառաքինազարդ բարս, և վատքն ի դիւ-
ցազնական բարս։ Ընդ յոգիկ լեալ են միշտ
մեծագոյն խթանք սրտից մարդկան։ =
Զիտեմ զի երկար սովորութիւն ինչ. մա-
նաւանդ սովորութիւնն բռնաւորութեանց,
առանց ընդվզումն ոչ տայ տեղի պատճա-
ռաց՝ թէ և զօրագոյնք իցեն. բայց վէ՛
անարդաբար և բռնաւարի ուրուք որ յամա-
ռի ընդդէմ երկնից նախատանաց դըժ-
բաղդութեանց և արհամարհանաց գոն բիւ-
բաւորք, որք այսու զարդարանօք ի մե-
ռանն ընդ խթանի փառաց՝ գնան դէպ
շաւղաց պատուոյն և առաքինութեան։
Աստուածային ուրումն և գնեմ թէ գոն
ան

անձինք բարիք որք կատարեն զժողովուրդս, և զկեանս իմ դնեմ ՚ի վերայ հայտնակուե հաւատարմութե և նախանձու այսր բազմութե մարդկան, զորս արդեն չէ հարկ նեղել և տառապեցուցանել, և որոց կեանքն ազատութիւն և բարիք պաշտպանեացին յօրինաց անտի: Աստ ամբարձեալ լինի անդրէն վերատին տերութիւն, և անդամք ՆՐ բաժանեալք դառնան անդրէն և միաւորին: Զևակերպուն կոտընդիանոսի կատուցել ՚ի մէջ աւազդ պահանջէ հատատուն հնմանս, և ՚ի ծոցոդ երջանկուե հատարակին տեսանել ճնանիլ վերստին քաջուին՝ բարի նախանձն զօրուին, ոգին համաչխարհական, և ըստ այնմ առաւելութիւս այսր զօր ունէր հռոմ՚ի վերայ տիեզերաց: Ի՞նչ բեւեռաթիռս այսօրինակ խօսէր, յուստինիանոս լուռ և եթ հնանայր ըստ անհոգութե ծերոյն, որոյ ՚ի մնացեալս եղեալ զծերութիւն իւր զերբ ուշառութիւն, և զաղէտալի վիճակն յորում զտանիւր, զեռևս յաղթօղ հանդիսանայր, միայն մնախորհելով դառնալ

ՆԱՀ ՀԵՐՋԱՆԻԿ ԵՒ Ի ՃՇՂԵԱԼ ԻՒՐ ՀԱՅ-
ՐԵՆԻՔ ։ =

Յայժ գումէլը ե ասէ ցնա կայսրն՝ ինդր-
ելն այդքան եւանգիւճ զօշուան ասէ-
ցախտից ։ Ակրելիք իմ՝ պատասխանեաց
բելխսարիոս , երջանկագոյն օրն կենաց
իմոց լինէր այն , յորում՝ ասացեալ էին
ինձ , բելխսարիոս՝ Թագ տուր Հատա-
նել զերակս քոյ , և հեղմամբ արեան
քոյ կատարեացին բաղձանք քոյ ։
Ո՞ինչ դեռ զայս ասէր եւդոքսէյ դուստրն
իւր վասելէ եկն Ճանուցանել նմա ե-
թէ ընթրիք պատրաստ են ։ Նմուտ ու
թեան՝ ի տուն և բազմեցաւ ։ Նէոդոք-
սեայ հնօրհալի լինի եղանակաւ և միան-
գամայն համեստութ և ազնուութ մա-
տոյց նմա ախսիւ զընդեղէնս և բաղ-
մեցաւ ուրախութ նորայ ։ = Օ՞ր ե՞ր այս է
ընթրիքն քոյ ասէ ցնա կայսրն հիա-
ցեալ ։ = Ա՛յո՛ պատասխանեաց բելի՛.
և այս իսկ էր ընթրիքն վասլրիկիոսի , և
վասլրիկիոս էր նման լինէ ։ Ցնոսցուք
ասէ կայսրն ցանկութիւս , այլ այս ասլշեցու
ցանէ զնա ։ Պալատականքն ակն ունելով
ամ

ասիտիել զնա, այսպարտաստեալ էին նմա հանդես ինչ խաղաց։ Ոչ հաճեցաւ կալ ի հանդիսին. և յառնելն ընդ երկրին զպալ ինչ ոչ ճաշակեաց՝ քան ի յընթրիս երեք բեւեռաբիւսիւն ի մեհեանանն ասէր ի միտս իւր։ Ո՞ւազ տալոդ ես նա քան զիս, զի ննջէ առանց տառապանաց խղճի։

ԳԼՈՒԽ Ի.

Ի վաղիւն ընդ դառնալն ի միտս ի տեսանել զինւցաքն՝ ասէ կայսրն ցտի քերոս, արդեն ոչ կեամ եմէ ոչ միացեալ ընդ նմա, հանդարտուի և սպարզեսի ոգւոյ նորուն հաղորդին ոգւոյ իմոյ։ Այլ մինչ մեհեանանամ անտի մեգք զորս նա վարեաւ յոգւոյ իմմէ, դառնան անդրէն միաւորին վերստին, և խաւարի մեռ իմ աւ։ Ընդէ հաւաստի էի յիս տեսանել, ի նկարագրուե նորին զկենդանիսն երջանկութեանն հասարակին։ Այժմ առայժմ այց ունիմ զանհնարինն գժուարսն։ Օրինակի սակս՝ զի՞նչ եղանակ մտրճիւ վարել, որպէս կարասցին

յին Թեոթևանալ ժողովուրդք ՚ի ծանր
րուէ անտանելի ծախուց որովք ծանրա
բեռնեալ է արուեիս սպա: Օրինակ
հնար է ՚ի գործ դնել՝ առ ՚ի նորոգել
զբոս, զբոս անդադար սպատերազմունք
սմաց քանիցս ունայնացուցեալ են, և ըզ
բազմադիմի հարկադրութիս, ՚ի միմիայն
պարզ և թեթևաբեռն հարկ բռնադա
կել: Կա զայմ՝ պատեհսխանեաց տիբե րոս,
նախատեսանէ, և զայմ տարակուսութիա
լուծցէ: Ընդ ջարկեա նմա զնկատմունս
քոյ: Ասէ սկիզբն առին: =
Ընդդէմ քաջ գիտէի ես՝ ասէ ծերն զնկե
լսելոյ նմա զի միայնի ՚ի քեզ տակաւին տա
րակուսութիք ոմանք, բայց յուսամ՝ անհետ
առնել զնոսս=Սակաւ ծախուիք արքունեաց
բռնադրակեցան, բարձաք անտի զշռայ
լութիւն և զնուորն: Նկեսցուք այժմ
՚ի քաղաք. և ասա՝ ըստ ումեք անհատաբար բռնա
ճանի պարապորդ ժողովրդեան կերակը
րելի է ծախու արուեստ: Ոչ բռնաբեռն ոք բա
ժանի նոցա կերակրէ քան լեգէոնս: Ընդ
՚ի մարդաշատ առնել զքաղաքն իւր կոս
տանդիանոս ընդ նմանութեամբ հռոմայեցւոց,

յան

յանձն է առ զայս աւերիչ մեծաճախանդ։ Այլ՝ մրուռ իրաւամբ գատարկապոտ ժողովուրդ ոք՝ որ ոչ թափաւորս է և ոչ զօրական կերակրի հատուցակաց ծախուս։ Ողորմելոյն հոգւոյ ամենեքեան զնուիրեալ՝ ունկեն իրաւունս կերակրելոյ ի ժամանակի իսկ խաղաղութեան յարդեանց ամբարեստութեց իւրոց, և ի վայելչագեղ աւուրս փառաց զոյն իսկ ոչ պահանջեն եթէ ոչ զերկիրս առ ի գործել, և մին չ տէրութիւն ընդհէր նոյ զայնս՝ զի առ արդեօք թէ որպիսի ցնծութիւն սիրէին ամենեքեան ընդ դաշտս։ Աստէն առ ի նոյ ոչխոք են մեզ բազմութեցս այսոցիկ տուելոց, որք ընդ ապատանեն զրուցոն պալատին, գուցէ նորքոք վանեցի զհոնս, որք առ պատահակեն զերբայիայ։ Մի պահեսցին աւերն, քան որք աշխատանօք զբաղիլ կարեն և կերակրիլ, ծնողեաքն արասյեն հատուած երջանիկ, որք դառնան բազմացուցանել զտէրութիւն և կեցցեն յարդեանց վաստակոց իւրոց։ Ընդկրադործութիւն և մայր զինուորութեն, և ոչ ի միջոյ պարապուրդ կարծութեն իրիք,

և

ելանեն քաջ զօրականք։ Համառօտեալ
զնա զօրէնս, և գլուխ առի զհարկինն,
անկայի ինքեամբ զինուորուրին սպասա-
կան սահմ յոտուկ քաղմուքե լսոյ, և
դու քաջ ձանաչես, թէ որպիսի անտա-
նելի ծանրուե ծախուց թեւերանամբ այ
սու։ Ի հաւելի մեծամեծ խուճքը ոչք մը-
նան մեզ՝ զօրացն են։ Ի յայլ այնք բռնա-
դակեն միայն ի լեզուն։ Հատուածքն
հին զօրականաց՝ հաստատեալք ի սահ-
մանս կեան աշխատանօք լսելեաց, և
ապահովուիք լսելեաց վարձու փոխա-
նակ են։ Հատուածքս այսոքիկ (որ է լսա-
զոյն իմն զոր հնարեաց ուշիմուին հոս-
տանդիանոսի) չեն տակաւին սպառեալք,
եաւ՝ թուենեմ զնա ի լերանորոգել՝ ի ինչ
հարկաւորագոյն քան զկատիլն։ Ի նքան
քաջ զօրականք՝ զոր Թոդրուս մաշել ի
Թշնամուե և ի պատերազմուե, զայլ
առաել ինչ ոչ խնդրեն քան զնալ ի
գործել և պահել զերկիրս յաղթուելե
լսելեանց։ Ոչ այն սակաւ ի զինուց սփռե-
լոց ըստ ծավեզեր, եկելոքս այսոքիկ զոր
նոքա մշակեն՝ կերակրեն զնշանաւոր լսա-
լեանց

քեանց : Կնոջ ոչ համարձակ քարոզութիւն ,
օրք համբոյրն գան առ մեզ , առ՝ի ըն-
կալեալ լինիլ՝ի գառատուս մեր : Աստէն
ընկալեալ եղեն երբեմն յոյժ սակաւ ըզ-
գուշութիւք . բայց վտանգն՝ միայն ե
՝ի թիւն : Պիտեսցուք զնոս և առցուք նոյ
զերկեսս անշէնս և անգործս , երկիւղս
այսաքիկ ձեզ ոչ պակասին , կառուցա-
րուք ինչ քարեխառն և հաստատուն ա-
րասցե զնոս զատրուկս հաւատարիմն և
զօրականս մարգեալս : Զիք ուրեմն այլ
ինչ ևս քան զնեգենոս , օրք կեան վարք
ձու իշխանին , և միջոյն հարկն եգիպ-
տոսի ափրկոյց և սիկիլեոյ կերակրեսցէ
եւսպատիկ ջոյնքանս քան զոր տէրու-
թիւնն լեալ է երբեք : Ոչ մի՞ն պարտէ
վարել զանասունսն , և ոչ մի՞ն կերակր-
ելոյ զնա , բայց մի՞ն հաստատութիւնն ևս
բեանց զորմէ տէրունն պարտէ հոգալ :
Ընդեւն պատիւն մուծանելոյ անգրկին՝
վերապահեալ էր քաղաքացուց , յորս
ծագիսհատակ երիտասարդութիւն վիճակէր՝ի
մի քարուղս սպասիկ , հանց ժամանակն
այն , հնարիկ է վերանորոգել զայն : Օ՛ն՛ն
ոչ

ոչ զօրեն առնել այնպիսիք պատուհասիւ
և հացիւ։

Պարդիք ոչ են նդիք արդեն՝ ասէ կայսրըն։ = Չէ այլ ինչ փոփոխեալ պատահանեաց քեզ ետրիոս՝ առաւել քան զկարծիքն տիրոջ բարուց, և չէ ինչ հարկաւոր առաւել քան զոգի միոյն և եթէ՝ զկամս և զօրինաին նո առ ի յարուցանել շէ խոր զայ ոգիս։ Ի բիւրաւորս պիպոյից սրբ ապացուցին զայս ճշմարտուէ առաջ բերից զինն, զոր համարիմ արժանաւորս վայելչագոյն առումոյ հատարակապետուէ, որ և ցուցանէ եթէ յամառ ժամանակի այնքան արժեն մարդիկք, որքան արժողուէ տալ նոյ կամ

մոցիմք։ =

Պայազատի հռոմի ի տոռիղոս, զօղոտ մինն ի քաջ զօրապետաց մերոց հանդերձ սակաւաթիւ զօրօք մեկուսացեալ ի քաղաքէ, ամրացեալ էր ի բարձրաբերձ տեղի ինչ զոր թշնամին պատեալ պաշարեալ ունէր։ Ել գոյր երկբայութիւն, եթէ տալոն լինել անձնամատնութեամբ զնա, և իրականապէս պակասէ

սէր նոյ արդէն ամ : Անկեալ ՚ի յետին
հարկաւորութիւն ասէ ցգոնդն եւ ,,
Պիտի եք իմ հարկ ՚ի մէջ կայ մեռանիլ
կամ գերի վարիլ , ոչ թուի ինձ ոչ
ոք ՚ի ձենջ յոգւոյդ որոշել զկողմն
որում հեռանիլ պարտ , այլ չէ բաւա-
կան և եթէ մեռանիլ · հարկ է մեռանիլ
քաջապէս : Պատասխանից միայն պատկանի
կրել զտառապանս տմարս , և հիւծիլ
նուաս , ակնուանելով երկեայելի և յա-
մէն մահուան : Պիտի ոչ քաջ եմք ՚ի
մարդ պատերազմի քաջ դիտեմք վարել
զգէնս , երթաք ՚ի խնդիր փառաւոր վախ
ճանի · մեռցուք , այլ ոչ առանց վրէժ
խնդրուե · մեռցուք թափաւեալ ա-
րեամբ թշնամեաց մերոց , և վտխանակ
երկնչակաց ճաղս , զոմն արտասուեաց
առիթ մահ մեր լեալ մերոց թշնամեաց :
Ո՞վ ՚ի նոյ օգուտ մեզ յամօթ առնել զմեզ
մի զանն ինչ առաւել կելոյ , որում հետև
տակաւուց ՚ի մէնջ զնոյ լինէին այսանակ
զրուսել զառուրս իւր : Փառք կարեն ընդ
երկար ձգել զսահմանս կենդ քակ բնուի
անաբանոյ առ այս : ,, Պատասխանեցին

զբռնականք՝ եթէ յօժարակամ վուխճալ
գնային զհետ նը։ Ցառնէն խոսան նոյն
հետայն, թէնոսմին յոգուշանէ նը վար-
կանի յառնել՝ ի մէջ այնու քաջասարուի,
զոր տայր յուսաբեկուիին, և առանց
սպառելոյ նը մատուցանէ նը զփրկուիի
և զազատուիի։ Թուի լինձ սիրելիք իմ
եթէ Ճանաչեմ՝ ի որուե զարթ երկերիր
հարազատ, որք կարօղքեն առնել զայս քան-
ինչ՝ եթէ լեալ էր նը ոչոգաս մի այսպիսի
առաջնորդ իւրեանց, և զայսպիսի աղ-
Ճանաւոր գլխաւորս այժմ իսկ ունիք,
զորս յաղթուին յանուճանէ Ճանաւցանէ
ձեզ։ Ա՛ի՝ հասարեսջիք եթէ յօրժամ
հարկ լինի դիմել յայնպիսի եղանակ՝
ամ՛ի կորուստ և անկեալ։ Թերևս ոչ մի
շէք՝ մինչև ցոր վայր յաջողուին առա-
տուին և մարդաշատուին կարկ բազմա-
ցուցանել զզօրուիեաս տէրուիի իրիք։
՝ի յուշ աճեցիք զոր հինն՝ ի հնումն,
ոչ ասեմ արդեն զգաղղիոյ՝ զոր կորուսաք,
Ճանարժանապէս բարձի Թողի արարաք,
այլ զիսպանիոյ, զլուսնաստանէ, զիտալիոյ
զՀասարակապետուիեն կարթագինեայ, և

զայլ

զայսոսիկ ամէն զԹագաւորութեանց ասիոյ՝
՚ի գետոյն Եփրատայ մինչև ցծագս սեաւ ծո-
վուն : Ընդհակառակ զհամարս , որ ՚ի
սկզբան անդր ոչ ունէր առաւել քան
զերեսուն մի , և ՚ի ժամանման իւրում՝ ըզ-
ինքն իւր եհաշող զքառասուն և եօթն հա-
զարս քաղաքացւոց ՚ի ներքոյ գինուց , և
մակաբերեսջիք՝ ասէ զոր միանգամ կարէ
առնել Թագաւորութիւն ներհմայացեալ արբ-
ևակոչ առն ուրուք : Ասէք եԹէ Թրուքին
հասեալ է առ կործանումն իւր : Օ՞րինչ
հեսպերիոյն և սիկիլիայ , սալանիոյն լե-
բիայն և եգիպտոս , պէոպիոյն և մակե-
դոնիայ , և այսոքիկ միայնչացեալ երկիրքս
ասիոյ՝ որք առնէին զհետստուին դարեհի ,
և աղեքսանդրու ամենայն լինին : Պարօտ
են ոք ՚ի մարդկանէ , երջանկացեալն ոք յայն
ժամ եւցեն ՚ի լերինս , և ես քաջալերեմ
զիս սիրելիք իմ յայնժամ յառաջարկել
զլացնատարած հնձն զոր խորհիմ , որ և
արասցէ զհերոսեան գայս առաւել հը-
զօր քան զոր լեալ է երբեք : Որպիսի
հինն այս եհարց կայսրն Ադրիանոս պատաս-
խանեաց բելլեսարիոս : Պատերազմն ոչ
առ

առնեմք մեք անչափապէս ըստ երկար մղել
լուռ և անհնարին աշխատանօք աղաւաղել
զգօրս , տայ ժամանակ Թշնամեացս մե-
ծաց յարձակիլ ՚ի վերայ մեր յան-
կարծ եւ զտկուիլ , մինչ զի կարգ հինգ
զօրականաց և զինուորաց միակազմ ո-
րում մարդաշատս առնեմք զսահմանս
մեր , չունին բաւական զօրուն ՚ի դիմել
հարկանելոյ նոցա , և նախ քան զհաստա-
տեալն լեգէոնսաց ՚ի տեղի ճակատուն ,
աճաբեկուին ամենայնին և առաքատակուին
արդէն երաշտան . յառաջագիմեալ ես
առաքեալ : Աւ ՚ի գնել արգել լինն հաս
տատուն ըստ մեմ յորձանացս այսոցիկ . մի
ե լինձ զի ետրուիս այս զորքտրութեամբ մար-
զեալ լինիր ՚ի զենս՝ այսու եղանակաւ
զի ամ ոք ազատ զինուոր լինիր՝ սոսկ
՚ի պատերազմուն երկրին : Աւ յոմանակ ի-
րաքանչիւր գրեչուտիցն կազմիցք զզօրս ,
քաղաքք կազմիցին զայլ նմին զոր գաւառք
զէգէոնս հաստատուն կայարանաւ՝ ըստ
յարիլ ՚ի միմեանս , ուստի զօրականն ՚ի
ձայն փողոյ յարիցէ ՚ի նշանս իւր : Զայնդքս
այսոքիկ ունելոցին զշահեստուն հոգալոյ

ՀՀ երկրին ՅՆՆդեան իւրեանց , զորմէ-
շակեալ Ճարկեցուսցեն , և ինքեանքն
բազմանայր ասացեալ զոյն : Ուրեք ա-
րիւն նախատեսանիցէք , հետ որում եւան-
զիմ պաշտպանեցին զմանկանսն իւրեանց:
Ձիք ինչ զժուարագոյն հաստատելոյ
՚ի լսողսն քոյ ածուխ իմիք՝ քան
զկարծիս իրաւանց հաստատուն : Յո-
գւոյս արդ որք յոյնկոյս ծովուն սկիզ հո-
գւան զիմանալոյ : Ո՞ զարտասլին ոչ կցտրէն
վհատութեամբ որք սպառնան հիւսիսականին:
Դադարեսցեն լիւրինկեցին ոչ զետեղն ոյր
առաջ անցուցանեմք զնոր յաստիայ , ըստ նոյ
Նոյնպէս զնաղն տիգրիսի ըստ օրինօք մերում
կամ ըստ օրինօք պարսից : Օրինք զինուո
բանիցն սահմանադարձն զնոր , յորմն սա
րոյն գաղջագերծ , քայց նկատուածն՝ վատ
տուին՝ տագնապին առաջին պատճառն
անհամեմատուած կամ երկիւղին , տայ նոյ
լքանել զնոր ինչ , որ ոչ է իւրեանց :
Ասոյց ՚ի հնման լսեամ հայրենիքն չէ
անուն ինչ օտարատի , և ոչ ևս կեղծեալ
լիցի մեզ գործակիցն , այլ է առարկայ լիցի
նեղոյց . և քաղաքն , առ որ իւրաքանչիւր

ջերթը սպառնանդեալ՝ ամ կապանօք
գ՚ոնե : Ոմանքացիք՝ մերթ ե տեղ՚ն՝
ածելոյ զնե առ Թշնամին , այս է ան-
դաստանն որ կերակրեացն զձեզ , այս է
տունն որ Եաես զձեզ ճանկիլ , այս է
դաժանն Հալց ձերոց , այս է օրօրոցն
որդւոց ձերոց , այս է առագաստն կանանց
ձերոց՝ զորս պաշտպանիք : Ապարիկ ա-
ռարկայք ողբալիք և հեծծիք , որոց ա-
րտեալ էր առաւել զէւ քան
զնոյն սերն փոտացեալ : Ստորհեաց արդ՝ Թէ
զորպիսի նեղութիւնս արասցեն յոգիս
այնոցիկ , որք՚ի մանկութենէ ուսեալ են
զնոստութիւն օրինաց պա-
տերազմականաց , և նկարեալ ունին ա-
ռաջի աչաց զպատկերս մարտին Պտուղս
Թէ աւետ ոչ լինի ճնճղուկն ախորժե
ալ զպատկերս վաստակաւոր և քաջա-
մարտիկ երիտասարդութեան այսորիկ սը-
սիռեալ շուրջ զնշանօք իւրովք՝ քա-
ղաքս և զդաշտս , ՚ի ձեռն աշխատա-
նաց նախահայեալ՚ի մտուցեց և՚ի պա-
տերազմ՝ կոշտացեալ՚ի յածախակի
ճաճանչաւորս կրեալ ունէր : Զատկերս ըստ

ՈՒԵՐԻՆ ԽՈՂԱՂՈՒԵՔ, ԵՒ ՄԻՇՏ ԱՊԱՏՐԱՍՏ
ԱՌ ԱՌԱՋԻՆ ՆՇԱՆՆ ԱՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԶՁԵՒՍ
Ի ԶՆՆԱ ՄԱՀԵԼ: Ի ՔՈՒՆԻ ԶՆՈՒՑ Ի ԳՈՒՆ-
ԴՐԱ ՅԱՅՏԱՒԻԿ Է ՅԱՆԳԱՒԱԿ ԼԻՆԻԼ ԸՆԴԵՄ ԶԸ-
ՆՈՒԵ. ԱՀ ՈՐ ԻՆՉ ՄԻԱՆԳԱՄ ԿԱՅ ՀՈՂՔ
ԱՌԱՒԵԼ ՏՕՆԵԼԻՔ, ՎԵՐԱՐԵՐԻ ՔԱՋՈՒԼՃԵ
ԵՒ ՀԱՒԱՏՐՄՈՒԵ ԻՒ ԲԱՆՑ: ՏԵՐՈՒՆՆ ՈՒՆԻՑԻ
ՀԼԻՍՅԵՐԿԱՆ ԼԵԳԵՕՆ ԻՒ Ը, ԻՐԻՒ ՀԱՅՒՔԱՆ
ՇԱՐԺԱԿԱՆ ԱԺՐՈՑ, ՈՐՔ Ի ՄԻՈՅ ՏԵԶՈՒՕՂ Է
Ի ՄԻՒՍ ԱՃԵՆ, ՈՒՔ ՎՇԱՆԱՀՆ ԿՈՉԷ ՀՆՈՒ
ՀԱՍՏԱՏԵԼ ՀԶՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՈՁՈՒՆ ԵՒ ՔՈՒ
ՔԱՔԵԱԼ ԶԱՐԻ ՆԱԽԱՆՁՈՒՆ, ԴՈՒՆ ԳՈՐ-
ԾԵՍՑԷՆ ԱՒԴՔՆ ԼՆՈՒԼ ԱՅՆ՝ ՈՐ ՄԻԱՆԳԱՄ
ԱՌԱՒԵԼ ԱՐՏՔՆԱՒՈՐՔ ՅԱՐՆԼ ՅԱՅՏՈՒԻԿ
ԱՅԳՅԱՌԱՓԱՅԼ ՄԱՐՄԻՆՆ. ԵՒ ՓՈԽԱՆԱԿ
ՁՕՐԱՑ ԺՈՂՈՎԷՒՐՑ ՏԱՍՆԱՒՍԱՒ ՓՈՒԹՈՑ
ՁՕՐՔ ՀՆՈՐՀՆ ԿՈՂՄՆԱԿԱԼՈՒԲՆ՝ ԽԱՓՀ-
ՈՒԲՆ, ԿԱՄ ԱՆՀՈԳՈՒԲՆ ԱՌԱՋԻՔ ԿԱ-
ՁԱՑԱՆԵՆ ԱՌԱՆՑ ՔՆՆՈՒԵ, ՈՒՆԻՄՔ ՁԱՀ-
ՂԻԿ ԺՈՂՈՎՂԵԱՆ: Ո՞Վ ԻՆՉ ԲԱՂԴԱՏՈՒԻ
ՅԱՅՆԺԱՄ ԼԻՆԻՑԻ ԸՆ ՄԵՋ ՁՕՐՈՒԹԵՑ ՏԵ-
ՐՈՒԵՆ ԵՒ ԸՆ ԱՅՆՈ ՁՐ ՈՉ ԿԱՐԱՒ ԵՐԸՔ
Ի ՆՈՅՆ ԽԱԿ ԺԱՄԱՆԱԿՍ ՄԵՃԱԳՈՅՆ ԵՐ-
ՔԱՆԿՈՒԵ ԼԻՐՈՅ: ՆՈ ՈՎՔ ԺՈՂՈՎՐԴՔ

ՀԻՒ

հիւանդութեանք կամ հարուածովքն վըտահացեալ գալ խոտել զմեզ, որք բազ միցս վճռեալ եմք զնոս, անմոռաց գըթել անգէն եւ սուրեալ զօրօք : = Ո՞վ հաստատ առնէ զբեզ ասէ ցնա կայսրն, եթէ տէրութիւնք ողջոյն գինուորացելոյ ժողովրդեաք կացցեն ի պատկառանաւոր հալածականէ : Զուտն իւր պատասխանեաց ցնոսն , բարեմիտն օրհնաց զնոյ , արդարութիւն բարեկարգեալ հսկող եւ զգօնաժիտ տէրութիւնք լիցէ : Զուտցէ մոռացեալ է ձեր զոր ես պահանջէի զձեր ժողովրդեաք երկանիկք զնիւթին : = Ո՛չ ասէ յատասխանեաց , բայց ես վաթկանիմ զնոսա սիրօք նորոգեցից հաւկեալ ի վիճակոն , անհանդիստս , խռովարարս , զնեղասաց եղոյն , ոչ յանդգնեցեալն , ոչ խոստանալոյ ինձ ըզլաւագոյն վիճակ լինել : Այլ ի ժողովուրդն ի վշտացեալ եւ ի տառապեալ ներկայ վիճակի նորում , ոչ երբեմն տեսանել ի հոգւոյ ի ժամանակս թըշուառեաւք ժողովրդեան այնորիկ : Ա՛յլ հաւատաց զի մնըդեկք գիտեն զոր միան-

զամ պակասի նշ , և զոր [illegible] պարտի
նշ , զի նաք ոչ լինիցին մոռացօղք ե-
քախտեաց և հոգոյ զգոյս իշխանն բարե-
լոյր կանուս յանձն իւր , [illegible]ցանելոյ զնոցին զաշխատանս և զի սիրոյն
զոր նա ցուցանէ նշ , հատուսցեն փո-
խարէն զսէրն իւրեանց : Ջ անասգի սա
արդարութիւն զիմուէ և կալեկդուիթէ ,
վասին ըն նա մի վարձսցէ ի [illegible]ազատու-
թեն ըն հրամանաս իւրոյ զայլ անձինս
քաց յայնց որք ունկնին զարժանաւորուի
ձեռնտու լինիլ նմա , հակեսցէ իբրև ըզ
հայր ի մէջ որդւոց իւրոց , և էս հա-
ւաստի առնեմ զնա՝ եթէ ամենևին հը-
նազանդեսցին նմա : Որոյ հնարագի-
տութեն՝ կամին գոն զի սա ահաւիկ և իւր-
ուոլայոյզք ամանք կարասցեն փոխարկել
զժողովուրդ [illegible] քարեբաղդեալ , ի ժո-
ղովուրդ լիի երկնաւորին և ապաստամբու-
ն երկնչի յաստուածոյ միայն իշխանն
որ [illegible] ողբալ զժողովուրդ իւր ի
նեղութեն տառապանաց . իսկ այն որ զբա-
զեալ է ի հոգալ զհանգստուն և զերջ-
անկուն ժողովրդեան իւրոյ չունի [illegible]

զան

զանգիտելոյ ՚ի բանաւորաց։ Զուցէ լսել զուարճանալ զառաքինուհիս նը , և հաչակել զբարերարուհին նը յանդգնեցին խառնել զնորին Թագաւորութիւն։ Ոչ Թերևս յանդաստանն ուր Թագաւորն ուրախութիւն հանգստութիւն և ազատուին ։ Ո՛չ քաղաքն ուրանօր ջանք բարեբաղդութիւք քաղաքացւոց . վիճակք իրաւունք և կեանք նոցն ընդ պահպանութեան օրինաց են ։ Ո՛չ տրէնս , յորս անմեղքն պատիժն՝ խաղաղութիւն սրբութիւն ամուսնութիւն և բնութիւն ունին զպատկերութեան ծանեալ , զուցէ աստղն՝ ասեմ՝ զի ապստամբեալք ելանեն ՚ի ինդիր կռնչակ ցաց ։ Օ՛ն անդր , եթէ իշխանութիւն արդարութիւն չէ հաստատուն , ոչ ինչ է ՚ի վէր երկրի։ Ա՛յսու ամիճ զէցուք ընդ եթէ օրոգայթ և յանդգնութիւն նմին է առ ՚ի երջանիկս և անդորրս առնել զհպատակեալ՝ զօրացուցանել զնո՛ այսու ամիճ կալնուի ես զայս վստահութիւն , Թէ և յառաջ գայցէր անտի լինի կորուստ և ապիկ նոցն յայնմապէս ։ = Ա՛մենեցուն ձեզ տամ զսուր ՚ի ձեռս առ ՚ի ծառայել ընդ

եթէ արդարութիւն գնացից, ընդ հակառակն առ՝ ի զեմ ունել ինձ։ Ամա-
րեկը զնս թերևս յոյժ յանդուգն։ Ա՛յլ
ես յոյժ խոհեմութիւն վարեալ զնս վար-
կանիմ, ապահովացուցանելով այսպնակ
զնս և զիմն սանձիւ իւիւք՝ ի կրից մե-
ղաց, և ես արգել ինձն գնելով ընդեմ
կրից այլոց։ Ընդ ապիւ խմով և նորին գա-
ղաթամբ անցուդարձնեի յաջորդաց խմոց
գհարկաւորութեանն արդար լինելոյ, և
այս լիներ ոչ խմիդ յիշատակի, յիշա-
տակարանն առաւել վատաւար քան զոր
թողեալ ևցէ երբեք ինքնակալն ուրուք։
Գիտեմ սիրելիք իմ զի առաքինութեանն
չունի ինչ պէտ սանձի երկիւղին. բայց
ոմիք տպաւորիլ կալ առաքինի յիմ ժա-
մանակս կենաց իւրոց։ Իշխանն՝ ի վեր է
քան զօրինս, օրինք ձեր գնոյն հաստա-
տեն, և այսպէս պարտ լինել. այլ այս
առաջի իրն լինելը, զոր ես՝ ի մուտս ձեռ
արկանել՝ ի գահաւորեն իմ, և եղուկ
անարգ մարդահաճոյին զոր՝ ի յուշ իմ
առեալ կր։ Ո՛ղջ լերուք սիրելիք՝ փո-
խարկնէն զնմա առրուե իրիք տարժա-

նատուր վաստակէ : Յամէ ի հանգիստ առ
նելոյ : Յետ ամի տակաւին մեայ լինէ խոս
սել ձեզ զաղետս իմեր որ ՚ի խորխոցէ
զիս , և որոյ ՚ի վաղուընէն գհոգն կամիմ
ընկենուլ ՚ի մտերիմն իմ տիրերտս :
Պ եհնեալ կայսերն անտի՝ ասէ՝ մեծամեծ
խորհուրդս ունի նա առանց երկբայուե՛ ,
իսկ եթէ հնարաւոր է կատարումն , լե՛
նիցի մանաւանդ իշխանի ուժիք , որ ըն
ելանէն ՚ի գահն ածէ ըն իւր գհոգի ա՛
րիսկոն և աննահանջելի ըն քաջութե՛
և առաքինուե : Այլն այս ևս պէտս ունի
երկարատև թագաւորութե՛ իմիք , առ
՚ի կատարել զայս մեծագոյն վաստակաս :
Ոչ գիտեմ՝ ասէ տիրերտս՝ քայց թուի
ինձ՝ թէ տեսեալ է իմ յառաջարկութե՛
գիւցաչնոյր այսորիկ բազում՝ նրս , որք
մանաւանդ կախեն ՚ի մի միայն ներգոր՛
ծուե՛ հաստատուն իմն կամաց , և ե՛
թէ մնացեալն պէտս ունի ժամանակի ,
ժամանակս այս գանեայ չէ այնքան երկա՛
րաձիգ , զոր ոչ կարասցէ ակնունել յաղ
թել ՚ի բոլոր կեանս : Դու սիրելդ իմ
տիրերտս՝ հայեա ՚ի դժուարութի՛ս ա՛

կամք

կամք երկնասարդումէ, յաղթէ զայնո-
սիկ առյաւէտ. զոյ քոյց անզօրութիւն իմ
պարտասի: Որ միանգամ կամի զմեծա-
մեծս գործել յաւել ասել կոյսին Հա-
ռաչելով, վաղուընէն պարտ սկսանիլ:
Ոչ ժամանակ սկզբն առնուլ կելոյ,
մինչ պարտ մնայն գիտել մեռանիլ,
այսու ամիս կամիմ ես դառնալ տեսա-
նել զայս այս արդար: Աբդար և վըշ-
տացուցանէ զիս, բայց կամիմ վշտանալ
մանաւանդ ապ նա, քան հաղորդ լի-
նել անլսուած ուրախութիւն ամ սառնա-
ցեալ և խստասիրտ ազանցս այսոցիկ,
զորս պարտաւեալ շուրջ զինև տեսանեմ
հանապազ:

ԳԼՈՒԽ ՅԱՆ։

Ընկեալ մխսանգամ՝ի հետևեալ յաւուրն կայսերն և տիբերիոսի յայդորութիւն դիւցազնոյն, անկան՝ի փորձութիւնս, զոր երբէք ոչ նախատեսանէին, և պարծանքն ազատելոյ զնոսա անտի յաղթանակ լինի։ եղև զոր ևս բարձրեալն վերապահել էր բեղիսարիոսի։ = Հռուղոսբ զոր վանեալ էին մինչև ցստորոտս լերանցն բարձր Թրակիոյ, իբրև տեսին զբանակն Հաւիուրբ, դարձան խափղոն ասպատակ սփռել ընդ այն, և հասուցած մի՝ի գնդից անտի, որ ասպատակէր՝ի ճանապարհին հուպ առ ամրոցն բեղիսարիոսի եռես զկառսն մի յորմէ ակն ունէր ստանալ աւար լինչ հարստագոյն։ Պաշարեցին զկառսն, կայսեր զանցս նոր և ըմբռնեցին զուղևորս։ Պատուհել նոցա զամ՝ զոր ունէին ընդ իւրաւ զակաց այնոցիկ դիւրաւ զերծան՝ի մահուանէ։ Ալլ խոստացան նոյ զիրկանց ազատութեան իւրեանց, զոր անմիջապէս ոչ կարէին հատուցանել ընդ

զերկն վարձան։ Տեսեալ կայսերն Թէոդ
ջիւք հնար զերծանելոյ ի ձեռաց բուլղ-
գարաց առանց տալոյ գինւոյն Ճանաչել.
խորհեցաւ զերազանսն զայս։ — Ածէք ըզ-
մեզ առ ցնծ ի տեղին ըստ զնայաք,
և անդքն զտցուք զինն ազատուած մերոյ
զոր պահանջիք։ Ընդունել ի կեանս իմ
հաւատասեմ ձեզ Թէ զինք անդրէն հան-
դուրժի ինչ. կամ դաւ երկնչէլոյ, և ե-
Թէ ես ոտեմ կամ պատճառաւ իմոյ
վտանգի իմիք հանդիպիցիք, քարձիք
յինէն զհեանս իմ։ Պատգամեցին և վսե-
մունն զիմաց և բանից՝ որով հաւաստի
առնէր զինն, զԹոդոսէն զբուլղարս։ Ապա
եհարց ցնա զկնայուածն ուր կամիս ու-
րեմն զի ածցուք զքեզ։ Պատասխանեաց
կայսրն վեց մղձաւ հետի յամրոցին բե-
զիստրիտայ։ Երկնեաց հի-
ացմունք բուլղարն. մի Թէ Ճանաչես դու
զհիւգասն զայն։ Պատասխանի ետ
կայսրն. և վաստհիմ հաւաստուի Թէ քա-
զեւսմ իմ է։ Թէ ճշմարիտ զոր ա-
սեաւ՝ կրկնեաց գհնաւորն, չունիս ինչ
զանգիտել, ածցուք զքեզ անդր։ Ընդ

Հաստանէն ինձ անդրէն լուծեալ քեզնոյս
քոնոսի զղջմունն՝ վարկանի թէ եկեալ
ելուզակաց վերստին անդրէն հանեն
զինքն անտի, և դուստրն իւր զարհու-
քեալ՝ իգերկիս արկանէ զնա մեծագոյն ա-
շաղակաւ։ Հայր իմ՝ ասելով ո՞վ հայր
իմ կրկին ստիպիւք քաժանիլ՝ ի մէնեանց։
Ի նմին ժամու գան ասել ցնա, թէ լը-
ցաւ հրապարակն ամբոխին արամբք զե-
նու վառելովք, որք ունին զի իւրեանս
և զկառք մի։ Ելանէ ընդ առաջ բեղե-
սորեոս, և գլեզուաւորն քուլդարաց հա-
սեալ առ նա կարանաւորօք իւրովք՝ դիմ
ցաքն Թրակեոյ՝ ասէ ցնա՝ աստ առիս են
արք երկու որք՝ ի քեզ բողոքեցին և բարե
կամք քոյ անուանին։ Ո՞վ ինչ անուն
է նոյ եհարց բեղեսորեոս, ես եմ տի-
քերոս՝ պատասխանեաց մինն յերկոցունց
անտի, և հայրն իմ ընդ իս կալեալ ե-
կաք։ = Ա՛յր գոչեաց բեղեսորեոս, այր
արդարև բարեկամք և զրացիք իմ են։
Ա՛յլ դուք որք աճիք զդուստ առ իս,
արուիլ իրաւամբ զերեցիկ զայդոսիկ, ոմ
ինք դուք։ Ինդրեցք եմք պատասխան
եաց

ՀՆԴԿ

ՅԱՄԱՆԱՑԿ ՔԱՆԶԵՆ ԻՄ.... Ա՜Հ ԱՅՍ ՀՆ-
ԴԻԿ..... ԲԱՐՁՐԱԼ ԱՀԱՒԱՐ, ԵԶԲ Ա
ԲԱՐՈՒԱՑ, ԵՒ ԽՈՐԱՆԱԿ ՊՂՊՂԱՑԱ ԱՅՄՈ-
ՒՐՈՒԱՑ, ԹԱՓԱԿ ՊՂՆՈՒ Ի ՁԵՌԱՑ ԲԱՐ-
ԽՐՈՒՑ ՁԳՏ ԱՒ ԼՆԿՆ ՊԱՀԱՆՋԱՒՆ ԹԱՒԱՋ
ՊԱՊՐԻՆԱՒ Ի ՈՐՔԱՆ ՍՆՁ Ե ԳՕՐՈՒԲ ՔՈՅ։
ՌԱՔԻՆԱՒ Ի ԱԱԼՐ Ի ՄԻՏՍ ԼԱԲ, Ա՜Հ Ա-
ՇՐՔՆԱՒԱՆԱԼԻՆ ԵՒ ԱՄՆԵՆ։ Ա՜Հ Ա-
ՀՈՅՆ ՅԱՐԱՏԱՍԱՒ ԼՈՒՆԱՆ։ ՅԱՐՀԱՒԱՑ ԼԵԿ
ՀԱԼԵԼ ԶՁԵԱՆԱԿ ՆՁ ԱՍԷ Ա՞ՀԼԵ ԱՍ. ԵՒ ԽՈ-
ՑԱՅԼ ԶԱՂԱՂԱՏՏԻՆ ՀՂԼԱՅԻՑ ՆՁ ԶԲՐԵ,
ՔԱՆ ԽԲԵԱՆՑ, ԵՒ ԲԵԼԱՏԲԱՆԻ ԶՁԱ-
ԵՒ ՍԻԲԵՐԱՒ ՁՂԵՑԿԻՆ ԶՁԵՌԱ ԱՍ ԱՂԱՂԱՏ-
ՏՈՒԲ ԽԲԵԱՆՑ։ Ի՞ԱՏԻՆ ԲԱՆԻՑԱ ՀԱՅՈՑՆ
ՔԵԿԱՄԲ ՀՈՅ, ՈՐՔ ԼԱՊԱՏԻՆ ՔԵԶ ՁԱՂԱ-
ՔԱՆԵՑ ԱՆԱՀԱՒՔ ԱՅՆՈՑԻՒ ՈՐՔ ՍԻՐԵԼԻ ԵՆ
ՔԵԶ։ Ա՜Հ ԶԱ- ԵՔԱՏԱՆՁ ԱՂԱՏ ԵՆ ԲԱ
ՈՐ ՄՆՁԱՐՔ ՀՔԵՁ, ԵԹԷ ԱՆԱՐՔԱԼԵՔ
ՀՆԻՆ ԱԱՆՀԱՒՔ ԱՅՆՈՑԻՒ ՈՐՔ ՍԻՐԵԼԻ ԵՆ
Ձ՝ԱՂԱՂԱՏ ՆՁՈՒԹԻՒՆՔ ԶՔԵԶ։ ՊԱՏԻՒ ԱՐԱՍՑԻՆ ԶՔԵԶ
ԱՆԱՊԱՏԻՒ ԱՐԱՍՑԻՆ ԶՔԵԶ
ՀԱՄԱՐ ՉԵՄ ԱՆԱՐԺԱՆ ՔԵԶ։ ՈՐ ՉԻ ՍՊԱՆԱՆՔ
ՀԱՅՐ ՈՒՄԵՔ ԱՂՔԱՏ Ի ՄԻՋՈՑ ԹՇՈՒԱՌԱՒԼԵՔ
ՀՈՐԴՈՐԵՑԻՔ ՈՐ ՉԻՄԱՑԱՒ ԶՔԵԶ։ ՈՐ ՉԻ ՍՊԱՆԱՆՔ
ՀԱՅՐ ՈՒՄԵՔ ԱՂՔԱՏ Ի ՄԻՋՈՑ ԹՇՈՒԱՌԱՒԼԵՔ
ՀՈՐԴՈՐԵՑԻՔ ՈՐ ՉԻՄԱՑԱՒ ԶՔԵԶ։ ՈՐ ՉԻ ՍՊԱՆԱՆՔ
ՀԱՅՐ ՈՒՄԵՔ ԱՂՔԱՏ Ի ՄԻՋՈՑ ԹՇՈՒԱՌԱՒԼԵՔ
ՀՈՐԴՈՐԵՑԻՔ ՈՐ ՉԻՄԱՑԱՒ ԶՔԵԶ։ ՈՐ ՉԻ ՍՊԱՆԱՆՔ
ՀԱՅՐ ՈՒՄԵՔ ԱՂՔԱՏ Ի ՄԻՋՈՑ ԹՇՈՒԱՌԱՒԼԵՔ
ՀՈՐԴՈՐԵՑԻՔ ՈՐ ՉԻՄԱՑԱՒ ԶՔԵԶ։ ՈՐ ՉԻ ՍՊԱՆԱՆՔ

ՆՀԸ պատիժ ինձ չոչ ախորժելի ։ = Պամբին բուլղարք հատուցանել անդրէն զամ զոր ընկալեալ էին ։ = ՈՀ ասէ Կոյսըն առէք զայս պարգև, և հատատէք լերծաք զի ես ոչ խաբէի զձեզ մի փրկա նաց ազատուէ մերոյ զոր խոստացայ ։ = Ընդ մեկնիչն ոց ՚ի բեղհատրիսէ եհարց գլխաւորն նոյ ցբեղհատրիս եթէ պատ ուիրեր ինչ ասել ետն խրատ ։ Ասա Թագաւորին պատասխանեաց բեղհատր ա եթէ միշտ մի նոր քարեմարգեւ թիւն առնեմ, զի այնպան հզօր իշխանն եկես ցէ դաշնակից լինել Հայրենեաց իմոց, և քարեկամ կայսերն իմոյ ։ = ՈՀ բեղհ ատրիս գոչեաց յուսաբինանս, յան հնարին հնացմանէ պահպանել մի մեր տանգաւոր գիտուածոյն այնորիկ, ոհ բեղհատրիս զորպիսի գերազանցութիւն ունիս ՚ի մէն ոգւոց սզոյց ։ Կոյն Թշնամիք տէ րութենն քարեկամք քոյ են ։ Ոհ զար մանայր՝ ասէ ցնա բեղհատրիս ժամե լոյ ընդ համբաւն իմ զոր ունիմ առ քուղղարս, զի մեծ հաղորդակցուն ունիմ ընդ պահպանուրին խրեանց, և ոչ քաղցամ

աւուրք են, որ ընթերցիս առաքեալ՝ ի մի-
ասին։ Որք ուրեք եհարց տիբերոս։
Ի վրանի անդ խօսեաց՝ պատասխանեաց
ծերն. և մոռացեալ էի ասել ձեզ։ Որո
ժամ եղեալ գայի ես առ՝ կալան զիս
ձայ զձեզ՝ ի ճանապարհին, և աճիւն զիս
՚ի բանակ խրեանց։ Ընկալաւ զիս պա-
տուհուլ արքային, եւ լինէ ուտել և հան-
գոյց զիս ընդ իմովանաւ իւրով, և՝ ի վա-
ղիւն հրամայեաց ածել զիս անդրկին՝ ի
տեղին, ուստի կալեալ էին զիս։ Որ ինչ
ասէ կայսրն՝ զիառաց արքային ոմն էիրէ,
և ոչ պահեաց առընթերս իւր։ = Յան-
կայր խառն ինչ, պատասխանեաց բեղխա
գիտս քոյդ էտրհուրդք մեր չէին համան
ձայն մինեանց։ Որդիսէր գիս՝ ի վրէժ-
խնդրութիւն իմ, էս առնուլ զվրէժ։ Որ
պատճառեցաւ առ՝ ի արկանել
գիտուր յերկիրն իմ։ Պատուցի նմա ընդ
հակառակս զոր հնար է ձեզ խորհիլ,
և յետ այսորիկ յոյժ մեծարէ զիս նա։ =
Ո՛հ լեր որպիսի անհնարին և մշտակայ
տանջանք խղճին յուստինիանոսի լինել-
լոց է՝ ասէ՝ նոյն ինքն յուստինիանոս

եղեւ հայոցէ՛ի գիտութենէ անհնարին առ
պեցեալսուրբ խոյց։ Որ գայցէ նա քա-
ջեկամ մի սոյնգունակ զոր կորոյս։ Ընդ-
ժանիւ ես զի մի գտանիցես երբեք զվնաս
նեղոյց նման գայլ սարձրեալ անիրաւուն։=
Մի երբեք կրկնեաց ձերն, մի անար-
գեր զնա. տրանջեան՝ այլ միանգամայն
յարբեան զարիւն նր զի այժմ տեսցես թէկ
զեռդ խաբեցաւնա։

Որձանութեամբ իմ մէն երկոց պատճառաց
եղև։ Ընտրեցին պատճառն եղև մնան
իմ՛ի կարճատեսիկ։ Աերակացուն պա-
տուհան գեղեցիկ զոր ճարտարին ա-
տեան կարգեաց, յորում ծառայ ես զա-
տատան առնել։

Ի նոր և ի հին զէ իմ էին տալ օրինաց յար
գուէ լեան շնորհագոյն. այլ օձ ոչ սիար-
տատրէր առ եղծանել զոր յիւն խոր-
հէր. և որ միանգամ նոտր յառնուս արս
քաւական, տայ իմանալ թէկ կամի թա-
գաւորել։ Ծարձեցին ուրեմն յայսմ առ-
խոհեմուէ լեան, և չեղև այս միայն,
համարձակեցայ ծառայեցուցանել զոհ-
զիաեր՛ի ախտան իմ և չէ տալոյ վնաս

զա

գաղաց զՀազարապետս աղքայլն իւրեանց
Ահա բաւական եղև տալ գիտել ընթերցո-
մէի կանխուլ զտեղի նոր : Ուշակեցաւ
լաւ այս յաղքատանէ , և առ ի ունայ-
նացուցանել զայն , զինի յաղթուէ խընդ
քեցի զՀրամանն յետս գառնալոյ , և յուս
տինչ ետնոյ փոխարինեց զայս հաւատաց-
մուի ամենաշքեղ յաղթանակաւ : Ար-
քեցի զգեղմամբ գերի կնոյ և որդւովք
հանդերձ . և միանգամայն զմեծս գան
ձուց նոր , զոր յընթացս գարու միջ
յափշտակեալ էին վանդալք յայլոց
ազգաց : Ընկալաւ զնս կայսրն , ի կրկէս
անդր , և իմ տեսեալ զնա ի մէջ բար-
ձրագոյն գահին սպարտեալ յանհամար
բազմութենէ ժողովրդեան՝ շնորհալի և վայ
ելուչ թշն վսեմութեամբ . ձգել զձեռն առ
տորուկն իւր , անպատմելի լցայ ուրախու-
թիւն և առացի ի միտս իմ , օրինակս այս
յարուցանէ զբազմութիւն դիւցազանց՝ որք
ոչ նա գիտէ զգերազանց արուեստս կըր
թելոյ զբազուկ նախանձն և զսէր փառաց՝
ամէն մէնճեսցին զպատուոյն ճառագիթոյ
նմա : Այլ՝ եթէ յաղթանակն իմ եր-
ջան

ջանկուշիս հաճոգերձէր նմա , ոչ սակաւ
առաքասղեալիս զուշակէր լինէ : Այսմ
հետէ եղև զի նախանձն չար հակառա-
կեցաւ լինէ : Ամք հինգ յաղթուելէ ՚ի
խորս լուռե արկին զայն , քայց տապտը-
կացեալ ՚ի վերջոյ յաջողութեց իմոց ,
մերկացաւ զպատրուհակն : = Պաշա-
քեալ էի զհռովմէնոյ ուր ամրացեալ էին
գոթք՝ վանեալք յիտալիոյ : Ա յս էր միմիա-
այն ապաւէնն իւրեանց , առանց զօրելոյ
արգէն փախչել յերեսաց իմոց : Ոչ ոք
ցեալ էին կայսերն եթէ անհնարին էր
առնուին նորին , եթէ կործանեալին զօրաց
իւրոց լինէր աղելնք յամառանէ իմոյ ,
և մինչ անկեալ գոթից ՚ի յետին յուսա
քեկուելէ հանդերձեալ էին զենցընկից
լինել , հասանին պատգամաւորք , զոր
յուստինէիանոս առաքէր մատուցանել
նշ զհաշտուն , տեսանեմ յայտնապէս զի
խաբեալ են զկայսրն . և ես դատանէի
անհաւատալիս ՚ի կորուստն զդիպողու
թիւն շահելոյ զիտալիայ : Օրէ յօր ձգել
զհաւանուելն իմ ընդ հաշտուն զոր նա
հրամայէր առաջի արկանել , անձնատուր

լեր. քաղաքն, և եւ ամբաստանեցայ նըշ-
րև զասպատակ և զաւերածսն: Իսկ առանց
լուր երևութիւնդ առնեսցես, քանզի ան-
հնազանդ գոյ, և զորձիցն առաւել
յոյժ: Պաշարելոց տհաճեալ էր թա-
գաւորն Իբգեանց, մատուցին ընձայս գո-
գըն, զոր լծակ ոչ քաշուսցէր, մարդիկ
տրամեցուցանել զիւր, կառատել զիւան
նոցա պատասխանի: Նայ ընդունելոյն
ըստ երկին հեծեալ, հրամայեաց յոր
քաղնխ երբև երթալոյն ինն կոչեցեալ անդ-
րէն, և հնազանդութիւն իմ խոստեաց
զիմշնամիս իմ: Ընծկ կատեալ առ ոտս
կայսեր զպատկառանն գոհացաւ, մի ըստ
որոյ ամբաստանեալ էին զինէն երբև լծակ
քնիալեալ էցեմ, սակայն յոյժ նուազագ
ոչ շնորհեցաւ ինձ հանդէս յաղթանա-
կիմ, և կարելիէր խոցեցաւ սիրտ իմ, ոչ
մի ապարիկ զի խոնարհեցայ: Զան զի քաղ
մեծիք որք ըստ իմ էին կազմիլն ցհանդէս
իմ, ձայն ինծուլեն ժողովրդեան ոլոր
պատրաստեալ էին զինեւ, յարձակեալ էր
գըռեզ առաւել մոլեկան վառամոլու-
թեան քան զկնի: Հայց սահմանեմ ընդ

զանեղութիւն յուսահատութեան ծանուցանէր ինձ թէ նա չէր զերծանի՛ պատրանաց, և մի՛ տալ ապաշաւիդ լմնդ սատանայ՝ զոր զբաղմունք ունէր՛ի սրբոյն իւրում, թիւնաւորեցաւ ևս յանխոհեմ ցնծութենէ և՛ ի հրճուանաց ժողովրդեանն այնորիկ, որ ոչ յադէր եցքէր փառաւոր իմում։

Յայսմիկ սարսափեալս առանց ապաւէնի՛ էր՛ի տեղւոջ կայսերն սրտին կսկածելոյ զինեն։ Ոչ ասելոքն վերստացանէին զսեզ գալոյսգանուելիք զոր առնէին ինձ, որք ևէին այնքան յոգեմանութիք նմա։ Ոչ նախանձէիր դու աքեօք՝ ի փառս սուրկի ուրուք, զոր ձայն հասարկի ամբաստանայր մինչև յերկինս։ Ո՞չ հայէիր զոսկե զժոխարա՛ի բոլոր ժողովրդեն՝ հրճուանս նոցա որք երբ լեան քննախնդիր լինէին ինձ հնոյհելոյ ինձ զյաղթութիսակ ինն առաւել չքեղ քան զոր խնայէր նոյն ինձ։ Մտորիր թե՛ ևս զականջս՝ զդէմ՝ քրմին Ոմանց պատկառանաց՝ ի՛ արհամարհանաց արարելոյ վերս, յամբոխ անաի ժողովրդ

մըրեան ։ Սիրելի համ մեծագոյն իշխանն
մայրդ է , ոչ ոք ոչ նախանձեսցի
ըէ փառս իւր և ըէ իշխանութիւն իւր , և
մինչ յոյսահիանայս ոչ կարէ յաղթել
ինքեան և ներել ինձ , այս չէ գլխանք
մեզ։ Եթէ ամիէ այսպէս արար , յաղ-
թահարելով զկարիս անձայնութեան և
զկամակատնան նախանձու , հաճեցաւ մե
ծարել զիս կացուցանելով ևս գլուխ զօ-
րաց իւրոց և հաւատալով ինձ զայն շ
տանութիւն տէրութեան իւրոյ · բայց պատա
հումն ինչ նորագոյն և վերջին միտեցոյց
զնա հուսկ ուրեմն ՚ի կողմն լճինամեաց
ինոց ։ Եւ ոչ զբաւեաւ էր զնա լճացս իմ
Ներսէս ոչ յաջողեալ էր զիս յետաձգել
սիսիմաբերդ զիս յաղթութիւնք իւրովք ՚ի
տրամական անօգնականութենէ իմմէ , խորհէր
ես թէ այլ ևս ոչ վերադառնայր ինձ , բայց
եթէ մեռանիլ անդորը , այն ինչ հունք
եկին առնել զիշերակիաց ։ Ընդ իշեաց
զնա կայսրն և հաճեցաւ յանձնել ծերուե
իմում զտուտրուն այս յորմէ կախիւր
զաղգն տէրունէ ։ Դարձեալ զպիտակս իմ ,
և զհեթս սպիտակացեալս գլխոյ իմոյ ժան-
կա

հահաթ սաղաւարտիւ մի՛ տոնեամեայ
անգործուն ։ Հաղաւորուհին յաջողեաց
լինձ · մանեցի գիտնս , որպ սահաւ մեր-
նաւ հեռի էին ՚ի պատրաստ մերոց , և այս
ջողուհին պատանագործուն երկիք ածա-
ցոյց գիս ։՚ի գարձի իմում՝ չէր այլ ինչ
՚ի քաղաքն ողջոյն , բայց եթէ մոլեկան
և անժոյժ ցնծուն տեսարան , մեղ ցաւ-
էի ես ՚ի յիս , այլ զնոսդ կարէի գնաստու-
ցանել ։ Ալիքն ծերուն ոռնէին զնայսդն ,
հասակս այս ունի զերծն տիւրուի , ան-
հուպաթ շնորհն ժողովրդեան , պատիւն
չափազանցք զորս նա մնտուցանէր ինձ ,
հաւանացուցանէին իշխանքն Թէ տաղտ
կացեալ էին ՚ի Թագաւորելոյ նորա ,
և ծանուցանէին ընկենուլ զաԹոռն յայլ
նոսմ զոր պատշաւանէր ։ Ընդհանգստուէն
և ամբոխ խորհրդոց պաշաւեցին զոգի
նդ , և առանց վարելոյ Շեխ երբեմն ընդ
յանցաւորի, հեռացոյց գիս յիւրմէ երբեմն
զվտանգաւոր ։ Յայնժամ եղև , զի Շե-
զիմ նդ կազմեցաւ նենգաւոՔ ին այս որոյ
համախոհք զրաւեցին զվեհանս ՚ի տանն
Ջանս , առանց կամելոյ յայտնել զգրու-

ֆաւուրն : ՁոտրախօսուԹիւն կատարեաց
լուսԹին յանցաւորաց , և սոյն այս լը-
ռաւԹ հաճարեցաւ խոստովանուԹիւն ինչ որ
զինչն ամբաստանեալ ելանել եղե . տրան-
ջեաց ժողովուրդն , երկարեաւ ինգ բան-
տարկուԹիւն իմ՝ ի գուԹ շարժեաց զնա ,
ցառուցին ճնաւ զաղմուկ շփոԹի , ևկոյ-
ւերն պարտաւորեալ ընդհատել ինձ ժո-
ղովեան , վարիչա՝ի միտս լաւ ԹՀ զոր
կելոյ գիս յայնց լուսոյ՝ որք կարեն վը-
նասել նմա , առաւել ինչ ոչ առնեք
քան ի բաց առնուլ զգինս՝ի Թշնամւոյ
խարմ : Ի ըսԹեք չկրե նմա Թշնամի , վը-
կայե այսմ բարձրեալն , այլ ած որ քննե
զսիրտս , ոչ տայ իշխանաց զնոյն առնել ,
և այս իշխան զոր դուս ամբաստանես , ա-
ռաւել ապերջանիկ քան յանցաւոր՝ վը-
հատաւոն ընծայելոյ երևելեաց ինչ որք
եբրեայն պատրեն զքրիստ խակ ծագ գնաս :
Ի յո արդարև տարաբաղդ է , և ապերջ-
Ջանկագոյնն քան զամեն ասէ կոյսն ,
զեմեալ՝ի բերկասրիոս և ընդգրկելոյ
գնա : Ո՞ ինչ ուժգնուԹ կայաց է այս
եհարց բերկերիոս հիացեալ : Ի յոկ տանն
Ջան-

Ջանք անհնարին ի շահաց օրտի ուրուք
պատուհանեաց յուսահատեսցանս։ Ո՛հ սի-
րելի իմ՝ ընկերակա այս անկրաւ իշխանա,
այս բարբարոս բռնակալս որ՝ի քաց ե-
հան զաչս քոյ, և հարկ ղքեզ՝ի վիճակ
մահացուին, ան՝ն՝ սակ, որ գիրկս արկա-
նէ զքեզ։ = Դու ոմն ես, զոհասց քե-
լեսարիոս։ = Այո՛ բարեկամ իմ պաշտ-
պան իմ, այո՛ ոմն այր առաքինագոյն
քան զամ մարդիկ, ես եղէ որ եաու ՝ծէ
զայս զարհուրելի ապերախտութեե և նա-
գեմուե առաջացոյց։ Ծնող ընձ կրել առ-
աս քոյ զնուաստութե՛ն զոր արժանա-
ւորիմ։ Քանեմ զանհոգն զայն զոր սպա-
սեցեալ, և զճաշն զայն, որում չեմ
արժանի։ Երկիցն զոր կոխես, և այն և
եթե զոր պատահ լինձ լծանալ տուտուզք
խոհիք և՛ի ներքոյ նը դիւիք իմ պարս-
տին գազել զանթեն որում ծանիկնալք
են։ = Ա՛ւաղ ասէ ցնա բեղիսարիոս որ ըզ
գիկնալ զնա լսէր զհեղձամուղձ հառաչ-
անս նը, բան՝ տէր իմ, կամիս այժմ
թողուլ վտանգիլ զքեզ յոտրջանաց պա
կասութեան իրիք։ Դուձնեալ և ահա-

քեզ առնել զայդ։ Ա՞հ կատարեա զմինն ի
ձեզ, զի ես ի քէն ոչ կարեմ զատանել
զքեզ ի քենէ։ Ոչ ես ի քէն զատանիմ, այլ
դու ինձ։ Ոչ ես զքեզ ատեմ, այլ դու զիս
ատես։ Ոչ ես զքեզ մերժեմ, այլ դու զիս
մերժես։ Ոչ ես զքեզ թողում, այլ դու զիս
թողուս։ Ոչ ես զքեզ ընկենում, այլ դու
զիս ընկենուս։ Ոչ ես զքեզ անարգեմ, այլ
դու զիս անարգես։ Ոչ ես զքեզ ատելի
համարիմ, այլ դու զիս ատելի համարիս։
Ոչ ես զքեզ անիրաւ դատեմ, այլ դու զիս
անիրաւ դատես։ Ոչ ես զքեզ անարդեմ,
այլ դու զիս անարդես։ Ոչ ես զքեզ
անարգեմ, այլ դու զիս անարգես։ Ոչ ես
զքեզ ատելի համարիմ, այլ դու զիս ատելի
համարիս։ Ոչ ես զքեզ անիրաւ դատեմ,
այլ դու զիս անիրաւ դատես։ Ոչ ես զքեզ
անարդեմ, այլ դու զիս անարդես։ Ոչ ես
զքեզ անարգեմ, այլ դու զիս անարգես։
Ոչ ես զքեզ ատելի համարիմ, այլ դու
զիս ատելի համարիս։ Ոչ ես զքեզ անիրաւ
դատեմ, այլ դու զիս անիրաւ դատես։
Ոչ ես զքեզ անարդեմ, այլ դու զիս
անարդես։ Ոչ ես զքեզ անարգեմ, այլ
դու զիս անարգես։ Ոչ ես զքեզ ատելի
համարիմ, այլ դու զիս ատելի համարիս։
Ոչ ես զքեզ անիրաւ դատեմ, այլ դու

՚ի խնդրուածոցս զոր առնեմն ՚ի երկան
կուտե՞ ՚ի, և շատ է ինձ ։ =
Ըստ ուրեմն ասէ ցնա կայսրն՝ վարելով
զնովաւ վէրստին՝ եկ օգնեա ինձ՚ի քա-
ւել զանցանս իմ, եկ յայտնեա ամ
սարսափիմամբ առաջի աչաց անօրէն պա-
տառականաց խոց, և ներկարուածէ զոյ
յիշեցուցանելով զամբիծն իմ, ովկայես-
ցէ միանգամայն մեզ ապաշաւուած իմոյ ։ =
Ընդան բնկնիրիոս Թէոխանձէ՚ն զնաճողով
յառանձնուած եբրամ չերև հնար, ատտի
՚ի առ մխիթարել զնա հարկաւորեցաւ հնա
զանդիլ և հետևիլ նմա ։ Յայնժամ յուս
տինեանոսի դիմեաղ դէպ առ տիբերոս՝
որդան պարտաւոր եմ քեզ սիրելի ասէ
ցնա, և ոչ զբարերարութիւնդ հաւասա-
բեսցին երբէք ընդհակն զոր ինձ ար-
քեր ։ = Ալ ասէր իմ պատուխանեաց նմա
երկնասաղն, հարստութիւնդ և զանձդ զոյ
չեն բաւական վարձատրել ինձ ։ Ալյլ
յանձնեա բեզիսարիոսի զայս վարձատրու
Թիւն, զի նա յոյսմ կարօտութիւն ունի
ղրկանձ ինձն զոր ես նախաղատեմ ամ զան
ձուց զոյ ։ Զանձն իմ ասէ բեզիսարիոս է

դուքս

գուստրն իմ, զոր ոչ կարեմ վիճակել
ցուցանել լաւագունի քան քեզ։
Զայս ասացեալ կոչէ զնդաբսիայ դուստր
քըն իւր և ասէ ցնա՝ անկիր առ ոտս
կայսերն և խնդրեա՝ ինամնէ զհաւանուծին
իւր, առ՝ իհարկանալ առաքինուհին տիքե
քսոի։ Ընդ լսելն զանուն կայսերն և ըստ
ասանելն ցնա, առաջին բնական շարժուծին
՚ի սիրտ դաեերն բեւլիսարիոսի եղև զարհ-
հուրսուծն և սարսափումն։ Ընդվակէ ցա-
ւագին՝ ահաբեկեալ յետս յետս գնայ, և
չայլ կողմն դարձուցանէ զաչսիւր։ Հայց
գնացեալ կայսերն առ նա, ասէ ցնա՝ ադդք
սիայ՝ հաճեաց Հայիլ չիս. տեսանես զիս
արդեն լաճել յարմոուս, որք ցուցանեն
զասպարանն իմ, որ գայ զհետ իմ մինչև
յգերեզմանն։ Ես արտասուքս, ոչ բարերա-
րուհիք իմ կարեն քաւել զյանցանս իմ,
բայց բեւլիսարիոս Թողու ինձ, և այսպէս դեռ
ժամանակն ցուցանելոյ զքեզ դուստր ընդ
լինել, ներելոյ ինձ նմա հանդոյն։
Ի լսելիսարուհի մեծ եղև յուստինիանոսի
միաստրել զնդաբսիայ ընդ տիքերոսի, և
յոյսմ հետ սկսաւ միաւանդամ զգալ ի
ար

արդի իւրում զքաղցր խաղղութի՛ն անմեղուն։
Ընչի՞ք ոչ տեսաւ փուխրութի՛ն առաւել երազահաս՝ և ոչ նուազ ախնայելոյ, քնջել խսպառ զկարհուրդս և զդիշահս պալատականաց։ Հանիլն բեռնթեռնոյն անգրկեն էաթկ՛ի նո՛ր հիացումն և ահաբեկութի՛ն։ = Աղաւասիկ առ կայսեր պալատուն կանո՛ղ իւրոց՝ ահա զիւցազն՝ ահա այրն արդար՝ զոր մահանեցիք ընձ դատաստանել։ սարեկիքն անօրէնք, անմեղաւի՛ն և առաքինուն զորա յայտնի լինն ընձ, և կեանքն ձեր՛ի ձեռս զորա է։ Ազշուկն ամենեցուն և ահաբեկու՛ն տպաւորեալ տեսանէին՛ի դէմս ամենայնն, ամէնն հասկնալի՛ն սեռանել՛ի բերնիսնին զոք զատաւորն անողոքելի ահաւոր և սպառնացօղ, բայց նա եկաց անյողդողդ տակ երկն՛ի առաքաքաղուածեան խրատ՝ ոչ կամեցաւ զինել զոք՛ի չարահնոսաց իւրոց, եւ ամենեսեան միմեանս՛ի մահ մատերմանէ՝ ան իւրոյ, ոչ երբեք նեղչեաց՛ի նա զայլ ինչ, բայց՛ի նեղութեան լինելոյ ընդ անցեալս, հակել՛ի ամէն ներելոյ և անասելիքն խոստովանիլ վարել

ընդ

ընդ յանցուածոց ապաշխարել ի քրիստոսէ
յոյժ սակաւ եկեաց վն երջանկութեան
աշխարհի, և վն փառաց յաստիճանա-
նոսի: Անգօր և ոչեւմտաւ ծերս այս շա-
տացաւ հեղուլ զչիթս ոմանս արտասո-
ւանաց ի մահուանն իւրում և խորհուրդ-
բեղեսաբիոսի ի մոռացօնս արկցին ընդ
նմա:

Պատճառ Բնութեան:

Խմաստնացեալն Աշ Սողոմն՝ ջանայ միշտ բարի օրինակ տալ ամ գործոց, և ’ի յառաւելուստ ևս քրտամ ասէ իմաստուԹիւն ևս ճանապարհաց գոլիք, Աբգարև՝ գոլեալ ամ բարեաց վարձանն, ուրեմն՝ հարկէ ինձ, սիրելեաց և կատարումն Տն իմոյ, տալ հաճոյս ազգումն և պատմել մի ըստ միոջէ, նախկինն առնելնման՝ աւետման և վերածնուԹեամն՝ իմոյ: Տէրն իմ, հրամանաւ նորա ջուզայս Աւագնորդ, Սիրտիչ Աբջ Ն’ախկապետին՝ առաջադրեալէր գալ ’ի մադրաս, մի քահանայապետուԹեանէ հայոց, յաւուրս միում՝ Աբնուամիտ Աղայ Շամիր ՍուլԹան այն հանդարեց, ասացեալ, Տէր հայր, լսեմ ընդհալիկ միտս ունիս, նոտր զիր մի նուռ՝ պակասէ ’ի տպարանէ մերմէ, արդ կարծես յօրինել, զանգի՝ ցանկալիկ ինձ այդ տպարան, մի անուանդրդոյ իմոյ: Տէրն իմ երբէք չէր տեսեալ այն գործ, և ոչ լուեալ բնաւ, առաւէնեալ ’ի տուիչն

քաթեաց՝ Աբէ հոգին, խոստացեալէր շէ-
նել, ոտ կայ նոյն գէր միննչև յայսօր,
յետ այնորիկ առաւէլ ելատակացեալ
և ակնահարեալ, ձեռնամուխ եղեւ, բո-
լոց գիմն՝ գվանիկն ամ պատագայէնն
յապանձել, ոչ շատացաւ նոքաւ միայն՝
այլ և քաղմաց յազգէն հայոց կեբակե-
լոյ, և ուսուցանելով, յանձնախանուէ՝
Աշնուհատուհին Աղոյ Նազար Յակոբ-
ջան Ամերեանց բանբասատարա յուս-
նէ, և անունք ուսելոյն յայնմանէ՝ բա-
զում առեքս մի ըմբ գրոյ որք սպասալ են
ինձ: Ոտ գրելոյս կամ եղև Տն իմոյ ան-
ձև և անհատիսը գրեանքն՝ ոտ պատկ
վախել գեղեցկատեսիլ գրոյ, զոր ստա-
ուանէք այս բեղեսպիսն, Ծախիքը և
արձանիքը քաղաստիկ, Աղոյ Պա-
ռնէտ Սիկատիչ Պատրատանին, և գոր
Ծակ ցուցէք Հնոց Հոյն և բարեկամ Հա-
ճատարիմ, անխափ ափրոյ՝ անչնչելի
Աչատանուն սրժանչ ամակնկալ վաս-
տակաք, Պին Աճեսին Յարութ Ե հր-
խոստանչին ազատական ամի Տն իմոյ:
Նմին գաղթականիս վերադարձ, Պին

Ամէն Ս. Կրօնաւոր Ը. լրացեցի Ս. ըմ-
բռնանց, որ յիմ գործոց լեռ՝ ի շարեն՝
լեռ կասպարաշխնուէն՝ և լեռ ոսկեզօծ կաղ
մեն, բոլոր գրքոյս՝ միայնակ Թարգ օգ-
նականէ, աւետար հասոյց։ Ընդ ըն հո-
վանաւէտ Տն իմոյ, Նորոգ ուսեալքն՝ են
ընտիր և լաւ, որք են ՀԻնիսուէ քնա-
կիչ փունթիչէրու, և Գիվորք Սահա-
կեան՝ ամի տեղեակ։ Ակն ոյսու հետև
Տէրն իմ ծերացեալէ՝ եմոզ ինձ կամաց
այնոսիկ, որք կարօղ են իւրեանց ծա-
խիէն անխարդախ գիրք, և Նորոգ աճ-
մենաւճն քան առաջադրել առաջ ազատա-
պէս։

ՊԵՏԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
Гос. Библиотека
ZUUՈ-Ayա ССР
Ա. ИМ. А. МАСНИЦЯНА
Ա. ՄԱՍՆԻԿՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ

Ուսումնական